

קובץ

הארת סוגיות

על מסכת מנחות

מראי מקומות וציונים

נכתב ע"י ע. ילין רח' פנחס קהתי 1/17 ירושלים טל - 02-6516498
א. שפיגלר רח' ר' יהודה הנשיא 4/15 מודיעין עילית טל
08-9742690

מסכת מנחות

פרק ראשון		
ב. פסול שלא לשמה	ג	יא. כיצד קומצין
ב: פסול של"ש לר"ש	ו	יא. ריבה שמנה ולבונתה
ד.	יב	יא: חסר לבונתה
ד. אשם שניתק	יב	יב. שירם שחסרו לענין פיגול
ד. מנחת העומר	יד	יב. ומעילה
ו. קמיצת פסולין	כ	יב. תמצית סוגית שירים
ז. כלי שע"ג קרקע	כו	נה. שחסרו והמסתעף
ז: קבלה בב' כלים	כח	פרק שני
ח. מנחה קדושה בלא שמן ..	לד	יג. מתיר מפגל מתיר
ט. בללה חוץ לחומת העזרה ..	לו	יג: ליקוט לבונה בזר
ט. מנחה שחסרה	לח	יד. פיגל בירך ימין
י.	מב	יד: נטמאת אחת מן החלות ..
יא.	מב	יז. חריפי דפומבדיתא

תוכן הענינים

מזוזה

לב: תלאה במקל	עג
לג. כתבה על שני דפין	עו
לג. היכר ציר	עח
כללי קביעות מזוזה בפתח	
לג. שבין ב' חדרים	פה
לג.	פז
לג. פתח הרגיל	צ
לג: אחורי הדלת	צו
לג: גדרי פתח דמזוזה	צט
לג: שמעתא דאכסדרה	קט
לג: שמעתא דבית שער	קיב

תפילין

לד: ראשי פרקים בדין עור אחד וד'	
לד: בתים בתש"ר	קיט
לה. כתיבה והנחה כסדרן	קכג
לה.	קכח
לה. שי"ן של תפילין	קלא
לה. שחרות הבתים והרצועות	קלה
לה. תפילין מרובעות	קלט

פרק ראשון

פסול שלא לשמה

ב ע"א

מתני', כל המנחות שנקמצו, וברש"י כגון שהתנדב כו' ואמר הריני קומץ לשם מחבת [וכ"ה בגמ' ב ב'], **עי'** קר"א וחזו"א קמא סי' כ"ז סק"ב דהקשו אמאי מחבת ומרחשת חשיב שינוי קודש, הא שניהם שוין בקדושתן והר"ז כשוטט עולת פר לשם עולת כבש דלא חשיב שינוי קודש, **ובחזו"א** כתב לישב דחילוק עשייתן מחלקתן לבי קרבנות. ולכאוי כן מבואר במתני' קב ב' דבאמר זו להביא במחבת והביא במרחשת כו' פסולה, ובהרי עלי לא יצא ידי נדרו, אמנם לר"ש שם דפליג וס"ל דבעלי יצא ידי נדרו [ובזו המנחה כשרה וכדאיתא להלן ג א'], לכאוי מבואר דס"ל דאין חילוק עשייתן מחלקתן לבי קרבנות וצ"ב, **ועי'** קר"א להלן ג' ע"א.

וברש"י זבחים ט ב' ד"ה 'טעמא' פי' דמחבת ומרחשת חשיב שינוי קודש כיון דאין שמויתיהן שוין כו' ול"ד לחטאת חלב לשם חטאת דם דתרוייהו חטאת סתמא שמייהו ויל"ד בכונתו.

ע"ע נזר הקודש דדקדק אריכות לשון רש"י כגון שהתנדב כו', וכתב לחדש דרש"י אתא לפרושי דכל דינא דשל"ש במנחה הוא דוקא כשקבעה הבעלים לשם מרחשת, אבל בלא קבע הבעלים אלא הכהן ליכא איסורא דשל"ש כיון דאין משנה במחשבתו עיקר קדושתו, **ובחזו"א** בגליונות על ספר הנ"ל כתב 'חלילה לומר כן אלא כיון שאפה במחבת מחבת היא וכשקמצה לשם מרחשת הוי ש"ק, ואין שום מקום לחלק בין קבעה בעלים או סמך על הכהן', וא"ש למש"כ לעיל דחילוק עשייתן מחלקתן לבי קרבנות.

שם, או לשמה ושלא לשמה, **עי'** מקור ברוך ח"א סי' כ"א וח"ב סי' נ"א דנסתפק אי דינא דשל"ש ולשמו הוא דוקא בהני דפסולים לגמרי אבל בהני דכשרים ולא עלו לשם חובה כשר לגמרי, או דל"ש, [והא דנקטי ליה במתני' גבי מנחת חוטא וקנאות, הוא לענין לפסול לגמרי וכמבואר ברש"י].

תוד"ה 'כל', אבל גבי תנופה כו', מבואר דאף במנחה אין מפגל אלא בד' עבודות ולכך אין מפגלין בתנופה והגשה, **אולם** ברשב"א להלן ז א' ד"ה 'ואילוי' כתב דליכא כללא דד' עבודות אלא ילפי' מזבחים דכל דבר המביא לידי אכילה מפגל, [ומה"ט מגביה מפגל במנחה עי"ש], ויל"ד אי קאי אף אשל"ש, או דבשל"ש דליכא כללא דבעי' דבר המביא לידי אכילה התם גדרו דבעי' ד' עבודות, **והא** דאין מפגלין בתנופה והגשה, צ"ל דכיון דלא מעכבי ל"ח דמביא לידי אכילה, **ובתוס'** זבחים יג ב' כתבו ליישב בענין אחר דתנופה והגשה הוי כקודם שחיטה וליכא פיגול אלא לאחר שחיטה.

שם, אע"ג כו', **עי'** טה"ק דהקשה דבמגילה כ ב' ד"ה 'לקמיצה' סתרו התוס' דבריהם דנקטו שם דאין צריך כהונה בתנופה והגשה, **ועי'** גלהש"ס שם, **וע"ע** טה"ק יח ב' בהגה"ה משכ"ל.

שם, **עי'** טה"ק בהגה"ה דהקשה אמאי לא פי' התוס' דהגשה ותנופה כיון דלא מעכבי לית בהו פסולא דשל"ש וכדאמרי' גבי הקטרת אימורין לקמן ד א', ותי' דהקטרה שאני דלא יהא אלא כנאבד, משא"כ הכא אי הוי מועלת המחשבה נשתנה המנחה ולא עלתה לבעלים לשם חובה, ומשמעות דבריו דאף בהקטרה מועלת המחשבה אלא דלא אכפ"ל דלא גרע מנאבד והעירו דכבר חקרו האחרונים אי של"ש פוסל הקרבן או דאינו מגרע אלא העבודה שחישב בה, ויל"ד לבי הצדדים דאי הוי פסול בעבודה לחוד א"כ גבי תנופה והגשה דאין העבודה מעכבת, נמי נימא דלא גרע מלא עשה העבודה, ואי הוי פסול בקרבן א"כ גבי הקטרה נמי אי הוי מועלת המחשבה נפסל הקרבן כולו ויל"ד לנאבד, וצ"ל דס"ל דאע"ג דמחשבתו פוסלת הקרבן, מ"מ בהקטרה דאין עבודתו בגופא דזיבחא לא חל הפסול אלא באימורין לחוד.

גמ', הא קמ"ל כו', **עי'** טה"ק דהעיר דבזבחים איתא דקמ"ל דבקדושתיהו קיימי **וצ"ב** שינוי הלשון, ויתכן ע"פ האמור דחלוק ש"ק זבחים ממנחה דבזבחים משנה במחשבתו קדושת הקרבן משא"כ במנחה אין משנה אלא אופן עשיתן הלכך בזבחים ס"ד דע"י מחשבתו נשתנה קדושת הקרבן, משא"כ במנחות ליכא להאי ס"ד [מנח"א].

פסול שלא לשמה

גמ', ואסור לשנויי ביה וברש"י, ע"י רשב"א דכתב לדקדק בלשון רש"י דדוקא בעבודה אחרת קאמר דאסור לשנויי בה אבל באותה עבודה כיון שנעשה שלי"ש שרי לשנויי, [וכן משמעות הר"מ פט"ו מפסוה"מ ה"ג דכתב חייב להשלים שאר עבודות לשמן], ומבואר בדבריו ב' חידושים, א- דפסולא דשלי"ש לא חל בקרבן אלא בעבודה שחשב בה לחוד, הלכך חלוק עבודה שחשב בה משאר עבודות אבל אי פסולא דשלי"ש חל בקרבן לכאוי' ל"ש. [והק"ר בזה הטה"ק זבחים יד ב' ד"ה "הגה"ה שחיטה", וכתב דנפק"מ אי עביד שירים, ובחי' מרן רי"ז הלוי פ"ד ממעה"ק הי"א נקט דאי שלי"ש הוה העדר לשמה לחוד לא הוה אלא פסול עבודה אבל אי הוה מחשבה הפוסלת הר"ז פוסל הקרבן ועושה שירים], ויש בזה דקדוקי לשונות בראשונים ואכ"מ.

ב- עוד מבואר ברשב"א דאיכא מחשבת שלי"ש בחצי מתיר דאלי"כ מאי שייך לחזור ולחשוב באותו עבודה, ונחלקו בזה האחרונים, ע"י אר"ש פט"ז מפסוה"מ ה"ז, אחיעזר ח"ג סי' נ"א סק"ג, וחזו"א סי' כ"ז סק"א. אמנם להמדיק ברש"י זבחים מב ב', וכ"כ באחיעזר ח"ב סי' ל' סוסק"ג בשי' הר"מ דאף אי אין מפגלין בח"מ איכא פסולא דאורייתא לא מוכח מידי. ובעיקר ד' הרשב"א צ"ב מאי שייך בעבודת הקמיצה תחילה וסוף, וע"י מנח"א.

שם, ע"י שפ"א דנסתפק אי בשאר עבודות אמרי' סתמא לשמה, או דכיון דחישב בתחילה שלי"ש אמרי' ע"ד ראשונה הוה עושה וליכא סתמא לשמה, ובזבח תודה ריש זבחים דקדק מלשון הר"מ פט"ו ה"ג דצריך לחשוב להדיא בשאר עבודות לשמה, וע"ע בקונטרס זכר צדיק [לבעל ושב הכהן] דכתב לתלות נידון זה בב' לישנות דהגמ' אי מסברא או מקרא.

גמ', ואם לאו יהא נדבה כו', מצינו באחרונים כמה נידונים בגדרו דהקרבן לאחר מחשבת שלי"ש, א- ע"י נתיה"ק דכתב לדון אי במחשבת שלי"ש נעקר שם הקרבן ונעשה כפי מחשבתו דשלי"ש [וכלשון התוס' מז א' ד"ה "עד" שכתבו דשלי"ש עוקר הקרבן ועושהו קרבן אחר, וכע"ז ברש"י זבחים ג א' ד"ה "דלאו מינה"], או דהקרבן קאי לעולם בשמו הראשון, ותלה בב' לישנות דהגמ' אי אסור לשנויי מסברא או מקרא, אולם בתורת הקודש ח"ג סי' ט"ז האריך להוכיח דודאי לא נעקר הקרבן משמו הראשון עיי"ש, וכן מפורש בסוגית הגמ' להלן פט ב' דאשם מצורע ששחטו שלי"ש מקריב נסכיו, וכן נקטו בפשיטות הזבח תודה ריש זבחים, ובחזו"א סי' ל"ב סוסק"מ. אמנם בלשון הר"מ פט"ו מפסוה"מ ה"א דכתב דעולה ששחט לשם שלמים לא עלתה לבעלים לא משום עולה ולא משום שלמים מבואר דהיה ס"ד דעולה לבעלים לשם שלמים.

ב- עוד יל"ד אי כונת הגמ' דבמחשב שלי"ש נשתנה הקרבן מקרבן חובה לקרבן נדבה, או דעדיין שם חובה עליה אלא דמ"מ דינו כנדבה דאינו מרצה ואסור לשנויי בה, ויל"ד בזה מכמה דוכתי, חדא מסוגית הגמ' לקמן פט ב דלכו"ע אשם מצורע ששחטו שלי"ש טעון נסכים, ובכבש הבא אם העומר ובתמיד של שחר נחלקו אביי ורבא אי דינו כדמעיקרא או כדין עולת נדבה ובשפ"א וחזו"א ל"ב סק"ל כי דלא נחלקו לדינא ואף לרבא כי היכי דאשם מצורע טעון נסכים ה"ה שאר הקרבנות דינם כדמעיקרא, וכ"ד רבא ליישב קו' אביי לחוד, אולם בתוס' שם ד"ה שאם" ובר"מ פט"ו מפסוה"מ ה"ז י"ח מפורש דלרבא חלוק אשם מצורע מכבש הבא עם העומר ותמיד, ולכאוי' עיקר חילוקו דרבא דקרבנות דכשרים גם בתורת נדבה נעקר שמם ע"י מחשבתו מחובה לנדבה, משא"כ אשם מצורע דאינו בא בנדבה בע"כ אין נעקר במחשבתו משמו הראשון ונהפך לנדבה, אלא מ"מ נתחדש דאית ליה תורת הקרבה, וע"י בחי' הגרא"ל ח"ב סי' א'.

עוד יל"ד מסוגית הגמ' זבחים קיד ב' אמר ר"ח בר טובי כו', דמבואר דלרחב"ט אשם מצורע ששחטו שלי"ש לית ביה פסולא דמחוסר זמן, וצ"ב טעמא דמילתא, ובאבי עזרי פ"ח ממעה"ק ה"ט כ' דס"ל לרחב"ט דע"י מחשבת שלי"ש אינתק הקרבן משם אשם חובה ונעשה אשם נדבה, ובהא ליכא פסולא דמחוסר, דהזמן הוא רק בחיוב האשם בתורת חובה. אמנם צ"ע להמבואר במנחות פט הנ"ל דאשם מצורע כיון דלא חזי לנדבה לא אינתק לשם נדבה, וע"ע קרי"א וחזו"א שם דפ"י כונת רחב"ט באופ"א ולפ"י דהחזו"א לא מוכח מידי לנידון הנ"ל.

ג- עוד דנו האחרונים בגדר שייכותן דהבעלים לקרבן לאחר מחשבת שלי"ש, ונפק"מ אי שרי לחשב מחשבת שינוי בעלים בשאר עבודות וכ"ד הגמ' דאסור לשנויי קאי אמחשבת ש"ק לחוד, או דאף שינוי בעלים אסור לשנויי. ע"י זבח תודה ריש זבחים, וחזו"א זבחים סי' א' סק"ה, וחזו"א ריש קרבנות [ולכאוי' הא מיהת פשיטא דלא נשתנה שמו של הקרבן על שם אחרים וכמש"כ החזו"א שם להוכיח ממתני' נזיר מו ב' דלר"ש אם גילח הנזיר על עולה או שלמים שנשחטה שלי"ש דתגלחתו כשירה, אלא עיקר הנידון אי כיון דאין הקרבן מרצה לבעלים ל"ש ביה תו מחשבת שינוי בעלים או לאו, אמנם ע"י מלחמות סוכה (יד ב' בדפי הרי"ף) במש"כ יונה נמי דמקדיש לא קנייה להו כשוחט שלי"ש כו' וצ"ב].

פסול שלא לשמה

וכן דנו כיוצ"ב בחישוב מחשבת שינוי בעלים בשחיטה, אי שרי לחזור ולחשב שינוי בעלים בשאר עבודות, **עי'** מרכבת המשנה פט"ו מפסוה"מ ה"א, ואבהא"ז פייג ה"א.

גמ', ונדבה מי שרי לשנוי, **עי'** שטמ"ק זבחים ב' א' אות א' דקרנן נדבה ששחט שלי"ש אי"צ להביא אחר דאפי' אם נאבד אין חייב באחריותו, וצ"ב אמאי הוצרך השטמ"ק לטעמא דנאבד הא כל פסולא דשלי"ש הוא לענין דלא עלו לבעלים לשם חובה וה"ט ל"ש בנדבה, ומבואר דאף בנדבה חל פסולא דשלי"ש **[וע"ע** לשון רש"י ד"ה 'כלי כגון שהתנדב כו'], **ובמנח"א** הביא משמיה דהגרי"ז לפרש הטעם ע"פ יסודו דשלי"ש הוי פסול בקרבן עי"ש, והאריך בזה עוד החזו"י קרבנות פ"א ה"א, **וע"ע** ליקו"ה ריש זבחים.

שם, **נחלקו** הראשונים אי איכא לאו דלא יחשב במחשבת שלי"ש או דלא מיתסר אלא מקרא דאם זבח שלמים, **עי'** רד"ה ונדבה ולהלן ד"ה מכדי", **ובשטמ"ק** אות א', ורש"י ושטמ"ק ריש זבחים, **[וע"ע** תוס' זבחים ד' א' ד"ה וישנן בסוה"ד]. **ובשי'** רש"י בשמעתין דלא הזכיר קרא דלא יחשב, **עי'** במצפה איתן ריש זבחים דנקט דודאי ס"ל דאיכא נמי להאי לאו וכדפי' בזבחים אלא דלא ידעי' ליה רק לבתר דגלי קרא דאם זבח דאיכא איסור עשה, **ובבה"ל** ח"א סו"ס ל' נקט דס"ל לרש"י דליכא ללאו דלא יחשב אלא במחשבת שלי"ש קמייטא אבל בדינא דרבא דאסור לשנוי ליכא ללאו כיון דכבר נפסל הקרבן במחשבה קמייטא, וע"פ דברי הר"מ להלן דעיקר הלאו משום דמפסיד הקרבן במחשבתו וכמטיל מום בקדשים, **ועי'** אחיעזר ח"ב סי' כ"ז סק"ג, **ויתכן** עוד בשי' רש"י דחלוק איסורא דשלי"ש בשאר עבודות בזבחים ממנחות, ועפמשי"כ הגרי"ז בד' הר"מ הובא להלן דכל האי דינא דאסור לשנוי הוא דווקא משום לאו דלא יחשב אבל משום קרא דאם זבח ליכא איסורא כיון דכבר נפסל הקרבן במחשבה קמייטא, דלפי"ז י"ל דה"מ בזבחים אבל במנחות דלא שינה במחשבתו קדושת הקרבן, אלא אופן עשיית המנחה לא הופקע ממנה תורת לשמה ושפיר איכא איסור לשנוי מקרא דאם זבח הלכך בזבחים פי' רש"י משום קרא דלא יחשב לחוד משא"כ במנחות פי' אף משום איסור עשה דאם זבח. [שלמ"י זבחים].

שיטת הר"מ, **עי'** ר"מ פיי"ח מפסוה"מ ה"א כל המחשב כו', ובאחרונים דקדקו משמעות דבריו דלא קאי לאו דלא יחשב אלא בפוסל הקדשים במחשבתו, **ומה"ט** כ' בשו"ת חת"ס חו"מ ר"ד [בהשמטות] והובא באחיעזר שם דליכא לא יחשב אלא בפסח וחטאת דנפסל הקרבן לגמרי אבל בשאר קדשים דכשרים ל"ח מפסיד הקדשים, **ובבית הלוי** שם כ' מה"ט דלא מיתסר אלא במחשבת שלי"ש קמייטא, **אמנם** צ"ב מד' הר"מ שם פט"ו ה"ג דמבואר דמיתסר בכל ענין בין בשאר קדשים ובין במחשבה שניה, **וביתור** הוסיף לדקדק בכ' הגרי"ז מלשון הר"מ שם "לפיכך" דמשמע דכל איסורא דרבא לחשוב בשאר עבודות הוא דוקא משום לאו דלא יחשב, אבל משום עשה דאם זבח י"ל דה"מ במחשבה קמייטא דפוסל עי"ז הקרבן. **ובע"כ** צ"ל דאין כונת הר"מ דהאיסור במה דמפסיד הקדשים, אלא במה שחושב מחשבה שבכוחה להפסיד.

ב ע"ב

תוד"ה שחיטה, אבל תימה קצת כו', **נחלקו** האחרונים בגדר קבלה לר"ש לשי' התוס', **עי'** כי הגרי"ז דמבואר מקושיתם דבבא לעובדה בכלי אף לר"ש אית ליה תורת קבלה ובבא לעובדה ביד סגי אע"ג דל"ל תורת קבלה, ועי"ש דלפ"ז בבא לעובדה בכלי איכא פסול נשפך, ואע"ג דאי בעי לעובדה ביד יכול לאוספו מהרצפה וכשר, מ"מ כשבדעתו ליתן בכלי דנים הרצפה כמק"א. **אולם** בעול"ש נקט דס"ל לתוס' דבין בכלי ובין ביד בעי לתורת קבלה וקידוש, [ועיקר פלוגתת חכמים ור"ש אי בעי קידוש דווקא בכלי או דמהני אף ביד], ומשכח"ל לר"ש קבלה בכלי בקמץ ע"ד שלא לקדשו ביד, **ולפ"ז** צ"ל דהא דקרי ליה התוס' עבודה שאפשר לבטלה אע"ג דאף ביד הוא מתורת קבלה, דמ"מ יכול לבטל צורת הקבלה דכלי וצ"ב, **אמנם** הימק"ל ע"ד העול"ש דאף קמיצה ביד הוא מתורת קבלה אלא דחלוק מקבלה דכלי, דהתם בעי נמי לקידוש משא"כ ביד ל"ש קידוש וכל צורת הקבלה הוא במה שנתקבל בידו [וכבר דנו האחרונים דקידוש כלי דקבלה אינו מעיקר עבודת הקבלה, **עי'** מקד"ד סי' ז'], וא"ש טפי הא דחשיב עבודה שאפשר לבטלה, ובמנח"א האריך ביסוד זה.

ובח"נ נקט בפשיטות דביד ל"ל תורת קבלה, וביאר הטעם משום דחלוק צורת הקבלה דמנחה מזבחים, דבמנחה צורתו דווקא ע"י הנתינה תוך הכלי וכלשון הגמ' להלן יג ב' התם ממילא כו', הלכך ביד דליכא נתינה ל"ש לדונו כקבלה.

מעשיו מוכיחין בזריקה

תוד"ה זריקה אחת, ואע"ג דיש כו', **יל"ד** בכונת קו' רש"י אי חשיב מעשיו מוכיחין מהא דלא עשה עבודת ד', ולפ"ז מבואר דהעדר עבודה נמי חשיב הוכחה, או דמתן א' וד' הוי ב' עבודות חלוקות, וכשנתן מתן א' ולא המשיך איכא הוכחה מצורת עבודתו דאינו מתן ד', ולעולם העדר עבודה לא הוי הוכחה.

שם, פ' בקונטרס כו', כפשוטו ר"ל דכיון דבדיעבד סגי במתנה אחת ליכא מעשיו מוכיחין, וכ"מ בשטמ"ק אות כ"ח, **אמנם** יתכן בכונתו דכיון דאף מתן ד' עיקר כפרתו במתנה אחת, א"כ ליכא הוכחה ממתן הא' דאינו מהנינן ד', [ומאי דמוכח מהא דלא המשיך הזריקה, לא אכפ"ל כיון דהוא העדר עבודה].

שם, וי"ל כו' ובשניה אין מחשבה פוסלת, כפשוטו ר"ל דאי מחשבה פוסלת בשניה עדיין קשה אמאי בחשב בשניה ליכא מעשיו מוכיחין [ואי אין של"ש בחצי מתיר איירי בחשב בכל הזריקה], **אמנם** משמעות השטמ"ק אות כ"ח דאי בשניה מחשבה פוסלת אף בחישוב בראשונה לחוד חשיב מעשיו מוכיחין, וצ"ב היכי יוכשר לאחר שנפסל בראשונה, וצ"ל דאי מחשבה פוסלת בשניה חשיב דאיכא מעשיו מוכיחין אף בשעת מחשבתו בראשונה דכולה עבודה אחת היא.

שם, **עוד** נראה ממשמעות דבריהם דהאי תי' לא אהני לחישוב א' לשם ד', [ויתכן דהתם כיון דלא המשיך ההזאות, מוכח מתוך הזאה הא' דלא הוי מתן ד'].

שם, **עי'** שטמ"ק אות כ"ח בת"י הא', ומשמעות דבריו דל"א מיא בעלמא משום דאיתעבדי מחשבתו במתנה הא', אבל אי חשב בשאר מתנות אילו היה הדין דמחשבתו פוסלת בשניה, לא אמרי' מיא בעלמא ועי'.

שם, אבל קשה מחטאת כו', **צ"ב** דשינוי למעלה ולמטה אין פוסל בדיעבד וכדין זריקה שלא במקומו, ומ"ש מהמבואר להלן בגמ' מיצוי דבתר הזאה דהוי עשייה בדיעבד ל"ח מעשה מוכיחין ויש לחלק.

פלוגתת אביי ורבה

גמ', אמר ליה אביי מכדי כו', **נחלקו** הראשונים בביאור קו' דאביי ותי' דרבה, **עי'** תוד"ה מכדי בתירוץ הב' דפשיטא דאף לאביי שינוי קודש לא פסל משום דמעשיו מוכיחין, ועיקר קו' דשינוי בעלים נמי לא ליפסול משום לא חילקת, ואע"ג דשינוי קודש באין מעשיו מוכיחין לכאור' פוסל וא"כ לא חשיב "חילקת", צ"ל דאביי ס"ל דטעמא דמעשיו מוכיחין אין גדרו דסברא הוא דלא הוי מחשבה כלל, אלא דאע"ג דאיכא מחשבה מ"מ כיון דאיכא מעשה המוכיח המוציא מידי מחשבתו הוי פירכא אהיקשא דמנחה לזבחים, דליכא למילף כלל שינוי קודש למיפסל, ולכך הקשה אביי דא"כ לא נילף נמי שינוי בעלים משום לא חילקת. **ורבה** דקא פריק דמעשיה מוכיחין סברא היא ר"ל דלעולם שינוי קודש נמי ילפי' למיפסל [ומה"ט באין מעשיה מוכיחין פסול אף במנחות וכמש"כ השטמ"ק להלן ג א' אות ט"ו], אלא דבמחשבה דמינכרא סברא הוא דלא הוי מחשבה כלל, **וכ"כ** בחי' הגרא"ל ח"ב סי' ד'.

פסול של"ש לר"ש

וברשב"א פי דקו' אביי דאע"ג דמעשיה מוכיחין מ"מ אין משיבין על ההקש והו"ל למיפסל אף בשינוי קודש, ותירוצו דרבה דמעשיה מוכיחין לא הוי פירכא אלא סברא בעיקר פסולא דשל"ש ואף בזבחים כה"ג לא פסל, **ועי'** ח"י הגרא"ל שם בביאור קו' דאביי להרשב"א.

מחשבה דלא מינכרא

גמ' א"ל מעשה מוכיחין כו', מחשבה דמינכרא כו', מבואר בכל הסוגיא דלר"ש היכא דמעשיו סותרין למחשבתו בין מחמת שינוי הקרבן ובין מחמת שינוי בצורת העבודה מכשיר ר"ש, וכן ס"ד דבמשנה בדברים דאין דרך לעשות, [כדאיתא בתוד"ה

"עולת"], ובדברים דאין עשייתן לכתחילה, [כדאיתא בתוס' ג' א' ד"ה מיצה], ובדברים דאין עשייתן מדרבנן [כדאיתא בתוס' שם ד"ה "דאי"] איקרי מחשבה דמינכרא.

ובגדר מחשבה דמינכרא, **עי'** רד"ה "אבל" דבעי' מחשבה דמינכרא לאחרים שהוא מכזב, **ובשטמ"ק** ב"מ מג' א' כתב משמיה דהתוס' שנא"ץ דלכך הוסיף רש"י לפרש דמחשבה דקדשים הוצאת דיבור בפה הוא, דאי הוה במחשבה לחוד ל"ח מחשבה דמינכרא, **ובמנחת** ברוך סי' א' ענף ו' הקשה בטעם הדבר אמאי בעי' שישמעו אחרים ולא סגי במאי דלאותו כהן הוה מחשבה דמינכרא, אמנם עיקר דבריהם מבואר בגמ' להלן ג' א' דהיכא דלאו אדעתיהו אע"ג דמינכר לעובד ל"ח מחשבה דמינכרא ואי טעמא דמחשבה דמינכרא לאו משום דל"ח מחשבה אלא דמעשיו מוציאין מידי מחשבתו וכדלהלן א"ש טפי.

ע"ע ח"י הגרא"ל ח"ב סי' ד' דחקר בגדר מחשבה דלא מינכרא אי יסודו דלא הוי מחשבה כלל או דליכא ריעותא בעצם המחשבה אלא דמעשיו מוכיחין מהני להוציא מדי מחשבה, **ועי"ש** דכתב לדקדק מדברי רד"ה בלולה דפי' דר"ש פליג בתרתי אמתני' וצ"ב דהא חדא פלוגתא היא, ולהך גיסא דליכא ריעותא בעצם המחשבה, יש מקום לחלק בין פסול מחשבה דמנחת חוטא דהוי פסול גמור, לפסול מחשבה בשאר מנחות. ובכנסת הראשונים אות ז-ח פי' כונת רש"י דבמנחת חוטא היה ס"ד דמודה ר"ש להמבואר בר"מ דבחטאת ליכא סתמא לשמה, הלכך אע"ג דבמעשיו מוכיחין ליכא מחשבה הפוסלת, מ"מ אין כאן מחשבת לשמה. **ובעיקר** ספיקו כבר העירו מדברי האו"ז [הובא בכנסת הראשונים] דכתב דלר"ש של"ש חשיב הותר מכללו, ולכאוי צ"ב דמעשיו מוכיחין אי"ז היתר אלא דליכא מחשבה כלל, ולהך גיסא דאיכא מחשבה א"ש.

עוד יעוין בניתה"ק דהקשה בעיקר דינו דר"ש דאף אי נימא דמחשבה דלא מינכרא לא הוי מחשבה מ"מ הא ליכא מחשבת לשמה, ואף למאי דמסקי' בריש זבחים דסתמא לשמה מ"מ צ"ע אמאי לא פשטי' ליה מדינא דר"ש, וביותר תמוה להמדוקדק בר"מ פ"ד ממעה"ק ה"י דבחטאת ל"א סתמא לשמה, וצ"ל דמעשיו מוכיחין מהני אף ליחד הקרבן לשמה.

עולת העוף לשם חטה"ע

גמ', אלא מעתה עולת העוף שמלקה למעלה כו', **עי'** קו' השטמ"ק אות י' ובהגה"ה שם אות ג', ומבואר דהיכא דאין עושין כן לכתחילה חשיב מעשיו מוכיחין, וצ"ב מהא דאמרי' לקמן אמרי דילמא מיצוי כו' דמבואר דעשיה בדיעבד ל"ח מעשיו מוכיחין ויש לחלק.

ובעיקר קו' השטמ"ק, **עי'** חזו"א קמא סי' כ"ז סק"א דכל הקו' הוא בחשב בסי' הב', דבחשב בסי' א' לא מיקרי מעשיו מוכיחין [אמנם עי"ש דלא משכח"ל מחשבה בסי' אחד דהוי חצי מתיר], **ובכ'** הגרי"ז נקט בפשיטות דאין מחשבתו פוסלת בסימן שני, ומשו"כ הקשה ע"ד השטמ"ק דא"כ אין מעשיה מוכיחין בשעת מחשבתו בסימן ראשון. [אמנם בעיקר דבריו דאין מחשבה פוסלת בסי' ב' דעוף, צ"ב מדברי תוס' זבחים ל' א' ד"ה "והרי ואכ"מ].

גמ', עולת העוף שמיצה כו', אמרי דילמא מיצוי כו', צ"ב דאע"ג דליכא הוכחה מהמיצוי, מ"מ איכא הוכחה מהא דלא עביד הזאה, וצ"ל דהעדר עבודה ל"ח הוכחה, ולמש"כ תוס' לעיל דהוכחה שלא בשעת מחשבתו לא הוי הוכחה א"ש טפי.

פסול של"ש לר"ש

גמ', דאמר מר מיצה דמה כו', **עי'** משמעות תוד"ה 'מיצה' דמיצוי שלא כנגד היסוד לא הוי מיצוי, והא דבכ"מ במזבח כשירה דלא גרע מלא מיצה כלל דאין המיצוי מעכב, אלא דלפי"ז צ"ב דעדיין איכא מעשיו מוכיחין דעולה הוא, דאי הוי חטאת לא היה ממצה כלל, וצ"ל דאמרי' דמיא בעלמא קא ממצה וקצ"ב דממ"נ אי אמרי אינשי דמיא בעלמא הוא א"כ מחשבתו דחישב במיצוי הו מחשבה בטלה, **אולם** בר"ג מבואר דמיצוי ע"ג המזבח חשיב מיצוי, דכיון דאין המיצוי מעכב אי"ז לעיכובא למצות כנגד היסוד [ויתכן דזו נמי כונת התוס', וצ"ב החזו"א זבחים י"ב ב'].

תוד"ה חטאת העוף, אבל כמו כן היה יכול להקשות כו', **עי'** חשק שלמה דלשי' הר"מ דמליקת עוה"ע שעשאה למטה כשר בדיעבד ל"ק, וכן לשי' רש"י להלן דברי איסורא ל"א מעבר הוא דעבר נמי ל"ק, **וע"ע** טה"ק.

גמ', קדשי קדשים ששחטו בצפון כו', העירו דנהי דאיכא מעשיה מוכיחין דאין זה קק"ל, מ"מ הא מונח במחשבתו נמי דאין זה ק"ק דחטאת והו"ל כמחשב שלא לשם חטאת [דדנו האחרונים דדינו כלשם חולין דכשר ואינו מרצה, **עי'** חזו"א קמא מ"ב סק"ג] ובהא ליכא מעשיו מוכיחין, וכן צ"ב כנ"ל בחריבה לשם בלולה ויש ליישב.

מיעבר הוא דעבר

ג' ע"א, **גמ'** אמרי' ק"ק נינהו ומיעבר הוא דעבר כו', מבואר דהיכא דאיכא לפרש מעשיו כמחשבתו ולמימר דעביד עבודה פסולה ל"ח מעשיה מוכיחין, הלכך קק"ל לשם ק"ק בדרום ומחבת לשם מרחשת [לרבנן] מיקרי מחשבה דלא מינכרא, **ויעוין** בתוד"ה 'אמרי' דה"מ היכא דאף לפי מחשבתו נתקדש הקרבן אבל בלא נתקדש ל"א מיעבר הוא דעבר, הלכך פסח ששחטו לשם אשם כו' חשיב מעשיו מוכיחין, **וכן** מוכרח מהא דעגל ופר ששחטו לשם פסח ואשם ל"א מיעבר הוא דעבר, ולפי"ז צ"ל דמחבת לשם משת אע"ג דפסולה, מ"מ כיון דקדושה להפסל כמבואר להלן קב ב', שייך למימר ביה מיעבר הוא דעבר, **ועי'** קר"א ע"ד תוד"ה 'ל"יש' וע"ד תוד"ה 'אמרי', ומשנת ר"א מנחות ס"י ב'.

ע"ע רשב"א דהקשה בסברת מיעבר הוא דעבר במחבת ומרחשת היכי יאמרו דהכהן יקמוץ מנחה פסולה, [וכונת קו' דאע"ג דאיכא למימר דהבעלים מיעבר הוא דעבר, מ"מ לא מסתבר דהכהן נמי יעשה קמיצה במנחה פסולה], עי"ש תי'.

עוד דנו האחרונים דל"א מיעבר הוא דעבר אלא היכא דאיכא למעשיו תורת עבודה וכגון קק"ל לשם ק"ק דאע"ג דפסולה מ"מ אם עלה לא ירד [כדמסקי' ריש מעילה], אבל היכא דפסולה לגמרי ל"א, **ועי'** משנת ר"א מנחות ס"י ב'. **ויל"ע** מקו' רש"י ותוס' אמאי ל"א בחטה"ע לשם עולה"ע מיעבר הוא דעבר אע"ג דזריקה בעולה לא הוי עבודה כלל, **ועי'** כ' הגרי"ז.

קביעותא דמנא

גמ', לר"ש כיון דאמר כו', בפשוטו סברת ר"ש דאין חלוקין מחבת ומרחשת בקדושתן, הלכך אף כשאמר זו למחבת והביא במרחשת נתקיימו דבריו, אבל לאחר שהכניסם לכלי נקבע המנחה ואין יכול לשנותו, **[ובאה"ז פ"ז ממעה"ק הלי' ב'ג' נסתפק** דדילמא אף הכלי אינו קובע וכל קביעותא דהמנחה חל בשעת הקמיצה עי"ש, **ועי'** לשון השטמ"ק אות ט"ו].

ובאחרונים הקשו דכיון דקרבן אחד הם א"כ אמאי כשקובע בכלי אסור לשנותו וחשיב מחשבתו מחשבת של"ש, **עי'** קר"א ע"ד תוד"ה 'אלמא', וחזו"א קמא כ"ז סק"ב, ובאה"ז שם. **עוד** העירו האחרונים מ"ש מהמבואר להלן מתני' קז ב' דבאומר שחור והביא לבן לא יצא, **ועי'** תוס' שם ד"ה "שחור", ויתכן דלא חל נדרו אלא בדבר שיכול להקדישו בפיו הלכך מחבת ומרחשת דאין קדושתו נגמרת בפה אינו יכול לנדור עי"ז.

אולם בטה"ק ע"ד תוד"ה "אלמא" מבואר דאף לר"ש מחבת ומרחשת הוי ב' קדושות, וטעמא דקביעותא דמנא לאו כלום, משום דלא היה דעת הנודר מעולם שיהא עליו חיוב על קביעותא דמנא אבל בקיבל על עצמו גם קביעות הכלי מודה דאין יכול לשנות, ולדבריו א"ש כל הנ"ל.

פסול של"ש לר"ש

תוד"ה "אלמא", ולר"ש אפי' פי' כו', **עי'** צ"ק דכונתם דלר"ש אין צריך להביא רק ד' מינים מאחר שאין קפידא בין מחבת למרחשת אבל בשאר מנחות אף ר"ש מודה דנקבע לפי דיבורו, **ובטה"ק** הקשה דא"כ עדיין תיקשי לר"ש אמאי איכא מעשיה מוכיחין בשאר מנחות.

בא"ד, א"נ כו', צ"ב מאי שייך חיוב לצ"ש לבתר דיצא ידי נדרו, **עי'** כ' הגרי"ז וחזו"א קמא כ"ז סק"ב, **וע"ע** עול"ש. ויתכן דעיקר דברי ר"ש דיוצא ידי נדרו הוא לענין קיום חוב הממון דאית ליה לגבוה, אבל עדיין צריך לצ"ש לקיים נדרו כפי דיבורו.

של"ש בחריבה ובלולה

תוד"ה לא שנא כו', ועוד י"ל כו', בביאור דבריהם, **עי'** צ"ק וחזו"א דלמ"ד [להלן ח א'] מנחה קדושה בלא שמן, כשחישב 'חריבה לשם בלולה' איכא מעשיה מוכיחין דנראה אח"כ אם יוסיף שמן, [וצ"ב לש"י התוס' לעיל דלא מהני הוכחה לבתר מחשבתו]. וכשחישב 'בלולה לשם חריבה', **עי'** צ"ק ובהגהות רא"ח סברא מחודשת דל"ח שינוי קודש דהוי כאומר בלולה לשם בלולה, **ובח"נ** תמה ע"ז, ולכאוי תלוי בדי' החזו"א לעיל בגדר שינוי קודש דמנחות אי תלוי בחילוק עשייתו או בחילוק שמותיהן.

ולמ"ד אין מנחה קדושה בלא שמן, **עי'** שטמ"ק ד'חריבה לשם בלולה' א"ש דל"א מיעבר הוא דעבר לאתויי חולין בעזרה, אבל עדיין צ"ע 'בלולה לשם חריבה', ומשמעות דבריו דחריבה לשם בלולה ל"א מיעבר משום דקא עבר איסורא דחוב"ע אבל בלאו האיסור ל"ח מעשיו מוכיחין, [ואע"ג דלשם חולין לכאוי אף בלא האיסור ל"א מיעבר הוא דעבר, שא"ה דל"ל קדושה כלל וכסברת התוס' לעיל, משא"כ חריבה דאית בה קדושת דמים, **אמנם** בח"נ נקט בפשיטות דלשם בלולה הו"ל כלשם חולין דל"א מיעבר הוא דעבר כיון דל"ל קדושה], **ובמשנת** ר"א מנחות סי' ב' העיר דכיון דאיכא קדושת דמים לא ברירא דאיכא בזה חוב"ע עיי"ש, **וכן** העיר דאף בקס"ל לשם ק"ק קעבר איסורא.

חריבה לשם חריבה

עי' פלוגתת השטמ"ק אות ט"ו ור' טוביא מוינא שם אי קנאות לשם מנחת חוטא ליכא מעשיה מוכיחין ואף לר"ש פסול או דאף בכה"ג איכא מעשיה מוכיחין, ומבואר דנקטו דחוטא לשם קנאות הוי שינוי קודש ול"א דלבתר הקישא דמנחת חוטא לחוטא להלן ד' א' קדושתה כקדושת חטאת, **ועי'** כ' הגרי"ז לעיל במתני', **אמנם** יתכן דאף אי קדושתה כמנחת חוטא מ"מ כיון דחלוקים בקמח וסולת הו"ל כחריבה לשם בלולה, ולהאמור יש לחשב דין קנאות לשם נדבה דמבואר במתני' דחשיב שינוי קודש אי הטעם משום דהו"ל כחוטא לשם נדבה, או משום דהוי כחריבה לשם בלולה.

רוב זבחים

ג ב', מאי זבחים רוב זבחים, **עי'** חזו"א כ"ז סק"ב דרוב זבחים דקאמר היינו בשחיטה אבל בשאר עבודות כיון דלא מינכרא פסול בכל גונא, ובמנח"א העיר דבקבלה כיון דבעי' דם מהפר יקבלנו דינו כשחיטה וחשיב מעשיה מוכיחין.

עוד יעוין בשטמ"ק לעיל ב' ב' אות כ"ט דכתב על קו' התוס' שם דלמסקנא דרוב זבחים קאמר ניחא הכל, **והעיר** במשנת ר"א מנחות סי' ב' אמאי לא פי' משום טעמא דמיעבר הוא דעבר, וכתב להוכיח דלמסקנא דרוב זבחים קאמר הדרי' מה"ט.

ע"ע פלוגתת השטמ"ק לעיל ע"א אות ט"ו ור' טובי' מוינא שם, אי במנחות נמי אמרי' רוב מנחות קאמר או לאו, **והעירו** דמשכח"ל כמה אופני מנחות דאף לר"ש אין מעשיה מוכיחין, **עי'** טה"ק ג ב' ע"ד תוד"ה "כאן" דלש"י רש"י זבחים ז' א' דתודה ששחטה לשם תודת חבירו דפסולה לר"ח הוא בכל הקרבנות, א"כ גבי מנחה נמי אם יקמוץ לשם מנחת חבירו יפסל אף לר"ש דליכא מעשיה מוכיחין, **וכן** משכח"ל לד' רב אחא בריה דרבא להלן דחטאת חלב לשם חטאת דם פסול [אי קאי אף בשאר קרבנות וכדנסתפק בקר"א זבחים ז' א'], משכח"ל אף גבי מנחה בקומץ מנחת חוטא של טומאת מקדש לשם מנחת חוטא של שבועת ביטוי דיפסל אף לר"ש דליכא מעשיה מוכיחין וצ"ב.

דעת רבא

גמ' רבא אמר ל"ק כאן בקומץ כו', **נחלקו** הראשונים בביאורא דקומץ מנחה לשם זבח, **עי'** משמעות תוס' דאיירי בשינוי קודש, בקומץ המנחה לשם קרבן זבח, אבל בשינוי בעלים בכל ענין חשיב של"ש ואף במנחה לשם מנחה, **אולם** ברשב"א הקשה מאי שייך ענין קמיצה אצל זבח, ולכך האריך לפרש הגמ' בדרך מחודשה דאיירי בשינוי בעלים, ובסו"ד הוסיף לפרש דאיירי בשינוי

פסול שלי"ש לר"ש

קודש ובמחשב ריצוי המנחה לשם מחויב זבח עיי"ש, ומבואר בדבריו כמה חידושים, **חדא** דל"ש מחשבת שינוי קודש אלא במחשב לשם דבר דשייך ביה האי עבודה, ולפי"ז בקומץ מנחה לשם חולין ל"ח שלי"ש, **ועי'** כעיי"ז באו"ש פט"ו מפסוה"מ הי"א. ובעיקר פלוגתתם דהתוס' ורשב"א יתכן דתלוי במש"כ הגרא"ל ח"ב סי' ד' לחקור בגדר מחשבת שלי"ש, אי המחשבה הוא לשנות מעשה העבודה, או דהמחשבה הוא לשנות עצם הקרבן מעולה לשלמים עיי"ש. **עוד** מבואר דאף בשינוי בעלים שייך חילוקא דמנחה לשם מנחה או מנחה לשם זבח, [והאריך בזה הרשב"א להלן]. **עוד** מבואר דבמשנה ריצוי הקרבן חשיב הוי נמי מחשבת שינוי קודש, [ועי' כעיי"ז בקר"א ובז"ת זבחים ז' א' בשמעתא דחטאת חלב לשם חטאת דס], **והעירו** לדון לפי"ז בנידון הרשי"ש זבחים ב' ב' בשוחט חובה לשם נדבה.

עוד יש לברר בגדר דינא דתורת אחת לכל המנחות, אי ילפי' דמנחה לשם מנחה ל"ח שינוי קודש, או דאע"ג דהוי שינוי קודש גז"כ דתורה אחת להם ולא פסלה מחשבה, וממש"כ הרשב"א לדון דאף בשינוי בעלים אמרי' תורה אחת לכל המנחות, מבואר דגדר הדין דלא פסלה מחשבה במנחה אלא במיחד לשם זבח אחרינא ועי'. **עוד** יעוין ברשב"א דין אי חוטא לשם קנאות נמי הוי בכלל הילפותא דזאת תורת המנחה, [ומפורש דנקט כהשטמ"ק לעיל דמחשבה כה"ג חשיב שינוי קודש].

חטאת חלב לשם חטאת דם

גמ', אלא מעתה כו' אמר רבא כו', **נחלקו** הראשונים והאחרונים אי רבא קאי אליבא דרבנן דאע"ג דל"ל קרא דזאת תורת החטאת מ"מ מכשר דל"ח שינוי קודש, או דקאי אליבא דר"ש, ולפי"ז אף לר"ש לא מכשרי' לשם חטאת נזיר או מצורע ומטעמא דהני עולות בהדיהו נינהו [וא"ש לפי' קמא דרש"י דהוא גזירה דרבנן], **עי'** תוד"ה "לשם", שטמ"ק אות ל"ז, ורש"י להלן ד"ה "זאת תורת", **ועי' ח"נ**, צ"ק, וברה"ז.

ע"ע חילוקי גירסאות ברש"י ד"ה "או" ובשטמ"ק שם אות כ"ב אי לרבא חטאת חלב לשם חטאת דם כשר ומרצה, או דאין מרצה, **ועי' רש"י** זבחים ז' א' ד"ה "כשירה" ובברה"ז צ"ק וקר"א שם. ומדקדוק לשון הגמ' אלא מעתה כו' תהא כשירה 'ומרצה' משמע דהיה ס"ד דכשירה ואין מרצה, והעירו דלהאמור דלרבא כשרה ואינה מרצה יתכן דאף לס"ד ידעי' דינא דרבא דלשם דם כשירה אלא דאקשי' דלר"ש תרצה נמי.

דעת רב אשי

גמ', רב אשי אמר כו', עיקר סברת ר"א מבואר לעיל ב' ב' ד"ה "הניחא" דהיכא דלא אזכר שמה דמנחה אלא שמה דמנא דברי רוח בעלמא נינהו, **ובמנחת ברוך** סי' א' ענף ו' הקשה להסוברים דבפסולי מחשבה לא בעי' דיבור א"כ מחשבתו מבררת דיבורו דכונתו למנחה ולא לכלי, ועי"ש דתי' דהיכא דהוציא בפיו לא נפסל במחשבתו אלא בדיבורו, **וכל** דבריו מבוארים **בתוס'** הרשב"א פסחים סג' א' [הובא בכנסת ראשונים], אמנם עיי"ש דעיקר דקדוקו מדברי הגמ' להלן לשם בילה בעלמא.

עוד יעוין דברים מחודשים ברשב"א דבמחבת לשם מרחשת אין מזכיר בלשונו מחבת אלא נקיט ליה בידיה ואומר לשם מרחשת, דאל"כ אין זה דומיא דשלי"ש דזבחים דהתם ודאי איירי דאומר הריני שוחטן לשם שלמים, דאי אומר עולה לשם שלמים אין לך מעשיו מוכיחין גדול מזה. וכפשוטו ר"ל דבמינכר לכל דמשקר חשיב מעשיה מוכיחין לר"ש, [ולפי"ז מבואר דאף היכא דאין הוכחתו מתוך מעשיו אלא מתוך דיבורו נמי חשיב הוכחה], **אמנם** צ"ב דרבא ור"א ל"ל טעמא דמעשיה מוכיחין, **ובהע'** **לשטמ"ק** ב' ב' כתב דיתכן בכונת הרשב"א דמחשבה כה"ג דסותר עצמו בדיבורו לא הוי מחשבה כלל אף בלא דינא דמעשיה מוכיחין.

גמ', הכא מנחה גופא כו', **עי'** שפ"א דנסתפק אי לתי' הגמ' באומר לשם בלולה בשמן פסול, או דכונת הגמ' דכיון דכתיב בלולה בשמן פירושו שיהא נבללת בשמן ואינו מענין שם המנחה כלל, ועי"ש דבזה כתב ליישב אמאי בלולה לשם חריבה אין פוסל אע"ג

דכתיב בתורה חריבה סתם. והעירו דאי בלולה וחריבה לא הוי שם המנחה כלל א"כ מהא דפסלי רבנן אף בלשם חריבה או בלולה, מבואר דבמחשבת של"ש אין צריך לחשוב על שם הקרבן, ולפי"ז בעולה ששחטה לשם קרבן שצריך זריקת די חשיב נמי שינוי קודש ועי".

דעת ר' זירא

ע"י להלן מט א' שיטת ר' זירא דר"ש איירי בעקירה בטעות דאע"ג דבעלמא שמה עקירה מ"מ במעשיה מוכיחין ל"ש עקירה, ולפי"ז הגדר דמעשיה מוכיחין לחוד לא הוי סברא להכשיר וכסברת רבא ור"א וכ"ד ר"ש גבי עקירה בטעות בלחוד דהתם אהני סברת מעשיה מוכיחין לברר טעותו, **אמנם** בתוס' שם ד"ה "מתיב" מבואר דר"ז ל"ל דרבא ור"א, ולכך כתבו דלר"ז קשיא דר"ש אדר"ש, ועמדו ע"ז בחזו"א ל"ג סק"ב ובחי' הגרא"ל סי' ד'.

מנחת חוטא

ד א', גמ' חוץ ממנחת חוטא כו', נחלקו הראשונים אי למסקנא דלא ילפי' שאר קרבנות מהקישא דחטאת ה"ה דמנחת חוטא לא ילפי' אלא ממעטי' ליה מקרא דהיא או דמנחת חוטא איכא למילף מחטאת משום דחטאת קריה רחמנא [וכ"ד הגמ' קאי אמנחת קנאות לחוד], ע' שטמ"ק אות ג' ובהשטמות שם, ורש"י ותוס' זבחים סג ב' ד"ה "מה חטאת", וע"ע ח"י. ולכא' עיקר פלוגתתם, אי מנחת חוטא חטאת שמה, או דאין שם חטאת אלא לזבח דחטאת ומנחת חוטא איכלל בשאר המנחות, אלא דחלוקה בזה דבאה על חטא, והעירו לדון נפק"מ למש"כ השטמ"ק זבחים סז א' אות כ"ח דהשווה חטאת בהמה לשם חטאת העוף [לר"ש דתורה אחת לכל החטאות] אינה נפסלת דתרוייהו חטאת שמה, דלפי"ז יל"ד במחשב חטאת בהמה לשם מנחת חוטא. וכן יתכן דתלוי נידון הנ"ל בפלוגתת המנ"ח מצוה קכ"ה ומקד"ד י"ט סק"ז, אי מנחת חוטא שמתו בעליה הוי בכלל ההלכה דחמשה חטאות או לאו.

מנחת קנאות

גמ', אלא מנחת קנאות מנלן כו', מסקי' דמנחת קנאות ליכא למילף מחטאת, אלא מעטי' מקרא דהיא, וברש"י להלן ה' ב' ד"ה 'ובדבר' פי' דפסולי דמחשבה במנחת קנאות משום דרחמנא קרייה חטאת, ובגלהש"ס שם הקשה דמנחת קנאות לא איקרי חטאת ואף מנחת חוטא למסקנא לא ילפי' מחטאת, ויעוין במצפה איתן שם דהאריך דאף למסקנא קיימי' דמנחת קנאות הוי בכלל חטאת, ולא הדרי' אלא לענין ילפותא דמחשבת של"ש לחוד ע"ש. ע"ע כ' הגרי"ז בר"פ דנסתפק בגדר קדושתה דמנחת קנאות אי הוי חטאת, [ועי' במצוין לעיל ג א' בד' השטמ"ק אות ט"ו דמבואר דמנחת חוטא לשם מנחת חטאת הוי שינוי קודש]. ע"ע מנ"ח מ' קס"ו דכתב לחדש דהמחשב מנחת קנאות לשם חולין כשירה ואין מרצה, [ואע"ג דליכא בזה עיכובא דחטא] ע"ש.

אשם שניתק לרעה

גמ', לכדרב הונא אמר רב כו', נחלקו הראשונים בביאור דינא דרב הונא, שיטת רש"י [כדפי' תוס' שיטתו] דניתק לרעה הוי דאורייתא מהמל"מ וצורת ההלכה דסגי לנתקו ע"י מסירתו לרועה הלכך שחטו סתם כשר, ומקרא ד'הוא' ילפי' דקודם ניתוק קאי בהיותו דאשם ואי שחטו סתם פסול, אמנם הוסיף רש"י דבשחטו להדיא לשם עולה כשר אף בלא ניתוק. ויל"ע בשיטתו חדא אמאי איצטריך לקרא דהוא, הא מהילכתא דניתוק ילפי' דקאי בהיותו, עוד יש לברר פשיטותא דרש"י דעקירה קודם ניתוק מהני.

ומצינו ב' דרכים בזה, עי' אבהא"ז פ"ד מפסוה"מ ה"טו [בהוספות שבסוף הספר] דקרא דהוא אתא לגלויי דגדר הילכתא דניתוק הוא משום עקירה דבמסירתו לרע"י עוקר ממנו תורת אשם, ומהא יליף רש"י דה"ה דמהני עקירה קודם ניתוק, [ובלאו קרא דהוא ס"ד דהלכתא דניתוק הוא מגזה"כ ולא סגי בעקירה לחוד]. אולם בטה"ק פי' דניתוק ועקירה ב' ענינים הם, דהלכה דניתוק הוא מגזה"כ ולא מתורת עקירה, ומקרא דהוא ילפי' דמהני עקירה בלא ניתוק [ע"ש בצורת הילפותא]. ולהך גיסא דניתוק הוא נמי מתורת עקירה, צ"ע סוגית הגמ' פסחים עג א' דמבואר דלרב הונא לא בעי' עקירה ואקשי' ליה ממתני' שם דמבואר דמותר הפסח בעי עקירה, ולהאמור הא אף אי ס"ל לר"ה דבעי עקירה, מ"מ בניתק לחוד סגי דהוי במקום עקירה.

ובעיקר ש"י רש"י דסגי במסירה לרועה לחוד, צ"ב מאי מוסיף לן מסירה לרועה יותר ממה שנקבע דין הקרבן לרע"י, ועי' לשון רש"י פסחים עג א' דכשר לשם עולה הואיל וסו"ס דמיו לכך היו עומדין, ועי' תוספת ביאור בזה במנח"א בשם הגרי"ז. ע"ע קו' התוס' מסוגית הגמ' פסחים שם דמבואר דניתוק דרבנן, וברמב"ן שבועות יב כתב דהסוגיות חלוקות [ושמעתיא דהתם ס"ל דאי מהני שחיטת גופו, בע"כ דלאחר כפרה נעקר ממנו תורת אשם, ואף בלא ניתוק ועקירה סגי].

שיטת הרשב"ם, עי' תוס' דהביאו פי ר"ש דס"ל ע"ד רש"י דניתוק דאורייתא, אמנם פי' כן אף בסוגית הגמ' בפסחים, ולפי"ז להמבואר בגמ' שם דלרב הונא לא בעי' עקירה בע"כ דניתוק אינו מתורת עקירה וכדלעיל, וכן מבואר דלמאן דבעי עקירה צורת ההלכה דבעי ניתוק ועקירה ולא סגי בעקירה לחודה. ועי' באבה"ז שם דהאריך בשיטתו, וע"ע בשי' הר"מ פ"ד מפסוה"מ ה"טו דמבואר כשי' הרשב"ם והאריכו בזה הנו"כ שם.

שיטת ר"ת, דניתוק הוי דרבנן, ומדאורייתא כל דחל בו תורת מותר, דינו ליקרב עולה, וקרא דהוא אתא לגילויי דהקרבן ראוי לעולה בהויתו אף בלא ניתוק ועקירה, ויעוין בתוס' בשמעתין ובפסחים שם וברמב"ן שבועות יב חילוקי לשונות בצורת הילפותא.

שיטת רגמ"ה, עי' שטמ"ק אות ט' דהביא משמיה דהגרמ"ה דמקרא דהוא ילפי' דלא מהני עקירה קודם ניתוק ואי שחט לשם עולה הרי הוא בהויתו דאשם ואשם פסול הוא, וגרע משאר זבחים דשל"ש כשר, ובהגהות שם אות ב' שם תמה ע"ז ועי"ש תירוצו וצריך לברר ענין זה בסוגית הגמ' זבחים קיד ב' בדינא דרחב"ט גבי אשם מחוס"ז ששחטו של"ש, ועי' כ' הגרי"ז נזיר כח.

מנחת העומר

ציונים לסוגית מנחת העומר ויבואר להלן בהרחבה

ד א' גמ' אמר רב מנחת העומר כו', עי' יונת אלם סי' ל"ד סקט"ז דנסתפק אי הוי פסול דשל"ש או דהוא רק מדין דבא להכשיר ולא הכשיר, ונפק"מ אי הוי פסולו בגופו, וע"ע חי' הגרא"ל ח"ב סי' ל"ד.

גמ' וכן אתה אומר באשם נזיר כו', עי' קר"א דהקשה על שי' הר"מ פ"א ממחוי"כ ופ"י מנזירות ה"ח דמבואר דאשם מצורע אינו מעכב באכילת קדשים, ועי' חי' מרן רי"ז הלוי עמ"ס יומא עמ' כ"ב.

ד ע"ב

גמ' הואיל ובאו להכשיר כו', עי' זכר יצחק סי' ל' וחזו"א קמא סי' כ"ז סק"ג דהקשו מהמבואר כריתות ח דאשה מביאה חטאת יולדת אף באופן דאין מכשירה עי"ש.

גמ' ואם איתא ליתני נמי כו', עי' קר"א דנקט דאם יקמוץ מנחת העומר לשם חולין נמי פסול, ובזה כתב להעיר דיש ליישב קו' הגמ' דמה"ט לא תנן לה במתני', משום דבמתני' לשם חולין כשר משא"כ מנחת העומר.

גמ' א"ר ירמיה מצינו שחלק הכתוב כו', בביאור הדמיון לבאים לאחר מיתה, עי' שטמ"ק אות ח' וטה"ק.

גמ' דתנן האשה שהביאה חטאתה כו', עי' טה"ק וכ' הגרי"ז ד' ב' דהקשו דממתני' ליכא למילף דמכשירין אין באין לאחר מיתה, דהא חטאת אינה באה משום ההלכה דה' חטאות מתות.

תוד"ה לא יביאו, עי' תני' השטמ"ק אות כ"ח, והאריך בזה השעה"מ פ"ד מפסוה"מ ה"א, וע"ע פי' הרא"ש סופ"ב דקינים.

ה א'

גמ' ורשב"ל אמר כו', עי' כ' הגרי"ז להלן סח ד"ה 'ונראה' דחקר אי ר"ל פליג אעיקר סברת רב דבא להתיר, או דפליג דמנחת העומר אינו מתיר וכדמסקי' להלן דקסבר ר"ל האיר המזרח מתיר.

גמ' מקרב היכי קרבה ממשקה ישראל, עי' רשב"א דהקשה אמאי לא אקשי מכל מנחת העומר דהא בשעת הקרבה לא הותר חדש עי"ש תרוצו, ועי' מנח"א.

גמ' קסבר ר"ל אין מחוסר זמן כו', בב"י תירוצא דהגמ' עי' טה"ק, ובקה"י סי' ג' כתב לפרש ע"פ מאי דחקר בפסולי דמשקה ישראל אי גדרו דכיון דאין ראוי להדיט משו"כ פסול נמי לגבוה, או דסימן הוא דכל דבר שאסור להדיט אסרתו התורה אף לגבוה עי"ש, ובעיקר ספיקו חקרו בזה הזכר יצחק סי' ל"ד, ונאו"י סי' י"ד, ובקה"ע סי' ל' סק"ג.

גדר דינא דרב

ד א, גמ' אמר רב מנחת העומר שקמצה כו', בדברי רב כפשוטו מבואר ב' הלכות, **חדא** עיקר האי דינא דקרבן דאין ראוי להכשיר פסול, **וכן** היכא דפסולו מחמת מחשבת שלי"ש נמי פסול, ולא אמרי' דיביאו בתורת נדבה [וכדילפי' מקרא דמוצא שפתיך דאף קרבנות דאין באין בתורת נדבה וכאשם וכיוצא"ב כשרין], **אולם** באחרונים כתבו לדון דיתכן דכ"ד רב הוא דוקא היכא דאין ראוי להכשיר מחמת פסולא דשלי"ש, אבל היכא דהקרבן ראוי להכשיר אף אי המקריב אין צריך להכשירו כשר [ועי' להלן ההכ"ת בזה]. **ויל"פ** ביאור הך גיסא בבי' אנפי, **חדא** דשאני שלי"ש דבמחשבתו פסל הקרבן לגמרי, אלא דבשאר קרבנות דינו דכשר משום דנעשה נדבה [ואף אשם דאינו בא בנדבה מ"מ גז"כ דמקריבו בלא כפרה וכדמצינו מכפרין באים לאחר מיתה], משא"כ במכשיר חדית לן רב דכיון דכל מהותו בא להכשיר לא שייך להביאו בתורת נדבה, והדר דינא דשלי"ש פסול לגמרי. **עוד** יתכן דקרבן דכל מהותו להכשיר, מחשבתו אלימא למיפסל טפי כפסח וחטאת, ויתכן נפק"מ בין ב' הדרכים במכשיר דעולה ושלמים שראוי לנדבה, **ועי'** בזה בטח"ק, ביונת אלם ל"ד אות ט"ז, ובחי' הגרא"ל סי' ל"ד, ובמגיה לשטמ"ק, וביאור כ"ז להלן במהלך הסוגיא.

ויל"ד כמה ספיקות בדינו דרב [ותלוי בגדרים הנ"ל], **א-** אי לרב חשיב פסולו בגופו וישרף מיד או דבעי עיבור צורה, **ב-** ליוסי בן חוני ריש זבחים דהנשחטין לשם פסח וחטאת פסולים, מאי דינן דהנשחטין לשם מכשיר. **ג-** חטאות המכשירין ששחטן לשם חולין אי כשר ואינו מרצה כחטאות דעלמא או דפסול אמנם תלוי נמי בנידון האחרונים בגדר דינא דמחשבת חולין כשר ואינו מרצה, אי הוי פסול בקרבן כשאר שלי"ש, או דהקרבן כשר לגמרי אלא דאינו מרצה בליכא מחשבת לשמה, **ובקרי"א** להלן ע"ב נקט בפשיטות דמנחת העומר לשם חולין פסול. **ד-** אי איכא לאו דלא יחשב, להמדוקדק בר"מ דלאו דלא יחשב הוא דוקא במפסיד הקרבן ופוסלו לגמרי. **ה-** בקמץ מנחה"ע במחשבת פיגול והקטיר במחשבת שלי"ש אי איכא עירוב מחשבות, והעירו דבקמץ מנחה"ע במחשבת פיגול אף בלאו עירוב מחשבות יל"ד להכשירו דלי"ח קרב המתיר כמזונו כיון דמלבד מחשבת פיגול דאית בה איכא נמי פסולא דבא להכשיר ולא הכשיר **ועי'**.

בא להכשיר ולא הכשיר

ד ב', גמ' אמר מר וכן אתה אומר כו', **בעיקר** דינא דרב דמכשיר דאין ראוי להכשיר פסול, הק' האחרונים [עי' זכר יצחק ח"ב סי' ל', וחזו"א קמא כ"ז סק"ג, וכ' הגרי"ז] ממתני' כריתות ח א' דאשה שיש עליה ה' לידות מביאה חטאת אחת לטהרתה והשאר לחובה, ומבואר דאע"ג דאין שאר הקרבנות מכשירין מ"מ קריבין בתורת חובה, **ולהך** גיסא דכ"ד רב נאמרו לענין פסולא דשלי"ש לחוד לק"מ וכן האריך בחי' הגרא"ל שם **ויעוין** בכ' הגרי"ז דהאריך ליישב דבה' לידות דשאר הקרבנות נמי באין בתורת מכשיר, ואע"ג דבחטאת אחת היא מותרת לאכול בקדשים עדיין חסר לה הכשר קרבן, **ובזכ"י** כתב ליישב ע"פ מש"כ להוכיח מד' הר"מ פ"א ממחוי"כ ה"ה דאין היולדת יכולה להביא קרבן הב' לחובתה קודם הבאת קרבן טהרתה [ולכך כ' הר"מ דתוך מלאת א"י להביא אף על ולדות הראשונות], דלפי"ז אע"ג קרבן המכשיר בא נמי בתורת חובה, ה"מ לאחר שהוכשר בראשון אבל קודם שהוכשר נפסל נמי מתורת חובה, הלכך בחישוב מחשבת שלי"ש פסול מלהביאו בין מתורת מכשיר ובין מתורת חובה, **ולפי"ז** העירו דבחטאת יולדת משכח"ל דינא דרב דוקא בקרבן הראשון אבל בשאר קרבנות דעולין לחובה אי חישוב לשם חולין כשר. **והגר"ל** [בהערות עמ"ס מנחות נד' בסו"ס ישועות מלכו] כ' לדון כיוצא"ב באשם מצורע, בנתנגע ולפני הבאתו חזר ונתנגע דמביא ב' אשמות וראשון מטהר וכמש"כ החזו"א נגעים י"ג סק"א דשני הוכשר בשלי"ש שהרי לא בא להכשיר, אמנם צ"ב לפי"ז בהא דפרקי' דלא תנן במתני' אשם נזיר ואשם מצורע משום דלא פסיקא ליה דאיכא נמי אשם גזילות ומעילות, הו"ל דבאשם מצורע גופיה לא פסיקא ליה דבתנגע וחזר ונתנגע לא מיפסל אשם הב'. **ובאב"י עזרי** מחוי"כ תי' דאע"ג דהיולדת מביאה שאר החטאות בתורת חובה, מ"מ גדר חובתה להביא קרבן שראוי להכשירה הלכך במחשבת שלי"ש דאין ראוי להכשיר פסול אף מתורת חובה, **ובחזו"א** תי' דגבי יולדת כיון דילפי' מקרא דינא דה' לידות ע"כ דמיקרי הכשר שאינו קבוע עי"ש. והעירו דעדיין תיקשי מאשם מצורע דבתנגע וחזר ונתנגע מביא ב' קרבנות אע"ג דהוכשר בראשונה והוי הכשר קבוע [וכדמפורש בד' רב].

עוד הקשו האחרונים מהמבואר בנזיר כב א' דאשה שנטמאה בנזיר והפר לה בעלה מביאה קרבנות נזיר, אע"ג דהאשם אינה מכשירה לנזירות טהרה, **עי'** כ' הגרי"ז וחזו"א אהע"ז סי' קל"ו לדף פ'.

מנחת העומר

קרבות המכשירין

מבואר בד' רב כמה קרבות דענינם להכשיר, ויש לברר גדר הכשירם, וכן העירו באחרונים לדון מכמה קרבות דבאין להכשיר ולא הוזכרו בדברי רב וכדלהלן.

מנחת העומר - מבואר דעיקרו בא להתיר החדש, [ורב לשיטתו דס"ל להלן דהאיר המזרח אינו מתיר], **ובעמק ברכה** נסתפק אי מ"מ אתא אף משום חובת היום, וכי דמדברי רב מבואר דאינו בא אלא להתיר דאל"כ מצי להביאו משום חובת היום, **אמנם** יתכן דאף אי בא משום חובת היום מ"מ גדר הדין להביא לחובת היום קרבן המכשיר [וכנתבאר לעיל בחטאת יולדת], **ובתוס'** להלן מה ב' ד"ה 'קרבו' נקטו דבמדבר הקריבו מנחת העומר אע"ג דאינו בא להתיר, ומבואר דבא אף משום חובת היום [ויעוין בקר"א וביעב"ץ דבאמת תמחו ע"ד], **אמנם** יתכן דלרב אינו קרב במדבר, **ולהך** גיסא לעיל דכ"ד רב בשל"ש לחוד א"ש ד' התוס' אף לרב.

אשם מצורע - מבואר דבא להתיר, וכ"ה במתני' זבחים צ ב', **ועי'** רש"י שם דאשם מכשירו בקדשים ולביאת מקדש, **אולם** בר"מ פ"א ממחוכ"פ ה"ה כ' דעולה ואשם אינן מעכבין באכילת קדשים, **ועי'** כס"מ ומל"מ שם, וצ"ע מסוגיין, **ובחי'** מרן רי"ז הלוי יומא כב [וכן בסוגיין] ביאר דס"ל להר"מ דדינא דמחוכ"כ לקדשים אין תלוי אלא בהבאת כפרתו דהיינו החטאת, ומ"מ אשם נמי אית ליה תורת מכשיר דאתא לטהרת המצורע.

עולת מצורע - בדברי רב דלא מנה עולת מצורע בהדי אשם מצורע, **עי'** חי' ר' מאיר שמחה נזיר יח ב' דפלפל להוכיח דרב ס"ל דעולת מצורע מעכבא, והקשה דא"כ אמאי לא מנה רב בהדי קרבות המכשירין, וכתב ליסד דכל דינא דרב הוא דווקא בקרבות דאין באין בנדבה דבהני אי חישב של"ש פסולים כיון דאין נעשין נדבה, משא"כ עולת מצורע דבא בנדבה, בחישוב של"ש מביאו בתורת נדבה, **ולכא'** עיקר יסודו מבוא' בד' הגמ' להלן דמדמי' [בס"ד] שלמי נזיר למנחת העומר, וצ"ב דבנזיר מ ב' מפורש במתני' דשלמי נזיר ששחטן של"ש כשרין, ובע"כ צ"ל כמש"כ דשאני שלמי נזיר דבאין בנדבה, **וכ"כ** בחי' הגרא"ל סי' ל"ד, **אמנם** צ"ב לפי"ז קו' הגמ' להלן דמצינו מכשירין לאח"מ בעולה ושלמי נזיר, הא שאני עולה ושלמים דבאים בנדבה, וכן צ"ב דמיון הגמ' לעולת יולדת, ויבואר במקומו.

מנחת קנאות - **עי'** חזו"א סי' כ"א סק"א דנסתפק אי מנחת קנאות בכלל מכשירין, ולפי"ז טעמא דמנחת קנאות פסולה לרב משום דבאת להזכיר עוון ולא הזכירה, ולא בעי' לילפותא דהגמ' לעיל ע"א מקרא דהוא, ועיי"ש דלפי"ז א"ש קו' הגמ' בע"ב דלתני במתני', אע"ג די"ל דבמתני' לא תנן אלא פסולין דשל"ש לחוד משא"כ מנחה"ע דהוא פסול אחר, דמנחת קנאות יוכיח דפסולה נמי משום דאינה מכשרת ומ"מ תנן לה במתני', ומבואר דנקט דפסולא דמנחה"ע לאו משום פסול מחשבה וכן נקט דלרב ל"ל ילפותא דהגמ' לעיל ע"א למיפסל מנחת קנאות מקרא דהוא משום פסול מחשבה, והעירו דדילמא יליף רב מקרא דהוא למיפסל מנח"ק אף משום פסול מחשבה ואע"ג דכבר פסול מחמת דאינו מכשיר מ"מ נפק"מ לעיבור צורה.

חילוקא דמכפרין ממכשירין

גמ' אמר ר' ירמיה כו', **עי'** משמעות רש"י דהדמיון לאחר מיתה דכיון דאין מכשיר בא לאחר מיתה חמור טפי, **אולם** בשטמ"ק אות ח' פ"י דכי היכי דבאין לאח"מ אע"ג דהוא לבטלה, ה"ה דבאין בלא כיפרו, וכפשוטו הימק"ל דהוא ע"ד הגמ' בזבחים ה' א' דהטעם דשל"ש כשר משום דבא לאחר מיתה, והלכך ה"מ מכפרין אבל מכשירין דאין באין לאח"מ פסולים, **וכ"כ** בכי' הגרי"ז, **אמנם** צ"ב דלמסקנת הגמ' זבחים שם הדרי' דליכא למילף מלאחר מיתה דחטאת נמי קרב מותרה לאח"מ, והעירו ליישב דחלוק ילפותת הגמ' בזבחים משמעתין, דהתם אייתי' למילף מלאח"מ עיקר האי דינא דמחשבת של"ש פוסלת. הקרבן לענין הריצוי ולא לענין הקרבתו, ואהא פרכי' דאח"מ שאני וחטאת יוכיח דקרב מותרה לאח"מ, משא"כ בשמעתין דחדית לן רב דקרבן דכל מהותו ותורת הקרבתו הוא להכשיר, פקע הימנו תורת הקרבה לגמרי, אהא שפיר איכא למילף מלאח"מ דה"מ מכשירין, אבל מכפרין דבאין לאח"מ אע"ג דהוא לבטלה לא פקע מהן תורת הקרבתן.

גמ', דתנן האשה שהביאה כו', **עי'** משמעות רש"י דמההיא מתני' מוכח דמכפרין קרבי לאחר מיתה, ומכשירין לא קרבי, ומינה ילפי' לשל"ש, **ויל"ע** בתרתי חדא היכי חזי' דמכשירין אין באין לאחר מיתה, דילמא הא דלא יביאו יורשין חטאתה משום הילכתא דה' חטאות המתות [כמבואר ברש"י], **ועי'** קר"א, וטה"ק, וחזו"א אהע"ז קל"ו לדף פ', וקמא כ"ז סק"ג, **ובשטמ"ק** אות כ"ח מבואר דההוכחה מחטאת כיון דאיירי בעוף, ובעוף לא נאמר הילכתא דה' חטאות המתות.

עוד יש לעי' היכי ילפי' אשם גזילות ומעילות מעולת יולדת, הא שאני עולת יולדת דבא בנדבה, וכ"ד רב הוא דוקא בקרבנות שאינן באין בנדבה וכדנתב"ל, וצ"ל דלאחר מיתה ליכא למעלותא במאי דראוי לנדבה, דכיון דאין הפסול בגוף הקרבן לא חייל עליה נדבה ואי ל"ש להביאו כדינו פסול.

חטאת יולדת

גמ', התנן האשה שהביאה כו', מצינו ג' דרכים בטעמא דלא יביאו יורשין חטאתה, **שיטת** רש"י דיסוד הדין משום ההלכה דה' חטאות מתות, ומינה ילפי' נמי דמכשיר שאין ראוי להכשיר פסול, **ובקר"א** תמה בצורת הילפותא, **ועי'** חזו"א אהע"ז סי' קל"ו לדף פ' מה שביאר בזה, ולפי"ז פשיטא דחטאת יולדת דינה כמנחה"ע דבחישוב של"ש פסול, אמנם יתכן דבחטאת יולדת דמביאה על ה' לידות לאחר שהוכשר הראשון ל"ל לשאר החטאות תורת מכשיר וכשירין אף בשל"ש ותלוי בסברת האחרונים לעיל.

ב- עי' שטמ"ק אות כ"ח דמשום ההילכתא דה' חטאות לא שייך למיפסל כיון דאיירי בעוף, אלא עיקר הטעם משום דאין ראוי להכשיר, אמנם צ"ב למסקנא דלא קיי"ל כרב ובלא הכשיר כשר אמאי לא יביאו יורשין חטאתה, ולכאוי' מבואר דאף למסקנא קאי עיקר דינא דרב דבלא הכשיר פסול, ולא פלגי' עליה אלא במחשבת של"ש דבהא אע"ג דאין ראוי להכשיר מ"מ כשר כשאר קרבנות, **ועי'** חזו"א שם דכתב לחלק בין של"ש דנפסל מלהכשיר בשעת ההקרבה לקרבן דלכתחילה קודם ההקרבה אין ראוי להכשיר.

ג- עי' חזו"א קמא כ"ז ג' דנקט דבחטאת יולדת ליכא לפסולא דלא הכשיר משום דהוי הכשר שאינו קבוע, וטעמא דלא יביאו יורשין חטאתה משום ההלכה דה' חטאות לחוד, ולפי"ז כל דמיון הגמ' הוא רק למילף דמכפרין קרבין לאחר מיתה.

ה א'

גמ', מיתיבי אשם מצורע כו' או שלא ניתן מדמו כו', **עי'** שפ"א דנסתפק אי לרב בלא ניתן ע"ג בהונות פסול משום דבא להתיר, או דכיון דהזריקה נעשה כדין ל"ש למיפסל הקרבן למפרע ע"י חיסור מתן בהונות שאח"כ, [ומבואר דנקט דדינא דבא להתיר הוא לאו משום פסול מחשבה לחוד], **ולהך** גיסא דהקרבן פסול ותיובתא דהגמ' הוא אף מדינא דלא ניתן מע"ג בהונות, מבואר דלא קיי"ל כרב בין בשל"ש ובין בשאר קרבנות דלא הכשירו, **וצ"ב** למבואר בשטמ"ק [הובא לעיל] דלא קיי"ל דלא כרב אלא בשל"ש, **ולמש"כ** החזו"א [הובא לעיל] לחלק למסקנא בין מכשיר דאין ראוי להכשיר קודם הקרבנות לבין היכא דנפסל מלהכשיר לאחר הקרבה יש ליישב.

ובעיקר ספיקו דהשפ"א העירו דלכאוי' תלוי בנידון הגרי"ז בסוגין אי בלא מתן בהונות נפסל האשם, או דהקרבן כשר אלא דצריך להביא אשם אחר בשביל מתן בהונות עיי"ש.

גמ', תיובתא דרב, **עי'** ר"מ בפיה"מ דמנה בהדי המנחות דפסולין מנחה"ע מטעמא דרב, **ובאחרונים** הקשו דהא אסקי' דברי רב בתיובתא, **ובליקו"ה** תי' דמברייתא דאשם מצורע ליכא למיפרך אלא אקרבנות המכשירין לחוד, אבל מנחת העומר י"ל דקיי"ל כסברת רב, **ועי'** טה"ק.

משקה ישראל

גמ', מיקרב היכי קרבה כו', בדינא דמשקה ישראל במנחה"ע מצינו בראשונים ובאחרונים כמה בירורים, **א-** בדברי הגמ' מבואר דליכא לנידון דמשק"י אלא במנחה"ע שקמצה של"ש, וצ"ע אמאי לא אקשי' על כל מנחה"ע דלא הוי משק"י כיון דבשעת הקרבנות עדיין לא הותר איסורא דחדש, **ויעוין** תוס' לקמן פד א' ד"ה 'שומרי' דפי' משום דמצותו בכך [וכן צ"ל בדברי התוס' להלן ה' ב' ד"ה 'ובדבר'], **אמנם** ברשב"א פי' דשאני מנחה"ע לשמה דאמר' התירו והיתר דעלמא באין כאחד, ואע"ג דבשעת הקמיצה עדיין לא הותר החדש, צ"ל דכל עבודות המנחה דנים כהמשך אחד, **ובמנח"א** הביא משמיה דהגרא"צ קמאי בקוי' זכור לאברהם סי' כ"ו דליכא לפסול דמשקה ישראל אלא בהקטרה דהוא אכילת מזבח והאריך בזה.

ב- עי' שפ"א דהקשה אמאי לא אקשי' לר"ל ממתני' לקמן סה' ב' דאין מביאין מנחות קודם לעומר ואם הביא פסול, **ובקר"א** תי' דהאי פסולא הוא נמי משום משק"י, ומקוי' השפ"א מבואר דנקט דאי"ז משום משק"י, אלא הוא מדיני העומר דאין מקריבין לגבוה קודם העומר, והאריכו בזה בכ' הגרי"ז וקה"י סי' ב' ובמנח"א, ותי' דעומר של"ש נמי איכא שם עומר עלה, הלכך ל"ש האי פסולא [משא"כ איסורא דמשק"י]

מנחת העומר

אף אי אתה עושה שליש כלשמה שייך האי פסולא ומסברות הנ"ל, ובד' השטמ"ק הנ"ל מבואר דרב ור"ל נחלקו בגדר זה אי מנחה"ע שליש שם עומר עלה.

ג- צ"ב למאי דמסקי' דיש מחוסר זמן לבו ביום, אמאי לא פי' רב טעם פסולא דמנחה"ע שליש משום משקה ישראל [דהא לי"ל האיר המזרח מתיר כמבואר להלן], **ובקר"א** הכריח משום האי קו' דרב ס"ל אין מחו"ז לבו ביום עיי"ש.

ובשטמ"ק בהשטמות אות י"ג תי' דרב ס"ל דמשום משק"י ליכא למיפסל דאע"ג דהמנחה לא התירה החדש מ"מ להתיר עצמה עלתה וכשאר זבחים שליש שנאכלין, וברשב"א דחה סברא זו דאי אהני להתיר עצמה א"כ אמאי חשיב בא להתיר ולא התירה [והארין לפרש דעיקר ד' רב מכוונים לפסול משום משק"י עיי"ש בכל אריכות דבריו וצ"ת], ובכונת השטמ"ק צ"ל דס"ל דמנחה"ע גופה לא אסרתה התורה באיסור אכילה דחדש, הלכך אף בשליש כיון שאתה עושה שליש כלשמה, קאי שמו הראשון עליו ושרי, **וכ"כ** בכ' הגר"ז, ובדעת ר"ל יל"ד אי פליג דעומר נמי אסור באיסורא דחדש, או דל"פ אלא אמנחה"ע שליש לחוד דס"ל דבשליש נפקע

שם עומר מיניה ודינו כשאר מנחות דאסורין באכילה, **ולהך** גיסא א"ש אמאי לא אקשי' על כל מנחה"ע דלא הוי משק"י.

ובחזו"א קמא כ"ז סק"ד פי' דפלוגתת רב ור"ל ביסוד התירא דמשק"י בכל מנחה"ע דלרב עיקר ההיתר משום דמצותו בכך, הלכך לא שנה לשמה משליש, ור"ל ס"ל דעיקר ההיתר משום דמתרת החדש, הלכך ה"מ לשמה אבל שליש דאינה מתרת עומדת באיסורה, [ועיי"ש דלפ"ז ד' הגמ' להלן ע"ב מה למנחה"ע כו' קאי אליבא דרב לחוד].

מחוסר זמן לבו ביום

גמ', קסבר ר"ל כו' עי' רש"י דפי' הטעם דחשיב מחו"ז הואיל והיום תהא מותרת לישראל לאחר שתקרב מנחה"ע אחרת, **וברשב"א** נחלק עליו דמה"ט לא חשיב מחו"ז דדילמא לא יקריב האחרת, אלא עיקר הטעם דאפי' לא יקריבנו היום, סוף יום ט"ז מתיר עיי"ש. ומבואר דנקט דאמר' אין מחו"ז אף ללילה שאח"כ, **ועי' שפ"א, ובעיקר** יסודו דסוף יום ט"ז מתיר, **עי' שאג"א** שו"ת החדשות דיני חדש סי' ו' ואכ"מ.

ובעיקר תי' דהגמ' הקשו האחרונים [טה"ק חזו"א כ"ג א' וקמא כ"ז ה' וקה"י] מה ענין מחו"ז למשקה ישראל הא כיון דעדיין אסור להדיט לאו ממשק"י הוא, [ול"ש סברת אין מחו"ז אלא באיסורים המעוכבים בזמן או מחמת ד"א], **וכתבו** לתלות בטעם פסולא דמשק"י אי הוי בגדר סיבה או סימן עיי"ש, **ויתכן** עוד דס"ל לגמ' דאיסורא דחדש אינו איסור עולמי הניתר ע"י העומר, אלא כל איסורו הוא איסור לזמן עד להקרבת העומר, **ועי' חזו"א** קמא כ"ז ה', ובמילואים לרשב"א סי' א'.

גמ', ואם איתא במנחות נמי משכח"ל דהותרו מכלל איסורן כו', **עי' רש"י** דקו' הגמ' דההקדמה לגבוה הותר מכללו, [ולפ"ז מבואר כהך גיסא באחרונים דאיסורא דמשק"י הוא בגדר סימן הלכך חשיב הותר מכללו, אבל אי אסור לגבוה משום איסורו להדיט ולא משורש איסורא דחדש, ל"ח הותר מכללו, דאיסורא דחדש לא נאסר לעולם לגבוה], **אולם** ברשב"א הקשה דההיתר לגבוה ל"ח הותר מכללו דלעולם לא אסרתה התורה לגבוה, ולכך פי' דהותר מכללו קאי אשירים דהותרו אף לאכילה, והא דאמר ר"ל דשיריה אין נאכלין היינו לכתחילה.

גמ', מתיב רב ששת כו', מבואר בקו' הגמ' דשייך ענין פסולא דמחו"ז אף בדבר דכל סדר הקרבנות הוא לכתחילה ואינו לעיכובא בהכשר הקרבן, דהא לס"ד לא אסיקנא קרא דהוייה במצורע, **ומה"ט** הקשו התוס' ד"ה "ואי" אמאי בעי' קרא דחוקה ביוה"כ, **וכן** הקשו לעיל ד ב' ד"ה 'ה"ג' אמאי בהקדימה עולתה לחטאתה אין פסול משום מחו"ז, **ונחלקו** האחרונים בגדר האי פסולא, **עי' עול"ש** וכ' הגר"ז משמיה דהגר"ח [וכ"ה בחי' מרן רי"ז הלוי עבודת יוה"כ] דנקטו דנתחדש דדבר דדינו להקרב לכתחילה חל ביה פסול דמחו"ז ופוסל גוף הקרבן, [אע"ג דעיקר עיכובו הוא לכתחילה], **אולם** בחזו"א נגעים י"ב סק"ד נקט דאי סדר הניתנה לכתחילה ל"ש לפסלו בדיעבד, ולכך פי' דקו' הגמ' דאי יש מחו"ז לבו ביום אמרי' דכונת התורה דסדר הניתנה הוא לעיכובא.

ובקר"א נקט [לו"ד התוס'] דבאמת ליכא לפסולא דמחו"ז אלא בדבר דעיכובו בדיעבד, ואף בס"ד ידעי' קרא דהוייה במצורע וקו' הגמ' דאי אין מחו"ז מסתברא דליכא למידרש קרא דהוייה לעיכובא עיי"ש.

תנוד"ה, יואי' י"ל דדוקא כו', **עי' ביאור** החילוק בשטמ"ק אות כ"ח ול"ה, ובתוס' לעיל ד ב' ד"ה 'ה"ג' בסוה"ד, ובהגהות רא"ח ובצ"ק שם, **ובעיקר** המבואר דבמכפר ליכא לפסולא דמחו"ז, **עי' זכר** יצחק סו"ס ל' דה"מ במחו"ז מחמת דיני קדימה [דבהא

מנחת העומר

י"ל דבמכפרין אין הסדר לעיכובא ותו ל"ח מחו"ז, אבל היכא דמחו"ז מחמת איסור אחר פשיטא דאף במכפר פסול דהא עיקר פסולא דמחו"ז ילפי' בחולין מקרא דאותו ואת בנו דפסול אף במכפר. [והחילוק הוא דבמחו"ז מחמת דיני קדימה אמרי' דבמכפר אין הסדר לעיכובא הלכך לא הוי מחו"ז], **אולם** בשטמ"ק אות ל"ו משמע דבמכפר בכל ענין ליכא לפסולא דמחו"ז לבו ביום וכן נראה דהבין הקר"א בשי' התוס' במשה"ק ע"ד מהתוספתא בב"ק וצ"ע.

גמ', שחיטה לאו עבודה היא כו', מבואר דאי יש מחו"ז א"ש דפסול אע"ג דשחיטה לאו עבודה היא, והטעם דסדר הקדימה הוא בדיני הקרבן, הלכך כששחט החטאת קודם אף אי שחיטה לאו עבודה, מ"מ הקדים החטאת לאשם, ועיקר קו' הגמ' דהוייה דמצורע לא נאמר אלא על עבודות הקרבן, **ובכ"כ** בכ' הגרי"ז, **וע"ע** רשב"א.

עוד יעוין בגו"א יומא סא דהק' מ"ש מיוהכ"פ דמבואר יומא שם דעיכובא דחוקה קאי אף אשחיטה.

גמ', אלא אמר רב פפא כו', **יש** לברר למאי דמסקי' דר"ל האיר המזרח מתיר אי מנחת העומר ל"ח מתיר כלל, ולפי"ז יתכן דמודה לעיקר סברת רב דבר להתיר ולא התיר פסול, ולא פליג אלא אמנחה"ע דל"ח מתיר, או דמנחה"ע אית ליה תורת מתיר ופליג על עיקר סברת רב, ונסתפק בזה בכ' הגרי"ז להלן סח א', **וע"ע** עמק ברכה, והעירו דלכאוי תלוי בגדר העשה דעד הביאכם אי הוי לעיכובא בהיתר החדש, או דאיי"ז אלא למצוה מן המובחר וכמש"כ התוס' להלן ע"ב ד"ה "האיר", והאריך בזה השאג"א בתו' החדשות סי' ו'.

ה ב'

גמ', והא דריש לקיש כו', **עי'** שטמ"ק אות א-ב דא"א לומר דקאי אטעמא דהאיר המזרח מתיר דאיכא לממר דטעמא דכשר משום דאין מחו"ז לבו ביום, אלא קאי אעיקר מימרא דר"ל דמנחה"ע של"ש כשירה, **ובעול"ש** תמה היכי חזי' האי דינא, מדינא דאין מביאין, ולכך פי' דאייתי' דינא דאין מביאין למילף דהאיר המזרח מתיר דל"ש שם התירא דמחו"ז עיי"ש הטעם, **ובכ'** הגרי"ז להלן סח ב' יישב קו' השטמ"ק דל"ש התירא דמחו"ז אלא במשק"י אבל איסורא דקודם העומר כיון דסו"ס לא קרב העומר לא מהני.

גמ', ורבא אמר מנחת העומר שקמצה כו', **נחלקו** הראשונים בביאור דינא דרבא ומצינו בזה ג' שיטות, **עי'** רש"י תוס' וראב"ד פי"ד מפסוה"מ ה"ג, **וע"ע** רש"י זבחים כו ב' ד"ה "ובדבר", ותוס' להלן נט א' ד"ה "פיגול", וקר"א לענין מחשבת פיגול במנחה"ע.

קמיצת פסולין

ו' א', מתני', אחד מנחת חוטא ואחד כל המנחות כו', טמא כו', עי' רשב"א דהקשה היכי פליג ריב"ב אטמא הא נטמא הקומץ בנגיעה, ועי' עול"ש, חזו"א כ"א ג', כי הגרי"ז, קה"י סי' א' סק"ה.

שם, קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח כו', עי' תוס' להלן י' ב' ד"ה 'קמץ' דנקטו בפשיטות דלרבנן דבשאר פסולים לא יחזיר ה"ה בצרור או גרגר, ובד' ריב"ב נסתפקו אי יש לחלק בין קמיצה פסולה לקמיצה הנעשית מפסולים, אמנם בקר"א ובשפ"א שם כתבו דאף לרבנן יחזיר דגרע מקמיצת פסולים כיון דלא הוי קמיצה כלל.

שם, וחסר שקמצו בראשי אצבעותיו, עי' תוד"ה חסר דהשוה דינא דראשי אצבעותיו לדינא דצרור וגרגר, ולפי"ז למש"כ תוס' הנ"ל דלרבנן צרור וגרגר לא יחזיר ה"ה בראשי אצבעותיו, אמנם בשפ"א שם נראה דנקט דאף לתוס' בראשי אצבעותיו לכו"ע יחזיר וגרע מצרור וגרגר.

פלוגת חכמים וריב"ב

בביאור פלוגת חכמים וריב"ב יש להקדים דכבר נודע ספיקת האחרונים בגדר עבודת פסולים בכל העבודות אי הוי דין העדר עבודה לחוד, או דע"י עבודת הפסול חל חלות פסול בקרבן [או בעבודה], עי' בזה במקד"ד סי' ט"ו, ובקה"י זבחים סי' י"ג, וציינו לד' התוס' להלן יח' ב' ד"ה 'ור"ש", ולקו' הגרע"א ריש פ"ב דזבחים.

וכן דנו בזה בסוגית הגמ' זבחים ט"ו גבי הולכת זר דכפשוטו נחלקו שם ר"י ובני ר"ח בגדר עבודת הפסולים, וכן משמעות רש"י שם, [וכן נקט הטה"ק שם, ובחי' רח"ה פ"י"ג מפסוה"מ ה"ט], אמנם יתכן דפלוגתתם הוא בגדר עבודת הולכה לחוד [דיסודה לקרב הדם למזבח ואי"ז עבודה בגוף הדם], אי אזלי בתר הולכה קמייתא או בתרייתא, דמאן דפוסל אזיל בתר קמייתא הלכך אף אי עבודת פסולים דעלמא ל"ה אלא העדר עבודה מ"מ בהולכה כיון דנתקרב למזבח א"א לתקונה, ומאן דמכשיר ס"ל דאזלי בתר בתרייתא הלכך אף אי בעלמא עבודת פסולים פוסל גוף הקרבן מ"מ גבי הולכה כיון דקירובו בפועל למזבח נעשה בבתרייתא בטלה לה הולכה קמייתא, ובקה"י הכריח כאופן זה מהמשך הסוגיא שם דתלי' דינא דהולך כהן וחזר והולך זר, בפלוגת ר"י ובני ר"ח אמנם עי"ש דנקט בפשיטות דאף למאן דמכשיר דאזלי בתר בתרייתא, אי יחשוב מחשבת פיגול בקמייתא לא מצי לבטלה בבתרייתא, ולפי"ז כתב דבע"כ ס"ל להאי מ"ד דל"ה אלא העדר, דאי פוסל גוף הקרבן הו"ל למיפסל בקמייתא.

ומעתה יש לברר אי פלוגת פלוגת חכמים וריב"ב בגדר עבודת פסולים הנ"ל, או דנחלקו בעבודת קמיצת המנחה לחוד וכדלהלן.

דעת חכמים

עי' טה"ק זבחים טו' א' דנקט בסברת חכמים דס"ל דעבודת פסולים פוסל גוף הקרבן ותלה פלוגת ר"י ובני ר"ח בפלוגת רבנן וריב"ב, ולהאמור יתכן דהסוגיות חלוקות, ואף אי בקמיצה פוסל גוף הקרבן, מ"מ בהולכה אזלי בתר בתרייתא, אולם בכ"י הגרי"ז חקר בזה דיתכן דסברת חכמים לאו משום דפוסל המנחה אלא דבקמיצת הפסול נעשה המנחה שירים, [ועי"ש נפק"מ בפסול שקמץ בחוץ אי יחזור ויקצוץ בפנים למש"כ הר"מ פ"א מפסוה"מ דכשר דקמץ בחוץ יחזור ויקמוץ בפנים וצ"ב], ולדבריו ל"ש כלל סברת חכמים לנידון הולכת זר. וכן צ"ל בד' הגרע"א זבחים טו' ב' דהקשה אמאי בעי קרא דזר מחלל עבודה תיפוטל דאי עביד ל"מ, ותי' דבעי קרא למ"ד דהולכת זר לא מצי אהדורי דמשום אע"מ לא הוי אלא העדר עבודה לחוד ומצי לאהדורי, וצ"ב אמאי לא זכר דנפק"מ לחכמים דמתני', ולהאמור דסברת חכמים משום דעביד שירים א"ש.

ויש לחשב לבי הסברות שמעתא דפסול עושה שירים [זבחים לד' ב'] דמסקי' דכל הפסולים דאין להם הכשר במק"א אין עושים שירים ויחזור הכשר ויקבל, וצ"ב מ"ש מקמיצת פסולים, וצ"ל דשאני קמיצה דעבודתו בגוף המנחה, משא"כ זריקה דאין עבודתו בגוף הקרבן, ולעולם אף בזריקה הדם שבכוס דהוא ממש דומיא דקומץ נעשה שירים וכמש"כ הר"מ פ"ד מפסוה"מ, ובאבי עזרי שם ציין מקורו דהר"מ מחכמים דקומץ. והימק"ל בנוס"א דקומץ כיון דכל ענינו לברר מתוך השירים הלכך כיון דחל שם קומץ על קמיצתו בע"כ דעל השירין חל תורת שירים, אמנם לפי"ז בליקוט לבונה דאינו מברר הלבונה מתוך השירים צריך להיות דיחזיר וילקט, ובר"מ פ"א מפסוה"מ ה"א מפורש דליקוט לבונה נמי פסול.

קמיצת פסולין

דעת ריב"ב

מבואר בגמ' להלן ע"ב דריב"ב יליף מקרא דוקמץ דיחזור הכשר ויקמוץ, ונחלקו תנאי אי מודה בקידש בכלי דפסול או לאו, ומבואר דלמ"ד דבקידש בכלי פסול, עיקר סברת ריב"ב דקמיצת פסולים קודם מתן כלי לא חשיב גמר עבודה והו"ל כהעדר קמיצה דכשר ויחזור ויקמוץ, [ולאחר מתן כלי דפסול יל"ד אי הגדר משום דנעשה עבודה בפסול ונפסלה גוף המנחה, או משום דעביד שירים וכב' הסברות לעיל בחכמים, ונפק"מ בקמץ פסול ונתן כשר בכלי, ויבואר להלן].

ולמ"ד דפליג ריב"ב אף בנתן בכלי, יל"ד אי הגדר משום דדנים עבודת הפסול בתורת העדר עבודה, או דגבי קומץ נתחדש דאע"ג דנפסלה המנחה בקמיצת הפסול, מ"מ כשהחזיר הקומץ למנחה בטלה עבודה קמייתא ואזל ליה הפסול, ולכאוי נפק"מ באבד הקומץ אי יכול להשלים מביתו, [ותלוי אי דברי רב להלן ע"ב דלריב"ב חוזר ומשלים מביתו, קאי אף למסקנא].

ולהאמור יש לחשב שמעתא דהולכת זר ותלוי בהנ"ל, **ובר"ש** ויקרא פרשתא ט ה"ה פי' להדיא דלא פליג ריב"ב אלא בקומץ ומגזה"כ דוקמץ כו', אבל בהולכה שלא ברגל מודה דא"א לחזור ולהולך [אליבא דריו"ח שם].

עוד יש לחשב שמעתא דפסול עושה שירים דמסקי' דטמא דאית ליה הכשירא במק"א עושה שירים, וצ"ב מ"ש מקמיצה, **ובקר"א** כתב ליישב לשי' הראב"ד פ"א מפסוה"מ הכ"ח דאין טמא עושה שירים אלא בזריקה ולא בקבלה, דלפי"ז א"ש דקומץ לא הוי דומיא דזריקה, וכפשוטו הימק"ל דכ"ד הראב"ד הוא בקבלה לחוד דהתם עיקר דינו לקבל כל הדם, הלכך בקבלת מקצת הדם עדיין אין נעשה הנותר שיריים, ולפי"ז קומץ דמאי לזריקה, אמנם הקר"א נקט דחילוקא דזריקה מקבלה משום דבזריקה נעשה ריצוי הקרבן, הלכך קומץ דמאי לקבלה, [והעירו דא"ש להך גיסא דפסול עושה שיריים אין הגדר משום דנעשה העבודה בקרבן אלא הוי חלות פסול, ועי' במצוין שם].

ובטה"ק כתב דבאמת ריב"ב ל"פ אטמא [ולא תנן לה במתני' משום דבלא"ה לא מצי להחזיר כיון דנטמאת המנחה].

עוד צ"ב מסוגיא הנ"ל למש"כ הר"מ פי"ד מפסוה"מ דאף שאר פסולים דאין עושין שירים מ"מ הדם שבמזרק נפסל, דמ"ש מקומץ דאין פוסל כל המנחה אע"ג דדומה לדם שבכוס, **ולהאמור** יתכן דשאני קומץ דע"י דמחזירו לכלי מבטל עבודת הקמיצה, משא"כ בדם ל"ש לבטל עבודת הזריקה, וחילוק זה מבואר ברשב"א להלן ע"ב.

עוד צ"ב למאי דקי"ל דזריקת טמא אם עלה ל"י, אמאי בקמץ טמא יחזיר הא אהני קמיצתו לענין דלא ירד, ואפשר דבגזה"כ דוקמץ נתחדש דקמיצת פסולים ל"ח עבודה כלל, ולפי"ז ה"ה דקמיצת טמא יהא דינו בעלה ירד, אמנם בכ' הגרי"ז הקשה מס"ד דהגמ' זבחים סט א' דקמיצת זר דינו בעלה לא ירד, ואף למסקנא דמסקי' שם דירד, נחלקו רש"י ור"מ אי הדרי' דקמיצת זר הוי קמיצה פסולה ולכך ירד או דהחיסרון לאו בעבודת הקמיצה אלא במאי דלא נתקדש בכלי, ועי"ש דפי' דבע"כ נתחדש דגם זה נכלל בחידוש הקרא דוקמץ דיחזור ויקמוץ עי"ש.

תוד"ה בן בתירא, וי"ל כו', עי' שטמ"ק דהסברות הפוכות מהא דאמרי' להלן ע"ב מ"ש שמאל כו', **ובמנח"א** הביא מהגרי"ז דצדדי הסברות אי סברת חכמים משום דעושה שירים, דלפי"ז באית ליה הכשירא במק"א עביד טפי שירים, או דטעמיהו משום דעבודת פסולים פוסלת, דלפי"ז בל"ל הכשירא במק"א פוסל טפי, אמנם קצ"ב לשון השטמ"ק דשמאל דאי"ל הכשירא אפי' ריב"ב מודה כו' דהוי "כמו נשפך הדם על הרצפה".

עוד צ"ב היכי ס"ד דשמאל פסול טפי משאר פסולים, הא טמא יוכיח דאע"ג דאי"ל הכשירא במק"א [ומה"ט אמרי' בזבחים דעביד שירים] מ"מ כשר, **ובקר"א** להלן ע"ב עמד בזה.

מימרא דרב

ו ב', אמר רב זר שקמץ כו', **נחלקו** רש"י ותוס' אי פלוגתא חכמים וריב"ב תלוי בפלוגתא ריו"ל ור"ל אי קדושת כלי קבע או דהקמיצה קבעה, או דלכו"ע הקמיצה קבעה ופלוגתא בגדר קמיצת פסולים, וביאור שי' תוס' עי' שטמ"ק אות ל"ג, ועדיין צ"ב לחכמים דכיון דיחזור ויקמוץ אמאי אית ליה תורת קמיצה למיקבע המנחה בפסול חיסרון, **ויעוין** בקר"א ותו"ד דלחכמים קמיצת פסול תורת קמיצה עליה אלא דבאיתיה בעיניה כיון דמהדר הקומץ לכלי בטל קמיצתו, [ולפי"ז ה"ה דבהחזיר הקומץ ואח"כ נחסר כשר דחשיב כנחסר קודם קמיצה], **אמנם** בצ"ק פי' כונת התוס' דס"ל לחכמים דאע"ג דבקמיצת כשרים הקמיצה קבעה מ"מ בקמיצת פסולים הכלי קובע, וצ"ב. [ולהאי פירושא א"ש סו"ד התוס' דהכי ר"ל פירוש הקונטרס כו']. **וע"ע** שטמ"ק אות ל"ד.

קמיצת פסולין

גמ', פשיטא מהו דתימא כו', בביאור הס"ד, **עי'** חזו"א כ"א סק"ד וכ' הגרי"ז דמודה ריב"ב דאין עבודת הפסולים העדר עבודה, אלא חשיב עבודה לפסול, והלכך בשאר הפסולים דל"ל הכשר במק"א פוסלים גוף המנחה, משא"כ שמאל דא"ל הכשר במק"א אין פוסל גוף המנחה ויחזור ויקמוץ, ולמסקנא הדרי' דקמיצה פסולה כיון דישנה בחזרה לאו שם עבודה עליה.

עוד יעוין בשטמ"ק אות ד' דהקשה דבפ"ק דמעילה הסברות הפוכות, ו**סברת** החילוק כדנתב' לעיל דלענין לעשות המנחה שירים היכא דא"ל הכשר במק"א עביד טפי שירים, ולענין לפסול המנחה היכא דל"ל הכשר במק"א פסיל טפי. והא דבמעילה אין דנים לפסול המנחה אף בל"ל הכשירא במק"א משום עבודת פסולים, דשאני זריקה דאין עבודתו בגוף הקרבן, משא"כ קמיצה דהוא מגופא דמנחה ודמיא לשיירי הדם שבכוס.

מתן כלי בפסולין

גמ' אלא הא קמ"ל רב כו', להאי לישנא דפליג ריב"ב אף לאחר מתן כלי, יש לברר כמה בירורים, **א- עי'** רשב"א דהקשה בעיקר סברתו מ"ש מתן כלי דלא נפסל הקומץ, מקבלה דנפסל הדם עצמו שקיבל, [וע"כ ל"פ ריב"ב אלא בקמיצה מגזה"כ דוקמץ, אבל קבלה מנלן], ותי' דשאני קבלה דלא מצי להחזיר הדם שקיבל לצואר עי"ש. ולפי"ז עיקר דינו דריב"ב הוא מסברא דהיכא דשייך לבטל העבודה אינו פוסל, והא דאיצטריך קרא דוקמץ, צ"ל דלא נימא דנעשה המנחה שירים בקמיצתו.

ובעיקר סברתו דהרשב"א דביכול להחזיר אינו פוסל, יל"ד אי ה"מ בהחזיר הקומץ בפועל, או דעבודה דיכול לבטלה ל"ל תורת עבודה, ונפק"מ באבד הקומץ אי יכול למלאות מביתו, [וכ"ד רב דלריב"ב יכול למלאות מביתו הוא לס"ד לחוד, וברשב"א במתני' מבואר דנקט דאף למסקנא יכול לחזור ולמלאות].

ב- עוד יש לברר בהקטיר הקומץ, אי יהא דינו דיחזור וימלאנה ויקמוץ, או דבזה לכו"ע נפסלה המנחה כיון דהוא גמר עבודת המנחה ודמיא לזריקה דלכו"ע עושה שירים, [וביותר יל"ד בהנך פסולים דבהקטרת דינן בעלו לא ירדו], ו**בחזו"א** כ"א סק"ד נקט בפשיטות דאף בהקטרה יחזור ויקמוץ.

ג- עוד יל"ד בקמץ כשר ונתן פסול בכלי, אי לריב"ב יחזור הכשר ויתן, או דכל סברת ריב"ב הוא דוקא במחזיר הקומץ למנחה דבזה מבטל עבודת הפסול [ויל"ד בזה אף משום פסול נשפך ואכ"מ], ואת"ל דיחזור הכשר ויתן, יל"ד מאי דינו לחכמים דיתכן דכל סברת חכמים הוא בעבודת הקמיצה דעביד שירים משא"כ מתן כלי ועי'.

גמ', ולאפוקי מהני תנאי כו', **עי'** שפ"א דכתב להוכיח דכל האי כללא דל"ה גמר עבודה אלא במתן כלי, נאמר גבי קמיצת פסולין לחוד, אבל גבי כשרים לאחר קמיצה אין יכול לחזור ולקמוץ, ו**בחזו"א** כ"א סק"ד נתבאר החילוק דקמיצת פסול לאו שם עבודה עלה אלא כשואב מעט סולת מהמנחה, וכשנתן בכלי מינכר עבודתו טפי, ולפי"ז פשוט דאף לר"ש להלן כו' א' דלא בעי קידוש קומץ בכלי ל"ח גמר עבודה לאחר הקמיצה, **אולם** בכ' הגרי"ז חקר אי טעמא דנפסל במתן כלי משום דבזה הוי גמר עבודה, או דלאחר שנתקדש בכלי א"א להחזירו, וכתב דנפק"מ לר"ש דלא בעי קידוש כלי.

עוד יש לברר למש"כ המקד"ד ס"י ז' סק"ב דעבודת הקבלה איכא ב' ענינים חדא עצם הקבלה והב' קידוש הדם, [ואינם תלויים זב"ז וכדחז"י בבמה דמהני קבלה בכלי חול אע"ג דליכא קידוש] אי בקמיצת פסולים דבעי מתן כלי בעי תרוייהו, או דסגי בחד מיניהו, ואיכא בזה כמה נפק"מ ויבואר להלן בהמשך הסוגיא.

עוד יש לברר אי בעי דהמתן כלי יעשה ע"י הפסול, או דאף בנתן כשר נגמר עבודת הקמיצה דהפסול, **ועי'** שטמ"ק להלן ז' א' אות י', ורש"י שם ד"ה "ליפסל", ושטמ"ק אות כ"ב, ורשב"א. ויסוד הנידון תלוי אי ענין המתן כלי דעי"ז נגמר עבודת הפסול או דלאחר מתן כלי נתקדש הקומץ וא"א להחזירו למנחה, אמנם יתכן דאף אי הגדר דבמתן כלי הושלם עבודת הקמיצה, בהחזירו הכהן נמי חשיב השלמת עבודת הקמיצה דהפסול.

ובעיקר שו"ט דהגמ' בדין מתן כלי אי חשיב גמר עבודה, **עי'** כיוצ"ב ביומא כט ב' לענין קמיצת לילה לפרש"י שם, דקודם הקידוש אין הקמיצה פוסלת ולאחר הקידוש קמיצת לילה פוסלת, ו**בתנ"י** הקשה אמאי לחכמים מצי מיהדר קודם הקידוש הא

קמיצת פסולין

בשאר פסולים ס"ל דלא יחזיר, ובקה"י יומא ס"י ט' כתב לחל' דקמיצת לילה גרע משאר פסולים כיון דלא הוי זמן קמיצה והוי כקמיצה חוץ למקדש דיחזור ויקמוץ במקדש, וצ"ל דמ"מ אין גדרו כהעדר עבודה לגמרי דאהא לא היה מהני מתן כלי, אלא גדרו כשאר פסולין לריב"ב דקודם מתן כלי ל"ל תורת גמר עבודה, ובמתן כלי דנעשה קומץ ושירים [כדפרש"י] נגמר עבודתו.

והיה מקום לפרש בהיפוך דטעמא דחכמים בקמיצת לילה משום דהוי עבודה הפוסלת, הלכך ה"מ היכא דהוי פסול בעבודה אבל לילה דל"ה אלא חיסרון זמן חשיב טפי עבודה בהכשר ומודו רבנן דיחזור ויקמוץ, וה"מ קודם מתן כלי אבל במתן כלי דחל תורת קומץ ושירים ל"ש לבטל הקומץ למנחה.

ובעיקר פשיטותא דהגמ' שם דלאחר קידוש כלי פסול צ"ב אמאי לא אקשי' כדאקשי' בשמעתין אי קמיצת פסולין עבודה כו', ויתכן דהתם דאיירי לחכמים בע"כ אין הנדון בגדר גמר עבודה [דהא לחכמים קמיצה לחוד נמי הוי עבודה הפוסלת] אלא לעולם קמיצת לילה ל"ה קמיצה כלל ומ"מ לאחר מתן כלי לא יחזיר כיון דנתקדש בכ"ש, משא"כ בשמעתין דאיירי לריב"ב ואלביה עיקר הנידון בגדר תורת עבודה דפסולין שפיר אקשי' מאי מהני מתן כלי.

ז א'

גמ', וכי מהדר ליה לקומץ לדוכתיה תקדוש כו', יש להעיר אמאי במהדר הקומץ לדוכתיה חשיב מתן כלי ואין דנים החזרה לכלי בתורת ביטול הקומץ למנחה ותו לא יחזיר הכלי לקדשו, ובידור ילה"ע לסברת החזו"א דענין המתן כלי דעיי' נתברר קמיצת הפסולים ול"ה כשואב סולת מהמנחה, דהיכי מתברר במהדר לדוכתיה, ועי' קר"א סוד"ה "גמרא".

עוד ילה"ע אמאי במהדר הקומץ לדוכתיה ל"ח מתעסק במתן כלי [ואף אי כ"ש מקדשין שלא מדעת, מ"מ במתעסק ל"י עבודת קבלה כלל, ומצינו כיוצא"ב בחזו"א כ [ב] סק"ג דבזרק דם לשם מים חשיב כמתעסק], ויתכן דכל פסולא דמתעסק הוא במעשה הקבלה, אבל מ"מ קידוש כלי איכא [ואין תלוי קידוש הכ"ש בעבודת הקבלה וכמש"כ כע"ז המקד"ד ס"י ז סק"ב], ולענין גמר עבודה דפסולים סגי בקידוש כלי לחוד [מנחת אריאל].

גמ' זאת אומרת כו', עי' קו' תוד"ה "א"ר יוחנן" ותירוצם, ובטה"ק פי' דבריהם דהיכא דמקדש מדעת ליקרב, מקדש נמי שלא מדעת, משא"כ בשמעתין דאין מקדש מדעת אלא ליפסל, אין מקדש שלא מדעת, אמנם בתוס' בסוכה נ א' ד"ה "חזקיה" מבואר החילוק דשאני תודה דמקדש מ' מתוך פ'.

ז א', גמ' והא בעא מיניה ר"ל מר' יוחנן כו', בקו' הגמ' איכא כמה דיקדוקים, עי' כ' הגרי"ז דהקשה מהו הדמיון לשמעתין הא הכא לא איירי אלא לענין קידוש כ"ש דלא תהני חזרה, משא"כ ר"ל נסתפק דיהני כ"ש לקדש פסולין ליקרב [ואין במשמע דזהו תי' הגמ']. עוד יש לדקדק אמאי אקשי' האי קושיא לבתר תי' דריו"ח דכ"ש אין מקדש אלא מדעת, ולא אקשי' ליה על עיקר דברי ר"נ, ובחזו"א כ' לפרש דס"ד דהגמ' דכיון דלא מהני מתן כלי לענין חזרה אלא מדעת, בע"כ אין הגדר דבמעשה המתן כלי נגמרה עבודת הקמיצה אלא דבמתן כלי נתקדש הקומץ [דכ"ש מקדש פסולין] ולכך לא יחזיר ע"ש.

ובעיקר ספיקא דר"ל מצינו ב' דרכים בראשונים, דבתוס' מבואר הספק כפשוטו לענין לקדש הדם לכתחילה ואהא מסקי' דאין מקדש אלא ליפסל, ומשו"כ הקשו על שיטת רש"י בזבחים דמסקי' שם דמקדש ליקרב לכתחילה, וצ"ב לדבריהם הדמיון לשמעתין דאף דמוכרח דבסוגיין נמי בעי' מתן כלי דקידוש וכמש"כ החזו"א, מ"מ ליכא למישמע דמקדש פסולין ליקרב לכתחילה דדילמא סגי בקידושא דעלו לא ירדו, אולם בשי' רש"י פי' הגרי"ז [הובא במנח"א] ע"פ מש"כ הכס"מ פ"ג מפסוה"מ ה"כ דחלוק קומץ מדם דאע"ג דבדם מסקי' דכ"ש מקדש ליקרב לכתחילה מ"מ קומץ גרע ואינו מקדש אלא ליפסל, דלפי"ז י"ל דספיקו דר"ל בשמעתין הוא לבתר דמסקי' דבדם מקדש ליקרב לכתחילה, אי קומץ נמי דינו כדם, ומסקי' דקומץ שאני ואין כ"ש מקדשו אלא ליפסל דלא יחזור ויקמוץ אבל לענין הקרבה דינו כקמצים שלא נתקדשו בכלי, וה"ה כל הפסולין שקמצו דינן בעלה ירד, וכן מבואר בר"מ פ"ג מפסוה"מ הט"ו, ולפי"ז א"ש הדמיון לשמעתין דכיון דמבואר דכ"ש אית ליה תורת קידוש אף לפסולין, תו ליכא לחלק בין קומץ לדם, והדר דינו דמקדש ליקרב לכתחילה. אמנם כל האמור צ"ב לשי' רש"י זבחים סט א' דפי' הטעם דקמיצת זר ירד משום דליכא למילף מבמה וחשיב דל"ל הכשר במק"א, ומשמע דקמיצת טמא וכיוצא"ב דאית ליה הכשר במק"א אם עלה לא ירד, ולהנ"ל הא מסקי' בשמעתין דבקומץ לא אהני קידוש כלי וקמיצת כל הפסולין דינן כקמצים שלא קידשו בכלי.

קמיצת פסולין

ע"ע רש"י דפי' ספיקא דר"ל בקמיצת זר, **ובטה"ק** הקשה דהא קמיצת זר מסקי' בזבחים סט א' דתרד, ופשיטא דכלי אינו עדיף ממזבח, ובע"כ דר"ל לא איירי אלא בשאר פסולים, ולהאמור דספיקא דר"ל בדין קידוש קומץ לחוד וכל הפסולין שוין בזה, בע"כ דר"ל איירי אף בקמיצת זר, אמנם עדיין צ"ב מסוגית הגמ' בזבחים, ולשי' הר"מ דטעמא דקמיצת זר תרד משום קמצים שלא קידשו בכלי, א"ש דהמזבח אין מקדש כיון דאייר לו, אבל כ"ש אי מקדש ליקרב ה"ה דמקדש קמיצת זר ועי'.

ביסא גדושה

גמ', רב עמרם אמר כגון כו', מבואר דאין הקומץ מתקדש אלא בתוך דופני הכלי, **ובנתייה"ק** הקשה מספיקא דהגמ' זבחים כה ב' בדין אויר שאין סופו לנוח, **אמנם** כבר נחלקו האחרונים שם אי ספיקא דהגמ' אף לענין קידוש או רק לענין דלא חשיב נשפך.

גמ', כי מהדר ליה מנח כו', **הק'** בכ' הגרי"ז אמאי במנח אדפנא דמנא ליכא פסול נשפך, **ותי'** דכיון שהוא מונח בכלי ל"ש בזה פסול נשפך, וביאור הדברים כמש"כ הקה"י סי' ד' דפסול נשפך הוא דוקא למקום שלא ראוי לקידוש וכמש"כ הגרי"ח להוכיח מדינא דקיבל בב' כוסות הלכך במנח אדפנא כיון דמב"מ אינו חוצץ ל"ח מקום שאינו ראוי לקידוש, **ובחזו"א** כ"א סק"ד תי' דאע"ג דנפסל משום נשפך מ"מ קידוש ליפסל איכא, **ומבואר** דנקט דלענין מתן כלי דפסולין סגי בקידוש כלי לחוד בלא מעשה קבלה דהא פשיטא דבנשפך ליכא תורת קבלה.

שם, בשטמ"ק אות י' הקשה אמאי לא מפרקי' דמהדר לדוכתיה כשר דליכא קידוש פסולין, ותי' דאף ע"י כשר המנחה פסולה כיון דגומר עבודת הפסול, **אמנם** ברשב"א נקט בחד תירוצא דאי מהדר ליה כהן לא נפסל הקומץ ע"י ונתבאר פלוגתתם לעיל.

קמיצה וקידוש מכלי שעג"ק

נידון כלי שע"ג קרקע מבואר בסוגיין לענין קמיצה, קידוש הקומץ, וקידוש המנחה [כמבואר בגמ' להלן כיצד מקדשין את המנחות לגי' השטמ"ק אות ט"ו ולהלן ע"ב אמר רבא פשיטא לי כו'], **ונחלקו** האחרונים [קרי"א, חי' הגרא"ל סי' ל"ז, וכי' הגרי"ז] בגדר האי דינא, אי יסודו משום דיני הכלי, דליכא למעלת כ"ש אלא כשהוא ביד האדם כדרך תשמישו, או דאין החיסרון בכלי, אלא הוא מדיני העבודה דבעי מעשה בכלי שקומץ ממנו, שיאחזנו בידו, **ונפק"מ** אי בעי' במגביה כהונה וימין, **[עי' חזו"א כ"ד סק"א ד"ה "והא"י]**, וכן אי הוי עבודה המפגלת, וכן יתכן נפק"מ אי ע"ג קרקע הוי קדוש ליפסל [דאי גדרו משום עבודה י"ל דדינו כשאר פסולי עבודה דקדוש ליפסל, משא"כ אי הוי מהלכות הכלי דל"ל מעלת כ"ש אין מקדש כלל], ויבואר כ"ז להלן במהלך הסוגיא.

גמ', אלא ש"מ קומצין מכלי כו', **בשטמ"ק** אות י"א הקשה אמאי לא קאמר ש"מ דמקדשין כו' דהא בקידוש קומץ אירי, ע"י"ש תי', **ובשפ"א** הוסיף לתמוה דכיון דרבא מסיק לקמן דקומצין מע"ג קרקע ואין מניחין הקומץ בכלי שעג"ק, טפי הול"ל דש"מ דמניחין הקומץ כו', ויתכן דלרבא אין מניחין הקומץ משום דיני העבודה וכדיליף ליה מעבודת קבלה דדס, הלכך ליכא למיפשט דמניחין הקומץ מהא דלא פרקי' דמהדר ליה עג"ק דאף אי אין מניחין מ"מ קדוש להפסל וכנ"ל, ובהכי סגי לענין דלא יחזיר, משא"כ דינא דאין קומצין הוא מהלכות כ"ש וכנ"ל, ובהא אי אין קומצין פשיטא דאין מקדש אף להפסל [מנח"א].

גמ', כיצד מקדשין כו', **נחלקו** רש"י והשטמ"ק אות ט"ו ט"ז בגירסת הגמ', ברש"י מבואר דגרסי' כיצד מקדשין את הקומץ, ובעי' ג' כהנים לבי' הכלים ולקמיצה, וכפשוטו מבואר דאין דין ההגבהה משום מעלת כ"ש אלא מתורת עבודה ולכך לא מהני הגבהה בשמאל, [ועי' שטמ"ק אות י"ז וטה"ק אמאי לא סגי שגיביה הכהן ב' הכלים בימין בזאח"ז], **אולם** בשטמ"ק גרס כיצד מקדשין המנחה וקאי אקידוש ראשון, ועי"ש משמיה דהרגמ"ה פירושא דג' כהנים, ולפי"ז מבואר דההגבהה לצורך קידוש ראשון נמי צריך כהונה, **ויל"ד** אי ס"ל דקידוש המנחה עצמו נמי בעי כהונה ודלא כשי' התוס' להלן ק' ב' ד"ה "כמ"י" ובסוכה נ' א', או דאף אי הקידוש המנחה כשר בזר, מ"מ ההגבהה דהוא מתנאי הכ"ש צריך כהונה, **ועי'** קרי"א והערה לכנסת הראשונים אות פ"ח. **עוד** מסתבר דלד' הרגמ"ה ה"ה דבעי ימין, אמנם העירו דא"כ ליבעי ד' כהנים, ב' לקידוש המנחה, וב' לבי' הכלים דקידוש הקומץ.

קמיצת פסולין

פיגול בהגבהה

גמ', איתביה זה הכלל כו' תנא סדר עבודות נקיט ברש"י מבואר דאף למסקנא מפגלין בהגבהה ולא תנא ליה משום דלא הוי עבודה בפ"ע אלא הוי בכלל עבודות הקמיצה או המתן כלי, והעירו דיתכן דכ"ד רש"י הוא לענין קידוש שני דבהא ההגבהה הוא מכלל עבודת הקבלה, משא"כ הגבהה דקמיצה אינו בכלל הקמיצה ובהא לא היה ס"ד דמפגל, וע"ע רש"י להל' ע"ב ד"ה סדר, **אמנם** בהרגמ"ה הובא בשטמ"ק אות י"ח איכא משמעות דלמסקנא אין מפגלין בהגבהה, ויתכן דאזיל לשיטתו דשמעתין איירי אף בהגבהה דקידוש ראשון, ואחא מסקי' דאין מפגלין כיון דאין ההגבהה מחלקי העבודה אלא מתנאי קידוש כ"ש וכמש"כ הקר"א, [אבל בהגבהה דקידוש שני אף למסקנא מפגלין כיון דהוא מתורת קבלה וכמש"כ בכ' הגרי"ז], אמנם לפי"ז צ"ב הס"ד דיהא שייך ביה פיגול, **ועי'** רש"ש, [ובכ' הגרי"ז נקט בכונת הרגמ"ה דלמסקנא אף בקידוש שני ליכא פיגול].

ע"ע רשב"א דהקשה היכי מפגלין במגביה הא אין פיגול אלא בד' עבודות, ותי' דליכא להאי כללא אלא ילפי' מקרא דאם יאכל דכל דבר המביא לידי אכילה מפגלין בו [ועי"ש דאף למסקנא מפגלין בהגבהה ותנא סדר עבודות נקט ר"ל סדר עבודות המפגלות אף בזבחים דהיינו ד' עבודות]. וקו צ"ב דהא עיקר הס"ד דמפגלין הוא רק משום דההגבהה הוא מחלקי עבודת הקמיצה וא"כ אף אי אין מפגלין אלא בד' עבודות מ"מ הגבהה הוי בכלל קמיצה. ומבואר דנקט דאף אי ההגבהה מדיני העבודה, מ"מ אינו בכלל הקמיצה אלא עבודה בפ"ע, ובעיקר תי', **עי'** תוס' לעיל ב א' ד"ה "כל" דאף במנחה אין מפגלין אלא בד' עבודות, ועי' במצוין שם.

כלי שע"ג קרקע

נידון כלי שע"ג קרקע מבואר בסוגיין לענין קידוש המנחה, קמיצת המנחה, וקידוש הקומץ, ו**נחלקו** האחרונים [קר"א, ח"י הגרא"ל סי' ל"ז, וכ' הגרי"ז] בגדר האי דינא, אי יסודו משום דיני הכלי, דליכא למעלת כ"ש אלא כשהוא ביד האדם [כדרך תשמישו וזהו דרך שירותו], או דאין החיסרון בכלי אלא הוא מדיני העבודה דבעי מעשה בכלי שקומץ ממנו שיאחזנו בידו, ו**נפק"מ** אי בעי הגבהה ע"י כהן ובימין, [ועי' חזו"א כ"ד סק"א ד"ה "והא"י], וכן אי הוי עבודה המפגלת [ונתבאר לעיל], וכן יתכן נפק"מ אי ע"ג קרקע הוי קדוש ליפסל, ויבואר כ"ז להלן במהלך הסוגיא.

קידוש המנחה

מסקי' להלן ז' ע"ב דמקדשין מנחה בכלי שע"ג שכן מצינו בסידור בזכין, **ויש** לברר הס"ד דאף קידוש המנחה בעי שלא יהא עג"ק, דהא כבר נתבאר בתוס' להלן ק' ב' ד"ה "כמי" ובכמה דוכתי דקידוש המנחה אינו מגדרי עבודת המנחה וא"צ כהונה, [ובאחרונים דנו אי ס"ל דכשר נמי ע"י קוף, עי' קר"א שם, וזבח תודה, וחזו"א כ"ד סק"ז, ותו"י יומא כט ב'], ואמאי בעי הגבהת הכלי, ו**נחלקו** בזה האחרונים, **דבקר"א** פי' דהוא משום מעלת הכלי דצריך לקדש המנחה בכלי כדרך תשמישו כשהוא ביד האדם, ולפי"ז פשיטא דהגבהת הכלי נמי אינה צריכה כהונה וימין, ו**כ"כ** החזו"א כ"ד סק"א ד"ה "והא", **אולם** בדברי השטמ"ק אות ט"ו ובד' הרגמ"ה המובא בשטמ"ק אות ט"ז מבואר דהגבהת הכלי לצורך קידוש המנחה נמי צריכה כהונה, ולכאוי"ה דקידוש המנחה אית ליה תורת עבודה ובעי כהונה ודלא כהתוס' ק' ב', **ולפי"ז** י"ל דדין ההגבהה הוא נמי מחלקי העבודה דיקדש המנחה כשאחזו הכלי בידו, ו**כ"כ** להכריח בכ' הגרי"ז מהא דמדמי' לסילוק בזיכין והתם ל"ש האי חסרונא דאין דרך שירות בכך, והימק"ל דאף אי קידוש המנחה לא בעי כהונה, מ"מ כיון דבעי מעשה גברא, חזי' דאין קידוש המנחה נעשה ממילא כשהוא בתוך הכלי אלא ע"י האדם המכניסו, הלכך בעי נמי דיאחז הכלי בידו דבזה מתחס כניסת המנחה לגברא, ועי' כעיי"ז בחזו"א כ"ד סק"ה ד"ה "ומיהו" דתלה הנידון אי נתנה הקוף מהני, בדין קידוש שע"ג.

סידור בזיכין

בעיקר הדמיון לסידור בזיכין הקשו האחרונים מהמבואר להלן ח' א' דהבזיכין מקדשין את הלבונה ולא השולחן [מהא דאמר' שם לבונה שכן מצינו כו' וברש"י שם ד"ה "הא"י", וכן מפורש ברש"י להלן צו א' ד"ה "והאיכא"].
ובטה"ק פי' דלעולם קידוש הלבונה נעשה ע"י הבזיכין, אלא דכיון דבזיכין הן הקומץ דהלחם והלחם הוא השירים א"א לקדש זה בלא זה ונמצא דאין הבזיכין מקדשין עד שיהיו ע"ג השולחן ושפיר מיקרי קידוש שע"ג, [ובזה כ' לפרש אריכות לשונו דרד"ה "שכן"], וכן מטין משמיה דהגרי"ז, **וע"ע** אריכות בחי' הגרא"ל סי' ל"ז, **אמנם** בתוס' צו א' ד"ה "והאיכא" כ' להוכיח משמעתין דהשולחן מקדש ללבונה, וצ"ב מהגמ' לעיל ח' א'. **ובעיקר** הוכחתם דהתוס' משמעתין יש לדקדק אמאי הוכיחו מסילוק הבזיכין ולא מסידור הבזיכין, והעירו להאמור דמסידור הבזיכין ליכא להוכיח מידי דיתכן דהבזיכין מקדשין ומ"מ מקרי ע"ג קרקע כיון דאין מקדשין אלא בשעה דמונחין ע"ג השולחן יחד עם הלחם, אבל מסילוק הבזיכין שפיר איכא למשמע דהשולחן מקדש דאל"כ לא הוי מקרי ע"ג קרקע כיון דקידושם נעשה ע"י הבזיכין בשעה שמשלקו מהקרקע.

ע"ע כ' הגרי"ז דהקשה ע"ד הקר"א דפי' טעמא דאין קידוש המנחה בכלי שע"ג קרקע דאי"ז דרך תשמישו, מדמיון הגמ' לסידור הבזיכין והתם ל"ש ה"ט, ולהאמור דלעולם הבזיכין מקדשין ללא השולחן אלא דכיון דאין קידושן אלא בשעה שמונחים ע"ג השולחן חשיב עג"ק א"ש דמ"מ אין דרך תשמישן דהבזיכין בכך,
עוד הקשו האחרונים אמאי לא איתתי' שכן מצינו בסידור הלחם [ועי' בחי' הגרא"ל שם], ולהאמור בד' הקר"א א"ש דהתם כיון דהשולחן מקדשם ודרך תשמישו דהשולחן בכך שפיר מהני אף עג"ק.

קמיצת המנחה

מסקי' דקומץ מכלי שע"ג שכן מצינו בסילוק בזיכין, וצ"ב הס"ד דאין קומצין מכלי שע"ג הא לא שייך הכא לומר דמצורת הקמיצה דיאחז הכלי בידו, דעיקר העבודה הוא סילוק הקומץ מהכלי ואין שייך הכלי לעצם מעשה הקמיצה, וצ"ל עפמשי"כ להלן תוס' צו א' ד"ה "שאלו" דהטעם דבעי קמיצה מתוך כ"ש דקמיצה כנגד שחיטה, ומבואר דגדר כ"ש בקמיצה, כסכין בשחיטה, וכי היכי דהתם הכלי משמש בעיקר השחיטה, ה"ה בקומץ הכ"ש הוא מעיקר עבודת הקמיצה, וברש"י סוטה ו' ב'

כלי שע"ג קרקע

ד"ה קידש הקומץ" פ"י דקמיצה מתוך כ"ש כנגד שחיטה שהסכין של כ"ש מקדש את הדם, ומשמעות דבריו דאף בקמיצה ענין הכ"ש לקדש הקומץ, וכ"כ הליקו"ה להלן כו' א' על דינא דמתנ"י שם דקמצו שלא מכ"ש פסול וצ"ב הגדר בזה.

ובעיקר הדמיון לסילוק בזיכין מבואר דהתם נמי גדר העבודה לקומצם מע"ג השולחן ואי"ז עבודת סילוק גרידא, וע"י בחי' הגרא"ל סי' ל"ז דהאריך בגדר זה.

ע"ע תוס' לקמן צו א' ד"ה "והאיכא" דכתבו להוכיח דשלחן מקדש הלבונה ולא הבזיכין מהא דאמר"י בשמעתין שכן מצינו בסילוק כו', ומדוקדק בדבריהם דמהא דאמר"י שכן מצינו בסידור כו' לא מוכח, וע"י במצוין לעיל משכ"ב.

קידוש הקומץ

גמ', בעי רבא קידוש קומץ מהו כו', ע"י רש"י ושטמ"ק אות כ"ג בביאור הספק, ובאחרונים הקשו מאי ס"ד למילף ממנחה הא כל עיקר דין קידוש הקומץ ילפי' מדם כמבואר סוטה יד ב', ובלח"מ פ"יג ממעה"ק הי"ב פ"י דרבא לא הוי שמיע ליה האי ברייתא דסוטה ע"ש, וצ"ב דבלאו ברייתא דסוטה ל"ל מקור כלל לדין קידוש הקומץ, ומאי שייד לדון דבעי' שלא עג"ק, ויש ליישב, אמנם בקר"א סוטה יד ב' כתב דודאי שמעי לרבא דינא דקידוש הקומץ, ולא מבעיא ליה אלא בקידוש שעג"ק, וע"י בחי' הגרא"ל שם משכ"ב.

ולמאי דמסקי' דילפי' קומץ מדם נסתפק הגרי"ז אי הוי ילפותא בגדר עבודת קבלה דקומץ דאין העבודה ליתן הקומץ תוך הכלי אלא לקבל הקומץ בכלי דומיא דקבלת דם, או דודאי חלוק מתן כלי דקומץ מדם ועיקר הילפותא הוא בדין קידוש הקומץ דמתנאי הקידוש שלא יהא הכלי עג"ק, וע"י בזה אריכות דברים בליקו"ה זבחים כד, ועי"ש עוד דלהך גיסא דקבלה דקומץ גדרו כקבלת דם לא בעי' דהכהן יתן לתוך הכלי אלא סגי אף בנפל מידו דהכהן תוך הכלי דומיא דדם שנופל מהצואר.

עוד הקשו האחרונים למסקנת הגמ' דקידוש הקומץ צריך שלא יהא עג"ק מסוגית הגמ' להלן פז ב' שולחן מהו שיקדש קמצים כו', ומסקי' דמקדש ליפסל וצ"ב דהא נעשה הקידוש עג"ק, ובחזו"א כ"ד סק"א כתב דאיירי דהגביה השולחן, ובמנח"א כ' ליישב דלהך גיסא דאין מקדש בכל שעג"ק משום דין עבודת הקבלה יתכן דכל האי חסרונא הוא לענין לקדש ליקרב אבל מקדש ליפסל.

גדר פסולא דב' כלים

ז ב', דינא דקידוש לחצאין מבואר בשמעתין לענין הזאת מי חטאת, דם, קומץ, ומנחת חביתין, וקידוש מנחה, ויש לברר בגדר הפסול אי הוי חיסרון במעשה הקבלה, או בקידוש הדם והקומץ, [ובבמה דסגי בכלי חול ולא בעי אלא למעשה הקבלה יהני אף בב' כלים], וכפשוטו כיון דאיתא לפסולא דב' כלים אף בהזאה דמי חטאת והתם ליכא עבודת קבלה, בע"כ דהנידון בדין הקידוש אי חל בב' כלים, וכן מוכח מהא דמדמי חביתין לדם והתם הא ליכא עבודת קבלה כלל, אולם בכ' הגרי"ז כתב להוכיח בדברי רש"י דאין החיסרון בקידוש ממש"כ בד"ה "לילף" דבדם אשם מצורע איכא נמי דינא דב' כלים, ובע"כ דאירי לענין קבלה דמתן בהונות [דהא בקבלת דם למזבח אין בו לעיכובא אלא הזאה אחת כשאר קרבנות ורש"י לא הזכיר אלא קרבנות דאית להו כמה הזאות לעיכובא], ובמתן בהונות ליכא קידוש כלל דהא מקבלו ביד, ומוכרח דהחיסרון הוא במעשה הקבלה [וקבלת יד דמצורע נמי אית ליה תורת קבלה, ובמקד"ד סי' י"ב סק"ו האריך בזה ואכ"מ], אמנם צ"ע ממי חטאת וחביתין הנ"ל דמבואר דאין החיסרון בקבלה, ויתכן הגדר בזה דל"ה הלכה בהל' קידוש וקבלה אלא דינא הוא דאין מתייחד הדבר למצותו אלא באיכא כל השיעור הנצרך לקיום הדין, ועי' מנח"א.

עוד יש לברר אי פסולא דב' כלים הוי אף לענין דאין יכול לחזור ולערב, ונחלקו בזה הראשונים, שיטת רש"י זבחים צג ב' ד"ה "בדם" דלא מהני לחזור ולערב, וכן דקדק בזבח תודה זבחים כה מרש"י בשמעתין ד"ה "לא קידש", אמנם כפשוטו כ"ד רש"י בשמעתין הוא לענין מי חטאת לחוד דהתם אין יכול לחזור ולערב כיון דכבר נתן האפר במים שאי"ר לקידוש וכמש"כ בכ' הגרי"ז. והטעם דאין יכול לחזור ולערב, כפשוטו משום פסולא דנשפך, אמנם בשטמ"ק אות ט' איכא משמעות דהוא נמי נלמד מקרא דבדם דבעי דמעיקרא יקבל כל השיעור.

שיטת הר"מ פ"ג ממעה"ק הי"ב דקומץ שחילקו בשני כלים חוזר ומקדש [ועי' מהדו' פרנקל], ובמל"מ תמה אמאי לא נפסל משום נשפך, וכן הוסיף להקשות מסתימת הר"מ פ"ד ה"ח דבדם פחות מכדי הזאה לא נתקדש הדם, ומצינו ג' דרכים בזה, א- הגרי"ח פ"ג ממעה"ק הי"ב נקט דכ"ד הר"מ לענין קומץ לחוד אבל בדם לא מהני, ויסוד החילוק דבדם איכא להילכתא דדם מהפר יקבלנו, משא"כ בקומץ ליכא להאי הלכה דהא לא בעי לקבל מידו דהכהן וכל דינו דלא יהא הקומץ מונח במקום דאינו ראוי לקידוש, הלכך בקיבל פחות מכשיעור דל"ח כנשפך למק"א [עיי"ש בב' אנפי], חוזר ומקדש. ב- החזו"א סי' כ"א סק"ד נקט דבין בדם ובין בקומץ ליכא פסולא דנשפך דאף בקבלה פחות מכשיעור איכא התחלה דקדושה, והטעם דבדם אין יכול לחזור ולערב הוא משום קרא דוטבל בדם דילפי' דבעי הזאה מדם שנתקדש קדושה שלמה בתחילת הקבלה [והאי דינא ל"ש בקומץ כיון דליכא התם הזאה, ולא ילפי' קומץ מדם אלא לענין דפחות מכשיעור לא נגמר קדושתו], ונפק"מ בין דרכו דהגר"ח לחזו"א בקיבל קומץ פחות מכשיעור ונשפך על הרצפה אי מצי לחזור ולאספו. ג- במקד"ד סי' ז' סק"ב, ובאהא"ז, נקטו דבין בדם ובין בקומץ מצי לחזור ולערב וליכא פסולא דנשפך, דפחות מכשיעור אין החיסרון במעשה הקבלה אלא בקידוש הדם, ועי' במקד"ד שם דלפי"ז כשחוזר ומערב, ל"ל תורת קבלה ואי"צ לערב בצפון, וכן אי צרם און הפר קודם שעירבן ליכא לפסולא דבע"מ קודם קבלה, [ובקר"א זבחים צג ב' פי' כונת הר"מ דל"ה נשפך דכי היכי דכל קבלה מקבל בתחילה קצת עד שמשלים לשיעור קבלה, כמו"כ בב' כלים קבלה בכל כלי חשיב התחלת קבלה, ולפי"ז לכאוי כשחוזר ומערב בעי כל תנאי קבלה].

קומץ בב' כלים

מבואר דדין קומץ בב' כלים תלוי אי ילפי' מנחה מדם, ובראשונים הקשו מאי ס"ד דלא נילף מדם, הא ע"כ לא מספק"ל בכלי שעג"ק אלא משום דאיכא למילף ממנחה, וגבי ב' כלים ל"ל ילפותא ממנחה דכשר, ובשטמ"ק אות ד' פי' דמצינו הכשר ב' כלים בחביתין ואלביא דר"א, וברשב"א הק' ע"ד דמחביתין ליכא למילף דשא"ה דאיכא לסברת מתוך, ולכך פי' דס"ד למילף קומץ מסילוק בזיכין, דלאחר סילוקן מקדש הלבונה תוך הזיכין כקידוש הקומץ ואע"ג דהוה בב' בזיכין, [ונקט דאף בסילוק בזיכין דליכא מעשה קבלה שייך ביה חסרונא דב' כלים, ועי' בחי' הגרא"ל סי' ל"ז בבאיור דבריו].

ובישוב ד' השטמ"ק יתכן ע"פ המבואר להלן דכל סברת מתוך אהני רק לענין דלא ניבעי ב' כלים כדין קידוש ראשון דמנחה

קבלה בב' כלים

הנלמד מקרא דמלאים, אבל לענין קידוש שני לא אהני האי סברא וכדמבואר בגמ' דאקשי אמאי לא יליף ר"א מדם. [אמנם עיקר ד' השטמ"ק צ"ע דתיקשי אעיקרא דדינא אמאי לא יליף ר"א חביתין מדם דהא לא אשכחנא במנחה כה"ג דכשר ויש ליישב].

עוד הקשו האחרונים אמאי לא ילפי פסולא דב' כלים בקומץ, מקרא ד"מלאים" להלן ח א' דמהתם ילפי דינא דב' כלים בקידוש המנחה, **ובקר"א** ובחזו"א פ' דמהתם ליכא למילף אלא קידוש ראשון לחוד דמיחל בקרבן קדושת הגוף אבל קידוש שני דאין ענינו אלא לקדש הקרבן להקברה י"ל דמהני אף בב' כלים, **אמנם** בדברי התוס' להלן ח א' ד"ה מ"ט מבואר דאיכא למילף קידוש ראשון ושני, ויבואר כ"ז להלן במקומו.

שיעור כדי הזאה

נחלקו הראשונים בשיעורא דכדי הזאה בקרבנות הטעונים כמה הזאות, **שיטת** רש"י דבפרים ושעירים הנשרפים צריך לקבל כל הז' הזאות, [וכן באשם מצורע בעי לקבל כל מנין ההזאות, **ועי'** בקר"א ובכ' הגרי"ז אי קאי אקבלת יד דמתן בהונות או אקבלת כלי למזבח]. ואיכא בדבריו כמה דקדוקים, **א-** הא גבי חטאות הפנימיות איכא נמי ד' הזאות דמזבח, ואמאי לא כתב דצריך לקבל כל הי"א בכלי אחד, **ועי'** מקד"ד כ"ג סק"ד ובכ' הגרי"ז.

ב- עוד משמע מדבריו מדלא הזכיר ד' דמזבח דיכול לחלק הד' לב' כלים, וצ"ב מ"ש ממתן ז', **והימק"ל** דשאני ז' הזאות דכולן שם עבודה אחת וכל הזאה בפ"ע אין חשובה אפי' לחצי מתיר, משא"כ ד' וכמש"כ בחי' מרן רי"ז הלוי פסוה"מ, אמנם העירו ממתן בהונות דמצורע דלכא"ל דמי לד' מתנות דמזבח ומ"מ אי"ב פסולא דב' כלים כמש"כ רש"י.

ג- צ"ב אמאי בחילק המתן ז' לג' וד' נפסל כל הדם, הא הד' ראוי למתן ד' דמזבח, **ובמקד"ד** כ"ג סק"ד סוד"ה 'ונראה' נקט דבאמת לא נפסל הד' אלא לפרוכת אבל נתקדש למזבח, וצ"ב דאי נתקדש למזבח אמאי לא יהני קידושו אף לפרוכת, **ועי'** כ' הגרי"ז.

ד- עוד יש לדקדק אמאי לא הזכיר רש"י שיעורא דהזאה אחת דשאר קרבנות דבחילקו לב' כלים פסול [דהא מתנה אחת לעיכובא], **ובקר"א** פ' משום דלמ"ד הזאה אין צריכה שיעור כשר אף בקיבל פחות מכדי הזאה, **אמנם** בחי' מרן רי"ז הלוי [פ"ה ממעה"ק ה"ט במוסגר] נקט דאף להאי מ"ד צריך לקבל שיעור הזאה עי"ש הטעם. ויתכן דרש"י לא הזכיר לזה משום דהא פשיטא מסברא דחצי הזאה ל"ל תורת קבלה כלל, ולא איצטריך קרא אלא לקרבנות הטעונים כמה הזאות **[ועי'** לשון תוד"ה "וואם" ושיעור טבילה דלעיל לאו למיעוטא" כו', אמנם צ"ב דא"כ אמאי בעי למילף קומץ מדם הא קומץ דמי לפחות מכדי הזאה].

ה- **עי'** רש"י זבחים צג ב' ד"ה "בדם" דמשמע דאף בחטה"פ סגי בשיעור הזאה אחת וצ"ב.

שיטת התוס', **עי'** תוד"ה "וואם" דמבואר כשי' רש"י, אמנם משמעות דבריהם דאף במתן ד' דמזבח הפנימי איכא דינא דב' כלים.

שיטת הר"מ פ"ד ממעה"ק ה"ח דכל הזבחים שיעורן בקבלת הזאה אחת, **ועי'** מל"מ וקר"א דמשמעות דבריו דאף בחטאות הפנימיות סגי בכדי הזאת אחת, **ועי"ש** במל"מ דהר"מ אזיל לשיטתו בביאור ילפותא דוטבל בדם דקאי אשיעורא דדם דשעת הזאה וכדיבואר להלן, **ובשפ"א** הקשה דא"כ היכי ילפי קומץ מדם הא כיון דיכול להקטיר הקומץ בפעמים הו"ל כל חצי קומץ כשיעור הזאה.

מקור דינא דב' כלים בדם

גמ' אמר רבא תנ"ה כו', **עי'** רד"ה בדם ובזבחים מ ב' ד"ב "בדם", וכפשוטו כל עיקר דרשא דבדם לא קאי אלא אשעת קבלה אבל בשעת הזאה ליכא שיעור ואי חילק הדם לאחר קבלה לב' כלים כשר, **וכ"כ** בחי' הגרא"ל ח"ב סו"ס ל"ז, וקצ"ב לפי"ז צריכותא דהגמ' דמשמע דמדינא דלא מספיג הו"מ למילף שיעורא דקבלה, ולהאמור דילפותא דבדם קאי אשעת קבלה, אין שייך כלל לשיעור הנצרך

קבלה בב' כלים

לשעת הזאה, **אולם** במל"מ פ"ד ממעה"ק ה"ח ובחזו"א קמא כ"ח סק"ג נקטו דאף לרש"י בעי' בשעת הזאה שיעור ז' הזאות בכלי, אמנם נחלקו בצורת הילפותא היכי ילפי' ליה מקרא דבדס, דהמל"מ נקט דמסברא ידעי' דבשעת הזאה בעי' שיעור ז' הזאות, ומקרא דבדס ילפי' דבעי' לטבול בדם שהיה כל שיעורו קיים מעיקרא בשעת קבלה, ולפי"ז נמצא דשיעורא דשעת קבלה

נמדד כפי השיעור הנצרך בשעת הזאה, וא"ש צריכותא דהגמ' כיון דשיעורא דשעת הזאה וקבלה תלוין זב"ז, **ובחזו"א** שם הקשה ע"ד דא"כ היכי ילפי' קומץ מדם, הא גבי קומץ ליכא שיעור בהקטרה דהקטיר קומצה פעמים כשירה, ולכך נקט דאין שיעור הקבלה נמדד כפי שיעור ההזאה, אלא דמ"מ אף בשעת ההזאה בעי' שיעור ז' טבילות דילפי' דיטבול בשיעור דם כפי הדם שהיה מעיקרא בשעת קבלה.

שיטת הר"מ, עי' ר"מ פ"ה ממעה"ק ה"ט דפי' צורת הילפותא דבעי' שיהא שם דם כדי טבילה לא שישפג אצבעו בדם, ומשמע דדינא דלא מספיג וכן דינא דשיעור דם מעיקרא הוי הלכה אחת, **ובנו"כ** שם הקשו משמעתין דעבדי' צריכותא ומבואר דבי' הלכות הן, **ובמל"מ** שם פי' עפ"ד הנ"ל דשיעורא דקבלה נקבע כפי שיעורא דשעת הזאה וכיון דילפי' דבשעת ההזאה בעי' שיעור הזאה אחת [משום דינא דלא יספיג], הלכך ילפי' מקרא דבדס דבעי' מעיקרא בשעת קבלה שיהא שם דם כדי טבילה, **ובחי'** מרן רי"ז הלוי האריך דהר"מ לא גריס בגמ' תיבת מעיקרא וס"ל דילפותא דבדס קאי נמי אשעת הזאה דלא סגי במאי דלא מספג לחוד אלא בעי' חלות שיעורא בדם בשעת הזאה, ונפק"מ לשעת קבלה דבעי' לקבל כל השיעור הנצרך לחלות שיעורא דדם בשעת הזאה. ומשמעות לשונו דהא דבעי' בשעת קבלה כל שיעור הדם דשעת הזאה, הוא נלמד ממילא [ומסברא] דלא נתקדש הדם בפחות משיעורא, וצ"ב דא"כ מאי שייך למילף קומץ מדם הא בדם גופא האי הילכתא דבעי' שיעור בקבלה מסברא ידעי' ליה. **[ובעיקר]** דרכו דהגרי"ז דרק משום חלות שיעורא דהזאה בעי' לקבל כל הדם, יש ליישב קו' האחרונים אמאי בעי' קרא דבדס ולא ילפי' ליה מקרא ד"מלאים" [להלן ח א'], דבלאו קרא דבדס ליכא כלל שיעורא בדם.

ב' כלים בחביתין

גמ' והא איתמר חביתי כ"ג כו', **בסברת** ר"א דאמר' מתוך שקרבה לחצאין כו', בפשוטו הימק"ל דעיניו דכיון דקריבה לחצאין חזי' דהוי ב' קרבנות נפרדים ולכך קדושה נמי לחצאין, וכ"מ הגמ' להלן נ ב' דבאבדה השניה אינו חוזר ומקריב בבוקר, **אמנם** מדמיון הגמ' חביתין לדם מפורש דהוי קרבן אחד, ועי' חזו"א כ"א סק"ה מש"פ לפי"ז דינא דאבדה מחציתה הנ"ל. ולכא"ו פשיטותא דהגמ' דאף לר"א הוי קרבן אחד הוא ממאי דיליף ר"א להלן ח א' מקרא דמחציתה דצריך להביאו שלם מביתו, **וכ"מ** בשטמ"ק אות ל"ט משמיה דהר"י.

ע"ע כי הגרי"ז דבשי' הר"מ פ"ג ממעה"ק ה"ד דס"ל דלאחר שאופה כל הי"ב חלות מחלק כל חלה לשנים ומקריב מכל חלה מחציתה בבוקר ומחציתה בערב, בע"כ דאין גדר המתוך בתורת סיבה דהא אין המחצה שמקדש ראוי להקרבה בפ"ע, אלא הוי דוגמא בעלמא דכיון דחלוק משאר מנחות דא"ב תורת הקרבן שאינו שלימה ה"ה דמתקדש לחצאין, **[ובטה"ק]** כתב דכ"ד הר"מ הוא בשי' ריו"ח לחוד, **וע"ע** חזו"א כו ו'.

ובעיקר ד' ר"א דילפי' ממחציתה דמביאה שלם מביתו ולעולם מקדש לחצאין, **יעוין** בזבח תודה דנקט דילפי' דאין צריך לקדשם בכלי אחד אלא יכול לקדשם בב' כלים אבל לעולם אף לר"א אי לא קידש אלא מחציתה לחוד ומחצה השני נותר בקדושת דמים לא מהני, [וכן איכא קצת משמעות מרד"ה "אלא"], **אולם** בתוס' נ ב' ד"ה "ומחצה" מפורש דאין צריך לקדש ב' החצאין בקדוה"ג וסגי במאי דנתקדש בביתו בקדו"ד, **ומעתה** לד' הזבח תודה א"ש ד' ר"א דחביתין הוי קרבן אחד ממש אלא דמהני לקדשו לחצאין משום סברת מתוך, אבל לד' התוס' הנ"ל דנתחדש בקרא דא"ב לקדש בקדוה"ג מחצה הב', **צ"ב** המקור לזה, דמסברת מתוך ליכא למישמע אלא דא"ב לקדשם בכלי אחד, [ואין לומר דהוא ממשמעות הקרא דמחציתה, דא"כ אמאי הוצרך ר"א לסברת מתוך תיפוק"ל דא"ב לקדש כלל מחצה הב'].
דמיון חביתין לדם

ח א', גמ' ואם איתא לילף מדם, **בדמיון** הגמ' לדם איכא כמה עיונים, **א-** צ"ב דשאני דם דמקדשו קידוש שני להקרבה הלכך לא חל הקידוש אלא באיכא כל השיעור הנצרך להקרבה, משא"כ חביתין דמקדשן קידוש ראשון לקדוה"ג סגי אף בב' כלים,

קבלה בב' כלים

וחילוק זה מבואר באחרונים ומקורן מהא דבעי קרא ד"וטבל" לב' כלים דדם, וקרא ד"מלאים" למנחה, ולא ילפי ליה אהדדי, דבעיכ דליכא למילף קידוש ראשון משני, וצ"ל דקידוש מנחת חביתין נהי דמקדשו לקדוה"ג מ"מ אית ביה נמי תורת קידוש שני כיון דבקידוש זה מבררו להקרבה, וד"ז מבואר בתוס' להלן ט א' ד"ה "ר"ל" ובזבחים כ ב' ד"ה "יציאה" בסו"ד דכתבו דאע"ג דכל המנחות נפסלות ביוצא לאחר קמיצה, מ"מ מנחת חביתין דל"ל קמיצה נפסל לאחר קידוש ראשון, אמנם בחזו"א כ"ד סק"א נקט בפשיטות דליכא למנחת חביתין גברי עבודה דקידוש שני, ומה"ט מקדשו ע"ג קרקע וכן כשר בזר, ולכאוי"ה לענין ב' כלים, וצ"ל כמש"כ במשנר"א מנחות סי' ג' דאע"ג דבגדרי עבודה דינו כקידוש ראשון, מ"מ לענין ב' כלים כיון דבקידושו מבררו להקרבה ילפי מדם דלא חל הקידוש אלא באיכא כל שיעור הקרבן העומד להקרבה.

ב- עי' תוס' ד"ה "ואם" דהקשו דל"ד לדם דשאני התם דליכא לסברת מתוך, ותי' בב' דרכים, [וכתי' הב' כצ"ל בשי' הר"מ דס"ל דדינא דלחצאין אתא למעוטי חצי הזאה לחוד, דלפ"ז ליכא למימר כתי' הא' דהתוס' דבדם לא אשכחנא לסברת מתוך כיון דחצי הזאה אינו ראוי לעבודה], ויל"ד נפק"מ בין ב' תירוצי התוס' אי מהני לקדש אף לשליש או לרביע. **ויתכן** ליישב עוד עפ"מ ש"כ הקר"א ח א' ע"ד תוד"ה 'מ"ט' דבמנחת חביתין איכא לפסולא דב' כלים מתרי טעמא, חדא משום קידוש ראשון [הנלמד ממלאים], וכן משום קידוש שני דמכשירו להקרבה הנלמד מדם, דלפ"ז י"ל דפשיטא להגמ' דכל סברת מתוך אהני לענין קידוש ראשון לחוד ולכך אקשי' דאכתי נילף מדם לפסול ב' כלים משום קידוש שני.

ג- בשפ"א הקשה לשי' הר"מ דיכול לקבל שיעור הזאה בפ"ע מאי אקשי' אדר"א הא פשיטא דאף חביתין אע"ג דהוי קרבן אחד מ"מ כל הקרבה בפ"ע לא גרע משיעור הזאה, ועי' מנח"א.

שאר מנחות לר"א

עי' תוס' דנחלקו בתירוצם אי בשאר מנחות דליכא לסברת מתוך מודה ר"א, דבתי' הא' נקטו דכ"ד ר"א הוא לענין מנחת חביתין לחוד אבל בשאר מנחות ל"מ לחצאין אלא בדעתו להוסיף, וצ"ב דכיון דר"א לא יליף מדם מהכ"ת למיפסל לחצאין בשאר מנחות, ויעוין בקר"א דהוה ילפי' מקרא ד"מלאים", ולפ"ז כל עיקר סברת מתוך לא אתא אלא לאפוקי דלא נילף ממלאים. **ולהאמור** מבואר דילפי' קידוש שני מראשון דהא קרא ד"מלאים" איירי בקידוש ראשון, ועי"ש בקר"א דרבא דס"ל [בתחילה] דמקדש קומץ בב' כלים ולא הדר ביה אלא משום דילפי' מדם, מבואר דס"ל דממלאים ליכא למילף ומשום דלא ילפי' קדוש שני מראשון, וקצת יש לדקדק מדברי תוד"ה "הדר" דכתבו דהדר ביה רבא וקם בשיטתיה דר"א, ולהאמור יתכן דמקורו דר"א מקרא דמלאים, ועי' משנר"א מנחות סי' ג'.

ובב' תי' בתראי נקטו התוס' דר"א פליג אף בשאר מנחות דליכא לסברת מתוך, או משום דמתוך דחביתין אהני אף לשאר קרבנות, ואו דאף בחביתין לא בעי ר"א פליג אף בשאר מנחות דליכא לסברת מתוך, **ולכאוי"ה** ה"ה דאף באין דעתו להוסיף מהני, אמנם צ"ב מברייטא דמלאים דילפי' דלא מהני לחצאין בשאר מנחות, ועי' קר"א וטה"ק, **ויתכן** ליישב ע"פ מש"כ הגר"ז להלן ח א' דחלוק דינא דב' כלים דמלאים מב' כלים דשמעתין, דממלאים לא ילפי' אלא הלי' בהלכות כ"ש דבעי' דהכלי יהא מלא ואם לאו אינו נקרא מדה, משא"כ ב' כלים דשמעתין הוא דין בקידוש המנחה דחצי מנחה אין יכול להתקדש, ויתכן להוסיף דבחביתין ליכא אלא לחסרונא דגוף המנחה אבל משום חיסרון הכלי מהני כיון דזהו דרך הקרבתו, דלפ"ז י"ל דאף בתי' הב' ס"ל לתוס' דלא מהני בשאר מנחות אלא בדעתו להוסיף, ועיקר דבריהם אי דעתו להוסיף מהני אף לחסרונא דגוף המנחה או דלא מהני אלא לחסרונא דהכלי, דבתי' הא' נקטו דדעתו להוסיף שקול לסברת מתוך ועוד הוסיפו התוס' דאף אי אין הסברות שקולות מ"מ סברת מתוך דחביתין אהני לכל המנחות דלא יהא פסול בחפצא דהמנחה, אבל עדיין איכא לחסרונא דהכלי דע"ז לא מהני סברת מתוך אלא בעי' לסברת דעתו להוסיף, ובתי' בתרא נקטו התוס' דלר"א ליכא כלל לחסרונא בגוף המנחה, ולכך דעתו להוסיף בשאר מנחות מהני.

קבלה בב' כלים

דעת ריו"ח

ח א', גמ', ריו"ח אמר אינה קדושה לחצאין, **עי'** רד"ה 'אינה' דאינו קדוש לא להקרבה ולא לקדוה"ג אלא יוצא לחולין [ועי' קה"י סי' א' סק"ו דמ"מ בעי פדיון כשאר קדושות דמים], **אולם** בר"מ פ"יג מפסוה"מ ה"כ מבואר דאין יוצא לחולין אלא קדוש ליפסל, ונחלקו אחרונים בכונתו, **דבקר"א** זבחים פח א' הכריח דודאי אין ר"ל דקדוש ליפסל בפסול לינה וכיוצ"ב [וכעין מש"כ רש"י זבחים פח א'], דלפ"ז בדעתו להוסיף דחל קדושה גמורה היינו דקדוש להקרבה, וזה אינו, דחצי עשרון אינו ראוי להקרבה, ובע"כ דקדוש ליפסל לענין דאף אי יוסיף לקדש מחצה הב' פסול ואינו קדוש [ועי"ש משה"ק ע"ז מדי רב], **ובחזו"א** ל"א סק"ו פי' דהר"מ איירי בקידוש חצי עשרון ע"מ להקריבו בפ"ע, דבהא אי אין דעתו להוסיף נתקדש המנחה בפסול ותו לא מצי לתקנו, אבל בדעתו להשלימה ליכא פסול בגוף המנחה ואין החיסרון אלא בקידוש לחצאין הלכך אין קדוש להפסל אלא יוצא לחולין, [ובדעתו להוסיף בכלי אחד בזה נחלקו רב וריו"ח אי קדוש בקדוה"ג או לאו].

גמ', אר"א מ"ט דריו"ח כו', **עי'** תוס' ד"ה "מא"י" דהקשו אמאי לא יליף ריו"ח מדם, ותני' בתרתי, **ובשטמ"ק** אות ל"ט תי' משמיה דהר"י דבעי לקרא ד"מנחה מחציתה" דלא נימא דהוי ב' קרבנות, ולבתר דילפי' דהוי קרבן אחד הדר ילפי' מדם דאין קדושה לחצאין, [וממחציתה לחוד ל"י למילף לעיכובא אלא למצוה], **ונמצא** לפ"ז דעיקר פלוגתת ריו"ח ור"א אי ילפי' מדם או לאו, ולכו"ע בלאו ילפוטא דדם מפרשי' קרא דמחציתה למצוה, **וברשב"א** הקשה ע"ד מקו' הגמ' להלן אדריו"ח ואם איתא לילף מחביתין, ואי מקורו דחביתין מדם, הו"ל לאקשוי לילף מדם, עי"ש תירוצו, **עוד** צ"ב ד' השטמ"ק, מאי ס"ד דקרא למצוה הא אמרי' דחוקה כתיב ביה לעיכובא, **ויתכן** דעיקר כונת השטמ"ק דבלאו ילפוטא דדם הוי דרשי' קרא דמחציתה כר"א להביאה שלם מביתו, ומ"מ אף לר"א איכא מצוה לכתחילה משום דהוי קרבן אחד, **[וכמש"כ תוס' ח ד"ה "ולרבי חנינא"]**, ולבתר ילפוטא דדם מפרשי' קרא דמחציתה לקדשו כשהוא שלם לעיכובא.

ובקר"א תי' קו' התוס' דמדם ליכא למילף אלא דלא מהני קידוש להקרבה, אמנם בדברי ריו"ח מבואר דלא חל קדושה כלל ויוצאה לחולין וכדפרש"י ז' ב' ד"ה "אינה", ואהא בעי' קרא דמחציתה.

בעיקר ילפוטא דמחציתה דאין קדוש לחצאין, **יל"ד** אי הוי מדיני קידוש המנחה [וכדס' וקומץ ושאר מנחות], או דהוי הלכה בצורת מנחת חביתין דל"ח מחצה משלם אלא בנתקדש כולו כאחת, **ונפק"מ** אי דעתו להוסיף מהני [דאי הוי הלכה במנחת חביתין לחוד וחלוק משאר מנחות יתכן דל"מ דעתו להוסיף], ומהא דאקשי' להלן לריו"ח לילף שאר מנחות מחביתין, לכאוי מפורש דהוא מדיני הקידוש, **ובחזו"א** סי' ל"ד סק"ב סוד"ה 'ונראה' נסתפק לריו"ח אי צריך דהמחצה דבין הערבים יהא קיים בשעה שקרב של שחר, ומבואר דנקט דמילפוטא דמחציתה יליף ריו"ח דאיכא דין מסוים בחביתין דיהא מחצה משלם, ויל"ע להאמור.

ע"ע רד"ה "מנחה" דמשמע דעיקר ילפוטא דריו"ח מתיבת מנחה, **ועי'** בטה"ק מה שביאר בזה, וקצ"ב ממשמעות הברייטא דהילפוטא מתיבת מחציתה, **ויתכן** דתרי ילפוטות נאמרו בגמ', חדא ילפוטא דריו"ח דאין קדוש לחצאין ויוצא לחולין משום חיסרון הקדושה וההיא ילפי' מתיבת מנחה, **ועוד** נאמר בברייטא ילפוטא בדין מנחת חביתין לחוד, דכל תורת הקרבנות כשהוא מחצית משלם וההיא ילפי' מתיבת מחציתה [ומהאי קרא איכא למילף לשאר מנחות וכדאקשי' לקמן ולילף מחביתין]. ובעי' לריו"ח לב' הילפוטות, דמשום דינא דמחציתה לא היה יוצא לחולין אלא קדוש ליפסל, ומשום דינא דמנחה מחציתה היה מהני דעתו להוסיף ונתחדש בקרא דמחציתה דהוא חיסרון בעיקר הקרבן ואף בדעתו להוסיף ל"מ, וכן לד' החזו"א הנ"ל נתחדש בהאי קרא דבעי' דמחצה הב' יהא קיים בשעה שקרב של שחר [קוני' משנת חיים].

שאר מנחות לריו"ח

גמ' ומי אמר ריו"ח כו', בביאור ס"ד דהגמ' לילף שאר מנחות בדעתו להוסיף מחביתין, **עי'** שטמ"ק אות י"ג דמתוך דחביתין שקול לדעתו להוסיף, **ובחזו"א** סי' כ"א סק"ה פי' דס"ד דחביתין חשיב כדעתו להוסיף כיון שכן מצותו. **ולמאי** דמסקי' דדעתו להוסיף שאני, מבואר [לד' השטמ"ק] דדעתו להוסיף עדיף על סברת מתוך, **אמנם** התוס' לעיל ד"ה "ואם" נקטו בפשיטות דקו' הגמ' 'ורב אי כר"א ס"ל לילף מחביתין' משום דדעתו להוסיף שקול לסברת מתוך.

קבלה בב' כלים

גמ', דתניא מלאים כו', **עי'** טה"ק דעדיין תיקשי לריו"ח אמאי בעי קרא ד"מלאים" בשאר מנחות נילף מחביתין דאין קדוש לחצאין, ולפמשי"כ בכ' הגרי"ז דמקרא דמלאים ילפי' ה' בדיני הכלי דאין כ"ש מקדש אלא כשהוא מלא, **א"ש** דבעי' למילף מהאי קרא דמלבד חסרונא דגוף המנחה איכא נמי חיסרון בכלי, ונפק"מ לדעתו להוסיף בב' כלים דמשום חסרונא דגוף המנחה לכאור' מהני אף בב' כלים, אבל משום חסרונא דהכלי בעי' דעתו להוסיף בכלי אחד, וכ"כ בכ' הגרי"ז זבחים פח א.

ויתכן עוד להך גיסא לעיל דילפותא דמנחה מחציתה הוא בדיני מנחת חביתין לחוד דתהא המנחה מחצית משלם, דלפי"ז ל"ש למילף שאר מנחות מחביתין ולכך בעי' לקרא דמלאים, **והא** דאקשי' לילף מחביתין הוא לענין סברת דעתו להוסיף לחוד דכי היכי דבביתין ל"ח מחצית משלם אי לא הוי כולו בכלי אחד [אע"ג דאיכא לסברת מתוך], ה"ה דדעתו להוסיף ל"ח מלאים.

ע"ע הגהות צ"ק אות י' דחלוק ריו"ח מריו"ס, דלריו"ס מהני דעתו להוסיף אף בנתן בכלי שלישי או רביעי, ולריו"ח לא מהני אלא בנתן מחצה דאיכא תרתי למעליותא דעתו להוסיף, **וכן** דדומה לחביתין כ"ג דקרב מחצה לחצאין וצ"ב. ויתכן הגדר בזה דלריו"ס דאין החיסרון אלא בכלי שפיר מהני סברת דעתו להוסיף אף בפחות מחציה דמחמת דעתו רואים כאילו הכלי מלא, משא"כ לריו"ח דאירי משום חיסרון גוף המנחה, התם לא סגי בדעתו להוסיף אלא באיכא למאי דמקדש תורת קרבן במק"א, **וע"ע** עול"ש משה"ק ע"ד.

עוד יש לברר אי סברת דעתו להוסיף מהני אף בחביתין דם וקומץ, דיתכן דכל סברת דעתו להוסיף ל"מ אלא בקידוש ראשון ולא בקידוש שני [ואף אם נאמר דמהני דעתו להוסיף בקידוש שני, מ"מ בחביתין יתכן דל"מ, וכמש"כ לעיל דמקרא דמנחה מחציתה ילפי' הלכה בצורת המנחה, ועי'], **ועי'** חזו"א כ"א סק"ה.

דעת רב

גמ' רב אמר אינו קדוש כו', **עי'** תוד"ה 'מ"ט', ובשטמ"ק שם אות מ' דרב ל"ל דריו"ס, דתנא הוא ופליג, **ובזב** תודה כתב ליישב דריו"ס איירי בהביא שלם מביתו וקידש מחצה דבהא מהני דעתו להוסיף לכו"ע, ורב איירי בהביא מביתו מחצה לחוד. **ובכ'** הגרי"ז בשמעתין ובזבחים פח [הובא לעיל] כתב דרב מודה דלחסרונא דהכלי מהני דעתו להוסיף, וכ"ד רב דל"מ דעתו להוסיף הוא משום חסרונא דגוף המנחה.

גמ', ורב בחביתין כמאן כו', **עי'** תוס' לעיל ז' ב' ד"ה "ואם" דהקשו מאי מדמה שאר מנחות לחביתין הא שאני חביתין דאיכא לסברת מתוך, ות"י בג' אנפי, **ובאחרונים** העירו דלבי' תי' בתראי מבואר דר"א פליג אף בשאר מנחות, וצ"ב ברייתא דמלאים, **ועי'** במצוין לעיל דיתכן דכל השו"ט דהתוס' הוא במנחות דדעתו להוסיף אבל באין דעתו להוסיף ודאי דאף לר"א לא מהני בשאר מנחות.

עוד יש לדקדק בקו' הגמ' ולילף כו', הא ר"א לא יליף ליה לחביתין מקרא אלא מסברא, והו"ל לאקשוויי דכי היכי דחביתין אי"ל מסברא דמהני ה"ה בשאר מנחות ויש ליישב.

גמ', ע"כ רב כריו"ח, **עי'** רש"י דטעמא דרב דלא מהני דעתו להוסיף משום דילף שאר מנחות מחביתין, ומשמע דמקרא דמלאים לחוד אף לרב היה מהני דעתו להוסיף וכדמפורש בברייתא, **והביאור** כמש"כ בכ' הגרי"ז הנ"ל דברייתא דמלאים איירי בחסרונא דהכלי ובהא אף רב מודה דדעתו להוסיף מהני, וכ"ד רב דלא מהני דעתו להוסיף הוא משום חסרונא דקידוש המנחה הנלמד מחביתין.

מנחה קדושה בלא שמן

ח א

גמ', גופא אמר רב מנחה קדושה בלא שמן כו', **עי'** רד"ה "שכן" וד"ה "האי" דמבואר דקידוש לחה"פ חשיב בהדי לבונה, וקידוש הלבונה ל"ח בהדי לחם, הלכך איכא למילף מבזיכין דקדוש בלא סולת וליכא למילף מלחא"פ דקדוש בלא לבונה, וצ"ב. **ועי'** שטמ"ק השלם.

עוד מבואר ברש"י דאין השולחן מקדש ללבונה אלא הבזיכין, **אמנם** בתוס' להלן צו א' ד"ה "והאיכא" משמע דהשלחן מקדש ללבונה וצ"ב משמעתיך.

בעיקר ד' רב, **יעוין** רד"ה "מנחה" דמנחה בלא שמן לא יצא לחולין וצריך להביא שמן ולהקריבה, **ובקר"א** ע"ד הגמ' לעיל נקט בפשיטות דלא אהני הקדושה אלא לענין דלא יצא לחולין אבל אינו קדוש להקרבה [ועד"ז פי' קו' הגמ' לעיל ורב לילף מחביתין], **אמנם** בד' התוס' להלן ע"ב ד"ה "אבל" [במש"פ דמיון דינא דרב למזרקות] משמע דקדוש לגמרי.

עוד מבואר בד' רב דאע"ג דמנחה בלא שמן הוי לחצאין [ולרב דעתו להוסיף לא מהני] מ"מ כיון דאשכחנא קידוש כיוצ"ב במק"א מהני, ולכאוי"ה לפי"ז במנחות דשיעורן טפי מעשרון דסגי לקדשן בשיעור עשרון לחוד, **וכ"כ** החזו"א כ"ד סק"ב, **אמנם** ברש"י זבחים פח א ד"ה "ואין" מפורש דמנחת נסכים אינת מתקדשת בפחות מג' לוגין [ובמקד"ד סי' ג' סק"ג הקשה ע"ד ממתני' להלן פז א' עיי"ש], וצ"ב להאמור, ויתכן דכ"ד רב גבי שמן וסולת לחוד דס"ל דהוי ב' חלקים נפרדים וע"ע להלן.

ח ב'

גמ', לא זו קדושה בלא זו כו', **נחלקו** האחרונים אי טעמו משום דאין קדושה לחצאין ולפי"ז בדעתו להוסיף מהני, או דהכא גרע כיון דחסר בעיקר המנחה, **עי'** מקד"ד כ"ב סק"א, וחזו"א סי' כ"ד סק"ב, ושפ"א, ונתיה"ק. ולהך גיסא דפליג ר"ח אף בדעתו להוסיף, נמצא דאין המנחה מתקדשת אלא לאחר מתן שמן האחרון קודם הקמיצה אבל בשעת הבליה אינה קדושה וצ"ב דכבר הכריחו האחרונים מברייטא דסוטה יד ב' ומסוגיא דלהלן ט א' דאין הבליה כשירה קודם קידוש המנחה, ויתכן דלענין הוספת המשך השמן מהני לכו"ע דעתו להוסיף ולא פליג ר"ח אלא בסלת בלא שמן כלל, **ועי'** חזו"א כ"ה סק"ג.

עוד נחלקו רש"י להלן ד"ה "לא נצרכה" [כמש"כ הטה"ק], ותוס' ד"ה "ולר"ח", ושטמ"ק ח ב' אות ב' משמיה דהרגמ"ה, אי לר"ח צריך לקדש הסולת והשמן כשהם בלולין זב"ז, או דסגי במאי דתרווייהו מונחין בכלי [ובש"י התוס' דסגי במאי דתרווייהו מונחין בכלי, מבואר דיסוד דינא דלחצאין אינו משום דבעי' מנחה הראויה להקרבה דהא כ"ז דאין המנחה בלולה אינה ראויה להקרבה ובילה מעכבת בה כמש"כ החזו"א כ"ה סק"ב ד"ה "ונראה" וצ"ב].

עוד הקשו האחרונים ע"ד ר"ח ממתני' להלן ק א' דמבואר דבסידר הלחם בשבת והבזיכין לאחר שבת נתקדש הלחם מיד, ואע"ג דליכא לבונה, **ועוין** טה"ק, מקד"ד כ"ב סק"א, וחזו"א כ"ד ד' וכ"ו סק"ב ג'.

גמ', ולר"ח עשרון למה כו', **עי'** חזו"א כ"ה סק"ח דבקו' הגמ' מבואר דאין מצוה למדוד בעשרון דקדוש אלא דוקא אי בשעת מדידה מתקדשת המנחה, [ועיי"ש בהסבר הדברים אמאי אי מתקדשת המנחה בשעת מדידה בעי' טפי עשרון דקדוש].

עי' תוד"ה "ולרבי חנינא" דהק' אכתי חצי עשרון למה נמשח, ותי' דהיה גנאי להעבירם לכלי חול לאחר שנתקדש, **ובשטמ"ק** אות מ"ב תי' דהיה גנאי להעבירם לאחר שנמדד, ומשמעות דבריו דחילק המנחה קודם שנתקדש בביסה [וקידש אח"כ לחצאין וכר"א], וכן מבואר דהיה מצוה למדוד המנחה במדידה של קודש וצ"ב, **והעירו** דלרש"י והרגמ"ה דס"ל דלר"ח צריך לקדש כשבלולין זב"ז, בעכצ"ל כתי' השטמ"ק [דהא לאחר דנתקדש הסלת והשמן בביסא אין יכול להעביר הסלת בפ"ע לחצי עשרון].

גמ', למנחת חוטא, צ"ב דבשאר מנחות דאין מצוה למדוד בעשרון דקדוש, אמאי מדדו בעשרון דמקדש כמבואר במתני' פז א', **וע"ע** שטמ"ק ח א' אות מ"ב, וצ"ב בכונתו.

מנחה קדושה בלא שמן

גמ', ואף שמואל סבר כו', **עי'** רש"י ד"ה "לא נצרכה" ותוד"ה "אבל" בביאור הדמיון לשמואל, ומבואר דנחלקו אי לר"ח דאין קדושה זו בלא זו בעי' דתהא המנחה בלולה, או דסגי במאי דתרוייהו מונחין בתוך הכלי, **ועי'** נתיה"ק.

ובשי' רש"י צ"ב מאי חסרונא איכא בקרטין, הא כיון דראוין להקרבה כמו שהן, שפיר שייכא בהו קידוש, ול"ד לסלת בלא שמן דאין ראוייה בפ"ע להקרבה, ויתכן דאף לרש"י ליכא בקרטין חסרונא דמנחה בלא שמן, ולא ילפי' מהתם אלא דמזרקות מקדשין את היבש, ועיקר הדקדוק דשמואל סבר כרב, מהא דאמר בסתמא דמזרקות מקדש היבש ומשמע אף בכל המנחות, **ועי'** שטמ"ק אות ו'.

ובשי' התוס' דמדמי' מנחה בלא שמן לכלי שאין ראוי לקידוש מנחה זו, צ"ב הדמיון דשאני כלי הלח דאין החיסרון במנחה אלא בכלי, **ועי'** קר"א משה"ק ע"ד.
עוד יעוין בחזו"א כ"א סק"ו בביאור הדמיון לשמואל.

גמ' ואבע"א מנחה לגבי דם כו', **עי'** שטמ"ק אות ח' דאף לאבע"א מבואר דשמואל ס"ל כרב, ולכאוי' כ"ז לשי' התוס' הנ"ל אבל לשי' רש"י לא מוכח מידי, **וכ"כ** החזו"א, **אמנם** להאמור בכונת רש"י דהוכחת הגמ' דשמואל ס"ל כרב מדסתם דהמזרקות מקדשות היבש [דמשמע בכל המנחות], א"ש אף לאבע"א.

גמ', א"ר אלעזר כו' אף מנחה טעונה צפון כו', **עי'** שטמ"ק בהשמטות זבחים סג ב' אות כ"ז דאע"ג דהקמיצה כשירה בכל מקום בעזרה, מ"מ קידוש כלי הוקש לחטאת דבעי צפון, **[ועי'** אבי עזרי פי"ב ממעה"ק משה"ק ע"ד השטמ"ק].

ט א', גמ' איתמר בללה חוץ לחומת העזרה כו', כפשוטו מבואר דלכו"ע עבודת הבלילה עשייתה בכלי ואין צריכה כהונה, ופלוגותת ריו"ח ור"ל אי מקום הבלילה נקבע לפי העובד או לפי הכלי, ויש לברר יסוד המחלוקת.

דעת רבי יוחנן

נחלקו הראשונים בביאור דינא דעשייתה בכלי ובדמיון לפנים, **שיטת** התוס' חולין לו א' ד"ה 'צרידי' דהבלילה צריכה להעשות בכ"ש והוכיחו זאת משמעתין **[וכ"כ השטמ"ק מז א' אות כ"ט]**, ויל"פ לפי"ז דינא דפנים בתרתי, חדא דליכא למעלת כ"ש אלא כשהוא בפנים וכמבואר זבחים פח א' דאין כ"ש מקדש אלא כשהוא בקודש, ולעולם ליכא לפסולא דחוץ מחמת גוף העבודה. **עוד** יל"פ דכיון דצריכה כ"ש חז"י דהבלילה הוי מחלקי עבודת המנחה הלכך צריכה פנים כשאר עבודות, **ועי'** מנח"א דנפק"מ לבולל בחוץ והכ"ש בפנים, ובחזו"א כ [ב] סק"ד נקט בפשיטות דפסול.

ובעיקר האי גיסא דכונת ריו"ח דהיכא דבעי כלי ליכא למעלת הכלי אלא כשהוא פנים, העירו מד' רש"י להלן צו א' ד"ה "מה חטאת", דמבואר דאף לבתר דילפי' מקרא דכל המנחות יש בהן מעשה כלי [בלישה ועריכה כמש"פ רש"י במתני' שם] עדיין לא ידעינן דבעי בפנים, ויש לחלק. **שי'** הר"מ פ"ג ממע"ה"ק ה"ה [כמש"כ לדקדק בנו"כ שם] דהבלילה א"צ כ"ש, והא דאמר' דעשייתה בכלי, **עי'** לח"מ דהוא לאפוקי קטבליא, והיה מקום לומר דאף להר"מ לא סגי בכלי חול ועיקר כונתו דלא בעי כ"ש, ועפי"ד המקד"ד סי' ב' סק"ב דכל כלי שנתקדש בקדושת פה אית ליה תורת כלי קודש לענין עשייה בכלי, ולא בעי' משיחת שמן המשחה אלא לקדש הכלי בקדוה"ג לקדש את הנכנס לתוכו, אמנם קצ"ב למבואר לעיל ז' א' דאין קומצין מכלי שע"ג קרקע, ואי לא בעי' בשעת עבודה כלי הראוי לקדש מאי חסרונא איכא בכלי שע"ג, ויתכן דקמיצה שאני ונתבאר לעיל.

ובכ' הגרי"ז הביא בשם אחד [והוא אחיו הגר"מ] דעשייה בכלי להר"מ היינו דבעי' לקדש המנחה בכלי קודם סדר עשייתה, ועיי"ש דכ"ה גי' השטמ"ק אות ב', [אמנם בתוס' חולין הנ"ל גרס כהשטמ"ק ומ"מ ס"ל דבעי' כ"ש בבלילה]. **ועיקר** דבריו דצריך לקדש המנחה קודם הבלילה, **כ"כ** החזו"א לדקדק מברייטא סוטה יד ב', **אמנם** בלח"מ הנ"ל נקט בשי' הר"מ דא"צ לקדש המנחה עד שעת קמיצה, ובחזו"א כ"ח סק"ה הק' ע"ד דא"כ תיקשי קו' הגמ' לעיל עשרון למה נמשח.

דעת ר"ל

הקשו האחרונים לשי' התוס' חולין הנ"ל דבעי' בלילה בכ"ש, מ"ט דר"ל דכשר בחוץ הא אין כ"ש מקדש אלא בקודש וכדתנן זבחים פח א' דאין כ"ש מקדש אלא בקודש, ונאמרו בזה כמה ביאורים, **א-** **עי'** חזו"א כ"ה סק"ג [במוסגר] דס"ל לר"ל דאין עשייתה בכ"ש לעיכובא אלא למצוה. **ב-** **עי'** חזו"א שם סק"א דר"ל מודה דבעי' כ"ש לעיכובא וליכא למעלת כ"ש בחוץ, ועיקר פלוגותתו דבלילה בחוץ הוי כלא בלל דכשר, ועי"ע חזו"א כ"ט ט"ו אמאי לא מיפסל משום אינו ראוי לבילה, [ונפק"מ בין ב' הדרכים אי ביציקה דהוא לעיכובא מודה ר"ל]. **ג-** **עי'** שטמ"ק זבחים פח א' אות ב' דהא דכ"ש אינו מקדש בחוץ ה"מ ליקרב אבל מקדש ליפסל, ולפי"ז א"ש דלענין בלילה סגי לר"ל בכ"ש אף שאינו בקודש. **עוד** יתכן דכל דינא דאין כ"ש מקדש אלא בפנים נאמר לענין קידוש לחוד, ובבלילה לא בעי הכ"ש אלא לדין עשייה לחוד. **ועי"ע** בדבר אברהם ח"ג סי' א' סק"ב מה שהביא משמיה דהעמודי אור.

עוד הקשה המקד"ד כ"ז סק"ט ע"ד ר"ל אמאי בעי' בזבחים קטו ב' קרא דליכא חיובא דחוץ על בלילה ויציקה, תיפו"ל דבלילה בחוץ כשירה, ולהאמור דסברת ר"ל דבלילה בחוץ הוי כלא בלל א"ש. **עוד** הקשה הטה"ק ממתני' להלן צו א' דכל המנחות יש בהן מעשה כלי בפנים עיי"ש תירוצו, ויתכן עוד למש"כ רש"י שם דמתני' קאי אלישה ועריכה, דבלילה שאני ותלוי בסברות הנ"ל.

דנו האחרונים אי פלוגותת ריו"ח ור"ל קאי אף אמתן שמן ויציקה, **עי'** טה"ק, וליקו"ה, ושפ"א, וחזו"א.

תוד"ה רבי יוחנן, אע"ג דלא בלל כו', בביאור דבריהם, **עי'** באהא"ז פ"ב ממע"ה"ק הכ"ג ד"ה "אכן", ובכ' הגרי"ז דכיון דנבלל בלא הכשר נעשה אין ראוי לבילה, **אלא** דצ"ב לפי"ז קו' התוס' מ"ש ממציו, **ועי'** מנח"א דלשי' הרגמ"ה לעיל ג' א' דגבי מציצו כיון דלא מעכבא לית בה פסול דשינוי מקום, א"ש דלפי"ז הקשו התוס' דה"ה גבי בלילה כיון דאינו מעכב נימא דאין מקומו מעכב. **אולם** בתוס' להלן יח

בללה חוץ לחומת העזרה

ב' ד"ה 'ור"ש' מפורש דבלילה בחוץ פוסל את המנחה [ממש"כ לדמות פסול זרות דמיחל עבודה לבללה חוץ לחומת העזרה], **וכ"מ** דבריהם יומא מח א' ד"ה "גורעין" דכתבו לדמות בלילת חוץ לקבלה בסכין. [והא דבאמת לא פי' התוס' מטעם אי"ר לבילה, **עי'** כ' הגר"ז וחזו"א כ"ט ט"ו], ועיקר המבואר דבלילה בחוץ מיחל עבודה קצ"ב מ"ש מקמץ בחוץ דכתב הר"מ פ"א ממעה"ק הי"ד דיחזור ויקמוץ, ובחזו"א קמא כ"ח סק"ו כ' דשאני קמיצה דאפשר בחזרה.

שם, ולא דמי כו', **עי'** כ' הגר"ז [ובקר"א להלן יח ב] דהק' דשאני מיצוי דהוי לאחר גמר ההזאות ול"ש דתפסל לאחר שהוכשרה, ואי קו' התוס' דאף בלילה בחוץ תוכשר כמיצוי בכל מקום וכשי' הרגמ"ה הנ"ל א"ש, **וע"ע** שטמ"ק אות י"ח.

יל"ד בלא קידש המנחה עד לאחר הבלילה [להסוברים דבעי' קידוש קודם כל עשיות המנחה כדלעיל], אי דינו כבלל בחוץ ומיחל עבודה, או דדמי טפי ללא בלל [ואי טעמא דבלילת חוץ משום דאי"ר לבילה פשיטא דפסולה], **וכן** יל"ד בבלל בכלי חול בפנים, **ועי'** חזו"א כ"ה סק"ג י"ב.

תוד"ה "ר"ל", מבואר דנקטו דבשעת בלילה המנחה קדושה בכ"ש, **אמנם** בלח"מ פ"ג ממעה"ק ה"ה כ' דמשום קו' התוס' נקט הר"מ דאין המנחה מתקדשת קודם הבלילה, והטעם דלא מתקדש בשעת הבלילה בתוך הכלי, יל"פ בכמה דרכים **דבלח"מ** פי' דאין בלילה בכ"ש, ועשיתה בכלי היינו כלי חול ועי' לעיל. **ובדב"א** ח"ג סי' א' סק"ב צידד לפרש דאף אי עשייתה בכלי היינו כ"ש, מ"מ כיון דאין כ"ש מקדש אלא בפנים לא נתקדשה המנחה כשבללה בחוץ. **ובטה"ק** פי' דלר"ח דאין מנחה קדושה בלא שמן לא נתקדשה המנחה כיון דבשעת בלילה עדיין חסר מתן שמן דיציקה, ומבואר דנקט דאף בדעתו להוסיף לא מהני לר"ח, **ועי'** שפ"א, ולכאוי לאחרונים לעיל דנקטו דצריך לקדש המנחה קודם הבלילה, בעכצ"ל דלר"ח מהני דעתו להוסיף, אמנם יתכן דה"מ בנתן סלת ומקצת שמן, אבל בלא נתן שמן כלל ל"מ לר"ח בכל ענין, **ועי'** חזו"א פ"א דמנחות ה"ב.

תוד"ה ומדכהונה וא"ת כו', בדברי התוס' איכא כמה עיונים, **א-** בעיקר קו' צ"ב דשאני שחיטה דסכין מקדש לדם, ואין כ"ש מקדש אלא בפנים, [ויש לחשב להסברות לעיל בדי' ר"ל, **וכן** יתכן למש"כ החזו"א והגר"ז דאין הסכין מקדש אלא השחיטה דהאי קידושא מהני בחוץ]. **ב- עוד** צ"ב דדילמא שחיטה בעי פנים דלא יפסל ביוצא [ותלוי בשי' הראשונים אי איכא פסול יוצא קודם קבלה ואכ"מ]. **ג- עי'** חזו"א כ [ב] סק"ד במכתב דהק' דל"ד בלילה לשחיטה, דשאני שחיטה דהיא אחת מדי' עבודות ומפגלין בה, משא"כ בלילה כיון דאין צריכה כהונה אינו עבודה. **ד-** דילמא הא דבעי פנים משום איסורא דשחוטי חוץ, **וביותר** תמוה למש"כ בתירוצם דלא בעי פנים אלא משום קבלה, אמאי באמת איכא חיובא דשחוח"ח, **ועי'** שטמ"ק אות כ"ט, **ועי'** בכ"ז בתורת גיטין בסוה"ס בשם אביו, ובחזו"א הנ"ל.

מנחה שחסרה

מנחה שחסרה קודם קמיצה

ט א', גמ' איתמר מנחה שחסרה כו', וע"ע להלן ע"ב דנחלקו ריו"ח ור"ל בלפחות קרא דמן המנחה.

דעת ר"ל - דילפי מקרא דמן המנחה דהכלי קובע ולא מצי להביא מביתו, ויל"ד אי גדר הפסול משום דליכא שיעור מנחה בשעת קמיצה או דנתחדש פסול בגוף המנחה, ולכאוי מהא דאמר' לעיל ח א' דלחח"פ דבריר קומץ דידה ליכא לפסולא דמנחה שנחסרה מבואר דאין הפסול בגוף המנחה אלא בעבודת הקמיצה, ולכך דבריר קומץ דידה לא אכפ"ל בחיסרון המנחה, ובאחרונים כתבו לדון גדר נוסף דהפסול הוא בגוף הקומץ דחשיב כקמיצת קומץ חסר, ע"י בזה במקד"ד סי' ז' סוסק"א וכו' הגרי"ז בשי' הר"מ, ויבואר עוד להלן.

יל"ד בקידש חצי מנחה ודעתו להוסיף אי נקבע לר"ל תורת מנחה, או דלא סגי בקדושת כלי לחוד אלא בע"י אף לשיעור כל המנחה וכיוצ"ב יל"ש בשמן בלא סולת לרב.

דעת ריו"ח - דקמיצה קבעה, וקרא דמן המנחה בע"י ללא הביא מתוך ביתו, ולכאוי פשיטא דלדידיה אי"ז פסול בגוף המנחה אלא משום חיסרון שיעור לחוד, והא דבע"י לזה קראי ולא פסלי מסברא, צ"ל דס"ד דלאחר שנתקדש המנחה בשיעור עשרון נקבע שיעורו ותו לא אכפ"ל דחסר בשעת קמיצה.

ע"י חזו"א כ"א ט"ו היכי מצי לריו"ח להביא מתוך ביתו הא כבר נתקיים מצות בלילה במנחה ובמה שמביא אח"כ ליכא בלילה, וע"ע מנח"א.

ובעיקר הא דבע"י לקביעות המנחה עבודת הקמיצה, נסתפקו האחרונים אי משום דבזה נתיחד המנחה להקרבנה, או דעבודה בגוף המנחה משווי לית תורת מנחה, ונפק"מ למנחת כהנים דלית ביה קמיצה, אי מודה ריו"ח דכלי קובע, ע"י מנח"א, וע"ע חזו"א כ"א סקט"ו שכתב בזה סברא מחודשה, ויל"ד בזה מדברי התוס' לעיל ו' ב' ד"ה "לא" ובשטמ"ק אות ל"ד דנקטו דאף בקמיצת פסולים שייך לריו"ח ענין קביעות המנחה, וע"ע עוד בצ"ק ע"ד התוס'.

עוד יל"ע במשמעות ד' ריו"ח דפסולא דשיריים לאחר קמיצה [דלא מצי להביא מתוך ביתו] משום דקמיצה קבעה, וצ"ע דתיפוק"ל דאין הקומץ יכול להתיר הנוסף לאחר קמיצה, וע"י בכ' הגרי"ז.

נחסר הלוג

גמ' איתיביה ריו"ח לרשב"ל חסר הלוג כו', וע"י נגעים פ"ד מ"י [הובא בתוס'], ומבואר דלוג שנחסר דינו כמנחה [לריו"ח] דלא נקבע בקדושת כלי אלא בעבודה, ואיפלגו תנאי אי יציקה קבעה או מתן שמן, [ובתו"כ פ' מצורע פ"ג ה"ב יליף עיקר פסול חיסרון מקרא], ובשפ"א הקשה אמאי לאחר יציקה נפסל השמן ומ"ש משירים שחסרו לאחר קמיצה דמקטיר הקומץ, וע"י מנח"א דשאני לוג דאין לו תורת שירים כיון דעדיין ראוי לחזור וליצוק ממנה, עוד העירו האחרונים דכפשוטו דינא דעד שלא יצק ימלאנו הוא אף בלוג הבא אם האשם, וצ"ב דהא התוספת שמוסיף הו"ל כלוג הבא בפ"ע [דאין נותר בזריקת דם האשם, וחלוק מלוג הבא אם האשם דדם האשם מתירו לשי' רש"י זבחים מד], וא"כ איך מצטרפים ב' הלוגין אהדדי וע"י כ' הגרי"ז.

נחלקו הראשונים אי האי פסולא הוא אף בנחסר מכף הכהן, או דוקא בנחסר מהלוג אבל בנחסר מהכף הוי כמי שקיבל דם בכוס ונשפך דיחזור ויקבל, דלגר' הגמ' לעיל ה' א' הקדים מתן בהונות למתן שבע ימלאמו כו', וכן כ' הר"מ פ"ה מחו"כ ה"ד מבואר דאף בנחסר מהכף פסול [וע"ע שטמ"ק אות ז'], אולם בר"ש נגעים ל"ג ליה, ונקט דבנחסר מהכף כשר.

תוד"ה, עד שלא יצק, ואע"פ שכבר נתן כו' ומהאי טעם כו', ובמקד"ד סי' י"ב סק"ה הקשה ע"ד דעדיין תיקשי מסיפא דברייתא דבהקדים מתן בהונות למתן שבע ימלאנו אע"ג דהיציקה היה בהכשר, וכ' דבעכצ"ל דס"ל כשי' הר"ש הנ"ל דליכא פסול חסר בנשפך מהכף, אמנם עדיין צ"ע לשי' הר"מ פ"ה ממחוי"כ ה"ד דפסק כר"ש דיציקה קבעה, ושם ה"ו העתיק הברייטא כצורתה דאף בהקדים בהונות למתן שבע ימלאנו, וע"י או"ש שם, וחזו"א נגעים י"ב סק"ג, וחי' הגרא"ל סי' ל"ו, וע"ע עול"ש ע"ד התוס'.

מנחה שחסרה

ע"ע שטמ"ק אות ל"א נחלק ע"ד התוס' דהיציקה חשיב כמצותה, וכפשוטו ס"ל דאין היציקה עבודה בשמן ולכך מצי ליצוק קודם המתן דם, [ואפשר דכונת השטמ"ק להקשות מיציקה דסיפא דהתם שפיר הוי כמצותה], ולפי"ז מוכרח דהשטמ"ק ס"ל דחיסרון מהכף נמי פסול, דאל"כ לק"מ מההיא ברייתא, דכיון דהיציקה כמצותו אין השמן שנחסר אח"כ מהכף פסול.

שירים שחסרו

גמ', איתמר שירים שחסרו בין קמיצה להקטרה כו', מבואר דפלוגתתם לר' יהושע דאם אין בשר אין דם, אי מנחה דינה כזבח דבנשתייר מקצתו מקטיר, [ומקרא דמן המנחה ילפי' פסול שירים לחוד], או דילפי' מקרא דמן המנחה דבעי לכולה מנחה, ויש לברר לר"ל אי גדר הילפותא דבמנחה איכא לפסולא דאין בשר אף בנשתייר מקצת, או דהוי פסול חדש, ולכאוי' משו"ט דהגמ' להלן אי נוהג אף בציבור מבואר דהוי פסול חדש, **אמנם** מצינו פלוגתא בזה, דיעוין **בשטמ"ק** בהשמטות אות ב' דהקשה אמאי פשיטא ליה לגמ' למדרש האי קרא לר' יהושע טפי מר"א, דהא לתרווייהו בזבח כה"ג כשר, ותי' דפלוגתת ריו"ח ור"ל אי טעמא דר' יהושע דאין מקטיר הקומץ בנחסר המנחה משום דילפי' מזבחים, ולפי"ז ה"מ בלא נשתייר כלל, או דלא יליף מזבח אלא מקרא דמן המנחה ולא מכשר אלא באיכא לכולה מנחה, ולפי"ד שפיר יתכן דאין גדר הפסול משום דינא דאין בשר אין דם, אלא הוי ב' פסולים חלוקים, **אמנם** בקר"א נקט דלכו"ע יליף ר' יהושע מנחה מזבחים, ופלוגתת ר"ל דבמנחה דאיכא שיעור ילפי' מקרא דמן המנחה דבנחסר מהשיעור המנחה פסולה וחשיב כאבדה המנחה כולה [ולכך לא נחלקו אלא אליבא דר' יהושע, אבל לר"א דאף בזבח מכשיר פשיטא דה"ה במנחה], ולדבריו עיקר פסול חיסרון דשירים משום דינא דאין בשר אין דם, **ועי'** בכע"ז בכ' הגר"ז, אמנם צ"ב לדבריהם שו"ט דהגמ' להלן אי פסול בציבור, **ועי'** במנח"א מש"כ בזה.

ע"ע משמעות תוס' ד"ה "מאן" דנקטו דפסולא דשירים שחסרו לאו משום דינא דאין בשר הנאמר בזבחים, דאל"כ א"ש הא דאמר' דעיקר קראי בזבחים כתיבא, דמקרא דמן המנחה לא ילפי' אלא דמנחה חסירה חשיב אין בשר, **ועדיין** בעי' לקראי דזבחים לעיקר פסולא דאין בשר, **וע"ע** חזו"א כ"ב י"ח.

עי' ר"מ פ"א מפסוה"מ ה"כ דפסק דבנטמא או אבד שיריה לא יקטיר לכתחילה ואם הקטיר הורצה, **ובאחרונים** הקשו דסתר דבריו ממש"פ פ"א מפסוה"מ הל"ד כר' יהושע דזבוח אם אין בשר אין דם, **ובאה"ז** פ"א שם כתב לחדש דהקטרת הקומץ הוי כנגד זריקה והקטרה [דהנחתו ע"ג המזבח דמיא לזריקה, ומשילת האור הוי כנגד הקטרה], ונמצא דהקומץ עצמו חשיב כאימורין ושפיר קרי' ביה יש בשר, [ועי"ש אמאי לא יקטיר לכתחילה], **וע"ע** בדומה לזה באו"ש פ"ג ממעילה ה"ג, וקה"י פסחים ס"י נ"ח.

נחלקו האחרונים בנחסרו השירים בין קמיצה לקידוש הקומץ, אי אף בזה פליג ריו"ח, או דבזה מודה ריו"ח דעדיין מישיך שייך הקומץ למנחה, וכיון דקמיצה קבעה למנחה פוסל חיסרון השירים את הקומץ, ודומיא דצורם און הפר קודם קבלה דפסול כמבוא' בזבחים כה ב', **ועי'** טה"ק וקה"י ס"י ו'.

עוד נחלקו האחרונים בנחסר לאחר הקטרה קודם שמשלה בהן האור ברובה [למ"ד להלן כו ב דקומץ מתיר שירים באכילה משתצית האור ברובו], אי איכא בזה פסול חיסרון, או דכיון דהתחיל הקטרתו הכל מודים דכשר, **עי'** רש"ש, חזו"א כ"ב סק"ז, קה"י ס"י ה', ומנח"א.

לחם הפנים שנחסר

ט ב', גמ' איתיביה ריו"ח לר"ל עד שלא פרקה כו', **וע"ע** לעיל ח א' ומנחה ממנחה מי יליף כו', מבואר דחיסרון דלחה"פ נתחלק לג' זמנים קודם דנפרק, לאחר שנפרק, והגיע זמנה לפרוק, ויש לברר חילוקי הדינים ושו"ט דהגמ'.

קודם שנפרק - דינו דאין מקטיר הקומץ והשירים אסורים באכילה או משום דילפי' ממנחה, ולמאן דלא יליף מילתא ממילתא, יעוין בשטמ"ק לעיל ח א' אות ג' דילפי' ליה מקרא דהיא, [וברש"י שם ד"ה "הלחם" הביא קרא דמן המנחה וקרא דהיא וצ"ב].

וברש"י בשמעתין הקשה אמאי לא אקשי' מהאי דינא לריו"ח דמנחה שנחסרה יביא מתוך ביתו, ותי' דשאני לחה"פ דאין לותקנה להביא מביתו, **וכ"כ** בשטמ"ק ח א' אות א'. ויתכן כונתם בכמה אנפי, **חדא** דבלחה"פ סידור הלחם קובע הלחמים לחדא מנחה, כי

מנחה שחסרה

היכי דקמיצה קבעה במנחות. **עוד** יתכן דלא מצי להביא לחם מביתו כיון דצריך לסדרו ז' ימים ע"ג השולחן ואין יכול להשאיר לחם הראשון לשבת הבא כיון דכבר נקבע לשבת זו, וסברא מעין זו כתב המקד"ד סי' כ"ב סק"א. **ויתכן** עוד דמגוה"כ דהיא ילפי' אף לריו"ח דפסול לגמרי ועי'.

לאחר שנפרק- דינו דמקטיר הקומץ והלחם פסול, ומבואר בגמ' לעיל ח א' דלמ"ד שיריים שחסרו אין מקטיר הקומץ, האי דינא דלחח"פ תלוי אי ילפי' מילתא ממילתא, [מהא דאקשי' אלא מעתה כו' ומשמע דבלא"ה ל"ק, והיינו משום דלא ילפי' מילתא ממילתא, **וכ"מ** ברד"ה "ומקטיר"], **אמנם** בשטמ"ק בשמעתין אות ד' הקשה דבסוגין דאקשי' אדר"ל מהאי ברייתא, מבואר דאין תלוי בלפותת מילתא ממילתא, ותי' בתרתי. ויל"ד אי בלא נשתייר כלל נמי בעי' לילפותא מילתא ממילתא, או דדינא דאין בשר כללא הוא בכל ההקטרות ועי'.

עוד יעוין בשטמ"ק ח א' אות ג' דהקשה לס"ד דהגמ' דלא ילפי' לחח"פ ממנחה, אמאי משפרקה הלחם פסול עיי"ש תירוצו, ובביאור דבריו **יעוין** בכ' הגרי"ז בשמעתין דלחח"פ אף לאחר סילוק הבזיכין אית ליה שם קרבן, ול"ד לשאר מנחות דלאחר קמיצה נעשה השאר שיריים, הלכך שייך ביה ילפותא דהיא למפסל הלחם אף סילוק [משא"כ הבזיכין כיון דנפרדו מהלחם אינן נפסלין בחיסרון דהלחם, וה"מ לאחר סילוקן אבל קודם הסילוק דמי לשירים דחסרו כיון דאיכא ללחם תורת שיריים לגבי הבזיכין].

הגיע זמנה לפרוק- דינו כלאחר שנפרק, והטעם דלא מיפסל משום חיסרון דקודם קמיצה, מבואר לעיל ח א' דלחח"פ בריר קומץ ידיה, ובסברת החילוק מצינו ב' דרכים, דברש"י מבואר דמשום דבריר הקומץ חשיב כמאן דקמצה, **אולם** במקד"ד ז' סוסק"א דקדק מלשון הרגמ"ה המובא בשטמ"ק אות ד' דלמה שנוגע לדיני הקמיצה ל"ש לדון המנחה כאילו נקמצה אלא בעי' סילוק בזיכין ממש, וכ"ד הגמ' הוא לענין מנחה שנחסרה לחוד דהתם עיקר פסולו אינו בגוף המנחה אלא משום דחשיב הקומץ נחסר, הלכך בלח"פ דבריר קומץ ידיה ל"ש האי פסולא, והא דמיפסל קודם שנפרק הלחם, עיי"ש דמתנאי לחח"פ דיהא מונח ע"ג השולחן ובנפרס נפסל סידורו דהלחם ע"ג השלחן, **וכ"כ** בכ' הגרי"ז בד' הר"מ דנפרס לחמה אין תלוי בסילוק הבזיכין אלא בסילוק הלחם עיי"ש.

ע"ע ח"י הגרא"ל סי' ל"ז סק"ד ד"ה "ועי"פ דהקשה אמאי מבואר בשמעתין דכל הנדון לפסול בההגיע זמנה ומשום שירים שחסרו, ולכך לר"א א"ש דמקטיר הקומץ הא איכא למיפסל משום דלא מתקיים עבודת קמיצה בלחם דל"ש לקמוץ הבזיכין בלא הלחם] עיי"ש.

גמ', אי ר"א מאי איריא נפרס כו, כפשוטו מבואר דנפרס איירי בעודו ע"ג השלחן ולכך ל"ח כנאבד, וצ"ב א"כ אמאי פסול משום חסר, **ועי'** בשפ"א ובמקד"ד סי' כ"ט סק"ב.

חיסרון בציבור

גמ', לימא ליה ציבור שאני כו', **עי'** חזו"א כ"א סק"ו דביאר שו"ט דהגמ', אי שירים שחסרו הוי פסול פרטי במנחה, ולפי"ז איכא למימר דנוהג רק ביחיד [דקרא במנחת יחיד כתיב], וכעין דאשכחנא בטומאה דחלוק ציבור מיחיד, או דהוי פסול כללי ול"ש לחלק בין יחיד לציבור כי היכי דבשאר פסולים לא מחלקי', [והא דנקטי' בעל מוס' הוא דוגמא בעלמא ואין המכוון דדינו כבע"מ, **ועי"ש** דלפי"ז אין ראיה דדינו בעלה ירד כבע"מ, **אמנם** בתוס' זבחים קט א' ד"ה כמאן מבואר דנקטו דדינו כבע"מ דאם עלה ירד]. **ולדבריו** לכאוי' כל הס"ד להתיר בציבור הוא דווקא בנשתייר, אבל באבד כולו דאף בזבחים פסול הוי פסול כללי ופסול אף בציבור, וא"ש לפי"ז הא דלא אקשי' אהאי פירוקא דליתני שרוף או אבוד כדאקשי' לעיל.

אמנם כל דבריו שייכא להך גיסא לעיל דפסולא דמנחה הוי פסול חדש, אבל למש"כ הקר"א דהוא מפסולא דאין בשר אין דם ל"ש לדון דהוי פסול פרטי במנחה, **ועי'** בכ' הגרי"ז משו"פ בשו"ט דהגמ'.

מבואר דלריו"ח אע"ג דמקטיר הקומץ השיריים אסורים באכילה מקרא דמ המנחה או מהנותרת, ודנו האחרונים בטעם הפסול אי משום דאין בכח הקטרת הקומץ להתיר השיריים דמנחה חסירה, ולפי"ז איכא בשירים איסור קודם זריקה, או דאע"ג דניתר ע"י הקומץ אסור באכילה מגזה"כ, ותלוי בסוגית הגמ' להלן יב א' איבעיא להו שיריים שחסרו כו' ויבואר במקומו.

י א'

גמ', חד להכשיר צדדין כו', **עי'** ר"מ פ"ה ממחוי"כ ה"א דמבואר דה"ה דיכול ליתן השמן בצידי הדם, **ובלח"מ** שם דקדק מלשון רד"ה 'למה' דפליג וס"ל דצריך ליתן השמן ע"ג הדם עיי"ש, **וע"ע** כ' הגרי"ז, חזו"א נגעים י"ב ט"ז, זבח תודה, ושפ"א.

גמ', אבל איתא אימא הוי חציצה כו', **עי'** כ' הגרי"ז מאי ס"ד הא לח אינו חוצץ.

גמ', כי אמרי' כו' בדבר המעכב כפרה כו', **עי'** רש"י דהולכת איברים לא מעכבי כפרה דאפשר לפשוט ולנתח אצל הכבש, ומשמע דאע"ג דשחט רחוק מהמזבח לא מקיים דין הולכה קודם הפשט וניתוח, **ויעוין** בכ' הגרי"ז דמבואר דקודם הפשט וניתוח לאו שם איברין עליה, **אמנם** בשטמ"ק אות כ"ה הגיה בדברי רש"י אפשר לשחוט כו'.

ובקר"א הקשה ע"ד רש"י דא"כ הולכה בדם נמי אפשר לבטלה ע"י שישחוט בצד המזבח, [ומפורש ביומא מח ב' דהולכת הדם בשמאל פסול].

עוד פי' רש"י דחשיב אפשר לבטלה דאם יש שם כהנים הרבה יושיטו זל"ז, ור"ל דאף היכא דאיכא דין הולכה, מ"מ יכול לבטלה ע"י שיושיטו הכהנים זל"ז דלאו שמיה הולכה [וכדמסקי' בזבחים יד דהולכה שלא ברגל ל"מ הולכה], ואע"ג דאסור לבטל ההולכה מ"מ בדיעבד אינו מעכב ההקטרה, וצ"ב אמאי לא נקט רש"י דמשכח"ל בהולכיו זר או קוף וכיוצא"ב ועי'.

עוד פי' רש"י בזבחים כד ב' דהולכה לא מעכבא דהוא עצמו שלא הוקטרו אימורין כשר, וצ"ב אמאי לא פי' כן בשמעתין, **עי'** קר"א, רש"ש, וכ' הגרי"ז.

גמ', קמץ בשמאל כו', **עי'** קו' השטמ"ק אות ט', **ובכ'** הגרי"ז כתב ליישב עפ"י מש"כ ליסד [והאריך בזה בחי' מרן רי"ז הלוי עמ' מו] דהגז"ש דיד יד אי"ז ילפותא בהלכות עבודה דבעי ימין אלא הוי ילפותא בדין יד, דשמאל ל"ל תורת יד, [ונפק"מ דבקמץ בשמאל יחזור ויקמוץ כיון דל"ה פסול עבודה], ולפי"ז בע"כ הא דתנן קמץ בשמאל פסול משום כהונה דכתיב ביה דילפי' דבעי ימין אף מדיני עבודה עיי"ש, ועדיין צ"ב דכיון דקמיצה בשמאל מיפסל אף משום חיסרון יד א"כ אף לבתר ילפותא דכהונה יחזור ויקמוץ דהא לא הוי קמיצה כלל, ויש ליישב, [מנחת אריאל].

י ב'

גמ', חדא לקידוש קומץ כו', **נחלקו** רש"י והשטמ"ק ורש"י זבחים כד ב' אי קידוש קומץ בשמאל דשמעתין [דפסול לרבנן מקרא ולר"ש כשר] איירי בנתינת הקומץ לתוך הכלי, או דבנתינת הקומץ לתוך הכלי לכו"ע פסול דכיון דהעביר מימין לשמאל הו"ל כנשפך ע"ג הרצפה, אלא איירי באחיזת הכלי בשעת קידוש, ובשוב שי' רש"י, **עי'** בחזו"א כ"א ז' משכ"ב. וקצת יש לדקדק בד' השטמ"ק דהקשה ע"ד רש"י אמאי לא מיפסל לר"ש משום נשפך ולא הקשה כן אף לחכמים אמאי איצטריך קרא למפסל שמאל, ויתכן דלס"ד דשמאל כשר ל"ח כנשפך כיון דהוא מקום הראוי לקידוש משא"כ לר"ש בבא לעובדה בכלי, ל"ח שמאל ראוי לקמיצה, **וכבר** נחלקו האחרונים בכיוצא"ב בהעביר לימין חבירו אי חשיב כנשפך, **עי'** חזו"א כ"א סק"ז, וחי' מרן רי"ז הלוי פסוה"מ עמ' 92, ומקד"ד סי' ז' סק"ב.

גמ', בא לעובדה ביד כו', **עי'** רש"י דחילוקא דיד מכלי, דביד לא בעי' קידוש ובכלי בעי' קידוש קומץ, ומבואר דבכלי אף לר"ש אית ליה תורת קבלה, **וכן** מבואר בתוס' לעיל ב' ב' ד"ה שחיטה, והאריך בזה בכ' הגרי"ז שם ובשמעתין.

יא א'

גמ', או קורט לבונה פסול, **עי'** רש"י וא"ת כו', **ויעוין** בכ' הגרי"ז דמבואר דאיכא הלכה ליתן הלבונה על המנחה ולא סגי דהם בכלי אחד, **ובמנח"א** דן אי נתינת הלבונה אית ליה תורת עשייה ודינה כשאר עשיות המנחה דבעי' פנים, או דעיקר דינה דתהא מונחת על המנחה ואף בנפל ממילא סגי.

גמ', אבל מלח דבת הקרבה היא כו', **עי'** רש"י דלאחר שהיה הקומץ על המזבח כו', **והקשה** השפ"א לעיל ו' א' מאי מהני ה"ט דבת הקרבה, הא במנחה ליכא דין מלח ושפיר הוי חציצה כשקומץ מהמנחה, וכתב דמוכרח דהמנחה נמי טעונה מלח וכשי' הרע"ב פ"ג מ"ב עיי"ש.

גמ', מאי איריא משום חסר תיפוק"ל משום חציצה, עי' חזו"א קמא כ"ח סק"ז דמבואר דאי קמץ בחציצה לא מהני חזרה, דאי מהני חזרה א"ש הא דבעי' למתני' לפסול חסר או יתר דלכך לא יחזיר, אמנם בכ' הגרי"ז נקט דחציצה דשמעתין לאו דין חציצה דקדשים הוא אלא משום דבעי' יד לקמיצה ובאיכא חציצה ליכא קמיצה ביד, [ועי"ש שתמה ע"ד רש"י דהשוה חציצה זו לדין חציצה דפוסלת בקדשים בעלמא], ולפי"ז מסתבר דיכול לחזור ולקמוץ [דלא גרע מקמיצת בשמאל דנקט הגרי"ז לעיל י א' דמשום גז"ש דיד יד לקמיצה יחזור ויקמוץ], ועי' מנח"א.

כיצד קומצין

גדר פסול יתר

נחלקו הראשונים מהו פסול יתר, **עי'** רש"י במתני' ו' א' דהביא ב' פירושים, **ועי'** רש"י בשמעתין ד"ה "להשוות" דמבואר דענין המחיקה כדי שלא יהא פסול יתר, **אולם** בר"מ פ"ג ממעה"ק הי"ג כ' דקומץ היתר זה כגון שהרחיק אצבעותיו וקמץ ומשמע דמבורץ בלא הרחיק אצבעותיו לא ניפסל משום יתר, **וצ"ב** לפי"ז אמאי עבדינן למחיקה, ויבואר להלן. **ויש** לחשב להאמור ספיקא דהגמ' ביומא מ"ז ב' בין הבינים של מלא קומצו מהו, ומבוי' דהא פשיטא דלכו"ע לא מיפסל בין הבינים משום יתר, וצ"ב בטעמא דמילתא, וכבר הק' כן בגבוי"א שם [במילואים], **ובכ'** הגרי"ז כתב דמבואר דפסול יתר הוא דוקא כששייך היתר לקומץ, אבל בין הבינים דאינו שייך כלל לקומץ ל"ל תורת יתר, ועי"ש מש"כ לפי"ז בשי' רש"י והר"מ הנ"ל.

קמיצה בשלש אצבעותיו

יא א', גמ' אמר ליה אבבי לרבא כיצד קומצין כו' אלא להשוות כו'. **עי'** ראב"ד [המובא בכנסת הראשונים] ב' פירושם בטעמא דקומצין [כל המנחות] בג' אצבעותיו, אי משום דלמסקנא קמצי אינשי בג', או דאף למסקנא קאי דקמצי אינשי בה', אלא דמשום דבמחבת ומחרשת בעי לעשות מחיקה בב' אצבעותיו [ודין המחיקה מוטל על הכהן הקומץ ובימינו כדלהלן], בע"כ דכונת מלא קומצו דקרא לג' אצבעות, והראב"ד שם מסיק דהוא מהלמ"מ. **עוד** יעוין בחזו"א קמא כ"ח סק"ז דנקט בפשיטות דבקמץ בב' או בד' אצבעות לאו שם קומץ עלה ויחזור ויקמוץ, ויל"ד בטעמים הנ"ל.

גמ', א"ר פפא פשיטא לי מלא קומצו כו', **נחלקו** הראשונים אי רב פפא פליג אברייא דלעיל וס"ל דקומץ בה' אצבעות או לאו, **דברש"י** מבואר דר"פ לא קאי כלל אדלעיל אלא איירי לענין צורת הקמיצה, **אולם** בפיה"מ נקט דר"פ פליג אדלעיל וס"ל דקומץ כדקמצי אינשי בה' אצבעות, [וכ"מ הר"מ פ"ג ממעה"ק הי"ג כמש"כ הנו"כ שם], **ועי'** בפיה"מ דלפי"ז נדחה האומר דהוא מעבודות הקשות, ור"ל דכיון דקומץ בכל אצבעותיו בע"כ דהמחיקה נעשה בשמאלו או ע"י אחר, **ועי'** להלן בגדר המחיקה לשי' הר"מ. **ובמלבי"ם** פר' ויקרא פיסקא ק"ה [הובא במנח"א] נקט דכ"ד הר"מ הוא במנחת סולת דאין צריך מחיקה, אבל במנחות האפות דבעי מחיקה קומץ בג' אצבעותיו.

מחיקת הקומץ

גמ' מוחק בגודלו כו', **נחלקו** הראשונים אי המחיקה אית ליה תורת עבודה, **דבתוס'** כתובות ה' ב' ד"ה "זה" מבואר דחשיב עבודה ולכך כ' דהמחיקה נעשית בימין, **ובחזו"א** קמא כ"ח סק"ז הוסיף דהמחיקה נעשית ע"י אותו הכהן דהוי גמר עבודת הקמיצה, וכשמוחק כהן אחר הוי כהכניס לכהן סולת בידו, [ולכך אמרי' דהוי עבודה קשה], **אמנם** בר"מ בפיה"מ הנ"ל מבואר דהמחיקה נעשית בשמאל וה"ה ע"י כהן אחר ובע"כ דל"ל תורת עבודה, ויל"ד נפק"מ אי חשיב הקמיצה חצי מתיר, וכן אי שייך פסול מחשבה במחיקה, **ועי'** מנח"א עמ' ג'.

ובשי' התוס' לכאוי' הגדר דכיון דהמחיקה משלמת הקמיצה דלא להוי יתר, חשיב כגמר הקמיצה ולכך תורת עבודה עליה. ולכאוי' נידון זה תלוי בפלוגתת רי"ש להלן יט ב' ויומא מז' א' [לפי' התו"י שם] אי אפשר למדוד מדת הקומץ בכלי או דהמידה הוא חלק מעבודת הקמיצה, אמנם יתכן דאף לשמואל דעושין מדה בכלי מ"מ לאחר קמיצה דבעי למחוק דלא יפסל משום יתר גרע.

טעם המחיקה

עי' רד"ה להשוות דטעם המחיקה בכדי שלא יהא הקומץ מבורץ ויפסל ביתר, **והקשו** האחרונים אמאי לא נפסל ביתר קודם המחיקה, **וכפשוטו** צ"ל ע"פ האמור דכיון דהמחיקה הוי גמר עבודת הקמיצה לכך לא נפסל קודם שגמר המחיקה, **אמנם** בחזו"א קמא כ"ח סק"ז נקט דבאמת צריך למחוק טרם שהפך ידו, **וכ"כ** בכ' הגרי"ז דמוחק קודם שהוציא ידו מהכלי, **וכן** מוכח בשי' הר"מ הנ"ל דס"ל דמחיקה לא הוי עבודה, **ויש** שצידדו דלהר"מ דקומץ בה' אצבעותיו באמת לא בעי מחיקה, ולכך השמיט הר"מ לדין זה, וליכא לפסול יתר אלא בהרחיק אצבעותיו וקמץ כמש"כ הר"מ שם, אבל קומץ הגדוש לא מיפסל בהכי [וסברת החילוק כמ"ש בכ'].

כיצד קומצין

הגרי"ז להוכיח מסוגית הגמ' יומא מז' ב' בספיקא דבין הבינים דאין היתר פוסל אלא כשהוא חלק מהקומץ, אמנם אי"ז במשמעות הר"מ בפי"מ שם דכ' דלר"פ אי"ז עבודה קשה ומדוקדק דמ"מ עבדי למחיקה.

ובאפיקי ים ח"ב סו"ס ל' כ' לחדש דאין יתר פוסל אלא בהקטרה ושפיר מהני המחיקה דלא יפסול ביתר, **ועי'** במקור ברוך ח"א סי' י"ז ואכ"מ.

ע"ע תוס' לעיל י' ב' ד"ה קמץ דנקטו בתי' הב' דקמיצת יתר גרע מקמיצת פסולים ואף לריב"ב לא יחזיר, **ובקר"א** תמה ע"ד דמסתברא להיפוך דאף לחכמים יחזיר, וכדמוכח מהא דמהני מחיקה אע"ג דהקומץ היה בתחילה יתר, אמנם לפי החזו"א והגרי"ז לא מוכח מיד.

גמ', בעי רב פפא דבקה לקומץ כו', **נחלקו** רש"י והר"מ פ"א מפסוה"מ הכ"ה אי איירי לענין קידוש הקומץ, או לענין קמיצה מתוך דופני הכלי, **ובשי'** רש"י צ"ב מ"ש מאויר דתוך הכלי דמבואר ברש"י זבחים כה' ב' דאף אי אויר שס"ל לאו כמונח, חשיב קבלה, **ובאמת** בתורא"ש קידושין ז' ב' כתב להוכיח משמעתין דלא סגי בקבלה תוך אויר הכלי, **ובכ'** הגרי"ז שם כ' דכ"ד רש"י שם הוא לענין דאויר שתוך הכלי אף באין סופו לנוח חשיב כמונח ולא הוי כנשפך ולעולם לקיום עבודת הקבלה בעי' הנחה תוך הכלי ממש. [וכ"מ השטמ"ק שם ואכ"מ]. **עוד** י"ל לפמ"ש"כ המקד"ד סי' ז' דעבודת הקבלה מתחלק מקידוש הקומץ דלפ"ז יתכן דאויר כלי אהני לקיום עבודת הקבלה אבל לענין קידוש בעי' הנחה תוך הכלי. **ובחי'** רמ"ש ח"ב סי' נ"ה סק"ג תי' דחלוק דם מקומץ, דדם דממילא אתא לכלי סגי באויר ולא בעי' מעשה הנחה, משא"כ קומץ דבעי' מעשה הנחה בידו, לא סגי בהנחה באויר, **ובדבר** אברהם ח"ג סי' ז' אות ה' תי' דדופן הכלי גרע מאויר כיון דאינו מוקף מכל צדדיו.

גמ', בעי מר בר רב אשי הפכיה למנא כו', **עי'** רש"י ושטמ"ק אות כ"ט, ותוס' יומא מח' א' ד"ה "בעי", ור"מ פ"א מפסוה"מ הכ"ה, וחזו"א קמא כ"ח סק"ז.

ריבה שמנה ולבונה

יא א', מתני' ריבה שמנה כו', עי' רש"י דטעם פסולא דריבה שמנה משום דדינה בלוג, ובאחרונים העירו מד' רש"י כתי' להלן עו ב' ד"ה "או" דפי' דינא בפ"י הא' דברייתא שם דכל המנחות שריבה במדת עשרונות פסולות משום דנקמץ הקומץ אף מן היתר והו"ל קומץ חסר, דלפי"ז ה"ה דבריבה שמנה יש לפסול מה"ט במנחות הנקמצות [ונבהא ל"ש לחלק בין שמן דידה לחולין ודחברתה], ועי' מקד"ד סי' ח סק"ב.

שיעור ריבה שמנה

גמ' היכי דמי כו', עי' רד"ה "ב' לוגין" וד"ה "לוקמה" דמבואר דשיעור ריבוי פוסל תלוי בשו"ט דהגמ', דלהס"ד דאין פוסל אלא שמן דידה בעי' ב' לוגין, ולמסקנא דאף שמן דחולין פוסל, פסול אף בכל דהו, [וכ"מ בתוס' יא ב' ד"ה "כגון"], אולם בר"מ פ"א מפסוה"מ ה"ט מבואר דאף למסקנא שמן דידה אין פוסל אלא בב' לוגין, ושמן דחולין פוסל אפי' במשהו [כמש"כ שם ה"ח, ועי' תיור"ט ורעק"א במשניות], וטעמו דכל פסולא דריבוי שמנה הוא דוקא בשמן דאין שייך למנחה, הלכך שמן דחולין דאין שייך כלל למנחה פוסל אפי' משהו, משא"כ שמן דידה ס"ל דפחות מב' לוגין מצטרף התוספת לשיעור לוג וחשיב חלק מהמנחה, ולכך אין פוסל אלא בב' לוגין דהוי כ"א שיעור בפ"ע, ועי' ליקו"ה, כ' הגרי"ז, וחזו"א כ"א ח. ובק"א הק' ע"ד הר"מ היכי משכח"ל הפריש לוג ומחצה הא אין המחצה מתקדש [כדתנן במתני' כד א'] והו"ל כחולין, וצ"ל דאירי בהפריש לאחריות וכמש"כ החזו"א, וכן משכח"ל בהפריש ב' לוגין ובלל לוג ומחצה.

ובש"י רש"י צ"ב אמאי תלוי שיעור שמן דידה בפסול שמן דחולין, ויעוין רשב"א להלן ע"ב דפי' דכיון דאין השמן מתקדש אלא בשיעור לוג א"כ כשהפריש פחות מב' לוגין אין התוספת מתקדשת והו"ל חולין, ושפיר תלוי בדין שמן דחולין, וצ"ב דלפי"ז בהפריש ב' לוגין דחל קדושה אתרוייהו אף אי בלל לוג ומחצה נמי פסול לס"ד, ובלשון רד"ה "ב' לוגין" מבואר דבבלל פחות מב' לוגין כשר לס"ד.

וכן בעיקר דבריו דלא חל קדושה על מחצה לוג, לכאז' להמדוקדק בתוס' זבחים ל' א' דבהפריש ב' לוגין תרוייהו קדשי בקדוה"ג, ואירי בהפריש לאחריות וכמש"כ החזו"א הובא להלן, ה"ה דבלוג ומחצה מתקדש המחצה בקדוה"ג בתורת אחריות, ול"ד לשמן דחולין, ועי' ליקו"ה.

עוד יתכן בכונת רש"י דלס"ד דאין פוסל שמן דחולין, היינו משום דליכא תורת ריבוי שמנה אלא בשמן השייך למנחה [ואו משום דמחזי כשני מנחות וכלשון רד"ה "שהפריש"], הלכך ל"ש האי פסולא אלא בשיעור ב' לוגין, משא"כ למסקנא דאף שמן דחולין פוסל פשיטא דאף בהפריש שמן כל דהו פוסל כדן שמן חולין.

הפריש שני לוגין

עי' כ' הגרי"ז דכל שו"ט דהגמ' בהפריש ב' לוגין קאי על שעת ההפרשה [דבהפריש ב' לוגין ובלל לוג אחד נפסל המנחה], אבל בתערובת דליכא לסברת האי חזי פשיטא דאף לס"ד לא בעי' שיעור ב' לוגין ופוסל אפי' כל דהו, ולכאז' צ"ל לפי"ז דפסול ריבוי שמנה אי"ז מחמת ריבוי שיעור המנחה, דהא בהפרשת ב' לוגין לא נתרבה המנחה, אלא הוי פסול בריבוי השמן, אולם ברד"ה ב' לוגין וד"ה "ומינה" מפורש דהפריש ב' לוגין אירי בעירבו עמה, וצ"ל דאע"ג דבתערובת לא חזו תרוייהו למנחה מ"מ כיון דהיה ראוי למנחה קודם התערובת טפל למנחה ול"ח כשמן זר.

בעיקר המבואר דהפריש ב' לוגין חשיב טפי שמן דידה, צ"ב היכי שייך דב' הלוגין יוקדשו בהדי מנחה הא לא חזי להקרבה אלא שיעור לוג, ונחלקו בזה הראשונים, דברשב"א להלן ע"ב משמע דבאמת לא חל קדוה"ג אלא אחד מיניהו [וכדקדק בדבריו הליקו"ה], וכל סברת האי חזי היינו משום דכ"א בפ"ע ראוי דיחול עליה קדוה"ג, [ולכך כ' שם דבהפריש לוג ומחצה כיון דאין המחצה מתקדש ל"ש ביה סברת האי חזי], אולם בתוס' זבחים ל' א' ד"ה "דבריו" כתבו דחל אתרוייהו קדוה"ג, ויעוין בחזו"א כ"א סק"י דפי' דאירי בהפריש חד מינייהו לאחריות וחל על שניהם קדושה גמורה [וכדן מפריש שני חטאות לאחריות דמתכפר באיזה מהם שירצה], ועי' להלן בביאור סו"ד התוס' במש"כ דאירי באומר יקדש א' מתוך ב'. והעירו דיתכן דאף להרשב"א שמעתין אירי בהקדיש לאחריות ובב' לוגין קדשי תרוייהו, אלא דס"ל דל"ש קדוה"ג לאחריות רק בחזי אף להקרבה ולכך מחצה לוג דלא ראוי להקרבה ל"ש ביה קדוה"ג והוי חולין.

ריבה שמנה ולבונה

הדמיון למנחת חוטא

גמ' מתקיף לה רב זוטרא כו', עי' שפ"א, חזו"א, וכ' הגרי"ז דהקשו דשאני מנחת חוטא דאיכא דין חריבה ול"ש כלל לפסולא דריבוי שמנה, ובכ' הגרי"ז כ' דמבואר דמלבד פסולא דחריבה איכא נמי לאו דנתינת שמן, ועי' תוספת דברים בענין זה בכ' הגרי"ז להלן כג' א' בדינא דר"ל גבי מנחת חוטא ששמנו.

עוד מבואר מהדמיון למנחת חוטא דפסולא דריבוי שמנה הוא מחמת ריבוי המנחה ולא מחמת ריבוי מדת השמן, דהא מנחת חוטא ליכא מדה לשמן, והעירו דבזה יל"פ ד' רש"י דתלה שיעורא דב' לוגין בשו"ט דהגמ', דלס"ד הוי ס"ל דעיקר הפסול משום דריבה מדת השמן ולכך אין פוסל אלא בריבה במדה נוספת, אבל לבתר דאיייתי ממנחת חוטא דאיכא פסול אף מחמת ריבוי המנחה פשיטא דשמן כל דהו נמי פוסל ועי'.

בעיקר מסקנת הגמ' דשמן דחולין ודחברתה נמי שייך למנחה ופוסל, יעוין במתני' להלן כב' א' נתערב קומצה כו' ורש"י שם ד"ה "והן", וסוגית הגמ' שם כב' ב' דמבואר דלאו בכל ענין דמרבה מדת המנחה פוסל אלא דוקא בבטל למנחה, אבל אי בחל' ביטול אינו בטל הו"ל כצורר ואין פוסל.

ריבה לבונה

יא ב', גמ' חיסר לבונתה הא יתיר פסולה כו', נחלקו הראשונים בפסול יתר דלבונה, שיטת רש"י בפי' הא' דבהפריש ב' קמצין פסולה, ופחות מכאן כשרה, ומתני' איירי בפחות מב' לוגין דבשמן פסול ובלבונה כשר, וצ"ב סברת החילוק בין שמן ללבונה, ובתוס' הק' ע"ד, דלעיל גבי שמן מבואר דהיכא דהאי חזי הוי סברא טפי להכשיר, וכפשוטו צ"ל דשאני לבונה דאינו נבלל בהדי מנחה הלכך אינו פוסל בתורת יתר אלא באיכא שיעור הראוי בפ"ע, משא"כ שמן דנבלל במנחה פוסל כל דהו וכ"כ החזו"א, ויתכן עוד ע"פ המבואר לעיל דפסול ריבוי שמנה הוא מחמת ריבוי המנחה, דלפי"ז י"ל דשאני לבונה דכיון דהוא בפ"ע אין פסולו משום ריבוי המנחה אלא משום ריבוי מדת הלבונה, ובהא מסתברא דהיכא דכ"א ראוי בפ"ע אינו טפל למדת הלבונה וחשיב טפי ריבוי. ובנוס"א יתכן דלבונה דבפ"ע התם גדר הפסול משום דמחזי כב' לבונות וכדפי' רש"י לעיל גבי שמן [בס"ד דהגמ' דאין פוסל אלא שמן דידה], הלכך אין פוסל אלא כשיעור לבונה. ויסוד לזה דפסול ריבוי הלבונה משום דמחזי כב' לבונות, יעוין בהערה לשטמ"ק השלם דהביא מד' הירושלמי [הובא במקד"ד סי' ח' סק"ב] דדוקא אי חילק הלבונה בב' קמצים פסול אבל בהפריש לבונה גדולה כשיעור ב' כשר. אמנם ברשב"א פי' עפ"ד הנ"ל דשאני שמן דאין ראוי להתקדש אלא שיעור לוג, הלכך כשהפריש לוג ומחצה נידון המחצה בתורת חולין והוי סברא לפסול טפי מב' לוגין דכל אחד ראוי לקידוש בפ"ע, משא"כ גבי לבונה דל"ל שיעור ידוע והכל תלוי לפי גודל יד הכהן, כל היכא דלא הגיע התוספת לשיעור קומץ עדיין נכלל בשיעור מלא קומצו וכשר, וע"ע קר"א בכונת רש"י.

שיטת רש"י בפי' הב' וכ"פ התוס', דבשני קמצין כשרה משום סברת האי חזי ליה, ופחות מכאן פסולה, ועדיין צ"ב דהא בשמן למסקנא ליתא לסברת האי חזי ופסול אף בשני לוגין, וצ"ל כנ"ל דשאני שמן דכיון דנבלל בהדי מנחה דנים על ב' הלוגין כאחד, משא"כ בלבונה דדנים על כ"א בפ"ע, שפיר מהני סברת האי חזי לדונו כחלק מהמנחה.

ויתכן עוד בשי' רש"י דהא דב' קמצין אין פוסל משום דלא נאמר שיעור בלבונה למעלה ולא ילפי' מקומץ אלא דלא יפחות משיעור קומץ [ול"ד לשמן דהתם נאמר שיעור לוג לעיכובא], ויסוד האי פירושא לכאוי' מבואר בד' רש"י להלן דאבד לאחר קמיצה איכא פסול חסר ומשמע דנקבע התוספת כחלק מהמנחה, ולפי"ז הא דהוצרך רש"י לפרש טעם הכשירא דב' קמצין משום סברת האי חזי, היינו לענין דמה"ט לא נקבע תוספת הלבונה כחלק מהמנחה אלא בשיעור קומץ אבל בפחות כיון דאינו חזי אין נקבע וחשיב כיתר, ועי' שפ"א.

ע"ע שפ"א דנפק"מ בין ב' הפירושים בשיעור פסולא דלבונת חולין, דלפי' הא' אין פוסל אלא בב' קמצין כלבונה דידה, ולפי' הב' חלוק לבונת חולין מלבונה דידה, דבדידה אין פוסל בשיעור ב', ובחולין דליכא לסברת האי חזי פוסל אף בב'.

שי' הר"מ פי"א מפסוה"מ ה"ט כפי' הא' דרש"י דב' קמצין פסולה ופחות מכאן כשירה, והק' האחרונים דלפי"ז בע"כ מתני' דמבואר דכשרה איירי בפחות מב' ואהא קתני' דבשמן פסול, והא הר"מ ס"ל דאף גבי שמן אין פוסל אלא בב' לוגין, ובע"כ צ"ל דמתני' איירי בשמן דחולין דבהא אף להר"מ פוסל בכל דהו, ובלבונה כשר דאין פוסל אלא לבונה דידה, וכ"כ בקר"א, חזו"א, וחזו"י פ"א ה"י, [ולהאמור דיסוד חילוקא דשמן מלבונה דלבונה איננה נבללת בהדי המנחה משא"כ שמן, יש לבאר היטב

ריבה שמנה ולבונה

חילוקא דשמן חולין מלבונת חולין, דגבי לבונה כיון דאינו מעורב במנחה הוי כדבר זר לגמרי, משא"כ שמן הר"ז נבלל ונעשה חלק מהמנחה].

אמנם בעיקר שי' הר"מ, **הק'** החזו"א אמאי לא ילפי' לבונת חולין ממנחת חוטא דאית ביה איסורא דשימת לבונה [וכדילפי' שמן דחולין ממנחת חוטא], והעירו ליישב ע"פ האמור דחלוק פסולא דריבוי שמנה מריבוי לבונתה, דבשמן דנבלל במנחה עיקר הפסול במאי דמרבה המנחה, ואהא אייתי' להוכיח ממנחת חוטא דשמן חולין נמי טפל למנחה ונידון בתורת ריבוי שמנה, משא"כ לבונה דאינו נבלל בהדי מנחה ל"ש לדון הפסול משום ריבוי המנחה אלא משום ריבוי מדה הלבונה, [ואו משום דמחזי כבי לבונת כמשי"כ לעיל], ובהא ליכא להוכיח ממנחת חוטא, דהתם עיקר הלאו במאי דמביא הלבונה בהדי מנחה, ויל"ע בזה.

תוד"ה כגון [א] וא"ת כו', **נחלקו** האחרונים בביאור תירוצם, **עי'** שפ"א דנקט דלעולם אין מתקדש אלא קומץ אחד והשני נשאר חולין, **וכן** רהיטת התוס' במש"כ לדמות לחלות תודה והתם מ' הוי חולין כמש"כ תוס' להלן ע"ב ד"ה "לקדשו", אלא דצ"ב לפי"ז אמאי בהפריש ב' קמצין ליכא לפסול יתר [כמבואר בתוס' להלן], הא כיון דחד מינייהו חולין ליכא לסברת האי חזי, ודינו כהוסיף לבונת חולין דלכא' פוסל אף בב' קמצין ויש לחלק, **אולם** בחזו"א נקט דודאי חל אתרווייהו קדוה"ג, **וכן** מפורש בתוס' זבחים ל א', ואיירי בהפריש האחד לאחריות, וכ"ד התוס' דמיירי באומר יקדש קומץ אחד היינו לענין קדושת הקרבה ע"י"ש. ובעיקר דבריו דבמפריש לאחריות חל קדוה"ג אתרווייהו ואין זה קדושה על תנאי, צ"ל דלא דמי לחלות תודה דמי חולין, דשאני התם דקדושתן חיילי ע"י שחיטת הזבח ואין השחיטה מקדשת אלא מ', משא"כ גבי לבונה וכן במפריש ב' חטאות לאחריות דקדושתן חיילי קודם קמיצה [או שחיטה], שפיר מצי לקדש תרווייהו בקדוה"ג, **אמנם** קצ"ב מדברי התוס' להלן פ א' ד"ה "הפריש" דכ' דאף במפריש ב' חטאות לאחריות בעי' לתורת ברירה, **ועי'** חזו"א שם משכ"ב.

הפריש ב' קמצין ואבד

גמ', ואמר רמב"ח הפריש ב' קמצין ואבד כו', **נחלקו** רש"י ותוס' בגדר פסולא דאבד לאחר קמיצה, **שיטת** רש"י בפ"י הא' דהנידון משום פסול יתר [ואבד לאחר קמיצה ל"ד כמש"כ תוס'] ויל"ד בב' לוגין שמן אי נמי תלוי בקביעות הקמיצה, **ועי'** חזו"א. **ולפי'** הב' הנידון משום פסול חסר, **ולפי"ז** מבואר דב' הקמצין נקבעו בשיעור הלבונה ותרווייהו עומדין להקרבה, דאי לא מצי להקריב אלא קומץ אחד ל"ש לדון בפסול חסר, [ול"ד ללחמי תודה דלא מצי להקריב פ' חלות, דשאני חלת תודה דאין מתקדש בפ"ע אלא עם הקרבן משא"כ לבונה, וכמש"כ השפ"א ע"ד התוס' 'כגון'], **אמנם** צ"ב לפי"ז אמאי פ"י רש"י דבלא אבד כשר משום סברת האי חזי ויש ליישב, אמנם אין לומר דכונת רש"י דלעולם לא הוקבע במנחה וכשר משום סברת האי חזי, ובאבד כיון דההוא קומץ דאבד חסר ל"ש להכשירו משום האי חזי דא"כ אף לר"י דאין פסול חסר אלא בנשתייר פחות מב' קרטין נמי פסול בכה"ג דדנים על אותו הקומץ בפ"ע חשיב דלא נשתייר מידי ומדתלה רש"י בפלוגתת ר"מ ור"י מוכח דדנים על ב' הקמצים, ובע"כ הטעם דתרווייהו הוקבעו למנחה [מנחת אריאל].

יל"ד לפי' הא' בהפריש פחות מב' קמצין ונחסר מהתוספת אי פסול משום חסר, או דלהאי פירושא לא נתחדש כלל דנקבע התוספת במנחה, **ועי'** שפ"א.

אולם בשיטת תוס' מבואר דלא כב' פ"י רש"י דמשום פסול יתר ליכא למיפסל, דהא ס"ל דבב' קמצין כשרה, ומשום פסול חסר נמי ליכא למיפסל, דהא מבואר בדבריהם דבמפריש ב' קמצין לא נקבע במנחה אלא שיעור קומץ אחד [וכמש"כ דאיירי באומר יקדש אחד מתוך ב'], **ובע"כ** צ"ל דפסול משום ספיקא דילמא ההוא דאבד חל עליה קדושת הקרבה, **וכ"כ** בקר"א, [ופשיטא דלא מצי להקריב הנותר בתורת אחריות אף לד' החזו"א, דכיון דכבר דנתקדש הלבונה בקדושת הקרבה ע"י הקמיצה דינה כחלת תודה דע"י השחיטה קדשי מספק ולא מצי להקריב איזה שירצה כמש"כ תוס' להלן ע"ב]. **ועדיין** צריך לבאר אמאי בלא אבד ליכא להאי ספיקא, ושמא מקטיר שניהם מספק, **ועי'.**

עוד צ"ב אמאי באבד קודם קמיצה כשר, הא דילמא ההוא דאבד חל עליה קדוה"ג והנותר חולין [ולד' החזו"א הנ"ל דחל אתרווייהו קדוה"ג לק"מ], **ויעיין** בשפ"א דחידש דבאמת צריך לחזור ולקדש הנותר בקדוה"ג.

ריבה שמנה ולבונתה

וכן יליע לשיי החזו"א דהפריש הב' לאחריות, אמאי באבד לא מצי להקריב הנותר מתורת אחריות, וצ"ל דלאחר קמיצה נקבע חד מיניהו להקרבה ודינו כחלת תודה דלאחר שחיטה דתרווייהו קדשי מספק ולא מצי לבחור איזה שרוצה וכמש"כ התוס' ע"ב, **אמנם** בתו"י יומא סה ב ד"ה "הפריש" מבואר דפליג ע"ד התוס' הנ"ל וס"ל דחלת תודה לאחר שחיטה דינו כמפריש ב' חטאות לאחריות דמתכפר באיזה מהם שירצה, וע"י.

הפריש ארבעה קמצין לשני בזיכין

גמ', ואמר רמב"ח הפריש ארבעה כו', **ע"י** כ' הגרי"ז דהק' אמאי באבד קודם סילוק בזיכין לא מיפסל, הא איכא לפסוקי דילמא ההוא דאבד חל עלי קדוה"ג והנותר חולין ולא מצי לחזור ולקדשו בשנית כיון דבעי דין סידור על השולחן וסידורו היה בפסול, **ולחך** גיסא באחרונים לעיל דקודם קמיצה חל אתרווייהו הקדוה"ג יש ליישב.

גמ', מהו דתימא כו', **ע"י** ברשב"א דהק' דמסקנת הגמ' דל"א כמאן דפריק סותר סוגית הגמ' לעיל ח א' דאמרי' כמאן דפריק לענן נפרס הלחם, ועי"ש מש"כ ליישב, **ויעוין** עוד מקד"ד סי' ז סוסק"א, **ובאו"ש** פ"א מפסוה"מ הי"ח כ' דלפי הא' ברש"י וכ"ה שי' הר"מ דבלא אבד פסול משום יתר, י"ל דל"א כמאן דפריק בפסול, **ועי"ש** דלפי"ז ה"ה בהפריש ד' קמצין ונפרס הלחם, ל"א כמאן דפריק, ופסול משום מנחה שחסרה, ועי"ש עוד מש"כ לפי הב' דרש"י.

ריבה סלתה

דין ריבה סלתה לא נתבאר בשמעתין, והנה באומר הרי עלי עשרון ומחצה מבואר במתני' קג א' דאין מנחה פחותה מעשרון ומביא שנים, והתם אין הנידון משום ריבוי סלתה אלא דאין ההקדש חל על חצי עשרון, **ועדיין** יל"ד באומר הרי עלי עשרון והוסיף על המדה אי פסול כדין ריבה שמנה ולבונתה, או דחלוק דשאני שמן דנבלל בהדי מנחה, וכן שאני לבונה דכיון דמקטירה מחזי כב' מנחות .

ויעוין בתוספתא פ"א ה"י דמפורש דפסול, **אמנם** באחרונים כתבו לדון מברייתא להלן עו ב' ת"ר כל המנחות כו', **וע"י** רש"י כת"י שם ד"ה "שריבה" דפי' בב' אנפי, והעולה דלפי הא' ליכא כלל פסולא דריבוי סלתה, ופסולא דברייתא שם הוא משום חיסרון הקומץ. ולפי' הב' איירי בדין ריבוי סלתה, ומשמעות דבריו דה"מ במנחת נסכים [ובליקו"ה שם צידד דהוא מגזה"כ דככה, **אמנם** ע"י רש"י כג ב' ד"ה "הו"ל" ובשטמ"ק שם אות ג' ואכ"מ].

עוד יעוין בתוס' י ב' ד"ה "קמץ", י"ל דאין רגילות כו' ומשמעות דבריהם דליכא פסולא בריבוי הסולת, **אמנם** בחזו"א כ"א י"ג פי' דדוקא מעט דא"א לצמצם [ועי"ש בתו"ד דהשוה דינא דברייתא עו ב' למתני' קג וצ"ב]. **ע"ע** שי' הר"מ פ"ב ממעה"ק ה"ה וכס"מ, ושפ"א וליקו"ה עו ב'.

שיעור הלבונה

יא א', ת"ר חסרה ועמדה על קורט אחד פסולה כו', מבואר דדנו חיסרון הלבונה בתרתי, חדא בנחסר משיעור קומץ, וב' בנחסר ממדת ב' קרטין. והנה שיעור קומץ דלבונה מבואר ברש"י ותוס' דילפי ליה מג"ש להלן קו ב' נוע"י שטמ"ק אות ח' אי בעי קומץ דבעלים או קומת דכהן, ויל"ע עוד לר"ל להלן כו ב' דאין קומץ פחות מב' זיתים, ושיעור מלא קומצו הוא לחומרא, אי ה"ה בלבונה בעי נמי להני תרי שיעורי, והאריך בזה במנח"א. **אמנם** שיעורא דב' קרטין לא נתפרש להדיא מקורו, ונחלקו החזו"א כ"א סק"ט והגר"ז אי הוי נמי שיעור בעיקר הקטרת הלבונה דמלבד דבעי קומץ בעי נמי ב' קרטין, או דכל שיעורא דב' קרטין או קורט הוא דוקא כשנחסר ממדת הקומץ, **דבחזו"א** נקט דהוא שיעור בעיקר הלבונה דמלבד שיעורא דקומץ בעי נמי מדת ב' קרטין, ופלוגתא התנאים אי ילפותא דחיסר לבונה כשרה קאי נמי על חיסרון הקרטין או דווקא על חיסרון הקומץ, **אולם** בכ' הגר"ז צידד דכשהקומץ שלם סגי לכו"ע אף בקורט אחד וכל שיעור ב' קרטין נחתדש כשנחסר הקומץ, ובמנח"א כ' להוכיח מהא דאיתא להלן נט ב' דבמנחת חוטא לבונה שחוקה נמי פוסל, ומבואר דלי דין קרטין בעיקר הלבונה, דהא לא אסרה התורה במנחת חוטא אלא לבונה הכשרה בשאר מנחות.

שיעור הלבונה בקמיצה

יא ב', א"ר יצחק בר יוסף כו' ג' מחלוקת בדבר כו', ע"י רש"י דקומץ בתחלה קאי אשעת קמיצה דלכו"ע בעי שיהא שלם, וסוף קאי אשעת הקטרה, ולפי"ז דחלוק שיעורא דלבונה בזמן קביעות המנחה, משיעור הלבונה בזמן הקטרתו, ויל"ד אי עיכובא דשעת קמיצה משום דקמיצה קבעה למנחה, או משום עיקר עבודת הקמיצה, ובמנח"א כ' נפק"מ בזה לענין ספיקו דהמקד"ד ל"ג סק"א לד' הר"מ דליקוט הלבונה הוי חלק מעבודת הקמיצה אי בעי דיהא שלם עד לאחר ליקוט הלבונה. **אולם** בר"מ פ"א מפסוה"מ ה"ח מבואר דאף בשעת קמיצה אי היה עליה ב' קרטין כשירה, ונחלקו האחרונים בביאור ד' הגמ' לשיטתו, **דהאו"ש** והשפ"א פ"י דקומץ בתחילה היינו לכתחילה, ויעוין במנח"א דכן משמעות הר"מ בפיה"מ שקלים פ"ו מ"ו דכ' אהא דתנן שם האומר הרי עלי לבונה לא יפחות מקומץ דה"מ בסתם אבל במפרש מביא אפי' בפחות, ומבואר דשייך הבאת לבונה בפחות מקומץ, **וע"ע** פ"י הרע"ב וקו' הגרע"א שם. ובאו"ש שם הק' על האי פ"י אמאי גבי ריבה לבונה פסק הר"מ דפוסל דוקא בב' קמציין הא כיון דבדיעבד סגי בב' קרטין הו"ל למיפסל בריבה ב' קרטין. ולפי"ז נמצא דליכא מ"ד דס"ל דלבונה שנחסרה כשרה אלא פלוגתתם בשיעור הלבונה בדיעבד, ויל"ד בהביא שיעור קומץ שלם אי נקבע בשעת קמיצה דזהו שיעורו **וע"ד** שכי' רש"י להלן ד"ה "כמאן" בפ' הב' דבהפריש ב' קמציין נקבע בשעת קמיצה דזהו שיעורו, **והעירונ** דאי נקבע הלבונה בשיעור קומץ, אי"כ בנחסר יהא דינו דפסול לכו"ע, דהא להר"מ ל"ל מקור כלל להכשר לבונה שנחסרה וכו"ל, **אמנם** בליקו"ה פ"י דבתחילה היינו בשעת הבאה, וסוף קאי אשעת קמיצה, [וכן משמעות הגמ' ר"מ סבר עד דאיתא ללבונה דאיכבע בהדי מנחה מעיקרא דמשמע דשיעור קומץ בתחילה הוא לעיכובא], **וע"ש** דצ"ב אמאי שיעור הלבונה תלוי בשעת הבאת המנחה, וקביעות פסול יתר דלבונה תלוי בשעת קמיצה כמבואר בגמ' להלן. ובעיקר שי' הר"מ דפסק כר"י, ע"י כס"מ דהק' אמאי ל"פ כר"מ דסתם משנה כותיה, ויעוין בגרע"א וחזו"א.

שיעור הלבונה בהקטרה

איפלגו תנאי בשיעור הלבונה בשעת הקטרה אי בעי קומץ או דסגי בב' קרטין או אחד, ולכו"ע בנחסר מקורט אחד פסול, ונחלקו החזו"א כ"א ט' והגר"ז במשמעות חסרונא דקורט אחד, דחזו"א נקט דנחסר ממה שהיה בתחילה, ולעולם סגי אף בכל דהו, **אמנם** הגר"ז פליג דכל דהו לא מהני אלא בעי קורט שלם ונחסר היינו דנחסר משלמותו. **עוד** יש לברר אי בנחסר מקורט אחד הוי חיסרון שיעורא לחוד או דהוי חלות פסול כדין מנחה שנחסרה וכמש"כ הגר"ז לעיל.

עוד נחלקו האחרונים אי שיעורא דר"י ור"ש הוא בעיקר הקטרת הלבונה ואף בכולו קיים סגי בהקטרת ב' קרטין או א', [ויעוין במנח"א בגדר הקטרת כל הלבונה לפי"ז], או דכ"ד רק בנחסר הלבונה, אבל בכולו קיים בעי הקטרת כולו, **דבחזו"א** כ' להוכיח ממתני' זבחים קט ב' דהקומץ והלבונה כו' ר"א פוטר עד שיקטיר את כולם, דמבואר דבעי הקטרת כולו, [דהא מתני' שם אזלי אף אליבא דר"י ור"ש כמבואר ברד"ה שם "וכולם"], וע"ש דמה"ט נקט דנחסר לאחר שהקטיר ב' קרטין נמי פסול.

חיסור לבונה

אמנם מדברי התוס' שם ד"ה "דקבעינהו" משמע דאף כשכולו בעין לא בעי הקטרת כולו, וכבר העיר בזה החזו"א ט' סקכ"ב, **וכן** בעול"ש כ' להוכיח מד' רש"י במתני' להלן ד"ה "פסול" דבכל ענין לא בעי הקטרת כולו ממש"כ רש"י דלר"ש שיעורא דפיגול בלבונה הוי בקורט אחד, **וע"ע** מנח"א דהגר"ח נמי נקט דסגי בכל ענין בהקטרת קורט או ב', והאריך בראיות הנ"ל.

ע"ע מקד"ד סי' ח סק"ג דאף דבעלמא אין הקטרה פחותה מכזית מ"מ בלבונה כיון דשיעורו בב' קרטין או א' סגי בהכי, ועי"ש דיתכן דאף בלבונה בעי שיעור הקטרה בכזית אלא דמצטרף בהדי קומץ.

לבונה הבאה בפ"ע

גמ', פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק כו', צ"ב מאי שייך תחילה בלבונה הבאה בפ"ע הא ליכא התם קמיצה ולכאוי צ"ל דקאי אשעת קידוש כלי דהוא שעת קביעות המנחה במנחות שאינן נקמצות והעירו דלפי"ז לכאוי פשיטא דבנחסר בפחות מב' קרטין אין יכול למלאות מביתו אף לריו"ח לעיל דמנחה שחסרה קודם קמיצה יכול למלאתו, וצ"ב למש"כ החזו"א כ"א ט"ו וכ' הגר"י לעיל לצדד דבמנחת כהנים שנחסרה אחר קידוש כלי יכול למלאותה.

ספיקא דהגמ'

יב א', גמ' איבעיא להו כו', **נחלקו** רש"י והשטמ"ק בביאור ספיקא דהגמ', **עי'** רד"ה דפי' אי כיון דאין שיריה נאכלין הו"ל כמחשב על דבר שאין דרכו לאכול, או דילמא כיון דברשות מקטיר מהני ליה מחשבתו, **אולם** בשטמ"ק פי' הספק אי כיון דאין שיריה נאכלין הו"ל כאילו לא קרב המתיר כמצותו, [או דילמא אהני ההקטרה אף לגבי השירים אלא דאסורים באכילה מגוזה"כ וכמש"כ השטמ"ק אות ח', וכ"כ התוס' זבחים כז א' ד"ה "יצא"], ונפק"מ בין ב' הפירושים במחשב להקטיר הקומץ למחר, **וכן** במחשב בשעת קמיצה דעדיין לא נחסרה המנחה, דלרש"י אהני מחשבתו כיון דבשעת מחשבתו הוי דבר הנאכל, משא"כ לשטמ"ק ל"ח קרבו כל מתיריו כיון דלבסוף נפסלה השירים, **וכ"כ** בטה"ק, **ובכ'** הגרי"ז הוסיף נפק"מ אי לכו"ע פסול מיהא איכא [להמבו' במל"מ דאף בלא קרבו כל מתיריו חל פסולא דפיגול], **וע"ע** פי' הר"ר מאיר וה"ר שמואל להלן יג א' דפתחו בסברת קרב המתיר, וסיימו בסברת דבר דשאין דרכו לאכול.

ובשי' רש"י צ"ב אמאי לא פי' כהשטמ"ק, וביותר תמוה דבזבחים צ א' פרש"י [ד"ה "ואין"] הטעם דאין זריקה מועלת ליוצא דהוי כמי שלא נזרק עליהן הדם ולא קרבו כל מתיריהן, ומצינו בזה ב' דרכים באחרונים, **בטה"ק** פי' דס"ל דכיון דהתורה התירה להקריב הקומץ עליהו בע"כ דאהני ההקטרה אף לגבי השירים וחשיבי קרבו כל מתיריו, **וצ"ב** דא"כ מאי מספק"ל לגמ' לגבי מעילה הא כיון דאהני ההקטרה לגבי השירים פשיטא דיצאו מידי מעילה וסברת אין דרכו לאכול הוא דין מסוים גבי פיגול. **וברד"ה** 'א"י' פי' הספק דכיון דסו"ס אין השירים נאכלין הו"ל דבר שאין לו היתר לכהנים ולא נפקי ממעילה, **אמנם** עדיין צ"ב דא"כ ספיקא דפיגול ומעילה הוי ב' סברות נפרדות ואמאי כייל להו בחדא מחתא.

ובמשנר"א סי' י"ד פי' בשי' רש"י דס"ל דכל דינא דקרבו כל מתיריו הוא תנאי בריצוי הקרבן וכל דהורצה הקרבן שפיר נקבע הפיגול אף בשירים דלא אהני להו ההקטרה עיי"ש באורך, **[ועדיין]** צ"ב מ"ש מיוצא דמבואר ברש"י זבחים הנ"ל דל"ח קרבו כל מתיריו, ויש לחלק].

עוד צריך לבאר הך גיסא דאהני ההקטרה למיקבע בפיגול, אע"ג דהו"ל דבר שאין ראוי לאכילה, וכפשוטו צ"ל דל"ח אין ראוי לאכילה אלא היכא דאיסורו מחמת חיסרון היתר הזריקה אבל לא באיסור צדדי, וספיקא דהגמ' אי טעם איסורא דשירים משום חיסרון ההקטרה, או דאהני ההקטרה לגביהו ואסורין מגוזה"כ דהנותרת, **אמנם** בטה"ק הנ"ל מבואר דלא נקט כן וצ"ב, **וכן** באחיעזר ח"ב סי' ל' סק"ה מבואר דנקט דאף באיסור צדדי יל"ד משום אין ראוי לאכילה, ולכך הקשה ע"ד רש"י מהמבואר פסחים עח דלמ"ד ציץ מרצה על אכילות מהני למיקבע בפיגול, אע"ג דאין הציץ מתיר הבשר באכילה [והתם אין האיסור מחמת חיסרון זריקה כיון דאיכא ריצוי ציץ אלא משום איסורא דטומאה] וצ"ב.

חילוקא דנחסר מיוצא

גמ', אמר ר"ה אפי' לר"ע כו', **עי'** רש"י דמעליותא דיוצא משום דלא הוי פסולא בגופא אלא מחמת חיסרון מחיצות, ולפי"ז כתב האחיעזר ח"ב סי' מ"א סק"א דבנטמא הבשר דהוי פסולו בגופו ל"ד ליוצא ופסול, [וכן מפורש בגמ' בפסחים לד ב' כמש"פ רש"י שם ד"ה "אי אמרת"] **אמנם** עיי"ש דבר"מ פ"ג ממעילה ה"ט מבואר דהשוה טמא ליוצא, **ולפי"ז** צ"ל דגדר פסולא מחמת דבר אחר, דאין הפסול מחמת היתר הזריקה אלא משום פסול יוצא [וכדחזי' דאף ביצא לאחר זריקה נמי מיפסל אע"ג דלי' חיסרון זריקה], וכן גבי טומאה אין הפסול משום חיסרון זריקה, משא"כ שירים שחסרו עיקר פסולן מחמת העדר הזריקה עיי"ש, [וצ"ב סוגית הגמ' פסחים לד ב', **ועי'** אחיעזר סי' מ"ב].

ועדיין צ"ב בשי' הר"מ דבפי"א מפסוה"מ ה"כ מבואר דס"ל דביוצא וטמא השירים שנשארו בכשרותן אסורים באכילה כדן מנחה שנחסרה **[ועי'** אחיעזר שם סק"ז דציין מקורו דהר"מ מגמ' להלן כו א'], ולכאו' להמבואר בגמ' דחלוק פסול יוצא ממנחה שנחסרה, דביוצא אהני הזריקה לכל המנחה, א"כ אמאי השירים לא הותרו אף באכילה, ואי דמקרא דזהנותרת ילפי' לכל היכא דנפסל מקצת מהמנחה א"כ מנלן לחלק בין חיסרון ליוצא, **ולכאו'** צ"ל דס"ל דאף גבי יוצא לא אהני ההקטרה להתיר באכילה מה שיצא ולכך השירים חשיבי נותרת וה"מ להיתר אכילה אבל לענין פיגול ומעילה כיון דזריקה מועלת ליוצא ה"ה דמועלת לשירים, משא"כ מנחה שנחסרה דלגבי החסר ליכא זריקה כלל חשיבי השירים נותרת אף לענין פיגול ומעילה, **ועי'** כעיי"ז באחיעזר שם סק"ח.

שירים שחסרו לענין פיגול ומעילה

ובכ' הגרי"ז האריך נמי ביסוד הנ"ל דאיסור אכילה דיוצא משום חיסרון זריקה, והוסיף דחילוקא דיוצא מחיסרון הוא, דגבי יוצא הא דאין הזריקה מתרת באכילה אי"ז משום חיסרון בכח הזריקה אלא דהפסול יוצא דחל בבשר מונע את חלות היתר הזריקה, משא"כ במנחה שנחסרה החיסרון הוא בכח הזריקה, וע"ע במנח"א.

גמ', אמר ליה רבא אדרבה כו', ה"מ יוצא דליתיה בפנים כו', עיקר מעליותא דאיתא בפנים נתבא' בכ' הגרי"ז ע"פ המבואר בזבחים צ' א' דבגואי ל"פ ר"א ור"ע, ומודה ר"א דאע"ג דנפסל ביוצא זריקה מועלת [וכמש"כ תוס' זבחים כו א' ד"ה "דילמא"], וצ"ב דברי רש"י במעילה ו' ב' דפי' פלוגתתם בגואי. ולפי"ז למסקנא דלר"א אין זריקה מועלת לחיסרון אע"ג דאיתיה בגואי בע"כ דחיסרון גרע מיוצא ויבואר להלן.

עוד יל"ע מ"ש פסול טמא דמבואר בפסחים עח דלר"א לא מהני זריקה בלא ריצוי ציץ אע"ג דהוי בגואי ועי' אחיעזר ח"ב מ"ב.

תוד"ה 'ה"מ', מבואר בדבריהם דלמ"ד דביצא כולו מודה ר"ע דאין זריקה מועלת, ה"ה דלא מהני הזריקה למנחה שנחסרה דחשיב כאילו יצא כולו כיון דהשירים אסורים באכילה, **אולם** בר"מ מבואר דפליג דבפ"ג ממעילה ה"א פסק דביצא כולו אין מוציא מידי מעילה [וכמש"כ הכס"מ שם ה"ט], ומ"מ גבי שירים שחסרו פסק בפ"ב ממעילה ה"ז דהדבר ספק אי יצא מידי מעילה, **ובע"כ** דמנחה שנחסרה שאני דכיון דמקטיר קומץ עליה שפיר מועלת הזריקה ול"ד לבשר שיצא כולו דהתם אין זורק הדם לכתחילה, **ועי'** בזה בקר"א בשמעתין ובמעילה ו' ב', ובחזו"א קמא כ"ו סק"ח.

ובאחיעזר סי' מ"א סק"ט האריך בסברא הנ"ל, ועי"ש עוד כמה צדדים לחלק בין זבח שיצא כולו למנחה, ונפק"מ בכל סברותיו לנטמא כולו אי דמי ליצא כולו או למנחה שנחסרה.

שם, וא"ת למ"ד יצא כולו כו', **עי'** מנח"א משמיה דהגרי"ד דהקשה דהומ"ל דאיירי שם בנשתייר פחות מכזית דחשיב אין בשר ומ"מ מועלת זריקה ליוצא כיון דנשתייר מקצתו, ולכא"ו מבוא' דס"ל לתוס' דשיעור נשתייר מקצתו תלוי ביש בשר וחצי כזית דלא מהני ליש בשר ל"ח נמי נשתייר מקצתו וצ"ב.

שם, מידי דהוה אחסרון לרב הונא, מבואר דהטעם דמקטיר הקומץ לר"ה משום דלענין הרצאה חשיב יש בשר, **וצ"ב** דא"כ אמאי מקטיר לכתחילה, הא גבי נטמא או נפסל הבשר לא יזרוק לכתחילה, ובאמת בתוס' לעיל ט' ב' ד"ה אותן פי' באופ"א.

הדמיון ללחם הפנים

יב ב', **גמ'**, הדר אמר רבא כו', בביאור הוכחת הגמ' מברייטא דלחח"פ דחיסרון פוסל לגמרי אף לענין דלא מהני למיקבע בפיגול ולהוציא מידי מעילה, **עי'** ג' דרכים בתוד"ה "הוא" ובשטמ"ק אות ז'.

וכונת התוס' בתי' בתרא מבואר באחרונים דהוא ע"ד השטמ"ק, דמהא דחיסרון חלה אחת פוסל כל החלות, מבואר דהחלה שנחסרה פסולה לגמרי, דאי אהני הזריקה למיקבע השירים בפיגול, יש לצרף שירי החלה שנחסרה למנין י"ב חלות.

ונמצא דנחלקו תירוצי התוס' אי בנחסרה מקצת חלה פוסל החלות כולם, או דאין פוסל אלא אותה החלה, [נפסולא דכל החלות הוא מחמת דאין היתר זריקה אף על שירי החלה], **ויעוין** באחיעזר ח"ב סי' מ"א סק"ד דנפק"מ בין התירוצים לאב"י אליבא דר"ע דמספקי' דילמא שאר החלות כשירות, אי כשירות לגמרי אף להיתר אכילה או רק לענין פיגול ומעילה.

עוד יעוין באחיעזר שם דנקט דלתי' בתרא דתוס' ל"ש לדון כלל משום פסול מנחה שנחסרה כיון דכל חלה חשיבי כמנחה בפ"ע, וכל פסולא דהברייתא הוא משום גזה"כ ד"הוא" דבעי' מנין י"ב חלות, והוכחת הגמ' כנ"ל דאי במנחה שנחסרה אהני הזריקה על השירים, ה"ה דבלחח"פ מצטרף השירים למנין החלות, **וכ"כ** להכריח בשי' הר"מ פ"ג ממעילה דס"ל דאע"ג דזריקה מועלת ליוצא מ"מ השירים אסורים באכילה, ולכא"ו דבריו נסתרים משמעתין דמבואר דלחח"פ שיצא הני דגואי כשרות, ולהאמור א"ש דלחח"פ חשיב כל אחד בפ"ע ול"ש ביה פסולא דשירים, **וע"ע** קה"י סי' ז'.

שירים שחסרו לענין פיגול ומעילה

ע"ע כ' הגרי"ז דכ' לפרש דמיון הגמ' ללחה"פ ע"פ המבואר בר"מ פי"ב מפסוה"מ הי"ד דברייתא דנפרס אחת מחלותיה איירי בלחמי תודה והתם בע"כ אין פסול החלות משום מנחה שנחסרה דל"ש התם דין שירים אלא עיקר הפסול דלא מהני הזריקה לחלה שנחסרה וחסר ממנן מ' חלות, **ועי"ש** עוד מה שהוסיף לפרש בביאור הדמיון ללחה"פ.

מסקנת הסוגיא

גמ', א"ל אביי כו' אבל לר"ע כו', מסקי' דלר"א חיסרון לא עדיף מיוצא ולא מהני הזריקה כלל, ולר"ע נחלקו אביי ורבא, דלרבא חיסרון גרע מיוצא, ולאביי קאי בספק, **וכפשוטו** אף לאביי אליבא דר"ע עיקר הספק אי חיסרון שוה ליוצא או דגרע, אבל הא מיהת פשיטא דלא עדיף מיוצא משום סברת הגמ' לעיל ע"א משום דאיתיה בפנים, [דכיון דחזי' בברייתא דלחה"פ דלא קאי האי סברא לר"א, ה"ה דנדחה לר"ע], **אמנם** באחיעזר ח"ב סי' מ"א סק"י צידד דלר"ע יתכן דאיכא למעלותא דאיתיה בפנים וחיסרון עדיף מיוצא [עיי"ש הטעם], ולפי"ז אף למ"ד דביצא כולו מודה ר"ע דאין זריקה מועלת ליוצא, מ"מ בחיסרון אע"ג דנידון כיצא כולו, מהני ההקטרה, **ובזה** כ' ליישב שי' הר"מ דפסק בפ"ג ממעילה ה"ט דביצא כולו אין זריקה מועלת, וגבי שירים שחסרו פסק בפ"ב שם ה"ז דהוי ספק. [ועי"ש דבזה א"ש הא דלא הקשו התוס' לעיל יב א' ד"ה "ה"מ" קושיתם דה"מ למימר כו' אף למסקנת הסוגיא].

ע"ע ר"מ פ"ב דמעילה ה"ז דפסק כאביי דהוי ספק, **ובאחרונים** הקשו דסתר דבריו בפ"ב מפסוה"מ הי"ד דבנפרס לחמה כולם פסולות [ועי' כס"מ שם דפסק כרבא], **ויעוין** באחיעזר שם ובליקו"ה ובשפ"א. **עוד** מבואר בר"מ בפ"ב דמעילה הנ"ל דאף בשאר פסולים [כגון טמא ויוצא] הוי ספק, **ובאחרונים** הקשו דסתר דבריו בפ"ג ה"ט דפסק דיוצא וטמא מוציא מידי מעילה, **ועי' או"ש**, ואחיעזר שם סק"י.

פסול יוצא

לענין פיגול ומעילה - נחלקו ר"א ור"ע במעילה ו' ב' אי זריקה מועלת ליוצא, [ועי' זבחים צ' א' דכל פלוגתתם ר"א ור"ע באבראי, אבל בחזר לגואי אף לר"א זריקה מועלת].

ובד' ר"ע איפלו ריו"ח ורב אסי במעילה שם אי זריקה מועלת אף ביצא כולו, או דדוקא במקצתו משום דאיכא לסברת מיגו, ועי' בקר"א מעילה ו' ב' דצייד דעיקר חילוקא דכולו ממקצתו, משום דבכולו אין זורק הדם לכתחילה כר' יהושע דאם אין בשר אין דם, ועיי"ש דלפ"ז בגונא דזורק הדם אף ביצא כולו [כגון ביצא כל הבשר והאימורין קיימין, וכן במנחה שנחסרה דמקטיר הקומץ לכתחילה] מוציא מידי מעילה, אמנם כ' דבר"מ פ"ג ממעילה מבואר דביצא כל הבשר אף דהאימורין קיימין אין זריקה מועלת, ועי' כס"מ פ"ג ממעילה ה"ט, ואחיעזר מ"א סק"ט בסופו וסק"י.

והר"מ פסק פ"ג ממעילה ה"ט כר"ע, ושם ה"א פסק גבי זבח דביצא כולו אין זריקה מועלת, ונחלקו האחרונים אי במנחה נמי חלוק כולו ממקצתו, או דמנחה שאני ואף בכולו מועלת זריקה, **דבכס"מ ה"ט** שם נקט דמנחה נמי דינה כזבח דאין זריקה מועלת אלא ביצא מקצתו, וכן מפורש בתוס' בשמעתין ד"ה י'ה"מ, **אולם** בשי' הר"מ פ"א מפסוה"מ ה"כ דפסק דביוצא וטמא השירים שנשארו בכשרותן אסורים באכילה [כדין מנחה שחסרה], ומ"מ פסק דזריקה מועלת אע"ג דחשיב ככולו, מבואר דמנחה חלוק מזבח וזריקה מועלת אף ביצא כולו, **ועי'** בביאור הדברים באה"ז פ"ג ממעילה ה"ט, ובאחיעזר שם.

לענין אין בשר אין דם - עי' פסחים ל"ד ב', ועי' ב' דלא יזרוק ואם זרק הורצה, ונתבאר בתוס' בשמעתין ד"ה י'ה"מ ב' תירוצים בטעמא דאף ביצא כולו אם זרק הורצה, אי משום דס"ל לר' יהושע דאף ביצא כולו זריקה מועלת, או דאף אי אין זריקה מועלת, מ"מ הרצאה שאני, ולכאוי' ה"מ לר"ע דזריקה מועלת על מקצת אבל לר"א דאין זריקה מועלת כלל ל"ח יש בשר אף להרצאה וכדחזי' בפסחים לד' ב' דגבי פסול טמא בעי' לריצוי ציץ, ובעי' דביוצא דליכא ריצוי ציץ אהני משום דינא דזריקה מועלת ליוצא, **וכ"כ** התוס' בפסחים שם, אמנם בדברי רש"י שם משמע דמהני אף למ"ד אין זריקה מועלת ומשום סברת רב הונא דיוצא לא הוי פסולא דגופא אלא מחמת חיסרון מחיצות.

וכן יעוין ברש"י פסחים ע"ב ב' ד"ה "אלא" ותוס' שם ד"ה "כי" דמבואר דנחלקו אי בכל הפסולים מודה ר' יהושע דבדיעבד הורצה, **ועי'** בכ"ז באחיעזר ח"ב סי' מ"ב.

דנו בשמעתין לענין מנחה שנחסרה, יוצא, וטמא, אי זריקתן מועלת להן לפיגול ומעילה, ואי חשיבי כיש בשר לענין זריקת דם, ואיכא ביניהם כמה חילוקי דינים וכדלהלן.

פסול חיסרון

לענין פיגול ומעילה - מסקי' דלר"א חיסרון שוה ליוצא דאין זריקה מועלת [ולהמבואר זבחים צ' א' דמודה ר"א בגואי, צ"ל דחיסרון גרע מיוצא], ולר"ע מספק"ל לאביי אי חיסרון גרע מיוצא.

והר"מ פ"ב ממעילה ה"ז פסק דהר"ז ספק, וסתר משנתו בפ"ב מפסוה"מ ה"ד גבי לחם הפנים דבנפרס לחמה כולם פסולות, **ועי'** אחיעזר ח"ב סי' מ"א סק"ה, ליקו"ה, ושפ"א.

ולמ"ד דביצא כולו מודה ר"ע, מבואר בתוס' דחיסרון דינו כיצא כולו ואין זריקה מועלת, **אולם** בשי' הר"מ דפסק דהוי ספק וגבי יצא כולו פסק בפ"ג ממעילה ה"א כמ"ד דאין זריקה מועלת, מבואר דחיסרון ל"ד ליצא כולו, ונאמרו בזה כמה סברות, **עי'** אחיעזר סי' מ"א סק"ט ואילך באריכות. ויעוין שם עוד דצייד דכ"ד התוס' לר"ה דל"ל מעליותא דגואי, אבל לבתר דנתחדש מעליותא דגואי יתכן דחיסרון דאתיא בפנים עדיף מיצא כולו עיי"ש.

לענין אין בשר אין דם - מבואר לעיל ט' א' [ובפסחים ע"ב ב'] דבנחסר כולה תלוי בפלוגתת ר"א ור"י, ובר"מ פ"א מפסוה"מ ה"כ פסק דלא יקטיר ואם הקטיר הורצה, **והקשו** אחרונים דסתר דבריו ממש"פ בפ"א מפסוה"מ הל"א כר"י, **עי'** אבהא"ז פ"א שם, ובאו"ש פ"ג ממעילה ה"ג, ואחיעזר מ"א סק"ט.

ובנחסר מקצתו נחלקו שם ריו"ח ור"ל, ובד' ר"ל דאין מקטיר מקרא דמן המנחה, יל"ד אי משום דחשיב כאין בשר או דהי פסול חדש ועי' במצוין לעיל. **ובד'** ריו"ח דליכא לחסרונא דאין בשר אע"ג דהשירים אסורים באכילה, **יעוין** בתוס' לעיל ט' ב' דצ"ל דחלוק חיסרון מנטמא, **אמנם** בתוס' בשמעתין ד"ה י'ה"מ מבואר בסו"ד דשוה חיסרון לשאר פסולים, והטעם דמקטיר הקומץ משום דמודה ר' יהושע דאם זרק הורצה כדאמרי' פסחים ע"ב ב' [ומ"מ חלוק משאר פסולים לענין לכתחילה וצ"ב], **ועי'** קה"י סי' ו' סק"ב.

פסול טמא

לענין פיגול ומעילה - מבואר בשמעתין דזריקה מועלת משום ריצוי ציץ, ונחלקו הראשונים אי למ"ד זריקה מועלת ליוצא ה"ה דמועלת לטמא אף בלא ריצוי ציץ [ושמעתין קאי לר"א דאין זריקה מועלת ליוצא], או דחלוק יוצא מטמא, **דבתוס'** מעילה ו' ב' ד"ה "בשר נקטו דכ"ד ר"ע הוא בפסול יוצא לחוד, אבל בשאר פסולים אין זריקה מועלת, **אולם** באחיעזר ס"י מ"א סק"א כ' דממשמעות הר"מ פ"ג ממעילה ה"ט דהשווה טמא ליוצא משמע דלר"ע זריקה מועלת לטמא [ולכאוי' כן מוכרח בשי' הר"מ דהא פסק בפ"ד מביאת מקדש ה"ז דאין ציץ מרצה על האכילות, **ועי'** חזו"א ל"ב סקל"ה], **וצ"ע** מד' הגמ' בפסחים לד' ב' דמבואר דהטעם דלר"י אם זרק בטומאה הורצה משום ריצוי ציץ, ואע"ג דס"ל כר"ע דזריקה מועלת ליוצא ולכך אף ביוצא אם זרק הורצה כמש"כ תוס' שם, **ועי'** אחיעזר ס"י מ"ב.

עוד יל"ד בטמא דיהני זריקה משום סברת רבא דפסולא דגואי שאני, **וכ"כ** הרשב"א בשמעתין, והאריך האחיעזר בסברא זו.

לענין אין בשר אין דם - עי' מתני' מנחות כו א' נטמאו שריה כמדת ר"א כשרה וכמדת ר"י פסולה, ומבואר בפסחים לד' ב' דמ"מ אף לר' יהושע אם זרק הורצה משום ריצוי ציץ, [וריצוי ציץ מהני בדיעבד לחוד כמש"כ רש"י שם], ולפ"ז חמור טמא מיוצא דביוצא מהני הרצאה אף בלא ריצוי ציץ, ולחד תירוצא בתוס' בשמעתין מהני הרצאה ביוצא אף בליכא זריקה מועלת, **אמנם** בסוגית הגמ' פסחים עז ב' עח א' משמע דאף בלא ריצוי ציץ מהני הרצאה בדיעבד, **וכ"ה** ברש"י שם עח ב' ד"ה "אלא", **והאריך** בכ"ז באחיעזר ס"י מ"ב.

פרק הקומץ את המנחה

מתיר מפגל מתיר

חצי מתיר בקמיצה

יג א', מתני' הקומץ את המנחה כו', הקשו האחרונים לשי' הר"מ פט"ז מפסוה"מ ה"ז דמחשבה בקמיצה לחוד לא הוי פיגול דחשיב חצי מתיר אמאי במתני' הוי פיגול בחישוב בשעת קמיצה, ובתי"ט כ' ליישב דבאמת הו"ל חצי מתיר ולא הוי פיגול לחכמים, ומודה ר"י דקתני היינו לר"מ דמפגלין בחצי מתיר, והא דבסיפא הוי פיגול אף לחכמים עיי"ש דכתב לחדש ע"פ המבואר בשמעתא דחריפי דפומבדיתא להלן יז א' דהקטרה מפגלת הקטרה ולא חשיב חצי מתיר דדנים כמחשב בכולו מתיר, דה"נ י"ל במתני' במחשב בקמיצה על הקטרת לבונה דפשטה מחשבה בכולה מתיר, [ועיי"ש דאף לר"ח דאין הקטרה מפגלת הקטרה ה"מ במחשב בשעת הקטרה אבל במחשב בשעת קמיצה עדיף וצ"ב], וכ"כ החזו"א כ"ב י"א. וצ"ב הדמיון להקטרה מפגלת הקטרה, דשאני התם דמחשב מהקטרה על הקטרה הלכך פשטה מחשבתו בכל ההקטרה, משא"כ הכא דמחשב בשעת קמיצה מהכ"ת לדון פשטה מחשבתו בכולה מתיר.

בקר"א לקמן טז א' כתב דלהר"מ כל היכא דתנן הקומץ את המנחה הוי ליקוט בכלל, ואיירי דחשיב אף בשעת ליקוט, ובזבח תודה הקשה ע"ד דהא תינח בסיפא דמתני', אבל ברישא דחשיב בקמיצה ובליקוט על הקומץ, אמאי מודה ר"י דהוי פיגול הא מחשבתו בשעת ליקוט הוי ממתיר למתיר, ובמנח"א הביא ליישב משמיה דהגר"ח דכ"ד הר"מ דקמיצה וליקוט הוי חד מתיר הוא אליבא דחכמים אבל לר"י דהקומץ והלבונה חשיב ממתיר למתיר דנים כ"א בתורת מתיר בפ"ע. ודבריו מחודשים דכפשוטו אף לר"י בשעת קמיצה הוי הקומץ והלבונה קרבן אחד וכמבואר בתוס' להלן יד א' וזבחים מג א' ד"ה "הלבונה" דהקמיצה מעכבת הקטרת הלבונה, וכל פלוגתתו דכיון דבשעת הקטרה אין הקטרת הקומץ מעכב הקטרת הלבונה הוי ב' הקטרות חלוקות.

עוד העירו ע"ד הקר"א מדברי השטמ"ק להלן יז א' אות ה' דלר"ח דאין הקטרה מפגלת הקטרה, הא דמפגל לחכמים מקמיצה להקטרה כיון דהוי בחד מנא, דלפ"ז בשעת ליקוט דלא הוי בחד מנא, הדר דינו כהקטרה דאין מפגל הקטרה [מנחת אריאל].

ובכ' הגרי"ז פי' דברישא איירי דחשיב בשעת ליקוט על הקטרת הלבונה, ולפ"ז מיושב קו' הזבח תודה, אמנם צ"ע דא"כ מאי ס"ד דהגמ' דלר"י אין מפגל בזה משום חצי מתיר הא חישב בכוליה מתיר וכן חישב על מתיר שלם, ועי' משנר"א מנחות סי' ז'.

מתיר מפגל מתיר

חצי מתיר לר"י

גמ' למה לי כו', נחלקו הראשונים בביאור שו"ט דהגמ' בדין מפגלין בחצי מתיר לר"י, דברש"י להלן יד א' ד"ה "לאפוקי" ובתוס' יג א' ד"ה "קמ"ל" ובשטמ"ק אות א' פ"י דהקמיצה הוי מתיר שלם, וס"ד דהגמ' דבעי' נמי מחשבה על מתיר שלם ולכך בחישוב על קומץ או על לבונה לחוד הוי ח"מ, ומסקי' דל"ח חצי מתיר אלא במחשב בעסק ח"מ, אולם לש"י הר"מ דמחשבה בעסק הקמיצה לחוד חשיב ח"מ, ע"י תו"ט דפ"י דעת ר"י כפשוטו דחישב בקמיצה לחוד, ומסקי' דכיון דמחשב בקמיצה על הקטרת הלבונה הוי כמחשב בכוליה מתיר וכסברת חריפי דפומבדיתא, [ולש"י אחרונים הנ"ל דלהר"מ מתני' איירי בחישוב אף בשעת ליקוט צ"ל כפרש"י]. ובעיקר ש"י רש"י, ע"י קר"א דתמה בסברת הס"ד דבעי' מחשבה על עבודת מתיר שלם, וכתב דלא אשכחא מאן דאמר הכי אלא אליבא דר"א דס"ל דליכא חיוב חוץ במקטיר מקצת מהזבח וה"ה לענין פיגול דאינו חייב אלא במחשב על כל הזבח, וצ"ע לפרש כן דברי ר"י דא"כ מאי הקשו חכמים לר"י מ"ש מן הזבח.

ובכ' הגר"י הביא משמיה דהגר"ח דשו"ט דהגמ' אי הקטרת קומץ גדרו כזריקה דעיקר הפיגול במאי דמחשב על עבודה ולזה בעי מחשבה בשיעור כל העבודה, או דהוי נמי כנגד הקטרת אימורין דפיגולו משום דמחשב על אכילת מזבח וסגי במחשבה על כזית לחוד.

ע"ע רשב"א דפ"י כרש"י והקשה לס"ד דבעי מחשבה על מתיר שלם, מ"ש מזריקה דתנן זבחים כז ב' דסגי לחשוב על מקצת דמו, ותי' דהא פשיטא דבמתיר אחד אף בחישוב על מקצת עבדי' כמחשב בכולו, וכל הס"ד דהגמ' הוא לגבי קומץ ולבונה דהוי שני מינים, ולד' הגר"ח הנ"ל יש ליישב בפשיטות.

אין מתיר מפגל מתיר

יג ב', גמ' אמר ר"ל כו' מאי אינה מן המנחה כו', מבואר דגדר ב' מתירין דר"י היינו כל היכא דלא מעכבי אההדי, ויל"ד בגדר הדין אי ס"ל לר"י דמחשבה על מתיר הוי כמחשב על קרבן אחר כיון דהוו ב' מתירין נפרדין, [ורישא דמודה ר"י צ"ל כמש"כ השטמ"ק אות א' דהקומץ ע"מ להקטיר קומצה אי"ז מתיר אחר אלא במתיר עצמו שהוא עובד מחשב לעוותו] ותשובת ר"י לחכמים דל"ד לזבח דהתם כיון דהזריקה מעכבת ההקטרה ל"ח ב' מתירין נפרדין, או דס"ל דמחשבת הפיגול צריך להיות על דבר הניתר בעבודה שמחשב בה, ובב' מתירין כיון שאין אחד ניתר בחבירו לא הוי מחשבה על דבר הניתר, ויל"ד בזה מדברי התוס' להלן יד א' וזבחים מג א' ד"ה "הלבונה" דנקטו דהקמיצה מעכב הקטרת הלבונה וחשיב הלבונה דבר שיש לו מתירין, דלפי"ז בע"כ צ"ל דסברת ר"י אינו משום דצריך לחשוב על דבר הניתר אלא דא"א לחשב ממתיר למתיר שאינם תלויים זב"ז, ויש שפ"י דאף דהקטרת הלבונה תלוי בקמיצה מ"מ אין הקומץ מתיר הלבונה אלא הוי דין בסדר המנחה, אמנם אי"ז במשמעות התוס' דהא כתבו דמה"ט חשיב הלבונה ניתר, וכן ע"י תוס' זבחים פג ב'.

מתיר מפגל מתיר

ד"ה "למעוטי" דכ' דלבונה קודם קמיצת הסולת חשיב כקמצים שלא קדשו בכלי [ומחסרי מעשה בגופייהו] ולכאוי' מבואר נמי דהלבונה צריך היתר הקמיצה, [ובאמת השטמ"ק שם אות ב' פליג ע"ד התוס' דל"ח כה"ג מחוסר מעשה בגופיה ועי'].

דמיון חכמים לזבח

עי' רש"י במתני' ד"ה "מה" דפי' טענת חכמים מ"ש משחיטה ע"מ להקטיר אימוריו למחר, ויתכן דהא דלא פי' הקו' ממחשב משחיטה על זריקה או מזריקה על הקטרה, משום דנקט דסברו חכמים דאף לר"י היכא דהוא נותר לא אכפ"ל במאי דהוי מתיר ושפיר מצי לפגל בו, ועיקר סברת ר"י דלא מצי לפגל על הלבונה כיון דאינו נותר ע"י הקומץ, ואהא הקשו מ"ש מזבח דבחיטת משחיטה על האימורין מפגל בהן, אע"ג דאין האימורין ניתרין בשחיטה [וכמש"כ הגרי"ז ליסד בדברי רש"י דאין השחיטה מתרת אלא הדם].

אולם בשטמ"ק שם אות ד' פי' דטענת חכמים מ"ש ממחשב בזריקה ע"מ להקטיר דאע"ג דחשיב ממתיר למתיר דתרוייהו מתירין הברש לאכילה מפגל בהן [וס"ל כשי' הר"מ פי"ח מפסוה"מ ה"ז דהקטרה מתרת השירים באכילה, ודלא כד' התוס' להלן יד א' וזבחים מג ד"ה "הלבונה" דהאימורין ל"ח מתיר על הברש], **ומבואר** דאע"ג דהאימורין ניתרין בזריקה, מ"מ כיון דהו' ב' מתירין דמו למנחה, ולפי"ז בע"כ דסברו חכמים דעיקר סברת ר"י לאו משום דצריך לפגל על נותר אלא דינא הוא דאין מתיר מפגל מתיר.

ע"ע פיה"מ להר"מ, **ובכ'** הגרי"ז פי' תו"ד דס"ל להר"מ דהקטרת הקומץ והלבונה הוי כנגד זריקה, וכן כנגד הקטרת אימורין [וכמש"כ הר"מ לעיל בסופ"ק], ופלוגתת חכמים ור"י אי כיון דהו' ב' מתירין אין מתיר מפגל מתיר, או דכיון דאית להו נמי תורת אימורין חשיב חדא הקטרה ומצי לפגל מאחד על חבירו כדאשכחנא בזבח. [וציינו עוד להר"מ פי"ד מפסוה"מ סוף ה"י דכתב 'שהלבונה עם הקומץ למנחה כאימורין לזבח לפיכך אם חשב' כו' ומשמע כד' הגרי"ז דכיון דהלבונה עם הקומץ חשיב כאימורין לפיכך המחשב בקמיצה על הקטרת אימורין מפגל כאימורין דזבח].

סברת חכמים

גמ', ורבנן כי אמרינן אין מתיר מפגל את המתיר כו', רהיטת הגמ' דאף רבנן מודו דאין הלבונה נותר בקומץ, אלא דמ"מ כיון דהוי חד מנא סגי בהכי לדונו כמתיר אחד וכזבח, **ויל"ע** דהנה להלן יז א' דעת ר"ח דאין הקטרה מפגלת הקטרה, ויעוין שם בשטמ"ק אות ה' דהק' דמ"ש מחישוב בשעת קמיצה על הקטרת הלבונה דמפגל לחכמים, ותי' דשאני מחשבה בשעת קמיצה

מתיר מפגל מתיר

הקומץ והלבונה קיימא בכלי אחד, ולפי"ז פלוגתת חריפי דפומבדיתא עם ר"ח אי סברת חד מנא אהני אף לזמן שאינן בכלי אחד או לאו, **אמנם** בשטמ"ק החדש תי' בתי' האי' דשאני קמיצה דמתרת הלבונה משא"כ הקטרת הקומץ אינו מתיר הקטרת הלבונה, **וכ"כ** הגרע"א זבחים מג' א' ע"ד תוד"ה "הלבונה", ולפי"ז צ"ב אמאי בעי' בשמעתין לסברת חד מנא תיפוי"ל משום דהלבונה ניתר בקומץ, **ויש** שפי' להאמור דעיקר חידושו דר"י דאע"ג דהלבונה ניתר בקמיצת הקומץ, מ"מ כיון דהו' ב' מתירין [דהא בהקטרה אינן תלוין זב"ז], אין מתיר מפגל מתיר, וחלוק מזבח דהתם ל"ח כב' מתירין נפרדין, דלפי"ז לא סגי לפרש סברת חכמים דהקומץ מתיר ללבונה דעדיין איכא לסברת ר"י דמ"מ אין מתיר מפגל מתיר, ולכך בעי' לחילוקא דחד מנא, **אמנם** גבי ב' כבשים דליה מתיר וניתר עדיין צ"ב דלא הול"ל דמודו לרבנן משום תרי מנא אלא משום דלא הוי ממתיר לניתר.

שני בזיכי לבונה

יג ב', גמ' וכן אתה אומר בשני בזיכי לבונה כו', **עי'** רש"י דאיירי בהקטיר אחד מהבזיכין ע"מ להקטיר האחר למחר, **ובשטמ"ק** בהשמטות הקשה ע"ד דדין זה תלוי בפלוגתת הקטרה מפגלת הקטרה דלמ"ד מפגלת אף לר"י מהני, ולמ"ד אין מפגלת אף לחכמים לא מהני, **ובש"י** רש"י צ"ל דאזיל לשי' בסוגיא שם דכל נידון הקטרה מפגלת הקטרה הוא אליבא דחכמים וכדלהלן אבל לר"י לכו"ע ל"ה פיגול, ולר"ח דאף לחכמים אין הקטרה מפגלת הקטרה, צ"ל דה"מ קומץ ולבונה דהוי ב' מתירין נפרדין, משא"כ ב' בזיכין חשיב מתיר אחד, [והוי כמחשב בתחילת הקטרת הקומץ לסופו דחשיב מחשבה במתיר אחד כדיבואר להלן], **וע"ע** בזבח תודה.

עוד יעוין ברשב"א דהקשה אמאי לא חשיב פיגול בחצי מתיר למ"ד דאין הקטרה מפגלת הקטרה, ולהמבואר להלן דאף מ"ד אין הקטרה מפגלת הקטרה מודה לסברת חרד"פ דאמרי' כמאן דחשיב בכולה מתיר, ול"פ אלא משום דאין מתיר מפגל מתיר א"ש.

ובשטמ"ק שם פי' בשם הר' שמשון דאיירי בחישוב בשעת סילוק בזך זה להקטיר חבירו למחר וכשסילק בזך השני חשב להקטיר הוא עצמו למחר [ועי"ש בשם תו"א דפי' דחישב בשעת סילוק בזך השני להקטיר חבירו חול"ז], דהוי פיגול במתיר שלם, וא"ש אף למ"ד אין הקטרה מפגלת הקטרה, ולפי"ז צ"ל דב' הבזיכין חשיב הוקבעו בחד מנא וכ"כ השפ"א, [ודלא כהר"ח המובא בשטמ"ק החדש דכ' בתו"ד דשני בזיכי לבונה לא איקבעו בחד מנא], ולמשי"כ הגרע"א זבחים דטעמא דמ"ד אין הקטרה מפגלת הקטרה משום דכאוי"א אין תלוי בחבירו צ"ל דבבזיכין אין יכול להקטיר האחד קודם סילוק חבירו.

ובעיקר ד' השטמ"ק דאיירי בפיגול בסילוק הבזיכין, **יעוין** בהגהת הגר"ד לנדיו [נד' בסו"ס ישועות מלכו] דשאלו קמיה דחחזו"א מהא דאיתא להלן יד א' דליכא מחשבת פיגול בדבר הנעשה בפנים, א"כ היכי שייך מחשבת פיגול

מתיר מפגל מתיר

בסילוק הבזיכין דנעשית בהיכל, ותי' דהטעם דנעשה הסילוק בפנים לאו משום דעבודת הסילוק טעון פנים, אלא דכיון דהשולחן מונח בהיכל עבד הסילוק משם, ובכה"ג ל"ח עבודת פנים.

הקטרה מפגלת הקטרה

עי' להלן יז א' פלוגתת חריפי דפומבדיתא ור"ח אי הקטרה מפגלת הקטרה.

דעת חרד"פ – דהקטרה מפגלת הקטרה, ונתחדש בדבריהם ב' הלכות, **חדא** דלי' לחסרונא דחצי מתיר, ומשום דכמאן דחשיב בכולה מתיר, וגדר הדברים מבואר בחזו"א סי' כ"ב סקט"ו בתו"ד דכיון דכל המתיר נפגם, הקומץ מחמת שחשב בה, והלבונה מפני שחשב עליה, הרי נתקלקל כל המתיר, ולפי"ז מבואר דדינא דאין מפגלין בח"מ אין גדרו דלא חל המחשבה על ח"מ אלא דהחצי השני מעכב הפסול, ולכך בחישוב על חצי השני דנתקלקל כל המתיר שפיר מפגל אף במחשבת ח"מ, **והעירו** דלפי"ז צריך לחשב על כל הלבונה ולא סגי במחשבה על קורט אחד כיון דצריך במחשבתו לקלקל כל המתיר.

עוד נתחדש בד' חרד"פ דליכא לחסרונא דאין מתיר מפגל מתיר, **ונחלקו** רש"י והשטמ"ק בשמעתין בהשמטות אות ב' בטעם הדבר, **דברש"י** ד"ה 'הקטרה' מבואר משום דנקבע בחד מנא, [ואע"ג דהשתא בשעת הקטרה אינן בחד מנא], ולפי"ז לא מהני אלא לחכמים דשמעתין [וכמש"כ ברד"ה "כחד"], **וכ"כ** ברשב"א, **אמנם** בשטמ"ק פ"י דסברת כמאן דחשיב בכולה מתיר אהני אף לדונו כמתיר אחד, וה"ה דלר"י הקטרה מפגלת הקטרה, ולכא"ו מבואר דס"ל דנתחדש בסברת כמאן דחשיב בכולה מתיר דפשטה מחשבתו אף בשעת הקטרת הלבונה [וכמחשב מתחילת הקטרה על סוף הקטרה], ואע"ג דבמחשבתו בשעת הקטרת הקומץ הוי ממתיר למתיר, יתכן לחדש דעיקר פיגולו הוא ע"י מחשבתו בשעת הקטרת הלבונה דל"ה ממתיר למתיר ולא בעי' למחשבתו בשעת הקטרת הקומץ אלא בכדי דלא יהא ח"מ ובהא לא אכפ"ל דהוא ממתיר למתיר.

דעת רב חסדא – דאין הקטרה מפגלת הקטרה משום דאין הקומץ מתיר הלבונה, ומצינו ב' דרכים בביאור סברתו, ומ"ש מקמיצה דמפגלת הקטרה, **עי'** בשטמ"ק שם אות ה' דפי' דשאני מחשבה בשעת קמיצה דהוה בחד מנא, ולפי"ז עיקר דברי ר"ח דבהקטרה כיון דלאו הוה בחד מנא הדר דינא כר"י דאין מתיר מפגל מתיר, **אולם** בשטמ"ק החדש ובחי' הגרע"א זבחים מג א' ע"ד תוד"ה "הלבונה" פ"י דסברת ר"ח דבעי' מחשבה ממתיר על ניתר, ולכך מהקטרה על הקטרה דלא הוי מחשבה על ניתר אף חכמים מודו דאין מפגל, ול"ד לקמיצה על הקטרת לבונה דהתם הקמיצה מתרת הקטרת הלבונה. ולפי"ז ר"י דפליג אף במחשב מקמיצה על לבונה, בע"כ עיקר טעמו משום דדינא הוא דאין מפגלין ממתיר למתיר אף בדבר דהוי נמי ניתר.

מתיר מפגל מתיר

ולסברת הגרע"א צ"ל דהא דאמרי' בשמעתי' דסברת חכמים דמפגל בקמיצה משום דהוי חד מנא, היינו דמשו"כ חשיב ממתיר לנותר. ויתכן עוד דבעי' לחכמים ב' תנאים דיהא ממתיר לנותר וכן חד מנא, אבל בתרי מנא לעולם אין מפגל ממתיר לנותר וכסברת ר"י לעיל.

ולב' הדרכים צ"ב מהא דאמרי' אמר רבא אף אן תנינא כו', דמבואר דבהולכה ובמתן כלי מפגל אף בחישוב על הלבונה [וכמש"כ רש"י ד"ה "מה הנך"] והתם הא ליכא חד מנא, וכן אין מעכבין הקטרת הלבונה, ועי' קר"א, ובחזו"א כ"ב י"א כתב דצ"ל דכ"ז שלא קידש הקומץ א"א להקטיר את הלבונה ולכך אגידא הקומץ והלבונה בשעת מתן כלי, ועדיין צ"ב מהולכה.

עוד יל"ד לשי' הר"מ דליקוט הלבונה הוי חלק מהקמיצה, אי בחישוב בשעת ליקוט על הקטרת הקומץ דינו כמחשב מקמיצה על הקטרת הלבונה, ולכאוי תלוי בב' דרכים הנ"ל [דהליקוט הוי מתיר לקמיצה כמש"כ המקד"ד ל"ג סק"א אמנם ל"ה בחד מנא].

עוד יש לברר אי פליג ר"ח אף אסברת חרד"פ דל"א דפשטה מחשבה בכולה מתיר, או דל"פ אלא משום דינא דאין מתיר מפגל מתיר ולעולם חשיב כפיגל בכל המתיר, ולכאוי מריהטת הגמ' להלן דבחישוב להקטיר קומץ לבונה לאכול שירים לכו"ע אמרי' פשטה, משמע דל"פ בסברא זו ויש לחלק, ועי' בזה בתיו"ט ר"פ ובחזו"א כ"ב ט"ו, [ולד' השטמ"ק דסברת חרד"פ אהני אף לדין מתיר מפגל מתיר לכאוי פליג ר"ח אעיקר סברת חרד"פ, אמנם לסברת הגרע"א הנ"ל דדינא דר"ח ל"ל שייכות כלל לדינא דר"י דאין מתיר מפגל מתיר ליכא הכרח דפליג ר"ח אסברת פשטה]. ומד' השטמ"ק יג ב' בהשמטות דפי' גבי סילוק בזיכין דאיירי בחשב בכ"א על חבירו מבואר דל"א פשטה לר"ח דאל"כ סגי במאי דחשב בשעת סילוק הראשון לחוד.

הקטיר קומץ להקטיר לבונה ולאכול שירים

יז א', גמ' אמר רב המנונא כו' נחלקו הראשונים בגי' הגמ', **שיטת** רש"י דאיירי בחישוב בשעת הקטרת הקומץ על הקטרת הלבונה וכן על אכילת שירים, וקמ"ל דהוי פיגול אף לר"ח דאין הקטרה מפגלת הקטרה משום מחשבתו על השירים, ול"ח פיגול בחצי מתיר כיון דחשב נמי על הלבונה, ומבואר דאף למ"ד אין הקטרה מפגלת הקטרה חיילא מחשבתו אלא דלא חל עליה תורת פיגול [דאל"כ לא שייך לצרף מחשבתו על הלבונה לדין מתיר שלם], **ועי'** חזו"א כ"ב ט"ו, **אמנם** בר"מ פט"ז מפסוה"מ ה"ח נקט דאיירי בחישוב בשעת הקטרת הקומץ על הלבונה ובשעת הקטרת הלבונה על השירים, **ויעוין** בליקו"ה דהר"מ פליג ע"ד רש"י וס"ל דבחישוב בקומץ על

מתיר מפגל מתיר

הלבונה והשירים לא הוי פיגול, וצ"ב מאי עדיפותא דחישב אף בשעת הקטרת הלבונה, ועי' במנח"א מה שפלפל בזה.

פיגול מתחילת עבודה על סופה

נחלקו הראשנים במחשב בתחילת עבודה לסופה [כגון בתחילת הקטרת הקומץ להקטיר סוף הקומץ חול"ז, וכן בתחילת זריקה על סופו] אי תלוי בדין הקטרה מפגלת הקטרה או לאו, עי' רש"י דפי' דין הקטרה מפגלת הקטרה בחישב מקומץ ללבונה, ומשמע דבתחילת קומץ על סופו חלוק דינו, ויעוין ברשב"א ב' דרכים בזה, חדא דמקומץ על קומץ חשיב הכל מתיר אחד ול"ש כלל לדינא דאין מתיר מפגל מתיר [ואף למ"ד אין הקטרה מפגלת הקטרה מפגל], וכן פי' להיפך דמחשבה על חצי קומץ לא חשיבי מחשבה על הקטרה דכאילו לא הקטיר דמי, ולכו"ע לא הוי פיגול, [ועי' לעיל בשי' רש"י בב' בזיכי לבונה, וכן יעוין ברש"י מעילה ז' א' ד"ה "חישב"], **אולם** בתוס' זבחים יומא מח' א' ד"ה "מי" מבואר דאף מחשבה מתחילת הקטרה על סופו תלוי בפלוגתא הקטרה מפגלת הקטרה, וכן **כ' התוס'** זבחים מג' א' ד"ה "והלבונה" לענין הקטרת עצים, וצ"ב מאי שיאטיה להקטרה מפגלת הקטרה, הא כיון דבמחשב באותו מתיר לא גרע ממחשב מקמיצה על הקטרת הקומץ דלכו"ע מפגל, [ולד' הגרע"א דחסרונא דר"ח משום דבעי' מחשבה על ניתר א"ש דבמתיר עצמו ליכא מתיר וניתר], וצ"ל דכל נידון התוס' אינו משום פיגול ממתיר למתיר אלא משום דמפגל בחצי מתיר, ולכך למ"ד הקטרה מפגלת הקטרה דאמרי' כמאן דחשיב בכלול מתיר ה"ה דבאותו המתיר חשיב מחשבה במתיר שלם, וכן **כ' הרש"ש** ביומא ע"ד התוס' שם, [ולפי"ז מבואר דר"ח פליג אף אסברת חרד"פ דל"א כמאן דחשיב בכולה מתיר]. **ועי' תוס'** זבחים ט' ב' ד"ה "מחשבין" דנקטו דבמחשב מתחילת זריקה לסוף זריקה הוי פיגול, ולא תלו ליה בדין הקטרה מפגלת הקטרה וצ"ב [וכבר הק' כן בקר"א שם].

ליקוט לבונה בזר

יג ב', גמ' א"ר ינאי ליקוט לבונה כו', א"ר ירמיה כו', אמר רב מרי כו', **נחלקו** הראשונים בגדר עבודת הליקוט, ואי רב מרי פליג אר' ירמיה או לאו. **שיטת** רש"י בד"ה "משום" וד"ה "תנינא" [כמש"כ לדקדק בזבח תודה סופ"ק] דר' ירמיה ורב מרי פליגי אהדדי, דלר' ירמיה הליקוט עצמו אין חשוב הולכה ונידון שמעתין כשליקוט ואח"כ הולך ליד כהן דבזה הוי הולכה גמורה למ"ד הולכה שלא ברגל שמה הולכה [ולפי"ז ה"ה דבליקוט כהן והולך הזר ליד כהן אחר דפסול, וליהפך בליקוט זר ונטל הכהן מידו דכשר], ורב מרי פליג דאין לפסול מטעם דהולך ליד כהן, אלא דהליקוט עצמו חשיב כהולכה כיון דלא סגי דלא עבד לה. והטעם דלא פי' כר' ירמיה לכאוי משום דס"ל דהולכה שלא ברגל לאו שמה הולכה ולמש"כ החזו"א להלן לדון דהולכת לבונה קודם מתן כלי ל"ח הילוך דהקטרה, י"ל דמה"ט פליג. **עוד** צ"ב אמאי לרב מרי אקרי הולכה ולא דייני' ליה בתורת עבודה בפ"ע, **ויעוין** במל"מ פ"א מפסה"מ ה"א דפי' דאנן לא למדנו מהתורה אלא שבד' עבודות נפסל הזבח במחשבה ובג' בזר, וכל עבודה שהיא חשובה מדמי' ליה למאי דדמי טפי אפי' שאין דמיונם עולה יפה עי"ש.

שיטת תוס' ד"ה "משום" דאף רב מרי אית ליה סברת הולכה שלא ברגל [ולכך הקשו אמאי גבי טבילת אצבע לא תלי ליה בהולכה שלא ברגל, אבל לפרש"י דרב מרי לא איירי בהולכה לק"מ דהתם מיירי למסקנת סוגיין, **וכ"כ** בצ"ק], **ולפי"ז** צ"ב אמאי הוסיף רב מרי כיון דלא סגי דלא עבד לה, וצ"ל דס"ל דשמעתין איירי בליקוט לחוד בלא הולכה ליד כהן דנתחדש דחשיב נמי כהולכה שלא ברגל, ומשום סברת רב מרי דלא סגי דלא עבד לה. **ע"ע** משמעות השטמ"ק אות ו' בתירוצו, כתוס' דנידון הסוגיא משם ליקוט הלבונה לחוד [וצ"ע לשי' רש"י קו' השטמ"ק], **וכן** מבואר בשטמ"ק אות ז' דאף לרב מרי בעי' לדין הולכה לא ברגל וכמש"כ בכ' הגר"ז.

שיטת הר"מ, **עי'** ר"מ דפסק דהולכה שלא ברגל לאו שמה הלכה, ומ"מ פסק בפ"א מפסה"מ ה"א דינא דר' ינאי דליקוט בזר פסול, **ובמל"מ** שם כ' דהר"מ לא גרס בסוגיין דהולכה שלא רגל שמה הולכה עי"ש, **וכן** יתכן דס"ל כפרש"י דרב מרי נחלק אטעמו דר' ירמיה, ופסק כרב מרי, **ובקר"א** כ' דהר"מ ס"ל דליקוט לבונה הוי בכלל קמיצה, ועי"ש להלן טז א' דהוסיף דאפי' דמבואר בסוגיין דהוא מטעם הולכה, הר"מ סמך על ברייתא דסוטה יד ב' דמבואר שם דהלבונה צריכה מתן כלי והליקוט למתן כלי הוי כקמיצה, **וע"ע** זבח תודה זבחים יג ב'.

ליקוט לבונה בזר

בעיקר המבואר דזר פוסל בליקוט בתורת הולכה, הק' **החזו"א** קמא סי' כ"ט סק"א הא כיון דלבונה טעונה כלי נמצא דהליקוט לא הוי הילוך דהקטרה אלא הילוך דמתן כלי והוכלה דמתן כלי א דקומץ ל"ח עבודה, ותי' בתרתי, חדא דכיון דלבונה לא בעי קידוש כלי, הוי בכלל הולכה דהקטרה, **ועוד** דשאני ליקוט דהוי עבודה חשובה ועדיפא מהילוך דמתן כלי, ועיי"ש דנפק"מ להולכת זר למתן כלי, וכן לזר דעביד מתן כלי. **ובעיקר** הנידון אי במתן כלי דלבונה איכא נמי תורת קידוש, ע"ע חי' רח"ה פי"ח מפסוה"מ ה"ב.

ע"ע חזו"א דהביא קו' המרכה"מ אמאי לא פסלי' זר בליקוט מטעמא דמקמיצה ואילך מצות כהונה, ותי' דשמעתין איירי דליקט קודם הקמיצה, [ואע"ג דמבואר בתוס' זבחים מג דהקמיצה מעכבת הקטרת הלבונה מ"מ אינה מעכבת הליקוט], ובחזו"א נחלק ע"ד עיי"ש.

עי' מנח"א דשאלו להגרי"ז בליקט זר ונותר ב' קרטין [לר"ש דבאבד הלבונה ונשתייר ב' קרטין כשר] אי כהן יכול לחזור וללקט ואמר דליכא ב' קמיצות במנחה עיי"ש.

פיגול בירך ימין

יג ב', מתני' שחט שני כבשים כו', והשני פסול, **עי'** חזו"א כ"ח י"א ב' דרכים בטעם פסול השני אי משום פסולא דהכבשים [דכיון דחישב בשחיטתו אע"ג דלא חל עליהו פיגול מ"מ נפסלה העבודה ואו משום דהלחם מעכב הכבשים], או דאף ר"י מודה דפסולא דפיגול חל בכל הקרבן ול"פ אלא לענין כרת, ונפק"מ לענין לאו דלא ירצה בחלה הב', וכן לדינא דמתני' להלן טו א' דהלחם אינו מפגל הכבשים אי פסול מיהא איכא [דלטעם הא' דנפסלה העבודה התם נמי פסול, משא"כ לפי הב'], **ועי'** רש"י ופיה"מ להלן טו א', **וע"ע** קר"א, ושפ"א, וכ' הגר"י.

מתני' לאכול אחד מן הסדרים כו', **עי'** תוד"ה "לאכול" דה"ה חלה אחת מן הסדרים כו', [ודנו התוס' אי אף לענין טומאה בנטמא חלה אחת נטמא כל הסדר או לא, **ועי'** חי' הגרע"א משה"ק ע"ד ובחזו"א], **ובהגהות** אות ד' על השטמ"ק אות כה כתב לדקדק דהשטמ"ק פליג ע"ד התוס'.

מתני' וחכמים אומרים כו', **יל"ד** בסברת חכמים אי מודו לעיקר דברי ר"י דאין הפיגול חל אלא על מה שחשב אלא דס"ל דלעולם דנים מחשבתו על כל הקרב, או דפליגי דאין גדר הפיגול דחל על מה שחישב אלא דכל דעשה אחד מדי' עבודות במחשבת פיגול נשתנה הקרבן לקרבן פיגול. [ולכאוי' מהא דבמחשב על שפיכת שירים נתפגל הקרבן כולו מוכח דאין תחילת חלות הפיגול על מה שחשב, דהא שירי הדם עצמן לא נתפגלו דל"ל מתירין].

גמ', אמר רב הונא כו', **עי'** רשב"א דה"מ ב' ירכות דחילקן בדיבורו לב' גופין, [ומסתבר דה"ה בחשב על ירך שאינו מסוים חשיב כב' גופין], אבל בחישב על כזית מסוים אף על כזית בירך ימין נתפגל כל הקרבן, **אמנם** בכ' הגר"י כתב לחדש דאף כזית מסוים דינו כב' ירכות ויש שדקדקו דבריו מלשון רד"ה "ימין", אמנם ברשב"א פי' כונת רש"י באופ"א].

ודברי הרשב"א צ"ב דאמאי מבואר בגמ' דאין מצרפין ב' חצאי זיתים מב' ירכות [וכמש"כ התוס' סוד"ה "אי אמרת"], הא לא גרע מכזית שלם בירך אחד דמפגל כל הקרבן.

ע"ע משמעות רד"ה "לא" דהירך השני פסול ואין בו כרת, **אמנם** בשטמ"ק החדש הביא בשם הרגמ"ה דהירך השני מותר לאכלו, ולפי"ז צ"ל דהא דבמתני' השני פסול לאו משום דחל פסול בכל הקרבן אלא משום עיכוב הלחם וכדלעיל וע"ע צ"ק.

פיגל בירך ימין

גמ' אב"א סברא כו', בדמיון לטומאה, **עי'** רשב"א דכי היכי דלאחר שנפרדו האיברין אי נטמא חד אבר לא נטמא חברו, ה"ה בפיגול בעודן מחוברין כיון דמפרידן בדיבורו חשיבי איברין חלקין, **וע"ע** תוד"ה "לאכול" וחזו"א.

יד א'

גמ', ועוד אמר רב אשי כו' פיגל בדבר הנעשה בחוץ כו', **נחלקו** הראשונים אי ס"ל לר"י דאין מחשבה מועלת אלא בעבודת מזבח החיצון [וכעין שיטת ר"ש זבחים מג א' דאין פיגול אלא בקרבן הנעשה בחוץ], ולפ"י ה"ה דאין מפגלין מפנים על פנים, או דכל דינא דר"י הוא לענין דא"א לחשב מפנים על חוץ ומחוץ על פנים אבל מפנים על פנים חייב, **דמדברי** תוד"ה פיגל דהק' היכי משכח"ל יוה"כ לר"י מוכח דמפנים על פנים נמי אינו מפגל וכמש"כ לדקדק בכ' הגרי"ז ובקר"א זבחים מד ב', **אמנם** מד' הר"מ פ"ז מפסוה"מ ה"ד דפסק כר"י ושם ה"ב פסק דמפגל בחטאות הפנימיות מוכח דכל דינא דר"י הוא לענין דא"א מפנים על חוץ דווקא, **ועי'** מנח"א.

גמ', הקומץ והלבונה כו', **עי'** קו' רש"י ד"ה "הקומץ" ותירוצו, **וצ"ב** דא"כ אמאי מיפטר בקומץ משום דאין לו מתירין הא לאחר שהוצת האור ברובו ל"ח המיעוט מתיר, **וע"ע** תוד"ה הקומץ, ובשטמ"ק אות כב, ובתוס' זבחים מב ב'.

גמ', דם מי מפגל כו', **עי'** קו' הגרע"א, ובכ' הגרי"ז, ובמנח"א.

גמ', ועוד האמר רבינא ת"ש הקומץ את המנחה כו', **צ"ב** דשאני הקטרת הקומץ דהוי עבודה בכל הקרבן ושפיר מפגל בזה אף לר"י ול"ד לירכות דהוי כ"א בשר בפ"ע, **וביותר** צ"ב לד' הגר"ח דדין הפיגול במחשב על זריקה ועל קומץ משום מחשבת פיגול על העבודה דלפ"י אין מחשבתו כלל על הדם אלא עבודת הקרבן כולו.

ובאמת יל"ד בקו' הגמ' אי במחשב על זריקה נמי לא נתפגל הקרבן כולו, או דהתם פשיטא דהוי מחשבה בכל הקרבן [וחלוק מקומץ].

יד ב'

גמ', בעי רבי יוחנן פיגל בלחמי תודה כו', עי' רש"י ותוס' לעיל יג ב' ד"ה "לאכול" דפי' הספק אליבא דר"י [ובתוס' שם מבואר דהספק אף לרב הונא וצ"ב], אמנם בקר"א דקדק בד' הר"מ פ"ז מפסוה"מ הי"ב דהספק אף לרבנן, ולפי"ז מבואר דעיקר פלוגתת רבנן אדר"י משום דס"ל דשני הלחם חשיב כחד גופא, ולעולם מודו דבתרי גופי אין מפגלין.

עוד יעוין ברש"י דפי' ספיקא דהגמ' דמפגל בכולן כיון דזבח אחד מתירן כחד דמי, ולפי"ז צ"ל דהבזיכין ל"ח מתיר אחד לבי הסדרים, ויתכן כמש"כ הרשב"א דכל בזך מתיר סדר אחד.

גמ', ת"ר בשעת שחיטה כו', איכא דאמרי כו', עי' רש"י ותוס', ויעוין בכ' הגר"ז בביאור החילוק בין שחיטה לקבלה, ויתכן עוד דשאני שחיטה דהעבודה מקדשת הדם, משא"כ בקבלה אין נעשה הקידוש בעבודה אלא ע"י הכ"ש.

גמ', אמר ל"ק הא רבי הא רבנן כו', עי' חזו"א כ"ב ח' דביאר שו"ט דהגמ' אי ס"ל לרבי דמפגלין בחצי מתיר, ולפי"ז בע"כ טעמו דכשר משום דאין מצרפין ב' עבודות, או דס"ל דאין מפגלין בחצי מתיר ולעולם במתיר שלם מצרפין ב' עבודות, ועיי"ש עוד בדעת חכמים דיתכן דס"ל אין מפגלין בחצי מתיר, ומ"מ כיון דמדרבנן פסול מצרפין ב' עבודות אף בחצי מתיר.

נטמאת אחת מן החלות

יד ב', מתני' נטמאת אחת מן החלות כו', מבואר דכל פלוגתת ר"י וחכמים לענין היתר החלות אבל הכבשים והבזיכין קרבין, **ויעוין** בשטמ"ק טו א' אות א' דהקשה אמאי קרבין הכבשים הא החלות מעכבא לכבשים, **ובחזו"א** קמא כ"ו סקט"ו פי' דכיון דר"י אית ליה טומאה הותרה בציבור אע"ג דהחלות יצא לבית השריפה, מ"מ כמאן דאיתנהו לענין להקריב המתיר, ומ"מ לא מהני טומאה הותרה לענין חלה הטהורה כמש"כ להלן ד"ה 'ור"י'. והשטמ"ק דלא תי' כן אזיל לשי' להלן טו א' אות ב' דטומאה הותרה שוה לריצוי ציץ ויבואר במקומו, **וע"ע** כ' הגרי"ז, ואחיעזר ח"ב סי' מ"א סק"ג ד"ה "ובזה".

דעת ר"פ

יד ב' טו א', **גמ'** אמר רב פפא בציץ מרצה על אכילות כו', **עי'** עול"ש דדקדק דנחלקו רש"י ותוס' בכל השו"ט דהגמ', וביסוד פלוגתת ר"י וחכמים לס"ד, **דבתוס'** בד"ה "רבנן" מבואר דאין טעמו דר"י [לס"ד] משום דאין ק"צ חלוק, אלא דכיון דאין הציץ מרצה חשיב הטמא כאבוד ושרוף וממילא נפסל אף הטהור כדין מנחה שחסרה, [וכ"כ הגרע"א], **אמנם** מסתימת ד"ה "רבנן" וד"ה "ור' יהודה" [וביותר מפורש בד"ה "שאין"] דאף לס"ד טעמא דר"י משום דאין ק"צ חלוק, ועיקר דברי ר"פ דאין פלוגתת חכמים ור"י בדין אין ק"צ חלוק אלא בדין ציץ מרצה על האכילות, דלחכמים כיון דהציץ מרצה ל"ח ק"צ חלוק, [והטעם משום דמשוי הציץ לטמא כטהור, **ובחזו"א** ל"ב סק"מ פי' דל"א אין ק"צ חלוק אלא היכא דכל הקרבתו דהטמא הוא מכח התירא דציבור אבל היכא דהתירו מכח ריצוי ציץ דמתיר אף ביחיד ל"ח ק"צ חלוק עיי"ש], ונפק"מ בין הפירושים בשאר מנחות דל"י לטעמא דאין ק"צ חלוק, [ולד' רש"י צ"ב אמאי בזבחים ל"י לדינא דאין ק"צ חלוק וכדהוכיח הגרע"א שם, **ועי'** חזו"א קמא כ"ו סקט"ו].

עוד מבואר ברש"י דלמ"ד ציץ מרצה על אכילות אהני הזריקה על הטמא אף לענין היתר אכילה ואינו אסור אלא משום לאו ד'והבשר', ולכאור' רש"י אזיל לשי' דיסוד דינא דר"י משום דאין ק"צ חלוק, ובע"כ דהציץ מרצה אף להיתר אכילה דאל"ה עדיין חשוב ק"צ חלוק, **אמנם** בשי' התוס' דהנידון משום מנחה שחסרה ליכא הכרח דאהני ריצוי הציץ אף להיתר אכילה, **וכן** יש קצת משמעות בתוד"ה 'ורבנן' דאין הזריקה מהני להיתר אכילה וכמו שדקדק בכ' הגרי"ז, **אמנם** בשטמ"ק אות כ"ז מבואר דנקטו אף בשי' התוס' כרש"י, **וכן** מבואר בדברי התוס' להלן בד"ה 'ור' יהודה' במש"כ לחלק בין טומאה הותרה לריצוי ציץ ויבואר להלן.

בעיקר המבואר דדינא דר"י תלוי בריצוי ציץ, **הק'** התוס' דהא ר"י ס"ל טומאה הותרה בציבור וא"כ אף אי אין הציץ מרצה ליהוי כריצוי ציץ, וטומאה הותרה שוה לריצוי ציץ כמבואר בפסחים עח א' דבתרויהו חשיב כיש בשר ובחזו"א ל"ב סק"מ נקט דטומאה הותרה אהני אף להוציא מידי מעילה כריצוי ציץ,

נטמאת אחת מן החלות

ובביאור תי', יעוין בכ' הגרי"ז באורך דטומאה הותרה לא אהני אלא לענין היתר הקרבה אבל לא להיתר אכילה, ומשא"כ ריצוי ציץ מהני אף להיתר אכילה [אלא דאסור מקרא ד'והבשר', וע"ע צ"ק, טה"ק, וקר"א. ולמש"כ החזו"א הובא לעיל דאף לר"פ טעמא דר"י משום דאין ק"צ חלוק אלא דאי היה ציץ מרצה כיון דמהני אף ליחיד ל"ל תורת היתר דק"צ, אי"ש חילוקא דטומאה הותרה מריצוי ציץ, דאף אי כח היתרם שוה, מ"מ שאני טומאה הותרה דלא הוי היתר אלא בציבור.

אולם בשטמ"ק אות ב' פליג ע"ד התוס' ונקט דטומאה הותרה שוה לריצוי ציץ, וה"ה דהו"מ פריך דר"י ס"ל דאף בלא ריצוי ציץ ליתכשר משום טומאה הותרה.

נטמא אחד מן הבזיכין

טו א', גמ' א"ל רב הונא ברדר"נ כו', עי' רש"י דפי' הקו' מר"י אמאי לא הוי הטהור בטהרתו, ומבואר דנקט דאי אין ציץ מרצה יכול לעשות שניהם בטומאה, ואזיל לשי' הנ"ל דאף לס"ד טעמא דר"י במתני' משום דאין ק"צ חלוק, ולכך ה"ה בזיכין כיון דאין ציץ מרצה אמרי' אין ק"צ חלוק ויכול לעשות שניהם בטומאה, **אולם** בתוס' ד"ה "ופליגי" מבואר להיפך מרש"י דאי ציץ מרצה יכול לעשות שניהם בטומאה, [כיון דאף הטמא דינו כטהור], ואי אין ציץ מרצה אמרי' הטהור בטהרתו, ולפ"ז צ"פ קו' הגמ' מחכמים, דמהא דפליגי חכמים דהטהור בטהרתו אע"ג דמודו דהציץ מרצה על העולין, מוכח דמשום ריצוי ציץ ליכא למיעבד תרוייהו בטומאה, ובע"כ דסברת ר"י משום הלכתא אחריני דאין ק"צ חלוק והיינו נמי טעמו במתני' ודלא כר"פ דדינא דמתני' משום דהוי כאבוד ושרוף, **ועי' קר"א ועול"ש הנ"ל**, והא דלא פי' התוס' קו' הגמ' כפשוטו דברייתא מבואר דע"י ריצוי ציץ עושים שניהם בטומאה ואילו לר"פ אי ציץ מרצה אמרי' דהטהור יאכל [וכפרש"י] משום דאזלי לשי' דכל נידון מתני' משום פסול מנחה שחסרה ובהא אי אין ציץ מרצה חשיב טפי חסירה משא"כ לענין לעשות שניהם בטומאה בהא ריצוי ציץ מהני טפי כיון דמשוי הטמא כטהור.

נטמא שבט אחד

גמ' ועוד אמר ר"א ת"ש כו', בביאור קו' הגמ' מצינו ג' דרכים, לפרש"י הנ"ל דס"ל דאי אין ציץ מרצה א"ש הא דעושין שניהם בטומאה אין לומר דקו' הגמ' אדר"י דכיון דאין הציץ מרצה שפיר עושין שניהם בטומאה, **ויעוין** בעול"ש דצ"ל דקו' הגמ' ארישא דברייתא בפסחים שם דפליג ר"ש אדר"י וס"ל דהללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן, ואהא אקשי' דכיון דאין הציץ מרצה הול"ל אין ק"צ חלוק, **וכן** מדוקדק בד' רד"ה לפי דהביא ד' חכמים דפליגי, [וצ"ע דעיקר הקו' מר"ש דפליג אדר"י ואמאי הביא לדי' חכמים], **אולם** לשי' התוס' הנ"ל דאי אין הציץ מרצה אין עושין שניהם

נטמאת אחת מן החלות

בטומאה, אי"ש קו' הגמ' אדר"י אמאי עושין שניהן בטומאה הא כיון דאין הציץ מרצה על טומאת הגוף [וכמש"פ תוד"ה "והכא"] הול"ל הללו עושין לעצמן.

ובשטמ"ק אות ג' ה' מבואר דרך נוספת בביאור הקו' דאף אי ציץ מרצה על טומאת הגוף מ"מ אמאי לר"י יעשו הטהורים בטומאה הא אין הריצוי מהני לטמאות הטהור, **וכ"כ** השעה"מ פ"ד מביאת מקדש סוף ה"ז בשי' הר"מ דס"ל דהציץ מרצה אף על טומאת הגוף.

תוד"ה, 'רבי יהודה אומר' כו', **עי'** בביאור דבריהם בשעה"מ פ"ד מביא"מ הי"ד, ונובי"ת או"ח סי' פ"ו, ובמקד"ד כ"ו סק"ב.

מסקנת הסוגיא

גמ', אלא א"ר יוחנן כו', מסקי' דאף אי ציץ מרצה על אכילות מ"מ ס"ל לר"י דאין קרבן ציבור חלוק, **ונחלקו** הראשונים אי פליג אף אר"א וס"ל דליכא חילוק בין נטמא לפני זריקה ללאחר זריקה [דהא אף בנטמא קודם זריקה ע"י ריצוי הציץ חשיב כלאחר זריקה ולית ביה אלא איסורא דאכילת בשר טמא כדפרש"י לעיל ד"ה "ורבנן"], **דברגמ"ה** [הובא במלאכת שלמה ובשטמ"ק השלם] נקט דל"ש לפני זריקה ול"ש לאחר זריקה, **אולם** ברש"ש דקדק מהר"מ בפייה"מ דאף לריו"ח לא אמרי' אין ק"צ חלוק אלא קודם זריקה, **וצ"ב** מ"ש ריצוי ציץ מנטמא לאחר זריקה, **ובכ'** הגרי"ז כתב דמבואר דאף דע"י ריצוי הציץ מועלת הזריקה, מ"מ אינה מתרת הבשר באכילה וקאי באיסורא דקודם זריקה.

בעיקר מסקנת הגמ' דטעמא דר"י משום דאין ק"צ חלוק, לכאוי' טעמא דחכמים דפליגי דל"ל להאי כללא, [ולפי"ז לכאוי' מצו סברי דאין ציץ מרצה ומ"מ הטהור יאכל דל"ד למנחה שחסרה וכן לא אכפ"ל בחילוקא דק"צ, **אמנם** מד' הגמ' לעיל יב ב' מבואר דבלא ריצוי ציץ אף הטהור פסול, **ובאחיזר** סי' מ"א האריך דכל סוגית הגמ' שם הוא אליבא דר"א אבל לר"ע דזריקה מועלת ליוצא ה"ה דמהני לטמא אף בלא ריצוי ציץ, והוכיח כן מד' הר"מ דפסק כחכמים דטהור יאכל, ובפ"ד מביא"מ ה"ז פ' דאין הציץ מרצה על האוכלין]. **אמנם** בחזו"א ל"ב סק"מ הק' דבפסחים עט א' מבואר דלכו"ע אמרי' אין ק"צ חלוק, וכ' דיתכן דכו"ע מודו דאין ק"צ חלוק וה"מ היכא דהקרבן הטמא משום התיירא דציבור אבל באיכא ריצוי ציץ דמהני אף ביחיד ל"א אין ק"צ חלוק, [ולכו"ע ציץ מרצה על אכילות] ופלוגתא חכמים ור"י אי היכא דאיכא להתיירא דטומאה הותרה דנים נמי התיירא דריצוי ציץ, או דבמקום דטומאה הותרה לא בעי' לריצוי ציץ ושם הקרבן הטמא הוא בתורת טומאה הותרה, **וכ"כ** בכ' הגרי"ז,

אמנם עיי"ש דדחו דברי יהודה ליכא לפרש כן, דכ"ז שייך בבזיכין דלא בעי היתר אכילה, אבל במתניי דבעי נמי היתר אכילה ואהא לא מהני טומאה הותרה, שפיר בעי אף לריצוי ציץ.

ע"ע קר"א ועול"ש דנסתפקו אי סברת ר"י דאין ק"צ חלוק הוא אף ביוצא, או דוקא בפסול טומאה, וכי להוכיח דמהא דבעי לעיל יב קרא דקודש קדשים הוא למילף דנפרסה אחת מהן כולן פסולות, מוכח דל"א אין ק"צ חלוק ביוצא, ויש לדחות לפמשי"כ החזו"א קמ"א כ"ו סקט"ו דכל האי דינא דאין ק"צ חלוק נאמר גבי מנחה לחוד דאי נחסר מקצתה אסורה כולה באכילה הלכך בעי הקרבתה כאחד, אבל בזבח דאי נשרף מקצתו הנשאר נאכל ליכא סברת אין ק"צ חלוק, ולפי"ז אי"ש דבעי בלחה"פ לקרא דקדש קדשים הוא דבלאו קרא היה דינו כזבח דל"ש ביה סברת אין ק"צ חלוק [מנחת אריאל].

עניני מזוזה

תלאה במקל

לב ב', ואמר רב יהודה כו' תלאה במקל כו', בביאור פסולא דתלאה במקל מצינו בראשונים בשמעתין ובב"מ קב א' [גבי תלאה בגובתא דקנא] כמה דרכים.

א- בר"מ בפ"ה מהל' מזוזה ה"ח ובטור סי' רפ"ט מבואר הטעם משום דאין המזוזה קבועה, **וכ"כ** השטמ"ק ב"מ קא ב' בשם הר"ן והר"פ בתי"ב ה"ב ולפי"ז לכאוי לא גרסי לקרא דבשעריך וכד' השטמ"ק אות ד', אמנם בב"ח פי' דמשעריך משמע שתקבענו בשעריך. ולפי"ז ה"ה דבתלה המזוזה ע"ג הכותל פסול, וכן מסתבר דאף בקבע המזוזה למקל ולא קבע המקל לכותל פסול.

ב- בנמוק"י פי' דטעם הפסול משום דבעי שיקבענה בצורת הפתח עצמו, וכיון דאין המקל חלק מהכותל אין המזוזה קבועה בצוה"פ, ולכאוי ה"מ בלא קבע המקל לכותל אבל בקבעה לכותל הר"ז טפל לכותל ושפיר חשיב המזוזה שע"ג כע"ג הפתח, וכן מפורש בנמוק"י בב"מ, ובתלה המזוזה ע"ג הכותל להאי פי' ל"ל מקור לפסול.

ג- עי' שטמ"ק ב"מ קא ב' משמיה דהר"פ בתי"ב הא' דחילק בין נתנה ע"ג הקנה מבחוץ לבין נתנה בתוך חלל הקנה, ומשמעות דבריו דאיירי בקנה תלוי וס"ל כהנמוק"י דפסולא דתלאה במקל הוא משום דאינו מונח ע"ג צוה"פ, אלא דה"מ במונח ע"ג הקנה מבחוץ אבל בנתנם תוך חלל הקנה לא חשיב הקנה כדבר בפ"ע אלא הוי כחלק מהמזוזה ודנים המזוזה כע"ג הכותל, **ובפרשה** סדורה עמ"ס מזוזה להגר"ק אות נ"ה פי' דס"ל דהפסול משום שאין המזוזה קבועה ולכך היכא דנתנה בתוך חלל הקנה דהמזוזה קבעה לא אכפ"ל במאי דאין הקנה קבוע [וצ"ב]. **ע"ע** לשון המרדכי [הובא בב"ח רפ"ט] דפי' ההיא דגובתא דקניא דיכניסנו בחלל הקנה ויקבענה בכותל, ומשמע דבעי אף לקביעות בכותל, וכן בעי להכניסו בתוך הקנה כהר"פ וצ"ב.

ע"ע ב"ח סי' רפ"ט דהביא פלוגתת המרדכי ורש"י ותוס' ב"מ שם אי בעי לקבוע המזוזה מסמרים לעיכובא או דסגי [בדיעבד] אף במונח ע"ג מדף, ועיי"ש דלרש"י ותוס' דאינו לעיכובא יכול לקבוע לפי שעה לכתחילה שלא במסמרים, **וכ"פ** הש"ך רפ"ט סק"ז, והא דתלאה בקנה פסול לפרש"י ותוס', צ"ל דהתם גרע כיון שאינו מונח על צוה"פ כדפי' הנמוק"י לעיל, אמנם בב"ח להלן פי' כיון שאינה נחה אלא תלויה ומתנדנדת באויר בפתח, ולפי"ז צ"ל דמדף קבוע טפי ממקל, וכן נראה מד' החיי אדם דפסק בתחילת דבריו כהב"ח דלפי שעה אי"צ מסמרים, ומ"מ סיים דאם לא קבעה אלא תלאה פסולה ולכך צריך להזהר שיקבע במסמר למעלה ולמטה.

ובמקדש מעט רפ"ט סעי' ד' הוכיח מד' השו"ע כשי' המרדכי מדלא הביא דינא דתלאה במקל פסולה, ובע"כ דכלל זאת בדינא דצריך למסמרנה במסמרים דהוא לעיכובא.

ע"ע פ"ת רפ"ט סק"ב דהביא בשם הגר"א דלא יכרוך המזוזה בקלף וכדו' שלא יהא חוצץ בין המזוזה למזוזת הבית, ולכאוי מקורו משמעתין דבעי' דתהא המזוזה ע"ג הצוה"פ עצמו [וכסברת הנמוק"י הנ"ל], ולכך באיכא חציצה בין הכותל למזוזה פסול, ולפי"ז בקבע הקלף לכותל לא הוי חציצה, וכ"כ המקדש מעט סי' רפ"ט סק"א, ובעמק ברכה ה' מזוזה אות י' כי לחדש דפסול משום תולמ"ה, ועי' בפרשה סדורה אות נ"ו. עוד דנו האחרונים באיכא אויר בין המזוזה למזוזת הפתח אי משוי חציצה להגר"א.

אחורי הדלת

גמ', תניא נמי הכי כו', ואמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחו בתוך חללו כו', **רהיטת** הגמ' דדינא דברייתא ודינא דשמואל ב' ענינים חלוקים הן, [וכמבואר בראשונים דבאחורי הדלת נחלקו אי הוי אף בדיעבד, ובדינא דשמואל לרוב ראשונים אין פוסל דיעבד וכלשון הגמ' מצוה להניחה כו', וכן הר"מ חילקן לב' הלכות בפ"ה מזוזה ה"ח, ושם פ"ו הי"ב].

והיה מקום לומר דאחורי הדלת פסולו אף תוך חללו של פתח, דכל שהוא אחורי הדלת לא הוי דרך ביאתך [כמש"כ הנמוק"י], ודינא דשמואל דאף לפני הדלת בעי' דיהא בתוך חללו של פתח מקרא דבשעריך, [וכן פי' בחי' הגרא"ל במכתב סוף ח"א], **אולם** בראשונים מבואר דאף אחורי הדלת איירי מחוץ לחלל הפתח, עי' רד"ה "שהניחה" פי' שקבעה "בכותל" אחורי הדלת, וכ"ה בנמוק"י, ובפסקי הריא"ז, [אבל בתוך חלל הפתח לעולם כשר אף אחורי הדלת], ולפי"ז צריך לבאר מאי הוסיף לן שמואל אדינא דברייתא, ומצינו כמה דרכים.

א- בנשמ"א כלל ט"ו כי לבאר דאחורי הדלת דברייתא היינו בכותל הבית [וכלשון רש"י שקבעה בכותל], ודינא דשמואל איירי בקבעה [מחוץ לחלל הפתח] ע"ג מזוזת העץ, [וכלשון רד"ה "בתוך" דקבעה בחוץ ולא פי' ע"ג הכותל], ושורש החילוק דשאני מזוזת העץ דנקבע לשם מזוזת הפתח, הלכך אית ליה שם מזוזה אף שלא כנגד חלל הפתח, משא"כ כותל האבן, והעירו דלפי"ז בפתח דאין לו מזוזת עץ, דהכותל עצמו משמש למזוזה כמבואר בסי' רפ"ז, לכאוי אין נחשב הכותל לאחורי הדלת, וצ"ב דא"כ אמאי בהוסיף פצימים ע"ג הכותל גרע.

ב- עוד יתכן דאחורי הדלת הוא דוקא כשקובע מבפנים בתוך הבית, משום דאי"ז דרך ביאתך, אבל כשקובע כלפי חוץ חשיב דרך ביאתך אף ע"ג הכותל, ולא מיפסל אלא משום דינא דשמואל דבעי' תוך חלל הפתח, ועי' בפרשה סדורה אות נ"ז.

ג- בטה"ק נקט [בשי' רש"י] דדינא דשמואל והברייתא הוא ענין אחד, וכן נראה מדברי היד הקטנה [במנחת ענין] פ"ג הי"א דכתב לדינא דבקבעה מחוץ לחלל הפתח בין מבפנים ובין מבחוץ בין ע"ג הכותל ובין ע"ג העץ פסולה, [וכן דקדקו מד' השו"ע דפסק בסי' רפ"ט סעי' ב' דינא דשמואל ולא הזכיר נמי דינא דאחורי הדלת].

נחלקו הראשונים אי פסולא דאחורי הדלת הוא אף לענין דיעבד, **דבר"מ** פ"ה מזוזה ה"ח פסק דאחורי הדלת לא עשה כלום וכ"ה בנמוק"י, וכ"מ רד"ה "סכנה", **אולם** בטור סי' רפ"ט [כדפי' הב"י והב"ח] פסק דכשר בדיעבד, [וכ"כ הב"ח בשי' התוס'], ולדבריו בע"כ דהב"י ושמאל חד דינא הוא, **ובנשמ"א** כ' לפי"ד הנ"ל דאף הטור לא הכשיר בדיעבד אלא בקבעה מחוץ לחלל ע"ג המזוזה והיינו דינא דשמואל, אבל בקבעה ע"ג הכותל פסול.

הכרעת הרמ"א והפוסקים

עי' רמ"א רפ"ט סעי' ב' דאם שינה אינו מעכב ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה, **ונחלקו** האחרונים בכוונתו, **יעוין** בדברי חמודות סי' ח' אות ט"ז, וש"ך, דהרמ"א פסק כהטור דאחורי הדלת כשר בדיעבד, ולפי"ז מש"כ הרמ"א ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה, צ"ל כהנשמ"א דה"מ ע"ג מזוזת העץ, **וכ"כ** במקדש מעט ובגידולי הקודש רפ"ט, [אמנם עיי"ש דנקט דאין כונת הרמ"א לדי' הטור, דלעולם אחורי הדלת [דהיינו ע"ג הכותל] פסול אף בדיעבד וכלל זאת הרמ"א במש"כ ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה, דר"ל דלא יניחנה ע"ג האבן שמחוץ לחלל הפתח אלא יניחנה ע"ג הפצים].

עוד יעוי"ש בגידוה"ק דנסתפק לדי' הרמ"א אי כשר בדיעבד אף כשהעץ רחב הרבה, או דבעי טפח הסמוך לפתח, ובחי' אדם כלל ט"ו דין כ"א נקט דבעי דוקא בטפח הסמוך, [ואולי זהו נמי כונת הרמ"א שיניחנה במזוזה עצמה דהיינו בטפח הסמוך, ולפי"ז י"ל דכשר לדי' הש"ך אף במניחה ע"ג האבן]. **ובנשמ"א** בתחילת דבריו כ' דיתכן דהרמ"א לא קאי אלא אדינא דטפח הסמוך לפתח דבהא לכו"ע אינו מעכב, [ומש"כ ובלבד שיניחנה כו' היינו תוך חלל הפתח, ול"ל מקור מדברי הרמ"א להכשיר בדיעבד חוץ לחללו של פתח]. **וע"ע** ב"י הגר"א דנקט בכוונת הרמ"א דקאי אף אחללו של פתח, ולא נתפרש בדבריו מאי דינא דחוץ לחלל ע"ג הכותל.

ע"ע רמ"א רפ"ו סעי' ב' דמבואר דפלוגתת הראשונים דחדר דאיש ואשה ישנים אי חייב במזוזה איירי כשהמזוזה אחורי הדלת, וצ"ב אמאי לא דנו לפסול משום אחורי הדלת, ואפשר דלא הכשירו אלא בתוך החלל דבזה לכו"ע כשר אף אחורי הדלת כדנתבאר, [ואי איירי לדי' הטור דכשר בדיעבד א"ש וא"י במשמע], ולמש"כ הנשמ"א דלכו"ע כשר בדיעבד ע"ג המזוזה עצמו א"ש.

תוך חללו של פתח

גמ', ואר"י א"ש מצוה להניחה כו', **עי' נמוק"י** דטעמו דשמואל משום דבעי דרך ביאתך וכתוב בשערך כו', וצ"ב אמאי הוצרך לבי' קראי, וביותר צ"ב דהא דינא דשמואל הוא לכתחילה לחוד

[וכמש"כ הנשמ"א להלן לרוב ראשונים], ואי ילפי ליה מקרא דדרך ביאתך הו"ל לפסול אף בדיעבד כדפסלי מה"ט אחורי הדלת כמש"כ הנמוק"י לעיל. ויתכן דעיקר הדין נלמד מקרא דבשעריך ולא בעי לדרך ביאתך אלא לגלויי לן דבשעריך לא מיקרי אלא תוך חלל הפתח דלא נימא דאף כשמניחה בחוץ על המזוזה חשיב בשעריך, [וא"ש לד' הנשמ"א דמזוזות העץ בחוץ אית ליה תורת מזוזה כבפנים].

ע"ע נשמ"א דדעת כל ראשונים להכשיר בדיעבד חוץ לחלל הפתח לבר משי' הר"מ דלא הזכיר לדינא דשמואל, ומשמע דס"ל דאף חוץ לחלל הפתח פסול בדיעבד, [ואף דהזכירו הר"מ בפ"ו ממזוזה הי"ב כמש"כ הכס"מ שם, מ"מ השמיט לישנא דמצוה], **אמנם** בב"י נראה דבדינא דשמואל אף להר"מ כשר בדיעבד.

כתבה על שני דפין

לג א', גמ', כתבה על שני דפין פסולה כו', **נחלקו** הראשונים בפסולא דשני דפין, **שיטת** רש"י דכתבה ביריעה אחת אחת בב' עמודים והניח גויל חלק ביניהן, ומשמעות דבריו דדוקא בהניח גויל חלק אבל בכתבן בב' עמודים בלא הפסק ואין ראויים ליחלק לב' כשר, **וכ"כ** הטה"ק ע"ד תוד"ה "כתבה". **עוד** משמע דה"מ בכתבן בב' עמודים, אבל בכתב בעמוד אחד והניח גויל חלק בניהן כשר, **ועי'** פ"ת סי' רפ"ח סק"ד וצריך בירור בדבריו.

שיטת תוס' ורא"ש בשמעתין ורמב"ן גיטין כ' ב' ור"מ פ"ה ממזוזה ה"א דפסול דוקא בכתבו בשני חתיכות דומיא דגט ומגילת סוטה, [וס"ל דכל מקור פסולא דשני דפין משום ילפי' כתיבה כתיבה מסוטה וכמש"פ הטה"ק].

ובישוב שיטת רש"י [מ"ש מגט וסוטה] צ"ל ע"פ מש"כ הקרי"ס ריש פ"ה ממזוזה דמקור פסולא דשני דפין מקרא דוכתבתם דבעי' שיהיו כתובין שניהם בעור אחד, ולא נתחדש כן אלא גבי מזוזה. **וכן** צ"ל בשי' הר"מ דבסוטה פ"ד ה"ח משמעות לשונו דפסול אף בעור אחד [וכמש"כ הקרי"א סוטה יח א'], ובמזוזה לא פסל אלא בב' עורות, ובע"כ דלא ילפי' מזוזה מסוטה אלא מקרא דוכתבתם, אלא דיתכן דס"ל דילפי' מזוזה מגט, **אמנם** אי"צ לזה דברש"י סוטה יח א' ד"ה "על" משמע דפסולא דשני דפין בסוטה הוא אף בעור אחד, [ול"ד לגט כמש"כ התוס'], וא"ש דילפי' מזוזה מסוטה [וכדמבואר בתוס' דאי בסוטה פסול ילפי' מזוזה מסוטה ולא מגט]. **ובטה"ק** נקט בשי' רש"י דאף בגט פסול ב' עמודין בחתיכה אחת וההיא דגיטין פז ב' איירי בלא הניח גויל חלק ביניהן.

עוד הקשו התוס' לשי' רש"י מד' הירושלמי דכתבן בשני עורות פסולה, [ומשמע דב' דפין כשירה], **אמנם** במרדכי משמיה דהר"י אלחנן הוכיח מד' הירושלמי כרש"י דלהדיא שם דב' דפין

בעור אחד נמי פסול, וכן הק' הרש"ש ובב"י הגר"א רפ"ח סק"ז ע"ד תוס'. ועיי"ש בביהגר"א סק"ד בשי' הר"מ, ובפני משה פי' ב' דפין דהירושלמי דוקא בחילק פרשה אחת לב', והעירו דלפ"ז י"ל דתוס' נמי מודו דבכה"ג פסול ועיקר פלוגתתם ע"ד רש"י דבחילק ב' פרשיות לב' דפין כשר.

נחלקו הראשונים בב' עורות ותפרן אי חשיב כעור אחד וכשירה או לאו, דבתוס' לעיל לעיל לב א' ד"ה "דילמא" נקטו בשי' רש"י דמהני תפירה אף לאחר כתיבה, ולכך בחסרה מזוזה שיטת אחת נוטלין שיטה אחת מס"ת ותופרה למזוזה, ו**כ"מ** ברש"י מגילה ח ב' ד"ה לתופרן" [כמש"כ הריטב"א שם], ו**יעוין** פ"ת רפ"ח סק"ד דלשי' רש"י דב' דפין בעור אחד פסול צ"ל דתפרן זה למעלה מזה וצ"ב סו"ד שם, **אולם** בר"מ פ"ה ממזוזה ה"א מבואר דל"מ תפירה, ו**בשו"ת** הגרע"א תשו' רי"ג דקדק לשונו דדוקא תפירה לאחר כתיבה פסולה אבל קודם כתיבה כשירה, ו**עי"ש** עוד בתשו' י"א דכ' להוכיח מדברי תוס' סוטה יח א' דפסול אף בתפרן קודם כתיבה, [ו**עי'** קר"א סוטה שם, ובית שמואל אבהע"ז סי' ק"ל סק"ח, ובית מאיר שם ואכ"מ].

וסברת החילוק בין תפירה קודם כתיבה ללאחר כתיבה צ"ב דאי תפירה ל"ח חיבור מאי אהני קודם כתיבה, ואמרו דיתכן דלעולם תפירה חשיב חיבור, וטעמא דקודם כתיבה פסולה, דס"ל להר"מ דעיקר פסולא דשני דפין קאי על שעת כתיבה ועפ"י דהקרי"ס הנ"ל דילפי' ליה להאי פסולא מקרא דוכתבתם דבעי' דהכתיבה תיעשה ע"ג עור אחד, [וכן מבואר גדר זה בד' הגרע"א תשו' רי"ג], ולפ"ז בסוטה יהא כשר אף בתפרן לאחר כתיבה ועי'.

ובשי' רש"י דתפירה לאחר כתיבה נמי כשירה, **יעוין** בקר"א ע"ד התוס' לב א' דהק' דלפ"ז הירושלמי [המובא בתוס'] דחילק בין ס"ת לתו"מ איירי בלא תפרן, וצ"ב דבכה"ג אף בס"ת פסול ויש ליישב.

גמ', והניחה בשני סיפין פסולה, **צ"ב** דבהניחה ממש בשני סיפין תיפו"ל דפסול משום דאין כאן מזוזת ימין, ו**יעוין** בבית הלוי עה"ת בסוה"ס דכתב דצ"ל דשני הסיפין היו בימין הפתח אלא דמופרדין זה מזה ע"י אויר, ובזה כ' ליישב קו' התוס' על רש"י מאי שייך בדף אחד הניח בשני סיפין.

היכר ציר

היכר ציר

לג א', גמ', ואמר רב יהודה אמר שמואל במזוזה הלך אחר היכר ציר, **עי'** רש"י דהלך אחר החור שבסוף שציר הדלת סובב בו, **ובפסקי** רי"ד הוסיף דדרך סגירת הבתים לעשות החורים לצד פנים, וכשפותח הדלתות נקפלות לתוך הבית, **וכ"ה** בחי"א כלל ט"ו דין י"ח, **ויעוין** שאילת יעבץ סי' ע' דבמקום שאין היכר ציר אזלי בתר נקישת הדלת, ואותו חדר שהדלת נוקש בו והמשקוף והמזוזות הם מחוץ לדלת חשוב כמו שציר הדלת סובב בו, ולפי"ז ה"ה בדלת הזוה הנפתחת לצד אזלי בתר נקישת הדלת, **וכן** משמעות דבריהם דבדלת הנפתחת לצד חוץ והיכר הציר לצד פנים לעולם אזלי בתר מקום סגירת הדלת.

בעיקר מעלת היכר ציר, **עי'** לשון רש"י דההוא צד שהחור בו חשיב בית, ומשמעות דבריו דההיכר ציר מכריע שהחדר שבו ההיכ"צ חשיב כפנימי וחדר הב' כחיצון ומשמש הפתח לכניסה מחיצון לפנימי ויציאה מפנימי לחיצון, הלכך קובע המזוזה בימין הכניסה לפנימי, **אולם** מד' השטמ"ק להלן לג ב' אות ה' דנקט דהיכר ציר לפטור לא אמרי' מבואר דאי"ז הגדר [דלענין הגדרת כניסה ויציאה ל"ש לחלק בין חיוב לפטור], וצ"ל [וכע"ז כ' בפרשה סדורה אות ל"ט] דלעולם אף באיכא היכ"צ דנים הפתח ככניסה לתרויהו ומן הדין היה צריך לקבוע על שני המזוזות אלא דל"ש בפתח אחד ב' מזוזות [כמש"כ לבאר בפ"ס שם], הלכך קובע המזוזה בימין שאליו ההיכ"צ דהוא צד החשוב שבפתח, וע"י זה פוטר ב' החדרים, ואע"ג דאינו בימין חדר השני מ"מ כיון שקבע בימין חדר הא' חשיב שפיר קבוע במקום הראוי לו, ויש להוסיף דכבר חקרו האחרונים [**עי'** ח"י הגרא"ל ח"א סי' י"ז ד"ה "ונראה"] אי חיוב המזוזה הוא על הבית אלא דמקום הקביעות הוא בפתח, או דיסוד החיוב הוא הפתח אלא דאיכא תנאי דיהא פתח של בית, ולהך גיסא דיסוד החיוב הוא על הפתח אי"ש טפי הא דקביעות המזוזה בימין של אחד פוטר אף השני].

וכן מוכח גדר זה בד' רבינו ירוחם המובא בב"י דפי' פיתחא דבי גברי ובי נשי באופן דחילק פתח הפתוח לרה"ר לשנים ותרויהו משמשים לכניסה, ודלת אחד לשניהם, ואין אנו יודעים לאיזה צד יקרא פתח לשים המזוזה שם, דאזלי בתר היכ"צ, **ולכא'** פשיטא דבכה"ג אין ההיכ"צ מברר הכניסה והיציאה דהא תרויהו כניסה הן, ובע"כ דנתחדש דקביעות המזוזה בהכ"צ פוטר ב' הפתחים, **ובמקדש** מעט רפ"ט סקט"ז כתב דיתכן דהרי"ז ס"ל כשי' הר"מ דפתח בלי דלת פטור, דלפי"ז י"ל דההיכ"צ מברר דהדלת שייך אליו ופתח הב' הוי כבלי דלת, ודחה.

היכר ציר

ומצינו באחרונים כמה ספיקות דלכאוי תלויים בב' גדרים הנ"ל.

א- בפתח שאין בו היכר ציר אי הוי ספק ושניהם חייבים בתורת ספק, או דשניהם חייבים בתורת ודאי [ויתכן דקביעות בצד אחד יפטור תרומיהו וכדלעיל], **עי** שאילת יעבץ ח"א סי' ע', ובפרשה סדורה שם.

ב- בב' חדרים השייכים לב' אנשים אי חובת קביעות המזוזה חל אתרומיהו, או דדוקא אההוא דאליו פונה ההיכר ציר, **ויעוין** לשון הסמ"ג [מ"ע כ"ג] בעה"ב שציר הדלת סובב בו חייב לעשות מזוזה [ויש שם חילופי גירסאות].

ג- באיכא ב' פתחים בין ב' החדרים, ובאחד מהם ההיכ"צ לכוון חדר אחד, ובשני לכוון חדר השני, דל"ש כאן הכרעה מהו פנימי ומהו חיצון כיון דאיכא סתירה בין ב' הפתחים, אבל אי ההיכ"צ אינו אלא מעלה במקום הקביעות ולעולם תרומיהו חייבים לא הוי תרתי דסתרי וכל פתח דנים לפי ההיכ"צ שלו. אמנם בכ"ג דתרתי דסתרי יתכן לדון סברא נוספת, דאף אי נימא דההיכ"צ מברר מהו פתח הכניסה, אין הגדר דמברר שימוש החדר דהוא העיקר, אלא מברר שימוש הפתח, דהפתח שבו ההיכ"צ הוא נעשה לשמש לכניסה [ולעולם מבחינת שימוש החדרים שניהם שקולים], וסברא כע"ז הובא בבית מאיר סי' רפ"ט להלן, ולפי"ז אף בב' פתחים לא הוי תרתי דסתרי דאין אנו מכריעים שימוש החדר אלא שימוש הפתח, ושפיר שייך לדון על כל פתח בפ"ע.

ד- **עי** מהרי"ל סי' צ"ד הובא בט"ז רפ"ט סק"ד דבג' חדרים זה לפנינו מזה [וב' החיצונים פתוחים לרה"ר], וחדר האמצעי פתוח לב' החיצונים, אזלי בתר היכ"צ ואי ההיכ"צ דהאמצעי פונה לב' החיצונים, קובע המזוזה בימין הנכנס לב' החיצונים, **וכ"כ** בדה"ח הל' מזוזה, **וצ"ב** דאי היכר ציר ענינו לברר מהו עיקר הכניסה, הכא הרי איכא סתירה מוכחת דכיון דשני פתחיו הוא כניסה לחיצונים מאין נמצא האדם בזאת האמצעי, **וכן** הקשה ביד הקטנה פ"ג במנחת עני סק"ג, ובע"כ כהנ"ל דההיכ"צ אין מברר אלא מקום קביעות המזוזה ולעולם דנים הפתחים אף ככניסה לאמצעי, **אמנם** בעיקר הקו' היה מקום לומר דאי"ז סתירה דלעולם שייך לדון דב' פתחיו של חדר האמצעי משמשים ליציאה מהחיצון לפנימי, וכל ביאתו לשם הוא בדרך יציאה וכמבואר בגמ' להלן דעיקר עדיף על פנימי, אמנם בד' המהרי"ל דפנימי עדיף עדיין צ"ב.

ב' חדרים שאינן שוין

שיטת המרדכי, **עי** מרדכי סי' תתקס"א דלא אזלי בתר היכר ציר בין גברי לנשי אלא בשניהם עיקר ושניהם פתוחים לרה"ר, אבל מבית לחדר ולעליה שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו מבית לשם לא אזלי בתר היכ"צ כו', **ונחלקו** הבית מאיר סי' רפ"ט והאב"ד גלונא [הובא בב"מ שם] בכונת המרדכי, אי ר"ל דאזלי בתר חשיבות החדרים [וכלשונו שעיקר תשמישו שם], או דאזלי

היכר ציר

בתר עיקר שימוש הפתח [וכלשונו דמוצאו ומובאו לשם], ונפק"מ לב' חדרים הפתוחים לרה"ר ואחד חשוב יותר מהב', וכן היכא דהאחד אינו פתוח לרה"ר, והחיצון חשיב טפי מהפנימי, אי אזלי בתר שימוש החדר וקובעים בימין הכניסה לחיצון, או דאזלי בתר שימוש הפתח וקובעים בימין הכניסה לפנימי.

דעת הבית מאיר סי' רפ"ט דהמרדכי בתחילתו איירי בששניהם פתוחים לרה"ר, ואזלי בתר חשיבות החדרים וכיון דשימוש העליה והחדר חשיבי טפי מהבית, קובעין בימין הכניסה לחדר ולעליה, ו**סו"ד** המרדכי דכתב וכן מצאתי כתוב כו', מתפרש דאף כשהעליה או החדר פתוחים לרה"ר והבית אין פתוח, ועיקר שימוש הפתח הוא לכניסה מהחדר לבית, מ"מ אזלי בתר שימוש החדר. ולפי"ז לא נתבאר במרדכי כלל מעלת פנימי וחיצון, ויתכן דאף כשתשמישי החדר שוין ליכא מעליותא דפנימי וחיצון, אמנם לשון המרדכי בתחילת דבריו "ששניהם עיקר ושניהם פתוחים לרה"ר", מורה דכשאין שניהם פתוחים לרה"ר [ותשמישן שוה] איכא למעלת פנימי וחיצון ולא אזלי בתר היכ"צ.

ובב"מ הוכיח כשיטתו מד' הגמ' להלן לג' ב' דבית שער הפתוח לגינה ולקיטונית אין הולכים בתר היכ"צ אלא אמרי' דקיטונית עיקר וכדפרש"י שם ד"ה "קיטונית", ופי' נידון הגמ' שם אף בפנימי וחיצון ויבואר במקומו.

דעת האב"ד גלונא וכן האריך בגידולי הקודש סק"ז דאין תשמישי החדר מכריע כלל, אלא אזלי בתר שימוש הפתח, וכונת המרדכי דהעליה והחדר אינם פתוחים לרה"ר, או אף בפתוחים לרה"ר ועיקר כניסתו ויציאתו הוא מהבית לעליה וחצר, הלכך קובע המזוזה בכניסה לחדר והעליה דזהו עיקר תשמישו של פתח ליכנס מחיצון לפנימי, ו**סו"ד** המרדכי וכן מצאתי כו' הוא המשך וסיוע לדינו הראשון וכמש"כ בגידוה"ק, [ועי' חזו"א קס"ח סק"א דהגיה בסו"ד המרדכי] **ובשו"ת** זרע אמת יו"ד סי' קל"ד כ' לפרש כונת המרדכי ע"ד הנ"ל דאזלי בתר שימוש הפתח, אמנם פי' רישא וסיפא דהמרדכי בדרך מחודשה דבתחילה איירי המרדכי בששניהם פתוחים לרה"ר ועיקר תשמישו הוא בבית ולא בעליה, הלכך קובע המזוזה בכניסה לעליה דעיקר שימוש הפתח ליכנס מן העיקר לטפל, ובסו"ד המרדכי הוסיף לחדש דאף כשהעליה פתוחה לרה"ר והבית אינו פתוח קובע בכניסה לעליה וצ"ב.

יל"ד לשי' האב"ד גלונא דכ"ד המרדכי איירי במעלת פנימי וחיצון, אי איכא נמי מעליותא דתשמישי החדר כששניהם פתוחים לרה"ר ושויין בשימושי הפתח, ומדהשוה האב"ד גלונא ד' המהרי"ל [להלן] לשי' המרדכי מבואר דנקט דאין שימוש הפתח מכריע כלל וכששניהם פתוחים לרה"ר לעולם אזלי בתר היכ"צ, וקצ"ב לשון המרדכי בתחילתו "ששניהם עיקר" ושניהם פתוחים לרה"ר.

היכר ציר

עוד יל"פ כונת המרדכי דאף אי ליכא למעליותא דשימוש החדר ומעלת פנימי גובר על מעלת עיקר, מ"מ בששניהם פתוחים אי תשמיש חדר אחד עיקר הרי ממילא הוגדר לן דשימוש הפתח נעשה לצורכו וחשיב כפנימי וחיצון, ולפי"ז יל"פ כונת המרדכי דנקט ב' אופנים דשימוש הפתח קובע, חדא היכא דשניהם פתוחים ותשמיש אחד מהם עיקר, **וכן** בששניהם שוין בתשמישן אלא דאחד פתוח והאחד אינו פתוח.

שיטת המהרי"ל סי' צ"ד [כדדקדק ה"ז רפ"ט סק"ד] דבפתח שבין בית לחצר אי שניהם פתוחים לרה"ר אזלי' בתר היכ"צ, ואי החצר אינה פתוחה קובע בכניסה לחצר, ומבואר דליכא מעלה כלל לתשמישי החדר ולכך כששניהם פתוחים אע"ג דשימוש הבית חשיב טפי מהחצר אזלי' בתר היכ"צ, **וכן** מבואר דמעלת פנימי עדיף מהיכ"צ הלכך כשאין החצר פתוחה לרה"ר לעולם קובע בכניסה לחצר דהיא פנימית, **עוד** מבואר דמעלת פנימי עדיף על חשיבות החדרים [ועיקר ד' המהרי"ל דאף בחצר איכא להכרעת ההיכ"צ יבואר להלן].

ובבית מאיר והאב"ד גלונא הנ"ל נחלקו לשיטתם אי פליג המהרי"ל ע"ד המרדכי, **ומדברי** הב"י דהביא לתרויהו משמע דהשוה שיטתם דאף להמרדכי פנימי עדיף על חשיבות החדר.

ע"י הכרעת הש"ך רפ"ט סק"ו וחיי"א כלל ט"ו דין י"ח דלא אזלי' בתר היכ"צ אלא במקום ששני הבתים שוין בתשמישן אבל אם אחד הוא עיקר תשמישו אזלי' בתריה ואין משגיחין בהיכ"צ ודלא כהמהרי"ל, אמנם לא נתבאר בדבריהם אי במקום דב' החדרים הוי פנימי וחיצון מעלת תשמישי החדר עדיף על פנימי [וכשי' הבית מאיר], או דבזה פנימי עדיף.

פתח שבין בית לחצר

במהרי"ל בתשו' הנ"ל נקט דבית הפתוח לחצר אם שניהם פתוחים לרה"ר אזלי' בתר היכ"צ וכשהחצר פנימית לעולם קובע לימין כניסת החצר, **ובבית מאיר** שם תמה ע"ד דלא מיבעיא לשי' רבינו מנוח דחצר חיובו מחמת הבית דפשיטא דל"ש לקבוע לכוון החצר אלא אף לשי' הרא"ש דחצר חיובו מחמת עצמו, מ"מ כיון דבית נגד חצר מיקרי עיקר תשמיש אמרי' בית עיקר וקובע לכוון הבית וכמבואר בסוגיא דקיטונת, **ובחזו"א** קס"ח סק"ד ה' הסכים לעיקר ד' המהרי"ל דפנימי עדיף על עיקר, ולכך לשי' הרא"ש דחצר חיובו מחמת עצמו צדקו ד' המהרי"ל, אלא דלדינא נקט דכיון דלרוב ראשונים חצר חיובה מחמת הבית אין קובע לכוון החצר, ובששניהם פתוחים לרה"ר נקט דבכל ענין קובע לכוון הבית בברכה וכמבואר בסוגיא דקיטונת.

היכר ציר

ובגידה"ק רפ"ט סק"ח נקט בשי' המהרי"ל דאף אי חצר חיובו מחמת הבית, מ"מ כיון דהחצר פנימית ומשמש הפתח לביאה מהבית לחצר ויצאה מהחצר לבית, קובע המזוזה לימין כניסת החצר שהוא דרך ביאתו דהפתח, [ולפי"ז מבואר דשייך לחלק סיבת חיוב הפתח מדרך ביאה דהפתח, דאע"ג דסיבת חיובו דהפתח מחמת הבית מ"מ קובע המזוזה בדרך ביאתו דהפתח שהוא מהבית לחצר].

ומשה"ק הב"מ מקיטונית צריך לחלק דהתם אין הנידון על הגדרת דרך ביאה דהפתח, אלא על התיחסות הבית שער לבית או לגינה, ובהא נחלקו חכמים ור"י אי הבי"ש שייך טפי לגינה או לבית אבל לענין הגדרת קביעות המזוזה בפתח שבין בית לחצר לכו"ע לא אזלי בזה בתר עיקר, אלא בתר היכ"צ.

וכעיקר שי' המהרי"ל דקובע לכוון החצר, מצינו כע"ז במלחמות סוכה [ד א' בדפי הרי"ף] דפי' דינא דבי הריזקי דקובע המזוזה דפתח החצר לימין כניסת החצר, ודלא כמשמעות רש"י לג ב' דקובע לכוון הבית, ובה הוכיח דב"ש דחצר חייב במזוזה ע"ש, **אמנם** יתכן דכ"ד הרמב"ן באיכא ב"ש בין החצר לבית, אבל בגונא דהמהרי"ל דאיכא פתח בין הבית לחצר אמרי' דבית עיקר וקובע לכוון הבית.

פתח בין חדר גדול לחדר פחות מדע"ד

כתב הש"ג סוף ה' מזוזה משמיה דהריא"ז דבית גדול הפתוח לקטן שאין בו דע"ד לא אזלי בתר היכ"צ וחייב במזוזה שפתחו של גדול הוא והרי הוא כבית הפתוח לרה"ר כו', ולא נתבאר אי איירי אף כשהקטן פנימי, או דווקא כשהקטן פתוח לרה"ר כיון דנכנסים ממנו [הבאים מרה"ר] לגדול, [עי' גדוה"ק רפ"ט סק"ט].

וברעק"א רפ"ו סעי' י"ג נקט לדינו דהרא"י, ומשמעות דבריו דאף כשהקטן פנימי חייב מצד הגדול, **וכ"כ** הפמ"ג ס"י תרכ"ו הובא במ"ב שם סקכ"א לענין פתח הסוכה דאע"ג דפטור ממזוזה, מ"מ כשהסוכה לפניו מחדרו צריך מזוזה משום חדרו.

ומשמעות הריא"ז דקובע המזוזה לימין כניסת הגדול [וכדין פתח הפתוח לרה"ר], **וכ"כ** בבנין ציון ס"י צ"ט, **וכן** נקטו האחרונים בד' הגרע"א, ויש לברר אמאי לא אזלי בזה בתר היכ"צ או בתר הכרעת פנימי, ואיכא כמה דרכים בזה.

א- דכלל הוא דכל פתח הפתוח למקום פטור אין היכ"צ ופנימי מכריע, וגדר הדברים דאף במקום היכ"צ ופנימי תרוייהו חייבין, ולא נאמרו הני הכרעות אלא להגדיר מהו דרך ביאתו לענין קביעות מקום המזוזה, הלכך היכא דחד מיניהו פטור פשיטא דצריך לקובע המזוזה לכוון הגדול, ויסוד זה מבואר בשטמ"ק להלן לג ב' אות ה' בדעת ר"י דס"ל דבית שער הפתוח לגינה ולקטונית אמרי' בית עיקר ולא אזלי בתר היכ"צ לפטור, [אמנם בד' השטמ"ק אין מוכח אלא

היכר ציר

לענין היכ"צ, והגרע"א חידש סברא זו אף לענין פנימי, ולפי"ז כ"ד הגרע"א הוא למאי דקיי"ל כר"י, אבל לחכמים דאמרי' היכ"צ לפטור, כ"ש דנימא פנימי עיקר אף במקום דהפנימי פטור. **ב- אמנם** בחזו"א קס"ט סק"ב נקט דאין זה כלל בכל מקום הפתוח לפטור, אלא דווקא בחדר קטן שהוא טפל בתשמישו לגדול דאמרי' דעיקר מכריע כנגד פנימי וכדעת הבי"מ, אלא דהבי"מ נקט דעיקר דוחה פנימי אף בב' חדרים החייבים בפ"ע ומריהטת החזו"א נראה דכ"ד דוקא בפתוח למקום פטור דלא חזי לתשמישה. ומה"ט אין קובעים מזוזה בפתח בית הכסא לימין כניסת החדר, דכיון דביה"כ חזי לתשמישו אף בפחות מד', אית ליה חשיבות דחדר ואין הגדול עדיף, **ועי"ש** דלד' הרעק"א בע"כ פלוגת חכמים ור"י בקיטונות איירי אף כשהגינה פנימית, ופלוגת חכמים ור"י אי עיקר מכריע כנגד היכ"צ ופנימי, וכ"ד הרעק"א הוא לשי' ר"י דקיי"ל כוותיה, **[אמנם]** ברש"י שם דפי' דהנידון בדין עיקר כנגד היכ"צ ולא הזכיר פנימי, משמע דאיירי בשניהם פתוחים אבל בפנימי לכו"ע פנימי דוחה עיקר, **ובעיקר** קו' החזו"א מקיטונות היה מקום לחלק, דכ"ד הגרע"א דווקא בחדר פחות מדע"ד, אבל גינה חשיב טפי חזי לתשמישתיה, והלכך אף אי בגינה מודה ר"י דל"א בית עיקר, מ"מ פחות מדע"ד לכו"ע חשיב פתחו של גדול.

יעוין במכתב הגר"ד לנדוי בסוף מס' מזוזה להגר"ק דדן נפק"מ בין ב' הדרכים, בפתח שבין חדר חיצון של בעה"ב [דחיבו מדאורייתא], לחדר פנימי שכור [דחיבו מדרבנן], דלסברת החזו"א ליכא נפק"מ בדרגת החיובים כיון דב' החדרים חזי לתשמישן. **עוד** יש לברר אי לסברת החזו"א איכא לדינא דהפמ"ג הנ"ל, דפתח שבין חדרו לסוכה, קובע לכוון חדרו, או דסוכה בימי הסוכות לעולם חשיב ראוי לתשמישו ואין טפל לחדרו. **עוד** יש לברר לד' החזו"א דחדר פחות מדע"ד דחזי לתשמישו חשיב דירה, אי אית ליה תורת דירה אף לחייבו במזוזה [כשאינו ביה"כ], או דכ"ד לענין דאין טפל לחדר הגדול אבל לעולם אין חייב במזוזה בפחות מדע"ד, **וע"ע** להלן ד' החמודי דניאל בזה. **וכן יל"ד** בגדול הפתוח לקטן פחות מדע"ד, והקטן פתוח לביה"כ, אי חשיב הקטן כבית שער לביה"כ ואין קובע לכוון הגדול, או לאו, ויבאר להלן בסוגית ב"ש. **ג- עוד** יתכן בכונת הגרע"א דלעולם ל"ח הפתח שבין גדול לקטן אלא כיציאה מהגדול לקטן, וס"ל דפתח יציאה נמי חייב, אלא דאיכא תנאי נוסף דצריך לקבוע המזוזה בדרך ביאה, וכלפי הגדול חשיב דרך ביאה מהקטן לגדול. **ויל"ד** בג' חדרים זה לפניו מזה וב' הפנימים פחות מדע"ד, אי לד' הגרע"א קובע בפתח הג' לצד הבית, או דכ"ד הגרע"א הוא דווקא בפתח שבין גדול לקטן, ולכאוי' תלוי בסברות הנ"ל דאי טעמו משום דפתח יציאה נמי חייב במזוזה, ה"ט ל"ש בפתח דחדר ג'.

היכר ציר

ד- עוד יתכן דבאמת קובע המזוזה בימין כניסת חדר הקטן, ואע"ג דחיובו מחמת הגדול, מ"מ דרך ביאתך דהפתח הוי כלפי הקטן, וכסברת הגידוה"ק לעיל בד' המהרי"ל.
בעיקר יסודו דהגרע"א, **יעוין** בפ"ת רפ"ו סק"א דהביא ד' החמודי דניאל דמי שיש לו בית גדול ויש לו חדרים קטנים להניח שם חפצים דחייבים במזוזה, ולכאוי נראה דנקט דבכל ענין קובע לכוון הקטן ודלא כהגרע"א, ואולי דאייירי בחדרים קטנים דניחא דתשמישיה וכסברת החזו"א הנ"ל, ועי' פ"ס אות י"ד.

ג' חדרים והאמצעי פחות מדע"ד

עי' מהרי"ל הנ"ל דבג' חדרים הפתוחים זל"ז והאמצעי פחות מדע"ד ושניהם פתוחים לרה"ר אזלי' בתר היכ"צ, **ופי'** הט"ז סי' רפ"ט סק"ד דכשהיכ"צ לכוון הגדולים קובע לימין כניסת הגדולים, וכשהיכ"צ לכוון הקטן קובע לימין כניסת הקטן.
ולכאוי אף לדעת הגרע"א דבגדול הפתוח לקטן קובע לעולם לכוון הגדול, צ"ל דג' חדרים שאני, דחשיב הקטן כבית שער מרה"ר לחדר הגדול, הלכך בפתח שבין א' לב' דנים כבית שער דג' וקובע לכוון הג', ובפתח שבין ב' לג' דנים כבית שער לא', [ואע"ג דהוי תרתי דסתרי, מ"מ דנים כל פתח בפ"ע, ובגידוה"ק סי' רפ"ט נקט בד' המהרי"ל דחדר האמצעי לעולם חשיב כאויר ודנים ב' פתחיו כפתח אחד עב ודינו כב' חדרים הפתוחים זל"ז בלא היכ"צ.
אולם בבית מאיר נחלק ע"ד המהרי"ל, וס"ל דלעולם דנים הקטן כפתחו של גדול אף כנגד היכ"צ, **ויל"ד** כשהחדר הג' הוא פנימי אי נמי נחלק הב"מ דקובע ב' המזוזות לימין כניסת הגדולים, או דבזה מודה דדנים פתח שבין א' לב' כב"ש לג'.
עוד יל"ד בג' חדרים והאמצעי פחות מדע"ד, והראשון חשיב עיקר כנגד הג' [דלד' הבית מאיר עיקר עדיף], אי קובע המזוזה בפתח שבין ב' לג' לכוון ג', או דכיון דהג' טפל לא' דנים ב' הפתחין של ב' כפתחו של א'.

כללי קביעות מזוזה בפתח שבין ב' חדרים

בשניהם פתוחים לרה"ר

- א. ב' חדרים הפתוחים זה לזה ושיון בתשמישן אזלי' בתר היכ"צ והוא החדר דהדלת נפתח לתוכו (חיי"א), ובליכא היכ"צ נחלקו האחרונים בדינו, עי' שאילת יעבץ סי' עי' הובא בפ"ת סי' רפ"ט, אגרי"מ יו"ד קע"ו, פרשה סדורה אות ל"ט.
- ב. ב' חדרים השוין בתשמישן וב' פתחים ביניהן ובאחד ההיכ"צ לכוון חדר א' ובשני לכוון הב', יל"ד אי איכא בזה הכרעת היכ"צ.
- ג. ב' חדרים שאחד מהם עיקר והשני טפל בתשמישו, נחלקו המהרי"ל והבית מאיר סי' רפ"ט אי עיקר דוחה היכ"צ, ועי' הכרעת השו"ך וחיי"א כבית מאיר. ויש לברר גורי עיקר וטפל, דהב"מ איירי בטפל גמור כדוגמאת פיר הויז [הול], אבל בשניהם עיקר אלא דהאחד יותר מחבירו כדוגמת אכילה ושינה יתכן דהיכ"צ עדיף, ועי' דע"ק רפ"ט ומק"מ סק"ח.
- ד. ב' חדרים שהאחד פחות מדע"ד, עי' ריא"ז הובא בש"ג, דאין הולכים בזה בתר היכ"צ אלא קובע לכוון הגדול [וכדין פתוח לגינה לר"י וכדפרש"י לקמן ע"ב בל"ב], וכשהחדר הקטן חזי לתשמישיה מבואר בחזו"א דאזלי' בתר היכ"צ.
- ה. ג' חדרים הפתוחים זל"ז וההיכ"צ דאמצעי פונה בב' פתחיו לחיצונים, מבואר במהרי"ל דאזלי' בתר היכ"צ, ובפונה בב' פתחיו לאמצעי, מבואר בט"ז רפ"ט סק"ד דאזלי' נמי בתר היכ"צ, וה"ה לפי"ז בה' חדרים זה לפנים בזה ופתוחים החיצונים לרה"ר, והיכ"צ דא' לכוון ב', וה' לכוון ד', וג' פונה בב' פתחיו לכוון החיצונים, דאזלי' בתר היכ"צ [ולא אמרי' דכיון דב' וד' חשיבי כפנימי כלפי החיצונים, א"א לדון הג' כחיצוני לב' וד'].
ו. ג' חדרים הפתוחים זל"ז וחדר האמצעי אין בו דע"ד וההיכ"צ פונה לקטן, בט"ז הנ"ל נקט דקובע לכוון הקטן, [וצ"ל דחיובו מדין ב"ש לגדולים], ובב"מ פליג דקובע לכוון החיצונים, ועי' גדוה"ק רפ"ט סק"ט.
ז. ג' חדרים והאמצעי אין בו דע"ד והג' טפל בתשמישו לא', יל"ד אי לד' הב"מ הנ"ל דנים הב' כב"ש לא'.

פנימי וחיצון

- א. ב' חדרים השוין בתשמישן והב' אינו פתוח לרה"ר, פנימי עדיף מהיכ"צ, [מרדכי והסכמת כל הפוסקים], וכן בשניהם פתוחים לרה"ר ואין רגילות ליכנס אלא מפתח א' נמי חשיב כפנימי [גידוה"ק].

כללי קביעות מזוזה בפתח שבין ב' חדרים

- ב. ב' חדרים פנימי וחיצון, ואיכא כניסה נוספת לפנימי דרך פרוזדור הסמוך לחיצון, **יל"ד** אי איכא בזה למעלת פנימי.
- ג. ב' חדרים פנימי וחיצון והחיצון עיקר בתשמישו, **נחלקו** המהרי"ל וב"מ אי עיקר דוחה פנימי או לאו, ורהיטת הכרעת החזו"א כהמהרי"ל.
- ד. ב' חדרים הפתוחים לרה"ר ופתח שביניהם משמש להעוברים מא' לב' לחוד, ואין רגילות לעבור מב' לא', [כגון בעזרת נשים שאשה אינה נכנסת לביהכ"ס אבל השמש נכנס לעז"נ], נידון כפנימי וחיצון דקובע לכוון הב', [פ"ת רפ"ט].
- ה. ב' חדרים פנימי וחיצון והפנימי פחות מדע"ד, **כתב** הגרע"א דקובע לכוון הגדול, [וכדין פתוח לגינה לר"י וכדפרש"י לקמן ע"ב בל"ב], **וכ"כ** הפמ"ג הובא במ"ב תרכ"ו סקכ"א לענין חדר הפתוח לסוכה [ואין מפורש בדבריו אי קובע לכוון הגדול], **אמנם** בגידוה"ק רפ"ט סק"ט נקט דכשהקטן פנימי לעולם פטור דרואים כל חלל הקטן כחור בכותל עיי"ש, **ובחזו"א** נסתפק בזה לדינא ונקט דקובע לכוון הגדול בלא ברכה,
- ו. ב' חדרים גדול וקטן והקטן חזי לתשמישו, כתב החזו"א דאף להגרע"א אין קובע לכוון הגדול ואין מבואר אי קובע לכוון הקטן, **אמנם** בד' החמודי דניאל הובא בפ"ת רפ"ו סק"א משמע דקובע נמי לכוון הקטן, **ועי'** פ"ס אות י"ד.
- ז. ב' חדרים השוין בתשמישן והפנימי בעליו פטור [כגון עכו"ם, קטן, ושוכר מדאורייתא], לסברת החזו"א הנ"ל אזלי' בתר פנימי ופטור.
- ח. ג' חדרים וב' הפנימים פחות מדע"ד, **יל"ד** אי חדר הג' נידון כפתחו של א' וכדינו דהגרע"א, ותלוי בביאור דינו דהגרע"א.
- ט. ג' חדרים והג' אין פתוח לרה"ר והאמצעי פחות מדע"ד וב' החיצונים שוין בתשמישן, **יל"ד** לדי' הב"מ הנ"ל אות ו' דקובע לכוון ב' הגדולים, אי ה"ה בכה"ג, או דבזה אמרי' פנימי עיקר ורואים האמצעי כב"ש מא' לג', וקובע בב' פתחו דהקטן לכוון הג'.

תלא דשא

לג א', גמי ריש גלותא בנא ביתא כו', **שיטת** רש"י דהנידון לענין קביעות המזוזה בפצים קודם הנחתה בפתח, ופסול משום תולמ"ה דילפי מציצית, ואע"ג דלא כתיב במזוזה לשון תעשה, מ"מ שייד למילף וכמבואר בסוכה יא ב' [וברש"י שם] דילפי לולב מסוכה דכל שיש בו עשיה צריך שיעשה ולא מן העשוי, אלא דלפי"ז צ"ב אמאי לא יליף מזוזה מסוכה, **וכן** צ"ב דגבי לולב איפלגו בהא תנאי, **ובאמת** במעדיו"ט הביא בשם הלבוש דהוא "דומה" לתעשה ולא מן העשוי דכיון דכתיב וכתבתם כו' משמע שתקבעם כשהוא שקוע בבנין, **וכ"כ** במגדול עוז פ"ו ממזוזה ה"א.

יל"ד אי לפרש"י איירי בלא היה פצימים כלל קודם העמדת המזוזות מעץ, או דאף בהיה פצים מאבן מ"מ פסול כיון דהשתא נעשה הפצים מעץ חלק מהמזוזות נמצא דקבע המזוזה בפסול, ול"ד לגובתא דקניא דל"ח תולמ"ה דהתם הוא חלק מהמזוזה, ובאמת לד' הנימוק"י דהכשירא דגובתא דקניא הוא דווקא בנעשה חלק מצוה"פ, יל"ד בזה משום תולמ"ה, **עי'** שו"ת שאילת דוד, ופ"ת רפ"ט סק"ז. **ולשי'** הריטב"א יומא יא דפתח בלא פצימין מעץ נידון כפתחי שימאי ופטור, מבואר היטב הטעם דחשיב תולמ"ה אף בהיה פצימין מאבן.

שיטת תוס' והראב"ד פ"ו מזוזה ה"א דאיירי בפתח גמור בלא היכ"צ, וקאמר ליה לעשות ההיכ"צ קודם קביעת המזוזה, **וכפשוטו** מבואר בתוס' דאין הנידון משום תולמ"ה, ואף אי יקבענה קודם היכ"צ אי"צ לחזור ולקובעה, והא דבעי למיתלי דשי ברישא, הוא בכדי לידע מקום קביעותה דלא יהא צריך לשנותה למק"א, **אמנם** במרדכי משמע דהנידון בין ריש גלותא לר"נ אי יכול לקבוע המזוזה קודם ההיכ"צ, ומשמע דלר"נ ליכא חיוב מזוזה בלא היכ"צ ולכך פסול משום תולמ"ה, וצ"ב בטעם הדבר, **ועי'** באגר"מ יו"ד קע"ו.

ולהך גיסא דבקבעה קודם ההיכ"צ לא הוי תולמ"ה, **יל"ד** בהיה היכ"צ וקבע בצד שכנגדה בפסול, ואח"כ שינה ההיכ"צ לצד המזוזה אי הוי תולמ"ה, די"ל דה"מ בלא היה היכ"צ כלל דבזה ל"ח קביעותה בפסול כיון דחייב לכל הפחות לקבוע מספק. **וכן** יל"ד בקבע שלא כנגד היכ"צ ונשתנה החדר שבו המזוזה לפנימי אי חשיב תולמ"ה, **ועי'** דע"ק ומק"מ רפ"ט.

ע"ע ב"י סי' רפ"ט משמיה דהרי"ו דתוס' פליגי נמי ארש"י וס"ל דבקבעה המזוזה בסיפא ואח"כ קבע הספין לבית לא הוי תולמ"ה, ותמה הב"י ע"ד, **ועי'** פרשה סדורה אות ל"ד.

שיטת הר"מ פ"ו ממזוזה ה"א-ה' דבית בלא דלת פטור ממזוזה ולכך מעמידין הדלתות ואח"כ קובעין המזוזה, **ויעוין** בכס"מ דהביא מתשו' הר"מ דמקורו משמעתין דפי' ענין תלי דשא ברישא דצריך להעמיד הדלתות קודם קביעת המזוזה, **ונחלקו** האחרונים אי בקבעה קודם העמדת הדלתות פסול משום תולמ"ה, או דלא הוי אלא דין לכתחילה לחוד, **דבש"ך** רפ"ו סקכ"ה הביא בשם הלבוש דפסול [והביאו החי"א כלל ט"ו], **אמנם** בקר"א כ' להוכיח דכשר בדיעבד, **וקצ"ב** להמודק דבתשו' הר"מ דפסולא דבית בלא דלת משום דחסר בשם שער, אי"כ

מ"ש מקבע המזוזה קודם קביעת הפצים בפתח דפסולה [כמש"כ הר"מ פ"ה ה"ח], ויש לחלק, ועי' עמק שאלה קמ"ה אות י"ב.

תולמ"ה בנעשה בהכשר

עי' פ"ת רפ"ו סק"ג דהביא פלוגתא ארבעה טורי אבן וגדול אחד [והוא הפר"ח] בניטל הקירוי או הדלת [להר"מ] אי איכא בזה משום תולמ"ה, או דכיון דנעשה בהכשר כשר, ושם סק"ד הביא דעת הדה"ח דבניטל הדלת כשר.

ובהגהות מימוי פ"ו אות ד' הביא בשם רבינו שמחה להכשיר אף כשניטל הפצים ממקומן ומחזירן עם המזוזה, **אמנם** בגליון הגרע"א רפ"ט סעי' ה' הביא בשם תשו' מהר"א ששון דפסול, **וסיים** דלד' המג"א סי' ט"ו דבטלית שנקרע הכנף יכול להחזירה למקומו הראשון, ה"ה גבי מזוזה יכול להחזירה למקומו הראשון, ומהדמיון לציצית מבואר דבניטל הפצים מהפתח לא פקע חיובא דהבית, דאי כל חיובא דהבית תלוי בפתח וכשנעקר הפתח ליכא חיוב כלל, לא יהני סברת נעשה בהכשר, וכמבואר שם בציצית דלא מכשרי אלא בנשאר שיעור בבגד ושללא נחתך הבגד בעיגול, אמנם עדיין צ"ב מ"ש מנשתייר פחות מג' בכנף דאף למג"א לא מהני להחזירה למקומו הראשון, ועי' כתב סופר יו"ד קל"ט, ועמק ברכה מזוזה.

עשאה כמין נגר

גמ', אמר ר"י אמר רב עשאה כמין נגר כו', **שיטת** רש"י דפסולא דנגר היינו כשתחבה לתוך עובי המזוזה, והכשירא דנגר כשקבעה מעומד, ודינא דהירושלמי דצריך שיהא שמע רואה את הפתח, מתפרש כפשוטו דיהא תיבת שמע כנגד חלל הפתח ולא כנגד הכותל [וכמש"כ התוס' והטור ובפרישה אות ט"].

ובטעם פסולא דנגר לפי רש"י, עי' נימוק"י דבעי' שיהא דרך כבוד וכס"ת, **אמנם** בלבוש סי' רפ"ט מבואר דאיכא ב' פסולי נגר, דכשתוחבו בתוך עומק המזוזה כבריח פסול משום דכתיב "על" ולא תוך [וכדינא דהעמיק לה טפח], וכשמניחה מבחוץ צריך לתתה מעומד, וצ"ב אמאי פתח רש"י ד"ה "עשאה" בפסול נגר דלא הוי "על", וסיים בהכשירא דנגר [ד"ה איסתורא"] דבעי' מעומד דהתם הנידון משום גנאי. ובמעדני יו"ט אות ת' נראה דהבין בד' הלבוש דכל פסולא דתוך הוא דווקא כשנתנו מושכב עי"ש.

שיטת ר"ת [הובא בתוס' ברא"ש במרדכי ובטור] דצריך לקובעה מושכב, **ועי'** ב"ח רפ"ט דנחלקו המרדכי והתוס' ורא"ש בביאור שיטתו, **דהמרדכי** פי' דאיירי דתוחבו בתוך עובי המזוזה בעומק, ודינא דהירושלמי דצריך שיהא שמע כו' מתפרש דשיטה ראשונה יהא כלפי

הפתח ולא בתוך עובי המזוה בפנים, **אמנם** התוס' והרא"ש פי' דמניח המזוזה מושכב לרוחב המזוזה, ודינא דהירושלמי מתפרש דצריך שיהא שיטה ראשונה לצד הבית ולא לצד רה"ר. **וקצ"ב** לשון התוס' דלר"ת שיטה אחרונה לצד רה"ר כו' והופך שמע לצד אויר הפתח כו' דמשמע דבעי' ב' תנאי, **ועי'** הגהות תפארת שמואל על הרא"ש. **ובד'** המרדכי דהרבה בקו' על שי' ר"ת ולא פי' כתוס', לכאור' נראה דנקט דכשמניחה לרוחב המזוזה פסול אף לר"ת ולפי"ז לא יהני פשרת אלכסון וצ"ב.

ע"ע שי' הר"מ פ"ה ה"ח, **ובכס"מ** שם פי' שיטתו כרש"י, **אמנם** בקר"א דקדק דהר"מ לא הזכיר כלל ענין מעומד או מיושב, ומשמע דעיקר החילוק בין תחוב בתוך עובי הכותל לבין הניחה מבחוץ, **וע"ע** שפ"א.

עי' הכרעת השו"ע רפ"ו סעי' ו' כרש"י, **וכ"כ** הגר"א סק"ד, **וברמ"א** כתב דהמדקדקים יוצאים ידי שניהם ומניחים אותם בשיפוע ובאלכסון, [ויהא שמע לצד פנים ושיטה אחרונה לצד חוץ כר"ת], ומבואר דדרך גנאי דמושכב לרש"י ומעומד לתוס', הוא דווקא שהוא בשכיבה או בעמידה, הלכך באלכסון דאינו בדרך שכיבה ועמידה יוצא ידי ב' השיטות.

פתח הרגיל

פתח בית המדרש

לג א', גמ', וההיא פיתחא דעייל ביה רבי כו', **נחלקו** הראשונים אי פתח ביהמ"ד פטור ממזוזה [וכדין ביהכ"נ דפטור לחכמים בלית ביה בית דירה לחזן כמבואר ביומא יא ב' ובשו"ע רפ"ו], ולפי"ז פיתחא דבי מדרשא דשמעתין דמבואר דחייב במזוזה בע"כ איירי בפתח שבין ביהמ"ד לבית וחייב מחמת הבית, או דביהמ"ד חייב במזוזה ול"ד לביהכ"נ כיון דשוהין שם כל היום וחשיב טפי תשמישי דירה וכמש"כ הש"ך רפ"ו סק"י"ט, ולפי"ז חיוב מזוזה דשמעתין הוא אף מחמת הביהמ"ד, **עי'** תוד"ה "והא", רא"ש, מרדכי, ותוס' יומא יא ב' ד"ה "שאיין", עול"ש, וטוש"ע רפ"ו סעי' י' ונ"כ.

ויש לברר מקום קביעות המזוזה בפתח שבין הבית לביהמ"ד, והנה לראשונים דביהמ"ד פטור פשיטא דקובע לצד הבית וכמבואר בשמעתא דהיכ"צ, **וכ"כ** בבנין ציון סי' צ"ט, **ולד'** החזו"א דכ"ד הגרע"א בחדר שאין בו דע"ד הוא דדוקא בלא חזי לתשמישיה, צ"ל דביהמ"ד נמי טפל לבית כיון דלא חזי לתשמישי דירה, וכגינה. אבל לראשונים דביהמ"ד חיובו בפ"ע לכאוי' דינו כפתח דבי גברי דתלוי ביהכ"צ, אמנם יתכן דבהמ"ד לעולם חשיב כפנימי כיון דאין פתח זה משמש לכניסה מרה"ר לבית, וכל תשמישו הוא לדורים בבית ליכנס לביהמ"ד, וכן יל"ד בגדרי עיקר טפל לד' הב"מ.

בנימוק"י פי' קו' הגמ' אפיתחא דר"ה אמאי קבע מזוזה, הא לא הוי התם היכ"צ, ולכאוי' מבואר דנקט דפתח בלא היכ"צ פטור, ולכך אקשי' אמאי קבע ר"ה מזוזה בהאי פיתחא, אמנם צ"ב לפי"ז תירוצא דהגמ'. [ויתכן דע"י דרגיל חשיב ביהמ"ד כפנימי וכנ"ל ודוחה היכ"צ, אמנם אי ביהמ"ד פטור וכל חיובו מחמת הבית ליתא להנ"ל].

פתח הרגיל

גמ', ההוא רגיל הוה, **הקשו** הראשונים דלהלן לד' א' אמרי' גבי אינדרונא דאית ליה ד' פתחים חייב בכולם אף באינו רגיל אלא באחד, ומצינו כמה דרכים בזה.

שיטת הגאונים, **עי'** רד"ה 'אע"ג' בפ"י השני, דב' פתחים של רבים אף אי באחד נתמעטו תשמישיו חשיבי רגיל, ולכך גבי אינדרונא דנעשו מתחילה לכניסה ויציאה דרבים חייבים כולם במזוזה, ואינו רגיל דשמעתין היינו דמשמש לפתח דיחיד לחוד [וכיון דכל פתחי הבית משמשים אף לכל בני הבית הלכך מבטלין תורת פתח דיחיד], ולפי"ז רגיל ואינו רגיל אין תלוי כלל בריבוי השימושים, **וחילוקא** דפיתחא דרבי מרב הונא, דרבי היה משתמש בההוא פיתחא לבדו, ובפיתחא דר"ה היו משתמשים כל בני הבית. [ורש"י בשמעתין פי' כהגאונים] **ובעיקר** דבריהם דפתח הנעשה לרבים אע"ג דנתמעטו הדיוורין לא בטל תורת פתח מיניה, **יל"ד** אי ה"מ בנעשה מתחילה לשימוש

פתח הרגיל

תדיר ונתחדש דאף בתר דבטל שימוש לא בטל מיניה תורת פתח, או דאף אי נעשה לשימוש אקראי כל דנעשה לרבים סגי, ועי' ב"ח וגידוה"ק רפ"ו סק"ט. עוד יל"ד בנעשה מתחילה לרבים ונתמעטו דיוריו ונעשה ליחיד אי גרע וחשיב אינו רגיל, או לאו, ועי' פרישה סקכ"ח.

שיטת רש"י שם בפ"י הראשון דאף בב' פתחים דרבים אי אחד משמש יותר מהשני דוחה הרגיל את שאינו רגיל, אלא דה"מ בחד וחד, אבל גבי אינדורנא דהוי חד בתלת אין פתח האחד דוחה שאר הפתחים, ולפי"ז חילוקא דפיתחא דרבי מפיתחא דרב הונא, דרבי לא נשתמש בהווא פיתחא אלא באקראי, ור"ה נשתמש בתדירות.

ועיקר המבואר דחלוקים ב' פירושי רש"י בגדר פתח הרגיל אי תלוי בתדירות שימושי הפתח או בפתח המסוים ליחיד ורבים, **כן** מפורש במרדכי אות תתקס"ב דתלה חידושא דבי הרזיקי בב' פירושי רש"י הנ"ל עי"ש.

שיטת הר"מ פ"ו ממזוזה ה"י וי"א דבית שיש לו פתחים הרבה כולם חייבים במזוזה אף באין רגיל אלא באחת מהן [וכמבואר לד א'], ודינא דפתח שאינו רגיל דשמעתין איירי בפתח שבין ביהמ"ד לבית, ומשמעות דבריו דכל דינא דאינו רגיל לא נאמר אלא בפתח שבין ביהמ"ד לבית, **וכן** נראה מד' הגר"א רפ"ו סק"י וצל"ב החילוק, **ויתכן** דפתח ביהמ"ד כיון דאינו משמש כניסה מרה"ר כשאר פתחי הבית גרע, ול"ל תורת פתח אלא ברגיל בו, **עוד** יתכן דכיון דביהמ"ד פטור ממזוזה וכל חיובא דמזוזה בהאי פיתחא הוא מחמת הבית אין דנים פתח זה כפתח הבית אלא ברגיל, וקצ"ב אמאי לא ניזיל בזה בתר היכ"צ או הכרעת פנימי, **וכן** צ"ב לד' הגרע"א דבפתוח למקום פטור קובע לכוון הבית, אמאי באינו רגיל אינו קובע לכוון הבית, [ותלוי בביאור ד' הגרע"א לעיל], **וע"ע** עמק ברכה מזוזה אות ג'.

ובבאר הגולה [רפ"ט אות ל'] פ"י כונת הר"מ ע"ד פ"י הראשון דרש"י, דפתחים הרבה אין בטלים לפתח אחד, ולעולם ב' פתחים בבית אזלי' ביה בתר הרגיל.

דעת השו"ע- **עי'** שו"ע רפ"ו סעי' י"ז דפסק כהגאונים, ובסעי' י"ח סתם כהר"מ, [ונחלקו הבאה"ג והגר"א בביאור דינא דבית שיש לו פתחים הרבה כנ"ל].

ובעיקר ב' פסקי השו"ע, **עי'** גידוה"ק סק"ט דהשו"ע פסק כהר"מ וכהגאונים ולא פליגי אהדדי דאף להר"מ בשימש מתחילה לרבים ונתמעטו הדיוורין לגמרי עדיין שם פתח עליה, וכן הגאונים מודו דבלא נתמעט ומשמש קצת לבני הבית דחייב, [וצ"ב מהיכן המקור לב' ההלכות], **ובאג"מ** יו"ד ח"א ס' קע"ז כ' דעיקר הכרעת השו"ע כהגאונים, ובסעי' י"ח הוסיף דב' פתחים בשני

פתח הרגיל

רוחות כיון שכל אחד משמש לרוח אחרת ל"ש שם רגיל מבטל אינו רגיל ואף בלא נעשה מתחילה חייב, וע"ז הוסיף הרמ"א דה"מ בעשוי לכניסה ויציאה ולאפוקי מרתף.

דעת הרמ"א - ע"י רמ"א שם סעי' י"ח "הואיל ונעשו לכניסה ויציאה", **ובב"י** הגר"א פ"י כונתו דפסק כהגאונים וכד' השו"ע בסעי' י"ז, ולפי"ז כונת הרמ"א דאע"פ שנתמעטו הדיורים כיון דנעשה מתחילה לכניסה ויציאה חייב, **אמנם** במק"מ סקנ"א פ"י דהרמ"א אתא לאורויי דאף להר"מ דפיתחי בתים חייבים אף באינו רגיל, ה"מ בעשוי לכניסה וליציאה ולאפוקי מרתף דלא נעשה לכניסה ויציאה.

נידון המהרי"ל

ע"י מהרי"ל סי' צ"ד הובא בב"י רפ"ו וברמ"א סעי' י"ח, דמרתף די' לו ב' פתחים אחד פתוח לבית ומשמש לעיקר הכניסה, והשני פתוח לרה"ר ומשמש להכנסת חביות בשעת הבציר, אמרי' רגיל דוחה את שאינו רגיל, ואי פתח הרגיל פחות מ"י דנים אותו כחור בעלמא, וקובעים המזוזה באינו רגיל, ומבואר בדבריו כמה חידושים, **א** - דנידון רגיל ואינו הרגיל שייך אף בב' פתחים בב' רווחות, ולכא"י המרדכי תתקס"ב פליג ע"ז דכ' גבי בי הרזקי דאין רגיל מבטל את שאינו רגיל כיון דהרגיל כנגדו ומחשיבו, ובחזו"א הגיה בדבריו.

ב - **עוד** מבואר דאף כשהפתח שאינו רגיל משמש להכנסת חביות דלא שייך להכניסם בפתח הרגיל, נמי חשיב אינו רגיל.

ג - **וכן** מבואר דכשפתח הרגיל אין חייב במזוזה קובע המזוזה באינו רגיל, **ויל"ד** אי דווקא כשהפתח פחות מ"י דנים אותו כחור בעלמא [וכלשונו שם], אבל פתח גמור דפטור [כגון עכו"ם וכדו'] אע"ג דפטור מבטל הרגיל לאינו רגיל, או דבכל ענין דפטור הרגיל, קובע באינו רגיל, ולפי"ז מבואר דמחמת הבית צריך לקבוע אף באינו רגיל אלא דפתח הרגיל פוטר חיובו דהבית ולכך באינו יכול לקבוע ברגיל מחויב לקבוע באינו רגיל. **אמנם** יתכן דהמהרי"ל לא נחית כלל לפטור פתח הב' משום דינא דאינו רגיל אלא דפתח המשמש לחביות לעיתים רחוקות גרע מבית האוצר ואינו פתח המחייב וכן נראה דהבין בדבריו הבית מאיר סי' רפ"ו, ולפי"ז ליכא להאמור.

שליש העליון

לג א', גמ' א"ר זירא כו' מצוה להניחה בתחילת כו', **נחלקו** הראשונים בביאור קו' הגמ' מריו"ס, ובתירוצא דר"ה ברד"נ, **שיטת** רש"י, **עי'** רד"ה "אף" דס"ד דהגמ' דלריו"ס בעי' סמוך לתקרת הפתח, ולא סגי בתחילת שליש העליון, ומסקי' דאף שמואל מודה בזה ולא קאמר אלא דלא ירחיקנה למטה משליש, **ולפי"ז** מבואר דאף למסקנא צריך לכתחילה להניחה סמוך לתקרת הפתח, **וכ"כ** השלטי גיבורים [ה ב'] משמיה דמז"ה, **ועי'** ביאור מהרמ"ב על המרדכי.

שיטת הר"מ פ"ו ממזוזה הי"ב דמצוה להניחה לכתחילה בתחילת שליש העליון, **ועי'** ב"י דס"ד דהגמ' דשמואל פוסל למעלה משליש אף בדיעבד, ודלא כריו"ס דמכשיר בדיעבד, ומסקי' דאף שמואל מכשיר בדיעבד, ולא קאמר מצוה אלא לאפוקי למטה משליש דפסול בדיעבד, **אמנם** בנקוה"כ פ"י דלהר"מ להרחקה דקאמר היינו דלא יניחנה לכתחילה למעלה משליש שמא יקבענה תוך טפח למשקוף דפסול אף בדיעבד [כדלקמן], **ולפי"ז** ל"ל מקור לפסול בדיעבד למטה משליש [אמנם לדינא ס"ל להר"מ דפסול אף בדיעבד כמדוקדק מלשונו כמש"כ הש"ך שם וכן האריך בפ"ס אות נ"ג], **וע"ע** ביה"ל עה"ת בסוה"ס.

שיטת הרא"ש דכל שליש העליון כשר לכתחילה, ולהרחיקה דקאמר שלא יניחנה פחות משליש, [ושו"ט דהגמ' דלס"ד ס"ל דלישנא דמצוה אתא לאורויי דמקומו דווקא בתחילת שליש העליון ודלא כריו"ס דמכשיר בכל שליש העליון, ומסקי' דאף לשמואל כשר לכתחילה כל שה"ע, ומצוה דקאמר לאפוקי למטה משליש], **ועי'** ב"י מהרמ"ב על המרדכי,

ע"ע טור דאם שינה וקבע למטה משליש כשר בדיעבד, **ועי'** הכרעת השו"ע רפ"ט סעי' ב' ונו"כ ונקוה"כ שם. **וברבינו** מנוח הובא בב"י שם נקט דלמטה משליש כשירה ובלבד שתהא רחוקה מן המפתן שלשה טפחים, וצ"ב מקור האי שיעורא ואם משום דחשיב כמונח אארעא אמאי ר"י מכשר עד טפח הסמוך.

טפח הסמוך למשקוף

נחלקו הר"מ והרא"ש אי לריו"ס דקיי"ל כותיה שרי להניחה בטפח הסמוך למשקוף או דמודה בזה לר"י דפסול, **ובשי'** הר"מ דפסול, **עי'** ב"י דפי' מקורו מתפילין של יד דאין מניחן בסוף גובהו אלא מרוחק מסופו קצת, **וצ"ב** דהא ר"י ל"ל ילפותא דתפילין ומ"מ פוסל מסברא ואמאי הוצרך הבי"י למילף מתפילין של יד, [ובאמת בקר"א פ"י דמקורו דהר"מ הוא מסברא דכי היכי דלר"י דנים טפח דלמעלה כלמעלה [ול"ח מונח ע"ג המזוזה אלא על המשקוף] ה"ה לריו"ס], וצ"ל דכיון דלריו"ס מקום קביעותה הוא 'בגובה' ס"ד דאף בטפח הסמוך חשיב גובה המזוזה.

בעיקר שיעורא דשליש העליון, **דנו** האחרונים אי משערי' לפי גובה הפתח, או לפי גובה המזוזה, **ונפק"מ** כשאין המזוזות מגיעות למשקוף דקיי"ל דאין צריכין ליגע, [אמנם למש"כ האחרונים דדינא דאין צריכין ליגע הוא משום גוד אסיק, נמצא דאף לפי גובה המזוזות, שליש העליון הוא באויר שלמעלה, ותלוי בביאור דינא דגוי"א ואכ"מ].

וכן נפק"מ לענין פתח שבצד ימין שלו המזוזה נכנסת והפתח מתרחב, דד' החו"ד [בסידור דה"ח] דבאיכא י' במקום הקצר קובע שם, וכתב המק"מ רפ"ו בקל"ו דה"מ כשהוא משליש העליון דהפתח, דאל"כ הוי למטה משליש העליון דחלל הפתח.

עוד העירו לדינא דהארחות חיים הובא בב"י סי' רפ"ו דבקבע המזוזה לאחר שהעמיד שני שליש ממזוזות הפתח קודם העמדת שליש העליון דפסול משום תולמ"ה ותלוי בהאמור.

עוד יש לחשב להאמור דינא דהט"ז רפ"ז סק"ב דבמזוזות י"ט והמשקוף עשוי ככיפה דקובע בשליש העליון ע"ג הכיפה, אף לד' הר"מ דתחילת העיגול חשיב משקוף, וכ"ז שייך רק אי מחשבים שליש העליון לפי חלל הפתח.

בין כתפיו

כתב הירושלמי סוף מגילה דכשהפתח גבוה הרבה מניחה כנגד כתפיו, **ויעוין** בתוס' דהירושלמי פליג אבבלי אמנם במרדכי נסתפק בזה, **ובט"ז** סק"ב והש"ך סק"ד פסקו דינא דהירושלמי להלכה, ובביאור דינא דהירושלמי עיי' במרדכי דבעי' דתהא המזוזה נראית לו [וכדין מניחה בטפח הסמוך לרה"ר כדי שיפגע במצוה מיד], **ונחלקו** דהה"ח ואבנ"ז יו"ד שע"ט אי דברי הירושלמי דוקא בפתח גבוה הרבה או דבכל ענין דשליש העליון למעלה מבין כתפיו קובע בין כתפיו [ועיי' באבנ"ז בטעמא דפתח גבוה הרבה דוחה בין כתפיו מעלת שליש העליון] **ויש** שנקטו בכנות הירושלמי דל"ל כלל שיעורא דשליש העליון ואף היכא דשליש העליון למטה מבין כתפיו קובע בבין כתפיו, **וע"ע** גידוה"ק רפ"ט סק"ו, ופ"ס אות נ"ג.

טפח הסמוך לרה"ר

לג ב', גמ' אמר רבא מצוה להניחה בטפח כו', **עי'** רש"י לג א' ד"ה בטפח דכתב אם היה עובי החלל ד' טפחים או ה', **ובנימוק"י** כ' ו' טפחים, וצריך לבאר אי ביותר מו"ט דינו כב"ש וקובע המזוזה בב' הפתחים, או דאין קובע אלא בכניסת הבית, **ועי'** חובת הדר פ"ח.

עוד יל"ד בפתח רחב והוסיפו עליו מזוזה מעץ קצר ממנו יותר [לפנים מטפח הסמוך], אי בטל שם פתח מכותל החיצון וקובע המזוזה ע"ג העץ או לאו [שם].

העמיק לה טפח

לג ב' גמ' דרש רב יוסף כו' העמיק לה טפח פסולה. בטעם פסולא דהעמיק לה טפח מצינו ג' דרכים, **חדא** דבעי' דתהא המזוזה על מזוזות, ולא תוך, **ועוד** דכשהעמיק טפח חשיב דהמזוזה מונחת ע"ג חומה ולא על מזוזת הפתח, **ועוד** דבעי' דתהא המזוזה בחלל הפתח, וכשהעמיק טפח הרי רחוקה מחלל הטפח, **[עי' פסקי הרי"ד, יראים מצוה ת', לבוש רפ"ט, וחי"א]**. **ויל"ד** כמה נפק"מ בין הטעמים, **א-** בהעמיק טפח מצומצם והמזוזה תוך טפח לחלל, דהמזוזה מונחת ע"ג חומה, ומ"מ אינה מרוחקת טפח מהפתח, **ועי' שפ"א, ובפרשה סדורה אות נ"ב דהאריך בדין זה. ב-** בהעמיד ע"ג הפך מבחוץ דכשר בדיעבד **[כמש"כ החי"א והמק"מ סי' רפ"ט]**, אי כשהפך רחב הרבה צריך לדקדק להעמיד תוך טפח לחלל, או לאו, **[דבחי"א נקט בפשיטות דבעי' דתהא בטפח הסמוך, ובמק"מ נסתפק בזה]. ג-** בהעמיד צוה"פ דקה **[פחות מטפח]** ע"ג הכתלים והעמיק המזוזה בתוך החומה פחות מטפח לחלל הפתח, דלא מיקרי ע"ג מזוזות, ומ"מ הוי תוך טפח לחלל, **ועי' במזו"ב שעה"צ רפ"ט סקמ"ט. ד- עוד** יל"ד בקבע המזוזה ע"ג טבלא של עץ שעוביו טפח **[והטבלה קבועה בפצים]**, דמיקרי תוך חלל הפתח אבל רחוקה טפח מהפצים, **ועי' במזו"ב רפ"ט שעה"צ סקנ"ג.**

אחורי הדלת

ב' פתחים בב' רוחות

לג ב', גמ' כי תניא ההיא בפתח דאחורי הדלת, עי' רש"י דאיירי בב' פתחים בב' רוחות במקצוע דרומית מערבית, וקבע המזוזה בפתח הדרומי, וברא"ש וטור גרסו בד' רש"י דאיירי בב' פתחים שבמקצוע צפונית מערבית, וקבע המזוזה ע"ג הפצים שבפתח הצפוני, וצ"ב לגי' רש"י דקובע בדרומי ע"ג הפצים שבמקצוע, הא הו"ל מזוזה לשמאלו דפסול אף בדיעבד [ומה"ט נדו הראשונים מגי' זו], ולגי' הרא"ש דקובע בפתח הצפוני, צ"ב היכי פוטר פתח המערבי, הא כלפי המערב הוי המזוזה לשמאלו, ונאמרו בזה כמה ישובים.

א- בשטמ"ק אות ג', ובתו"י הובא במהרש"א, ובמרדכי משמיה דהר"צ תי' דאיירי דפתח מערבי פתוח לחדר, ופתח צפוני לרה"ר, [ולגי' רש"י איירי דפתח מערבי פתוח לרה"ר והדרומי לחדר], ונמצא דהפצים שבמקצוע הוא לצד ימין ביאה לזה ולזה, ולפי"ז מש"כ רש"י דקובע בפתח הדרומי [ולרא"ש בפתח הצפוני] הוא לאו דוקא, דאף במערבי מצי לקבוע ולמיפטר ב' הפתחים, אמנם בב"ח כ' דכשקובע במערבי פוטר ב' הפתחים אף ביותר מטפח כיון דאין פתח הדרומי אחורי הדלת, וכל שיעורא דטפח לא נאמר אלא באיכא ב' ריעותות דהוא יותר מטפח וכן דהמזוזה נסתרת אחורי הדלת עיי"ש.

ב- בדרישה ובפרישה תי' לגי' הרא"ש דאע"ג דהמזוזה דפתח מערבי הוי בצד שמאל, מ"מ כיון דבצד צפון איקבע כדינה לימין ביאתו, שם מזוזה כדינא עלייהו לב' הפתחים. ומשמעות לשונו דחשיבי ב' הפתחים כפתח אחד, וצ"ב דא"כ היכי מצי לקבוע המזוזה ע"ג הפץ שבמקצוע הא הו"ל כעומד באמצע הפתח, וצ"ל דלעולם חשיבי ב' פתחים, ומ"מ סגי במזוזה אחת, משום דדין ימין אינו עיקר מקומו דהמזוזה אלא הוי תנאי נוסף, וכיון דכלפי פתח הצפוני נקבע המזוזה בהכשר סגי בהכי אף לפתח הב'. עוד יתכן בדרך מחודשה דבאמת דנים ב' הפתחים כפתח אחד ואין הצוה"פ מחלקן לב' [דצוה"פ אינו מגדיר הפתח אלא משמש למקום קביעות המזוזה], הלכך סגי בקביעות מזוזה בפתח הצפוני לחוד ופוטר בזה ב' הפתחים. ויתכן בדרך נוספת דכיון דכל יסוד דינא דימין הוא משום דהוא דרך ביאתו, הלכך בפתח אחד דאיכא ב' כניסות דבצד המערבי דרך ביאתו הוא לצד שמאל שפיר יכול לקבוע המזוזה בצד שמאל וכ"כ כעיי"ז בפרשה סדורה.

יל"ז לדי' הפרישה בב' פתחים שאחד פתוח לרה"ר ואחד לחדר [כגונא דהראשונים לעיל] מה דינו, דהא פשיטא דאין לדונם כפתח אחד כיון שמשמשים לב' כניסות חלוקות, אבל יש להסתפק אי נפטרים במזוזה אחת דהא משמעתין ל"ל מקור לזה דכל פטורא דשמעתין משום דהוי כפתח אחד.

ג- עי' ט"ז סק"א דאיירי בקבע המזוזה בפתח הדרומי בצד ימין שלו, וכשהפצים פחות מטפח אהני המזוזה לב' הרוחות דדנים הפצים כמאן דליאתא והוי כפתח אחד גדול באלכסון, אמנם

אחורי הדלת

ברא"ש מפורש לא כן דכ' דקבע המזוזה בפתח הצפוני, ולהט"ז הו"ל למיקבע בפתח המערבי דהוא לימין ב' הפתחים, **וכן** לשון רש"י דכ' שהרי כמונח באותו פתח עצמו מורה דהוי ב' פתחים חלוקים ודנים המזוזה כמונח בשניהם, **ועי'** ביד הקטנה [במנח"ע] פ"ג סק"ח דהאריך לחלוק ע"ד הט"ז עיי"ש.

נחלקו האחרונים בהא דנקטו בגמ' דינא דב' פתחים בגונא דאחורי הדלת, אי משום דכל חיובא דב' מזוזות בעובי טפח הוא דוקא כשאין המזוזה נראית בפתח מחמת דנסתרת ע"י הדלת, או דלדוגמא בעלמא נקטו לפרש צורת ב' הפתחים שהם במקצוע שבב' רוחות, **עי'** ב"ח, ופרישה סקל"א, ודרישה סק"ג, ויד הקטנה שם.

בעיקר המבואר דמזוזות פתח אחד עולה לב' פתחים אע"ג דאינו בחלל פתח הב', חז"י דמזוזה מחוץ לחלל הפתח כשירה וכשי' החי"א כדנתבאר לעיל בארוכה, וצ"ב לשי' היד קטנה דנקט דחוץ לחלל פסול בדיעבד, **[אמנם לפי'** הט"ז הנ"ל דדנים ב' הפתחים כפתח אחד גדול באלכסון לק"מ], ואמרו ליישב דלסברת הדרישה הנ"ל דכשקובע המזוזה בהכשר מהני אף לפתח הב' שהוא לשמאלו, ה"ה י"ל לענין אחורי הדלת דכיון דקבע המזוזה בהכשר מהני אף לאחורי הדלת דהב'. **עוד** יתכן ליישב כמש"כ בחובת הדר פ"ו ה"ז דאיירי דהפך היה מחותך כעין דיומד, דנמצא דהמזוזה עומדת בחלל ב' הפתחים.

ב' פתחים ברוח אחת

עי' רש"י בפ"י הב' דסוגיין איירי בב' פתחים ברוח אחת אחד גדול ואחד קטן דבפחות מטפח סגי במזוזה אחת, וביותר מטפח בעי' ב' מזוזות, **ובמהרש"א** הק' היכי סגי בפחות מטפח במזוזה אחת הא לפתח הב' הו"ל לשמאלו ול"ש תי' הראשונים לעיל דהיה פתוח לחדר, ובע"כ צ"ל דב' פתחים ברוח אחת דנים הכל כפתח אחד, אלא דלפ"ז צריך לקבוע המזוזה בימין הפצים הקיצונים, **אמנם** בפרישה סוסק"ל נקט דיכול לקבוע אף בפצים שבאמצע וצ"ב דאי הוי כפתח אחד אין הפך שבאמצע חלק מצוה"פ והיכי שייך לקבוע ע"ג, וצ"ל דפתח דאית ביה ב' כניסות שייך לקבוע מזוזה בחד מיניהו, וכמ"ש הפרישה כעין סברא זו בשיטת הרא"ש לעיל, **וע"ע** טה"ק בארוכה.

כתב הטור סי' רפ"ו דאף לפי' ב' דרש"י דב' פתחים ברוח א' צריך ב' מזוזות ביותר מטפח, ה"מ בקטן וגדול אבל בב' פתחים ששוין בשימושן [והיינו נפתחין כאחת דהטור], אף ביותר מטפח

אחורי הדלת

כחד חשיבי, **ומשמעות** ד' הטור דלפ"ק דרש"י אף קטן וגדול חשיב לעולם פתח אחד, **ובחיי"א** סתם בזה כפי' ב' וקצת משמע דל' בזה פלוגתא ועי'.

ונחלקו האחרונים בב' פתחים שברוח אחת דחייב במזוזה אחת אי צריך לקבוע המזוזה בימין הפתח ע"ג הפצים הקיצונים, או דיכול לקבוע אף ע"ג הפץ שבאמצע, **דבפרישה** נקט דמצי לקבוע אף ע"ג הפץ שבאמצע, **וביד** הקטנה [במנח"ע] פ"ג סק"ט הקשה ע"ד דכיון דהפץ שבאמצע נעשה לנוי ואינו חלק מהצו"ה פשיטא דלא שייך לקבוע ע"ג, ולכך נקט דצריך לקבוע בימין הכניסה שלא ע"ג הפץ, ולפ"ז ה"ה כשהעמוד פחות מטפח אין יכול לקבוע ע"ג הפץ, וגרע מב' פתחים שבב' רוחות דקובע ע"ג הפץ כמש"כ הראשונים דהתם חשיב כב' פתחים, **ועי'** לעיל בישוב ד' הפרישה.

ומשמעות ד' הטור כהפרישה דכתב דב' פתחים ברוח אחת אף יותר מטפח, שוה לב' פתחים בב' רוחות פחות מטפח, ומשמע דדינם שוה. **עוד** משמע מד' הטור דמהאי טעמא דבב' רוחות פחות מטפח סגי במזוזה אחת, סגי נמי ברוח אחת אף ביותר מטפח, ולפ"ז מדפי' הטור טעמא דרוח אחת משום דחשיב כפתח אחד, מבואר דהיינו נמי טעמא דב' רוחות דבפחות מטפח דינ' ליה כפתח אחד וכסברת הפרישה לעיל.

שיטת הרשב"א בתשו' הובא בב"י רפ"ו סעי' כ"א דפתח אחד שחילקו בעמוד בינתים, אי ההיכ"צ לצד העמוד חשיב כב' פתחים, ואי ההיכ"צ אינו לצד העמוד חשיב כפתח אחד, ומשמע דכשהיכ"צ לצד העמוד אף בפחות מטפח חייב בב' מזוזות, **וצ"ב** מ"ש מב' פתחים בב' רוחות דפחות מטפח אחי מזוזה אחת לשניהם, **וביד** הקטנה שם כתב דכשקובע ע"ג הפץ לימין האחד הו"ל לשמאלו דהב' הלכך לא מהני הא' לחבירו, משא"כ בב' רוחות איירי דהוי לימין שניהם וכמש"כ הראשונים לעיל דאחד פתוח לחדר, **אולם** בטור מבואר דאף כשהיכ"צ באמצע חשיב כפתח אחד בפחות מטפח דהא לעיל מיניה בב' רוחות איירי כשהיכ"צ באמצע דאל"כ לא הוי פתח מערבי אחורי הדלת דצפון, כמש"כ הב"ח והפרישה, ואהא כ' הטור דפתח אחד שאני, וכן הכריח ביהק"ט שם.

כתב ה"ט"ז רפ"ו סק"ב דכ"ד הרשב"א דכשאין ההיכ"צ בצד העמוד חשיב פתח אחד ה"מ בב' פתחים שאין נבדלין זמ"ז אבל בפתח אחד גדול ואחד קטן בכל ענין צריך ב' מזוזות [ואף בפחות מטפח כשי' הרשב"א], וקצ"ב מנ"ל לה"ט"ז האי דינא הא יתכן דכ"ד הרשב"א דההיכ"צ מגדיר הפתחים הוא דווקא בקטן וגדול, אבל בב' פתחים השוין בתשמישן אף כשהיכ"צ באמצע נחשב לפתח אחד.

גדרי פתח דמזוזה

גדרי פתח החייבים במזוזה מבוארים בסוגיא דפיתחי שימאי בשמעתין, ובעירובין יא א', ובשמעתא דאכסדרה, ולהלן לד א' בסוגיא דפיתחא דאקרנא, ובפולוגתא חכמים ור"מ במי שאין לו אלא פצים אחד. **ונתבאר** מתוך סוגיות הנ"ל כמה אופני פתחים דדנו בהם הראשונים והפוסקים בהכשרם.

א- בליכא מזוזות כלל או משקוף. **ב-** בעשוי המשקוף או המזוזות אבן נכנס אבן יוצא. **ג-** בליכא למזוזות או למשקוף פצימים מעץ המיוחדם לתורת פתח. **ד-** צוה"פ מן הצד. **ה-** באין הבית מקורה [ומשמע בראשונים דקלקול זה שייך לתיקוני הפתחים ויבואר להלן]. **ו-** בליכא פצימים אלא ראשי הכתלים לחוד. **ז-** מזוזות ומשקוף העשויים לאחזוקי תקרה. **ח-** בליכא אלא פצים אחד. **ט-** פתח העשוי כיפה יומא יא ב'. **ויש** לברר גדרי הפסולים ושיטות הראשונים בזה.

פיתחי שימאי במזוזות

לג ב', גמ' ואמר רבא הני פיתחי שימאי כו' וחד אמר דל"ל שקפי, **נאמרו** בראשונים כמה דרכים בביאור מ"ד ל"ל שקפי, **א- עי'** רש"י דפי' דליכא מזוזות, ולכאוי' משמע דמ"ד ל"ל תקרה מכשיר בליכא מזוזות, ומ"ד ל"ל שקפי מכשיר בליכא איסקופה עליונה, **וכן** מבואר בהגה"מ פ"ו ממזוזה אות א' דהביא דהרא"ם פסק לחומרא כב' הלישנות דאיזה מהם שיהיה חייב במזוזה, **אמנם** בחזו"א קע"א סק"ח הק' דלהלן לד א' נחלקו חכמים ור"מ אי סגי במזוזה אחת או דבעי' ב', ומבואר דלכו"ע בלא מזוזות כלל פסול, ולכך נקט דלא פליגי אמוראי אהדדי, **וכ"מ** בחי' הר"ן עירובין יא א', ובכס"מ פ"ו ה"ה.

ובישוב דעת הגה"מ יתכן דלא איירי כשהרוחות פרוצים לגמרי אלא איכא לראשי כתלים וליכא לפצימים הנכנסים לתוך הפתח, ונחלקו אמוראי בדין ראשי הכתלים אי מהני, [ויש שפי' כונת רש"י ע"ד הריטב"א להלן].

ב- בריטב"א עירובין יא א' ד"ה "מאי" ובע"ב סוד"ה "תנא" פי' ליכא שקפי דליכא פצימים בפ"ע המיוחדים את הפתח משאר הכותל, ומשמעות דבריו דלרש"י לא בעי' לתנאי זה, **וכן** נקט המקור חיים בתיקון עירובין [נד' בסוף מקו"ח ה'ל' פסח], **אמנם** בשו"ת חת"ס או"ח צ"ו נקט דאף לרש"י בעי' קנים בדוקא ע"ש, **וכן** נקט המשכנ"י או"ח קכ"ג בכונת רש"י בשמעתין כהריטב"א, ועי"ש עוד דדקדק כהריטב"א מד' השלטי גיבורים ה' ב' אות ד', ו א' אות א', ובחזו"א קע"ב סק"ב נחלק ע"ד.

ובעיקר חידושו דהריטב"א דבעי' פצימים מיוחדים, **יעוין** בחזו"א או"ח סי' ע' סקכ"ה דפי' כונתו דכיון דמדרך הבנין להבדיל את המזוזות משאר הכתלים הלכך בליכא פצימים הניכרין

גדרי פתח דמזוזה

ניכר שאי"ז פתח אלא פירצה, **אמנם** במשכנ"י או"ח קכ"ג פי' כונת הריטב"א דגיפופי הבית כיון שנעשה לשם בנין ולא לשם פתח אין שם פתח עליהן ודינן כאחזוקי תקרה דלא מהני לצוה"פ, ולפי"ז אי עבד גיפופי רוח רביעית לשם צוה"פ לא בעי פצימים הניכרין, וכן להיפך אי יעשה פצימים הניכרים שלא לשם פתח לא יהני.

עוד יעוין בריטב"א שם בסו"ד "תנא" דהק' לשיטתו היכי מהני קנה מכאן וקנה מכאן לצוה"פ, עיי"ש תירוצו, **ובחזו"א** פי' כונתו ע"פ האמור דכשהעמיד קנים לשם צוה"פ כיון דאין דרך לעשות בנין כל שהוא לכותל שפיר ניכר דהוא מזוזת הפתח [ולפי"ז אי הוסיף קנים הרבה זה אצל זה דינו ככותלי הבנין כיון דלא ניכר דהוא מזוזת הפתח], **אמנם** במקו"ח בתיקון עירובין [נד' בסוף מקו"ח הל' פסח] הבין בכונת הריטב"א דנחית לחלק בין פתח גמור לצוה"פ, דכל פסולא דפיתחי שימאי לא נאמר אלא היכא דבעי תורת פתח, דבזה כל דאין עשוי כתיקון הפתחים הוי כפירצה, אבל היכא דסגי בצוה"פ מהני אף שימאי, **[ועיי"ש]** דגבי מזוזה דלעולם בעי תורת פתח פוסל שימאי בכל ענין, ובשבת דסגי בצוה"פ אין פוסל שימאי אלא בכותל ארוך ד"א דנפיק מתורת לחי], ולדבריו נמצא דגבי מזוזה כשהפתח פרוץ במלואו לא מהני קנה מכאן וקנה מכאן לאשווי תורת פתח, **ויתכן** דכשמעמיד הקנים סמוך לראשי הכתלים חשיב כהעמיד פצימים מיוחדים, וכ"ד צ"ב מלשונו דהריטב"א, **וכן** בחזו"א או"ח ע' סקכ"ה ויו"ד קע"ב סק"א האריך לחלוק ע"ד.

ג- ברש"י עירובין יא א' ד"ה "שקפי פי' דל"ל שקפי היינו אבן נכנס אבן יוצא, **[וכן]** פי' תוס' והרא"ש בשמעתין לענין תקרה], **וכ"פ** הטור רפ"ז, **ובב"י** נקט בשי' רש"י דמהני אבן יוצא אבן נכנס מדלא פי' בשמעתין דהיינו פיתחי שימאי, וצ"ל לדבריו דכ"ד רש"י בעירובין הוא לענין צוה"פ דשבת לחוד, דהתם כשאין עושה הפתח כתיקוני הפתחים הו"ל כפירצה, משא"כ במזוזה לא אכפ"ל בפירצה וכל דמשמש למקום כניסה תורת פתח עליה.

בעיקר פסולא דאבן נכנס אבן יוצא, **עי'** חזו"א קע"ב סק"א דהגדר בזה דלא מיתחזי כפתח אלא כפירצה והירוס, ומה"ט כתב דאי העמיד קנה שאינו משופה לשם מזוזה מהני, [ובזה כ' ליישב קו' המקו"ח מקנים הדוקרנים], **אמנם** היה מקום לומר בע"א דאין הגדר בזה משום פירצה אלא דמתנאי המזוזה דתהא ביושר וכל דעשויה שלא ביושר ל"ל תורת מזוזה, **וכן** נראה מתו"ד השערי ציון ח"א סי' ג' ענף א' סק"ה דכתב לדון דהיכא דמאחורי האבנים הבולטים איכא כותל ישר אמרי' דל מהכא לאבנים הבולטים ומתכשר ע"י הכותל ישר, **ובלבד** רפ"ז כ' כעיי"ז דהחיסרון בשם מזוזה, אלא דפי' הטעם משום דאין הדלת נסגרת עליו ביושר, ולפי"ז אף

גדרי פתח דמזוזה

אי בולטים האבנים כלפי רה"ר ומעכב סגירת הדלת הוי פ"ש, ולכאוי לסברת החזו"א ל"ח כפירצה אלא בבולטים לכוון חלל הפתח.

וביד הקטנה במנח"ע פ"ג סק"א צידד דהיכא דמעכבא הבליטות סגירת הדלת כו"ע מודו דחשיב פ"ש, וכל פלוגתת הראשונים אי אבן נכנס בכלל פ"ש, הוא באופן דאין מעכב סגירת הדלת.

ע"ע פלוגתת המקור חיים שם וחזו"א קע"ב סק"א [ואו"ח סי' ע' סקכ"ה], בדין אבן נכנס אבן יוצא בצוה"פ דשבת, **דהמקו"ח** נקט דליכא לפסולא דפתחי שימאי אלא גבי מזוזה דבעי' תורת פתח, אבל בשבת דסגי בצוה"פ מהני נמי אבן נכנס אבן יוצא [ובעירובין יא דפסלי' פ"ש איירי בכותל ארוך ד"א דנפיק מתורת לחי], **ועי"ש** דמה"ט אין קובעין מזוזה ע"ג צוה"פ דשבת כיון דל"ח פתח למזוזה, **אמנם** בחזו"א נקט דאף בשבת איכא לפסולא דפ"ש, והטעם דאין קובעין מזוזה ע"ג צוה"פ דשבת, **עי' בסי' קע"ב סק"ג** משום שאין המזוזה משתמרת.

וכדעת המקו"ח, לכאוי כן נראה מד' הט"ז דהביא בסי' רפ"ז סק"א לפסולא דאבן נכנס, ובאו"ח סי' שס"ג סק"י"ט [הביאו המ"ב סקק"ג] פסק דבאיכא חיפופין יוצאין מהכותל מהני בתורת לחי, **אמנם** בתוספת שבת שס"ג פי' דס"ל להט"ז דל"ח פ"ש אלא כשהאבנים מובדלים זמ"ז ג"ט.

דנו האחרונים בפתח דאית ליה ב' פצימים ופץ אחד עשוי אבן נכנס, אי דינו כפתח שאין לו אלא פץ אחד דתלוי בפלוגתת ר"ח וחכמים או דבזה גרע ולכו"ע ל"ח פתח, ויבואר להלן בדין מזוזה אחת.

פיתחי שימאי בתקרה

גמ', חד אמר דל"ל תקרה כו', **נאמרו** בראשונים כמה דרכים בביאור מ"ד ל"ל תקרה, **א- עי' רש"י** בשמעתין ובעירובין דליכא משקוף לפתח, **ובריטב"א** עירובין יא הביא מד' רש"י דאיירי בפרוץ לגמרי, ומשמע דבאיכא תקרה ישרה ואינו בולט לתוך החלל, כשר, וצ"ב מ"ש מראשי הכתלים דמבואר בד' רש"י [הובא להלן] דלא מהני, ויש לחלק.

ובראבי"ה הל' סוכה הובא ברמ"א תר"ל סעי' ב' פי' נמי ענין פיתחי שימאי בתקרה ע"ד רש"י דלא היה משקוף כלל, אבל באיכא תקרה ישרה מהני ולכך כתב דגבי סוכה מהני הסכך לשמש למשקוף דצוה"פ, **ועי' להלן** בנידון ראשי כתלים שיטות האחרונים בזה.

גדרי פתח דמזוזה

ב- בתוס' וברא"ש פי' דאיירי במשקוף דאבן נכנס אבן יוצא, ויש לדקדק אמאי רש"י בעירובין דפי' גבי מזוזות דאיירי באבן נכנס לא פי' כן אף גבי משקוף, ולכאוי' נראה דס"ל דליכא להאי פסולא גבי משקוף, דבזה לא מתחזי הפתח כפירצה והירוס.

ג- בריטב"א עירובין פי' לשיטתו דאיירי בליכא פצימין מיוחדים למשקוף.

ד- בנימוק"י פי' דל"ל תקרה היינו איסקופה עליונה, ול"ל שקפי היינו דאין בולט המשקוף כשיעור טפח לתוך חלל הפתח, ויתכן דהנימוק"י איירי דהתקרה ממשכת להלן מהפתח, ולכך בעי' בולט לתוך הפתח, ולעולם כשמסתיים בשוה למזוזות כשר כדון ראשי הכתלים. עוד משמע קצת דגבי מזוזות ס"ל דסגי בראשי הכתלים מדלא פי' שקפי לענין מזוזות, ולהיפך ממשמעות רש"י הנ"ל.

ה- עי' רש"י בל"ב דפי' דאין לבית תקרה, וכ"פ הר"מ בפ"ו ממזוזה ה"א ה', ומשמע דהוא נמי מתקוני הפתחים, דל"ח פתח אלא במשמש כניסה למקום המקורה, וכן בכס"מ ציין לד' הגמ' ביומא יא ב' דמנו שם ששה שערים פטורים מן המזוזה וחד מיניהו שער שאינו מקורה, ומשמע דהוא מדיני שער, אמנם מד' הרא"ש שכ' לחלק בין חצר לבית דשאני בית דאינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה, משמע דהוא משום חסרונא דבית וכן פי' הקרי"ס טעם תנאה דתקרה. ואמרו דיתכן דאף להרא"ש הוי חיסרון בשם פתח, ועיקר דבריו דכל קלקול הפתח כשממשמש למקום שאינו מקורה, הוא דווקא היכא דדרכו להיות מקורה.

ע"ע ר"מ שם ה"ה דבהיה מקצתו מקורה והיה הקירווי כנגד הפתח חייב, ובכס"מ הביא בשם רבינו מנוח דבעי' דיהא מקורה דע"ד, וכ"פ השו"ע רפ"ו סעי' י"ד, אמנם באו"ש צידד בד' הר"מ דאף בלא היה דע"ד אינו בכלל שימאי וחייב, ולכאוי' סברת רבינו מנוח דבאין הבית מקורה גדר הפסול דלא הוי פתח המשמש לדירה, הלכך בעי' שיעור דע"ד לדון הבית בשם דירה.

עי' תוס' ורא"ש דהקשו ע"ד רש"י מ"ש משערי חצירות, ובב"י רפ"ו הביא בשם רבינו מנוח ליישב דשאני התם שבתים מקורים פתוחין לחצירות וס"ל דחיוב החצר הוא מחמת הבית והאריכו בזה אחרונים ואכ"מ.

ראשי כתלים

לד א', אמר אמימר האי פיתחא דאקרנא כו', שיטת רש"י דהיה הפתח בקרן זווית של הבית, וראשי הכתלים הן הן הפצימים, ובחזו"א קע"ב סק"ב פי' כונתו דאע"ג דכשרוח הרביעית פרוץ במלואו אין ראשי הכתלים חשיבי לפצים, מ"מ קרן זווית עדיפא דרואים הקרן זווית כרוח רביעית באלכסון וכותלי מזרח וצפון גודרים מקצת מרוח הד' כזה.

גדרי פתח דמזוזה

ומאי דפשיטא ליה להחזו"א דלא מהני לרש"י ראשי כתלים, מדלא פי' פיתחא דאקרנא כשי' הרא"ש, וכן מדפי' להלן ד"ה "פצים אחד" שהיה פתח אצל הזוית כו' ומשמע דאירי דמצד אחד הוה הכותל ישר ומצד שני איכא פצים לתוך חלל הפתח, ואי ראשי הכתלים מהני, שפיר איכא ב' פצים לפתח, אמנם יתכן לפרש כונת רש"י בע"א ויבואר להלן.

ובעיקר פי' דרש"י דאירי בקרן זוית יל"ע דגבי שבת מבואר בעירובין ו' א' דפיתחא בקרן זוית לא עבידי אינשי ונידון כפירצה, [ופי' החזו"א שם או"ח סי' ח סק"א דכיון דלא עבידי אינשי אין לראות גידור הרוחות באלכסון], ואמאי גבי מזוזה נידון כפתח באלכסון, וצ"ל דחלוק דין פתח דמזוזה משבת, דגבי שבת בעי' לגדור הרוח, הלכך אי לא עבידי אינשי שם פירצה עליה, משא"כ במזוזה לא בעי' אלא להגדיר המקום לכניסה ויציאה, ובהא סגי במאי דחזי' לכניסה באלכסון, [וחילוק זה מתבאר מעוד כמה חילוקי דינים ויבואר במקומו]. **ובערה"ש** פי' דכל סברת פיתחא בק"ז לא עבדי אינשי נאמר לענין פתח העשוי להילוך רבים ואין ענינו לפתח דיחיד.

יל"ד בטעמא דל"מ לרש"י ראשי הכתלים אי משום דאין פצימיו ניכרין או משום דאין פצימיו גודרים רוח הרביעית, ונפק"מ בהעמיד בראשי הכתלים הפונים לרה"ר פצימים לימין ושמאל כזה דפצימיו ניכרין אבל אין גודרים רוח הרביעית, **ונחלקו** בזה המ"ב שסי'ג שעה"צ ל"ז, וחזו"א שם ד"ה "ואם", ובהגה"ה מבין הפרישה סי' רפ"ו סק"ב [הובא להלן] מבואר נמי דתלה ליה בפלוגתת רש"י והרא"ש.

שיטת הרא"ש [וכ"פ הטור] דרוח הרביעית היה פרוץ במלואו, וראשי כתליו הן הן הפצימים, **ויל"ד** בגדר פצימי ראשי הכתלים אי פני הכותל הפונים לרה"ר הן פצימי הפתח, או דדנים סוף הכותל הפונה לחלל הפתח כפצי הפתח.

ובעיקר דברי הרא"ש דראשי הכתלים מהני למזוזות הפתח נאמרו בזה ב' חידושים, **הא'** דאע"ג דאין ראשי הכתלים גודרים חלל הפתח [וכן אין פצימיו ניכרין], מ"מ מהני לצוה"פ, **והב'** דאע"ג דלא נעשו ראשי הכתלים לשם צוה"פ לא אכפ"ל בהכי ומהני.

ובאחרונים הקשו מ"ש מאכסדרה דמבואר דאין ראשי כתליו מהני לצוה"פ, וכתבו לחלק בכמה דרכים, **בפרישה** רפ"ז סק"ב פי' דהרא"ש איירי באיכא דלת העומדת במקום מחיצה רביעית, **ובהגה"ה** מבין הפרישה רפ"ו סק"ב פי' דהרא"ש איירי דאיכא צוה"פ ושתי מזוזות העשוין לשם מזוזות [ולכאוי' צ"ל דהעמיד פצים בעובי ראשי הכתלים הפונים לרה"ר, דשפיר נעשה לשם צוה"פ וחידיש הרא"ש דאע"ג דאינו גודר חלל הפתח מהני], **וביד** הקטנה פ"ב סק"ד חילק בין כותלי בית דנעשו לצורך דירה לבין כותלי אכסדרה, **ובחזו"א** קע"ב סק"ב כ' דכ"ד הרא"ש

גדרי פתח דמזוזה

דוקא בעביד המשקוף לשם צוה"פ, דאז ראשי הכתלים נמי נידונים כנעשו לפתח, משא"כ גבי אכסדרה דאף המשקוף לא נעשה לשם צוה"פ אין לדון ראשי הכתלים כנעשו לשם פתח. **ולכל** האמור נמצא דעיקר חידושו דהרא"ש דלא בעי להעמיד המזוזות תוך חלל הפתח, אבל הא מיהת בעי דיהא לשם צוה"פ, ואף בדברי הפרישה דהרא"ש איירי באיכא דלת, צ"ל דעיקר סברתו דע"י הדלת מינכר דהפתח משמש לשם צוה"פ וסגי בהכי אע"ג דלא נתכוין לכך, ובחזו"א קע"ב סק"ב נתקשה בכונתו, ועי' מש"פ בקע"א סק"ה. אמנם עדיין צ"ב דמאכסדרה חזי דאף בנעשה לשם צוה"פ לא מהני ראשי כתלים דהא בס"ד בגמ' דאקשי הא יש לו פצימין כו' עדיין לא אסקי סברת חיזוק תקרה ומ"מ אמרי' דאין לו פצימין ולא דנו ראשי הכתלים לפצימין.

עי' מג"א או"ח שס"ג סקכ"ח דכ' להוכיח דגבי שבת אין כותלי המבוי נחשבים במקום הקנים, אלא בעי להעמיד פצימים ברוח הרביעית, ולכך הק' מהמבואר בסי' תר"ל לענין סוכה דיכול להניח הקנה ע"ג כותלי הסוכה, אמנם בתיקון עירובין פ"י דהטעם דאינו יכול להניח ע"ג כותלי המבוי כיון דהוי יותר מד"א ונפקא מתורת לחי, ולפי"ז לק"מ מסוכה, **ונחלקו** המח"ש והחזו"א או"ח סי' ע' סקכ"ה בכונת המג"א אי ר"ל דבעי דיעמיד הפצים לשם צוה"פ ולפי"ז קו' אף מתר"ל סעי' ב', או דס"ל דבעי דיעמדו הפצים בתוך חלל הפתח, ולפי"ז אין קו' אלא מסי' תר"ל סעי' ג'.

ולדעת המח"ש דהקו' אף מסעי' ב' דאיירי בסוכה העשויה כמין גאס, מבואר דנקט כהריטב"א דבעי ליחד לשם פצימין, דאל"כ לק"מ דהתם הצוה"פ גודר את הרוח שבו עומד משא"כ בראשי כתלים, אלא דלפי"ז צ"ע סו"ד המג"א דפסק להדיא דלא כהריטב"א דבעמוד הבולט מהני לצוה"פ וכן הק' החזו"א.

ובעיקר המבואר דגבי שבת לא מהני ראשי הכתלים, **הק'** החזו"א קע"ב סק"ב דתיקשי ע"ד הרא"ש דנקט דמהני ראשי כתלים במזוזה, ולהאמור דחלוק שבת ממזוזה י"ל דלענין לגדור המקום בעי פצימים הגודרים את חלל הפתח, משא"כ לאשווי תורת פתח לכניסה ויציאה סגי אף בראשי כתלים, אמנם החזו"א בכמה דוכתי השוה דיני צוה"פ דשבת למזוזה.

עוד יש לברר כמה אופנים דשייך לדון בהם דין ראשי הכתלים, **א-** בראשי הכתלים הנמשכין לצדדין לימין ושמאל כזה די"ל דבזה כיון דאין כאן פני הכותל ל"ח כפצימים, **ועי'** מזוזות ביתך רפ"ז בביה"ל דנקט דדוקא בנמשכין ד"א אינן משמשים כפצימים. ואמרו בזה דבפחות מד"א יל"ד הכותל הנמשך כפצים מדין לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים לשי' רש"י עירובין ט ב'.

גדרי פתח דמזוזה

ובמק"מ רפ"ז סק"ד דן בדומה לזה בחצר שבין ב' בתים שראשי הכתלים משמשים לכותלי הבית ויתכן דבאופן דבנו מלכתחילה כותלי ב' הבתים ע"מ שישמשו לפתח ביניהן עדיפא ומהני, ועי' חובת הדר פ"ז סק"ד

ב. חדר קטן שנפרץ במלואו לחדר גדול, **לענין** חיוב הקטנה [באופן דהכניסה מהגדולה לקטנה] אין שייך לדון אלא משום ראשי הכתלים, ולהאמור דבראשי הכתלים הנמשכים לצדדים אף להרא"ש ל"ח פצימים, הקטנה פטורה, **ולענין** הגדולה דאית ליה פצימין גמורין, נסתפק החזו"א קע"ב סק"ב דדילמא אין פצימה חייבין כיון דמתעקם לתוך הקטנה וגרע מראשי הכתלים. והוסיפו לדון דאי נימא דלענין הגדולה חשיב דאית ליה פצימין, היה מקום לומר דאף הקטנה חייבת במזוזה, דנהי דלעומדים בקטנה הוי פיתחה פרוץ במלואו, מ"מ כיון דהעומדים בגדולה רואים מקום כניסה דקטנה גדור בפצים, סגי בהכי לחייבו במזוזה. אמנם בחזו"א שם פשיטא ליה דצריך לתקן הקטנה בקנה מכאן וקנה מכאן, ויתכן דכ"ד החזו"א שם לענין תיקון עירובין לחדו, אבל לגבי מזוזה סגי במאי דניכר פצים בגדולה וכדנתבאר לעיל החילוק בין שבת למזוזה.

ראשי תקרה

עי' לעיל שיטת רש"י, והראב"ה הובא ברמ"א תר"ל סעי' ב', ונמוק"י דתקרה דאינה בולטת לתוך חלל הפתח מהני לצוה"פ, והנה במג"א סי' תר"ל שם הק' מד' הירושלמי פאה דמפורש דלא מהני הסכך לצוה"פ כיון דלא נעשה לכך, **ועי'** בב"י הגר"א שם דהכריח דהבבלי פליג אירושלמי וס"ל דאף בלא נעשה לכך מהני, **ומד'** המג"א והגר"א מבואר דהא פשיטא דמדיני המשקוף לא בעי דיכנס לתוך חלל הפתח, וכל סברת הירושלמי הוא לענין דבעי דיעשה לשם צוה"פ, ואהא כתב הגר"א דהבבלי פליג אסברא זו, [ואף להירושלמי אי יעמיד הסכך לשם צוה"פ יחני], **אמנם** בחזו"א קע"ב כ' דלשי' הראשונים דראשי כתלים לא מהני לצוה"פ ובעי דיעמיד הקנים תוך חלל הפתח, ה"ה דגבי תקרה לא מהני מה"ט, ואף כונת הירושלמי יל"פ 'דלא נעשה לכך', היינו דאין צוה"פ עליו אלא המשך תקרה עליו, ואף אי יעמיד הסכך לשם צוה"פ לא מהני. [ועיי"ש דאף הראב"ה דמכשיר ה"מ בנוגעין הפצים בסכך, דאע"ג דבעלמא אין צריך ליגע מ"מ הכא דלא נעשה התקרה לשם פתח ל"ל תורת פתח אלא מחמת דהעמיד הפצים לשם פתח].

ולמאי דהשוה החזו"א דין תקרה ישרה דמזוזה לדין משקוף דסוכה המבואר ברמ"א סי' תר"ל סעי' ב', לפי"ז נמצא דהכרעת הרמ"א כהרא"ש, והמג"א שם דנקט כהירושלמי פסק דלא כהרא"ש, והעירו דלמש"כ המג"א שס"ג סקכ"ח דבסוכה דהוא דרבנן הקילו טפי ליכא הכרח מד' הרמ"א

גדרי פתח דמזוזה

דפסק כהרא"ש אף לענין שבת ומזוזה, **אמנם** בראבי"ה דהוא מקורו דהרמ"א הוה להדיא סוכה לפיתחי שימאי דשבת.

ובעיקר השואת החזו"א תקרה ישרה לראשי כתלים, **עי'** מ"ב דחילק בזה דגבי ראשי הכתלים פסק בסי' שס"ג סק"ג כהמג"א דאין כותלי המבוי נחשבים במקום קנים, ולענין תקרה פסק בסי' שמ"ו סק"א דמהני.

אחזוקי תקרה

לג ב', אמר רב חסדא אכסדרה כו' חיזוק תקרה כו', **וכ"ה** ביומא יא א' א"ל אביי לרב ספרא כו', **באחרונים** הק' כמה סתירות בדין אחזוקי תקרה, **א-** מ"ש מראשי כתלים דמהני לצוה"פ [לשי' הרא"ש וטור] **אע"ג** דלא נעשה לשם צוה"פ, **[עי' פרישה רפ"ז, והגה"ה מבן הפרישה רפ"ו סק"ב, וחזו"א קע"ב, ובמצוין לעיל]**.

ב- צ"ב מ"ש מסוכה דמהני הסכך לשם משקוף כמ"כ הראבי"ה הובא ברמ"א תר"ל סעי' ב' **אע"ג** דלא נעשה לשם כך [ואיברא דהירושלמי פליג ע"ז כמ"כ המג"א שם, **אמנם** בב"י הגר"א כבר כתב להוכיח מדברי הבבלי דס"ל דלא בעי נעשה לשם כך].

ג- צ"ב בשו"ט דהגמ' יומא שם דאקשי דאקרא דכובי גופה תיבעי מזוזה, ואמאי לא מהני פירוקא דמפרקי לעיל דאבולא דמחזא לחיזוק תקרה הוא דעבידי.

וביז הקטנה פ"ב סק"ד כ' לייסד דכל פסולא דאחזוקי תקרה נאמר לענין כותלי אכסדרה לחוד דלא נעשו לצורך דירה, אבל כותלי בית הואיל וכל עיקרה לדירה אמרי' דהכל לשם דירה נעשו, ונמצא לפי"ז דכללא דאחזוקי תקרה אין תלוי בעשיית המזוזות לשם צוה"פ, אלא כל דמינכר דמשמש לפתח סגי בהכי, **וכ"כ** החזו"א קס"ט סק"ג, ובסי' קע"ב סק"ג הוסיף להרחיב גדר זה דיסוד אחזוקי תקרה הוא דוקא היכא דלא ניחא ליה כלל בסתימת הצוה"פ, אבל היכא דניחא ליה בסתימתו אף פצימי האכסדרה מהני לצוה"פ, וה"ה דעמודי הטלגרף דניחא להו לשמש בהן לצוה"פ **אע"ג** דלא נעשה כלל לשם כך מהני. [ומסתברא דה"מ ברוצה שישמש לצוה"פ אבל היכא דאין לו רצון בזה **אע"ג** דלא איכפ"ל בקיומו ל"ל תורת פתח], **אמנם** במשכנ"י או"ח קכ"ג נקט דכל היכא דנעשה לאחזוקי תקרה אף ברוצה שישמש צוה"פ לא מהני, **ועי"ש** דלכך ס"ל להריטב"א דבעי' פצימים המיוחדים וא"א לסמוך על גיפופי הפתח הנעשו לשם כותל, וכן באכסדרה בבקעה עירובין צד א' לא דנו שם משום צוה"פ, **ומה"ט** פתח שער החצר דמשכן לא איקרי פתח כמבואר עירובין ב א' **אע"ג** דהיה לו צוה"פ, וכע"ז כ' התוס' עירובין ב ב' ד"ה "אלא" דצוה"פ דפתח האולם כיון דנעשה לשם נוי ל"ח צוה"פ, **ובחזו"א** דחה כל ראיותיו.

גדרי פתח דמזוזה

ובעיקר יסודו דהיד הקטנה דלא נאמר דין אחזוקי תקרה בפתוח בית, לכאוי הוא תלוי בפלוגתת הראשונים בישוב סתירת הסוגיות, דבשמעתין מבואר בבביתא דאכסדרה חייב, וביומא יא מבואר דממעטי מקרא דפטור, דרש"י ותוס' בשמעתין חילקו בין דאורייתא לדרבנן, **אולם** ש"י הרי"ף [סוף הל' מזוזה] דחלוק פתוח לבית מפתוח לגינה, **ולפי"ז** בע"כ דרב חסדא איירי בפתוח לבית ומ"מ פטר ליה משום אחזוקי תקרה, **אמנם** מקו' התוס' בשמעתין עה"ג ובסוכה ח ב', משמע דנקטו דלהרי"ף בפתוח לבית לא פטרי משום אחזוקי תקרה, ובחזו"א קס"ט סק"ג האריך בחישוב שיטות הראשונים בזה, ויבואר כ"ז להלן בארוכה.

פצים אחד

לד א', ההוא פיתחא כו', **נחלקו** הראשונים היכי מיירי, **עי'** רש"י דאיירי בכותל אחד נכנס תוך חלל הפתח והפץ כנגדו הולך ביושר ואינו גודר חלל הפתח כזה. ולפי"ז מפורש בדבריו דראשי הכתלים לא מהני לפצימים, אולם ברא"ש דס"ל דראשי הכתלים מהני פי' דאיירי דכותל אחד עובר להלן מהפתח כזה. ויל"ד היכא דהכותל נגמר בשוה לכותל שכנגדו אלא דלאחר כמה טפחים איכא עוד כותל המצטרף ע"י עומ"ר לכותל אחד ארוך כזה. עוד יל"ד מהו שיעור הנצרך להמשך הכותל שלא לדונו כפץ.

וע"ע פיסקי הרי"ד דפי דאיירי דפץ אחד העמיד כדינו סמוך לכותלו [ההולך מדרום לצפון], ופץ שני הוא כותל חבירו ההולך ממזרח למערב כזה, ולכאוי מבואר דס"ל דראשי הכתלים לא מהני, [וכן נקט החזו"א בשי' הרי"א"ז בשם מז"ה דהוא הרי"ד], אמנם בפיתחא דאקרנא פי' הרי"ד דאיירי בכזה ולכאוי מהני מדין ראשי הכתלים וצ"ב.

בחזו"א קע"א סק"ז נסתפק בגדר דינא דפצים אחד, אי משום דגבי מזוזה לא בעי תורת פתח אלא מזוזות לחוד ונחלקו בילפותת קרא אי דרשי מזוזות וסגי באחד, **ולפי"ז** פסולא דפיתחי שימאי אינו משום קלקול הפתח אלא משום קלקול המזוזה, **וכן** לפי"ז המקור דבעי משקוף אינו מדיני פתח אלא דילפי מפסח מצרים וכמש"כ הלבוש], או דילמא אף גבי מזוזה ילפי מקרא דובשעריך דבעי פתח, ונתחדש דע"י פצים אחד נמי איכא תורת פתח, **ונפק"מ** לענין שבת דבעי פתח אי סגי בפצים אחד, **וכן** נפק"מ בהיה הפצים השמאלי אבן נכנס אבן יוצא, דאי בעי תורת פתח, ל"ש להכשיר מכח הפצים הישר כיון דהפץ המקולקל משוי תורת פירצה לפתח, אבל אי לא בעי תורת פתח לא גרע הפץ המקולקל מליכא אלא פץ אחד דכשר. [ובמק"מ רפ"ז סוס"ד נקט בפשיטות דאבן נכנס לא גרע מליכא אלא פץ אחד.

גדרי פתח דמזוזה

נחלקו הרא"ש והר"מ היכי קי"ל בפתח דאין לו פצים אלא בצד ימין, **ועי'** ש"ך רפ"ז סק"א דיקבענה בלא ברכה, **ובמשכ"י** או"ח סי' קכ"ג נקט דדין פץ אחד במזוזה שוה לשבת וכיון דבשבת קי"ל דבעי' ב' מזוזות ה"ה לענין מזוזה. **ובד'** הטור הקשה הדברי חמודות אות מ"א דסתר דבריו דמתחלה פסק כהר"מ דאין הפתח אלא בעשה כתיקונו ע"י מזוזות ומשקוף ובסו"ד פסק כהרא"ש דבאיכא מזוזה בצד ימין חייב, **ובמעשה רוקח** תי' דס"ל להטור דכל מאי דמהני פצים אחד היינו דוקא כשהכותל מצד שני אינו פרוץ אלא דהכותל עובר להלן מהפתח, אבל כשהכותל בצד שני פרוץ לכו"ע לא מהני, והיינו דכתב הטור בתחילה דבעי' ב' מזוזות, ובסו"ד הוסיף דבאיכא ב' כתלים סגי בפץ דימין. ומבואר דגבי מזוזה נמי בעי' לתורת פתח ולכך אע"ג דאין הפץ השמאלי משמש בתורת מזוזה, מ"מ צריכים לו להגדיר את הפתח, אבל אי לא הוה בעי' אלא מזוזות לחוד א"כ לר"מ דמכשיר בפץ אחד אמאי בעי' לכותל שכנגדו.

שמעתא דאכסדרה

גמ', אמר ר"ח כו', מסקי' דטעמא דר"ח דאכסדרה פטורה כיון דנעשה לחיזוק תקרה, ולכך אכסדרה דבי רב ורומיתא דלא נעשה לחיזוק תקרה חייבת, ובראשונים הקשו דביומא יא א' איתא דאכסדרה פטורה דממעטי' לה מקרא דל"ח בית וסותר לסוגיין דמבואר דבלא נעשה לחיזוק תקרה חייב, וכתבו ליישב בכמה אופנים.

שיטת הרי"ף סוף הל' מזוזה דבשמעתין דתנא אכסדרה חייבת איירי בפתוח לבית, וביומא דתנא דפטורה איירי בפתוח לגינה, ולפי"ז צ"ל דר"ח נמי איירי בפתוח לבית ואפ"ה פטור כיון דנעשה לחיזוק תקרה, [וביומא דפטורי' מקרא דבית איירי ברומיתא], וכ"כ הכס"מ פ"ו ה"ז בשי' הר"מ, וצ"ב מ"ש מאבולי דמחוזא דמבואר מקו' הגמ' יומא יא א' ואקרא דכובה גופיה כו', דבפתוח לבית חייב אף בנעשה לחיזוק תקרה, ועי' חזו"א קס"ט סק"ג.

אולם בחזו"א שם ד"ה "מיהו" דקדק דמסתימת הרי"ף דכ' דאכסדרה רומיתא חייבת ולא התנה שתהא פתוחה לבית, ובאכסדרה הפתוחה לבית לא התנה דה"מ ברומיתא, משמע דבפתוחה לבית חייבת בכל ענין, ושמעתין איירי באין פתוחה ובהא חלוק אכסדרה דעלמא מרומיתא, ורומיתא חייבת בכל ענין, ולפי"ז צ"ל דהא דאוקי הרי"ף ברייתא דשמעתין בפתוחה הוא דווקא לענין בית שער ומרפסת, אבל אכסדרה רומיתא חייבת אף באין פתוחה, וביושב סתירת הבריות צ"ל דביומא איירי באכסדרה דעלמא ושמעתין איירי ברומיתא, וכן מפורש בריטב"א יומא שם, [וכן מבואר דנקטו התוס' בסוכה בשי' הרי"ף, ממשח"ק דנוקי דברי ר"ח באין פתוח ובריתא בפתוח, והיינו משום דס"ל דבפתוח חייב אף באחזוקי תקרה].

אמנם צ"ב דאי ר"ח ובריתא דיומא איירי בחד גונא באין פתוח לבית, אמאי פי' ר"ח הטעם משום אחזוקי תקרה ולא פי' משום טעמא דהגמ' ביומא דנתמעט משם בית, וכבר הקשו כן ע"ד התוס' הצ"ק והגרי"ז.

ובחזו"א כתב ב' דרכים בזה א- דבאמת אין לפטור אכסדרה משום דל"ח בית כיון דתשמישיה הוי תשמישי בית, ואין לדון לפוטרה אלא משום דנעשה לאחזוקי תקרה, ובריתא דיומא דממעטי' מקרא דביתך לא קאי אאכסדרה, ובפתוחה לבית דחייב היינו משום דניחא ליה בפצימה ול"ח אחזוקי תקרה, וכ"כ כע"ז ביד הקטנה במנח"ע פ"ב סקי"ד. ב- דלעולם אכסדרה שוה לבי"ש ומרפסת דפטור מדאורייתא משום דל"ח בית ואף ברומיתא, [וכדמצינו בעורכי המלחמה סוטה מג דממעטי' אכסדרה מתורת בית] אלא דמדרבנן ס"ל להרי"ף דחייב אף באין פתוח, ובריתא דחייבת איירי באין פתוח וחייב מדרבנן, ואהא קאמר ר"ח דבנעשה לאחזוקי תקרה פטור אף מדרבנן.

עוד יתכן דבאמת אכסדרה אית ליה תשמישי בית ומ"מ ממעטי' מקרא דביתך דבעי' דיהא דומיא דבית הגדור בד' רוחותיו, ואכסדרה כיון דפרוצה ברוח רביעית ל"ח בית, ור"ח הוסיף

שמעתא דאכסדרה

דאף באית ליה פצימין עדיין חשיב פרוץ במלאו כיון דנעשו לחזוקי תקרה, ולפי"ז אי"ש דברייטא דיומא ור"ח חד דינא הוא, וה"מ באכסדרה שאינה פתוחה אבל בפתוחה לבית דניחא ליה בפצמיה אינו פרוץ במלאו ומקרי בית, וכן יל"פ דבפתוחה לבית יש לחייבו מדין בית שער דבהא לא בעי לתנאי בית וחייב אף בפרוץ במלאו וכן העלה בשלום יהודה או"ח סי' ל"ב.

ודרך זו מבוארת ברמב"ן במלחמות סוכה דכתב דר"ח יליף לדינו מקרא דביתך, וא"ש להאמור דר"ח וברייטא דיומא חד דינא הוא.

עוד יתכן ע"פ המבואר מקו הגמ' ביומא יא א' אקרא דכובי כו' דליכא פטורה דאחזוקי תקרה בבית, דלפי"ז י"ל דר"ח וברייטא דיומא איירי בב' נידונים, דביומא דנו לחייב אכסדרה בפ"ע בתורת בית ול"ש בזה פטורא דאחזוקי תקרה ואהא ילפי' מקרא דל"ח בית, ור"ח אתא למיפטר אכסדרה אף מדין בית שער לבית, ולכך פי' הטעם משום אחזוקי תקרה, ועד"ז י"ל בכונת הרמב"ן מלחמות סוכה דכתב דר"ח יליף דינו ממיעוטא דבית דאין כונתו דהוא משום פטור בית אלא דכל פטורא דאחזוקי תקרה שייך רק לבתר דילפי' דאכסדרה ל"ח בית בפ"ע ואין לדנו אלא בתורת בית שער לבית דאהא אהני אחזוקי תקרה למיפטרי.

שיטת רש"י ד"ה "במזוזה" וסוכה ח ב', ותוס' ד"ה "אכסדרה" וסוכה שם, ותו"י יומא יא א', דמדאורייתא אכסדרה פטורה משום דאינה ראויה לדירה, ומדרבנן חייבת, וה"מ ברומיתא דלא נעשה לחיזוק תקרה, [וביומא דלא פטרי' משום חיזוק תקרה כיון דאיירי נמי ברומיתא]. **ונחלקו** הראשונים אי גדר תקנת רבנן לדון אכסדרה כבית בפ"ע וחייבת אף באין פתוחה לבית, או דלא חייבו רבנן אלא בפתוח לבית, **עי'** ריטב"א סוכה ח ב', ור"ן על הרי"ף שם, וטור רפ"ו, ומש"כ הר"ן והריטב"א לדמותו לשערי עירות ומדינות, קצ"ב דהא לרש"י חיובן הוא מדאורייתא מדאוקי ברייתא דיומא לענין דאורייתא, ואהא קתני ברישא שם דשערי עירות ומדינות חייבין.

ולכאור' למש"פ רש"י יומא יא א' קו' הגמ' שם 'ואקרא דכובי גופה' כו' דלחייביה משום אותו בנין עצמו אע"ג דנעשה לחיזוק תקרה, מוכח דכל דפתוח לבית חייב אף בנעשה חיזוק תקרה, ובע"כ דר"ח איירי באין פתוח לבית ואפ"ה חייב ברומיתא מדרבנן וצ"ב.

ובעיקר שי' תוס' דאכסדרה אינה חייבת אלא מדרבנן, **יעו"ש** דהק' אמאי לא מפרקי' בשמעתין דר"ח איירי מדאורייתא, וברייטא מדרבנן, **וצ"ב** דא"כ אמאי פטר ר"ח משום סברת אחזוקי תקרה תיפוק"ל דל"ח בית, ובעכצ"ל כדנתב"ל בשי' הרי"ף דטעמא דהגמ' ביומא הוא נמי משום אחזוקי תקרה, אמנם עדיין צ"ב דהא לתוס' פטרי' ביומא אף אכסדרה רומיתא והתם ל"ש לדון משום אחזוקי תקרה, ובע"כ דהוא מיעוט בעיקר שם בית, **ועי'** חזו"א שם ד"ה "ולדעת".

שמעתא דאכסדרה

שיטת בעל המאור, **עי' רז"ה** סוכה דתי' דברייטא דיומא איירי בב"ש הפתוח לאכסדרה, ולעולם אכסדרה בפ"ע חייבת [וה"מ רומיטא כשמעתין], **ויל"ד** אי ס"ל לדינא דאכסדרה חייבת בכל ענין אף באין פתוחה לבית או דכל דבריו דוקא בפתוחה לבית [ולא רצה להעמיד סתירת הסוגית בפתוחה ואינה פותחה], **וממשה"ק** עליו המלחמות משמעתין ומכמה דוכתי דמבואר דאכסדרה ממעטי משם בית, משמע דס"ל דהרז"ה מחייב אף באכסדרה שאינה פתוחה, ויש לדחות, **אמנם** בעיקר קו' המלחמות כבר תמה החזו"א דלמאי דס"ל להרמב"ן כשי' הרי"ף [וכדהביאו הלהלן שם] דשמעתין איירי בפתוח לבית בע"כ דר"ח דפטר אי"ז משום מיעוטא דבית אלא משום סברת אחזוקי תקרה לחוד, [ויש לחשב להאמור בשי' הרי"ף].

עי' השגות הראב"ד סוכה שם דהקשה על הרז"ה אמאי ב"ש דאכסדרה פטור הא אכסדרה דבי רב דחייבת חשיבא כבית, ואי נימא דכ"ד הרז"ה דאכסדרה חייבת הוא בפתוח לבית לחוד, אבל בפ"ע אין לה תורת בית, י"ל דב"ש דידה גרע מב"ש דבית, ובעכצ"ל דהראב"ד נקט דלהרז"ה אכסדרה חייבת אף באין פתוחה לבית ועי'.

שיטת הטור ושו"ע סעי' ו' דאכסדרה דעלמא פטורה בכל ענין, ואכסדרה רומיטא חייבת בכל ענין, **ובב"ח** הק' דכיון דלאחמ"כ הביא הטור שיטת הרי"ף לענין ב"ש דחלוק אי פתוח לבית או לגינה, אמאי גבי אכסדרה לא חילק כן, והכריח דפליג בזה הטור ארי"ף וס"ל דאכסדרה אית ליה תורת בית ולא פטרי' לה אלא משום אחזוקי תקרה, ולפי"ז צ"ל דברייטא דיומא איירי באכסדרה דעלמא, והא דפטריה שם מקרא דביתך ולא משום אחזוקי תקרה היינו כדנתבאר לעיל בשי' הרי"ף.

גמ', מתיבי בית שער כו', **הקשה** החזו"א קס"ט סק"א הא סברת אחזוקי תקרה הוא מילתא דפשיטא [וכדאקשי' לעיל אדר"ח הא יש לה פצימין כו'], וא"כ אף בלא ר"ח תיקשי ברייתא, ולהמבוי לעיל בשי' הרי"ף דר"ח איירי בגונא דהברייטא דיומא ואתא לאורויי דפטור אכסדרה אי"ז משום חיסרון בית אלא משום אחזוקי תקרה, י"ל דבאמת מסברא אין הכרח דאחזוקי תקרה פטור, אמנם בד' ר"ח בע"כ דנתכוין לסברת אחזוקי תקרה דאל"כ אמאי פי' טעם הפטור מפני שאין לה פצימין הול"ל טעמא דהגמ' ביומא דל"ח בית.

שמעתא דבית שער

גדרי ב"ש

דיני בית שער נתבאר בשמעתין, וביומא יא א', ובסוכה ח ב' לענין ב' סוכות היוצרים, והנה בסוכה מבואר דהנידון לחייב בית שער כיון דמשמש לעוברים לבית, **וכן** פ' רש"י ביומא יא ענין ב"ש, אמנם ברש"י בשמעתין פ' דב"ש הוא בית קטן שיושב שם שומר הפתח, והביאו הט"ז רפ"ו סק"ז, וכפשוטו אינו מקום מעבר לבית, ולפי"ז צ"ל דהנידון לחייבו כיון דמשמש לצורך שמירת הבית ובכלל ביתך הוא, [אמנם הא פשיטא דאין נידון לחייבו מצד תשמישי השומר כיון דאין דר שם בקביעות].

והנה עיקרו דב"ש מצינו בש"ס לענין פתחים דכל מהותם לשמש מעבר לבית וכב"ש שלפני הבית ושערי עיירות [דיסוד חיובו נמי מדין ב"ש וכלהלן], **ובר"מ** הרחיב הגדר בזה דאף גינה הפתוחה לבית נידונה כב"ש [ואף כשיש לבית פתח אחר כמש"כ החזו"א קס"ח לדקדק מלשון הר"מ], אע"ג דגינה עצמה לא נעשתה למעבר לבית, [אמנם ציינו לפסקי ריא"ז כת"י דגינה הפתוחה לבית פטורה ממזוזה], וכן מצינו כיוצ"ב באכסדרה הפתוחה לבית לשי' הר"יף והר"מ אמנם למש"כ החזו"א לעיל דאכסדרה הפתוחה לבית חייבת מחמת עצמה אי"ז שייך לדיני ב"ש. **אמנם** בחדר הנעשה לתשמישי דירה ומשמש נמי למעבר לחדר הפתוח אליו לא נתבאר אי יש לחייבו אף משום ב"ש, ומצינו בזה באחרונים בכמה אופנים דאין לדונו משום ב"ש, **עי'** בי' הגר"א יומא יא א' לענין שערים המרוחקים מלשכת פרהדרין דאין לחייבן משום ב"ש כיון דלא נעשו לשם כך [ולכך הגיה שם בגמ' שער המים דהוא היה פתוח ללשכת פרהדרין וכדביאר דבריו בפ"ס], **ועי'** או"ש פ"ו ממזוזה לענין בית העצים המשמש כניסה לבית דאין לדונו כב"ש להסוברים דבית העצים חייב במזוזה.

ע"ע ר"מ פ"ו ה"ו דבית שמקצתו מקורה אי הקירווי אינו כנגד הפתח פטור ממזוזה, וצ"ב אמאי לא יתחייב במזוזה מדין ב"ש למקום המקורה, וצ"ל כהאמור דכיון דאין המקום שאינו מקורה יש לו תשמישים בפ"ע ולא נעשה לצורך ב"ש אין לדונו בתורת ב"ש, **ועי'** אבנ"ז שפ"ד סק"ו, ופ"ס אות מ"א, **ועיקר** יסוד זה דבעי' דהב"ש יעשה לשם כניסת הבית כבר נתבאר במאירי יומא יא א', **אמנם** צ"ב מ"ש מסוכת היוצרים דמבואר בסוכה ח' דיל"ד החיצונה כב"ש לפנימית, ויש לחלק.

עוד אשכחנא בשמעתא דסוכת היוצרים סוכה ח ב' לפרש"י שם דאין ב"ש חייב אלא במשמש לבית גמור אבל ב"ש דירת עראי פטור, ויתכן דמה"ט ס"ל לבעה"מ להלן דב"ש דחצר פטור אף אי חיובא בפ"ע, ויל"ד בב"ש דבית התבן וכדו' [להנך דמחייבי בית התבן במזוזה].

שמעתא דבית שער

עוד יל"ד אי חיובא דב"ש הוא דוקא שנכנסים אליו מרה"ר או אף כשהוא פנימי, ונפק"מ לדינא דהגרע"א רפ"ו בחדר פנימי קטן דאין בו דע"ד הפתוח לגדול דקובע לכוון הגדול, אי אף באיכא ב' חדרים פנימים פחות מדע"ד צריך לקבוע בחדר הפנימי מדין ב"ש לגדול או לאו, ולשי' הב"מ רפ"ט דשמעתא דגינה וקיטונית איירי אף כשהגינה פנימית ומ"מ קובע בפתחו דהב"ש לגינה לכוון הבית, מבואר דב"ש פנימי חייב. והעירו מלשון הר"מ פ"ו דכתב דאפי' עשרה בתים זו לפנים מזו אם הפנימי חייב כל הפתחים חייבין, ולא הזכיר גוונא דהחיצון הוא המחויב.

דנו האחרונים [ע"י עצי אלמוגים או"ח סי' ש"ע סק"א, גידוה"ק רפ"ו סק"ז, פ"ס, וחי' הגרא"ל סי' י"ז כע"ז לענין חצר] בגדר חיובו דב"ש אי נתחדש דשימוש מעבר לבית חשיב כשימושי בית ומעתה חיובו בפ"ע, או דאין דנים אותו כמקום בפ"ע וכל חיובו הוא מחמת דנכנסים בזה לבית ופתחו כפתח הבית, **ולכא'ו** מהא דשערי עיירות נמי נתרבה לחיובא מתורת ב"ש [כמבואר בירושלמי יומא והובא בראשונים יומא יא] מבואר דאין חיובו בפ"ע דהא אין לדון העיר כמקום בפ"ע חיובא, **אמנם** למש"כ התו"י יומא יא א' [הובא להלן] בגדר ב"ש דעיירות אין הכרח לזה, **ונפק"מ** בנידון הנ"ל לדינא דהחמודי דניאל הובא בפ"ת רפ"ו אי ב"ש פחות מדע"ד חייב, דאי חיובו בפ"ע בע"י דע"ד כבית [אמנם לסברת החמודי דניאל שם אי"ז מוכרח כיון דחזי לתשמישיה בהכי]. **וכן** יתכן נפק"מ לספיקו דהחזו"א קס"ט סוסק"ג בבית של אחד וב"ש של אחר, אי חייב בעה"ב במזוזה בפתח הב"ש, **וכן** יל"ד כע"ז באיכא שותפות עכו"ם בב"ש, והבית הוא של ישראל, [וע"י רמ"א רפ"ו]. **וכן** יתכן דבזה תלוי פלוגתת הר"מ והראב"ד פ"ו ממזוזה ה"ט בב"ש עראי אי חייב במזוזה, וע"י פ"ס ל"ב, ועיקר הנידון לכא'ו תלוי בפלוגתת הראשונים בדין ב"ש הפתוח לגינה אי חייב או לאו.

נחלקו הראשונים אי חיובו דב"ש הפתוח לבית הוא מדאורייתא או מדרבנן, **שיטת** רי"ף רז"ה ומלחמות סוכה שם דהוא דאורייתא, **אמנם** רש"י ותוס' בשמעתין ובסוכה שם נקטו דהוא מדרבנן, **ובשי'** רש"י ותוס', **הקשה** התו"י יומא יא א' מ"ש משערי עיירות דיסוד חיובן משום דמשמש לכניסה לבתים והוי דאורייתא כדמוכח בבב"א יומא יא א' [ואיברא דהריטב"א נקט שם דהוא מדרבנן, אמנם לפרש"י ותוס' דהבב"א יומא יא א' למעוטי ב"ש מחיובא דאורייתא, בע"כ דרישא דמחייבין שערי עיירות הוא מדאורייתא, **וע"י** רש"י וקרי"ס פ"ו ממזוזה]. **ותי'** דשאני שערי עיירות דנכנסים דרכן למקום גדול, משא"כ ב"ש דהוא דבר קטן, וכנר' כונתו דס"ל דב"ש חיובו בפ"ע, הלכך ב"ש דהוא מקום קטן לעולם הוא טפל לבית ואין לדונו בפ"ע,

שמעתא דבית שער

ויתכן עוד דשאני שערי עיירות דכל עיקרן נעשה לצורך כניסה לבתים, משא"כ ב"ש דהוא מקום קטן דנעשה לצורך שומר הבית לא הוי בכלל שערי עיירות.

ב"ש הפתוח לחצר

נחלקו הבעה"מ והרמב"ן סוכה שם אי ב"ש הפתוח לחצר דינו כפתוח לבית וחייב, או דדינו כפתוח לגינה ופטור, ולכא"ו אין נידון זה תלוי ביסוד חיובא דחצר אי חייב מחמת הבית, או דחיובו מחמת עצמו דנחלקו בזה הרא"ש והר"מ ומהרי"ל, דאף אי חצר חיובו בפ"ע י"ל דמ"מ ל"ח כבית לגמרי לחייב ב"ש הפתוח אליו [וכדאשכחנא בסוכה דב"ש דדירת עראי אע"ג דהדירה חייבת הב"ש פטור], וכן יתכן לאידך דאף אי חצר חיובו מחמת הבית יש לחייב הב"ש כדין ב"ש לב"ש [וכמש"כ הר"מ דאפי' י' חדרים זה לפניו מזה כולם חייבין].

וביותר יתכן דכ"ד הבעה"מ דוקא בחצר שאין פתוחה לבית, אבל בפתוחה לבית י"ל דב"ש דידיה נמי חייב דהוי כב"ש לב"ש, [ודכותיה בב"ש דאכסדרה נמי לא פטר הבעה"מ אלא באין פתוחה לבתים], אמנם מקו' המלחמות נראה דנקט בכונת הבהע"מ דפטר בכל ענין, **ועי'** פ"ס את ל"ו.

וברמב"ן כ' להוכיח דחייב מכמה דוכתי, **א-** מדינא דבי הרזיקי דקובע המזוזה לכוון החצר [ונקט בזה הרמב"ן דלא כרש"י דפי' דקובע ב' המזוזות לכוון הבית], **ובחזו"א** תמה מאי שיאטיה לבי הרזיקי הא התם קובע המזוזה בפתח שבין הב"ש לחצר ולא איירי כלל בדין פתח הב"ש לכוון רה"ר, **ובפ"ס** אות ל"ו כ' ליישב דהרמב"ן אתא להוכיח עיקר דינא דחצר דחיובו מחמת עצמו, דמה"ט קובע המזוזה בפתח שבין ב"ש לחצר לכו"ע [ואף לרבנן דפטרי בפתח שבין ב"ש לגינה לחד פירושא ברש"י], וכיון דחצר חייבת בפ"ע, פשיטא ליה דה"ה ב"ש הפתוח לה חייב, והרז"ה דפליג צ"ל דס"ל כהנ"ל דאף אי חיובו בפ"ע מ"מ גרע מבית.

עוד כתבו לפרש כעין מש"כ הגידוה"ק רפ"ט ס"ט לפרש כונת הסמ"ג דהוכיח מבי הרזיקי דב"ש הפתוח לבית חייב, וצ"ע כנ"ל דהתם איירי בפתח שבין הב"ש לבית, ותי' דאי לא היה הב"ש חייב ולא היה נידון כמקום כפ"ע, אמאי ב' הרזיקי חייב ב' מזוזות הא יש לראות כל הב"ש ככותל עב חלולה בעוביה וב' פתחיה הוי פתח אחד עי"ש, ולפי"ז י"ל ע"ד זה בכונת הרמב"ן דאי ב"ש דחצר אינו חשוב בפ"ע, יש לראות ב' הפתחים כלפי החצר כפתח אחד, ואף אי איירי שם דהב"ש פתוח לרה"ר וממילא הוי הב"ש כמקום בפ"ע מחמת הבית, מ"מ כלפי החצר עדיין יש לראות ב' פתחיו כאחד ועי'

ב- **עוד** הקשה הרמב"ן מ"ש משערי עיירות דחייב, ור"ל דאף ליכא לדון לחייב הב"ש מחמת החצר מ"מ יש לחייבו מחמת הבתים הפתוחין לחצר כדין שערי עיירות, ובישוב ד' הרז"ה י"ל

שמעתא דבית שער

דשאני שערי עיירות דכל ענינם נעשה לצורך כניסה לבתים משא"כ ב"ש דהוא חדר בפ"ע אין לראותו כפתח הבית אלא בפתוח לבית לחוד, ועי' פ"ס אות ל"ו.

ג- עוד הקשה הרמב"ן מברייתא דמסכת מעשרות, ויעוין בפ"ס אות ל"ו דמדמיון מעשרות למזוזה מוכח דב"ש חשוב דירה בפ"ע, וכפשוטו י"ל דאף אי חיובו מחמת פתח הבית, הגדר בזה דרואין תחילת הבית בכניסה לב"ש ולכך אף גבי מעשרות חשוב כרואה פני הבית.

ד- עוד הקשה הרמב"ן מברייתא דמסכת מזוזה, דאיתא להדיא דהמזוזה ניתנת בכניסתו מן השוק לב"ש, וביציאתו מן החצר לב"ש, אמנם צ"ב סיפא דנותן ביציאתו מן החצר לב"ש, ואמאי אינו קובע לכוון החצר דודאי נעשה פתחו עבור הכניסה לחצר, ואף אי חיובו דב"ש בפ"ע, פשיטא דכל עיקרו הוא עבור הכניסה לחצר, ועי' פ"ס ל"ו וצ"ב, ובחזו"א קס"ט סק"א הגיה בלשון הרמב"ן.

בית שער הפתוח למקום פטור

נחלקו הראשונים בדין ב"ש שאין פתוח לבית, דהטור הביא משמיה דהר"י [והוא שיטת רש"י ותוס'] דחייב מדרבנן, אולם ד' רוב הראשונים דפטור, ובשי' רש"י ותוס' מבואר דנקטו דמדרבנן דנו שימושי הב"ש כמקום בפ"ע ולכך חייב אף באין פתוח לבית, ועי' ב"ח ש"ך וט"ז דה"ה דמחייבי נמי בגינה ומרפסת בפ"ע, אמנם בחזו"א קס"ח סק"ז הק' דבשמעתא דב"ש הפתוח לגינה ולקייטונית מבואר דגינה פטורה לכ"ע.

בית שער הפתוח לבית גמור אלא דפטור מחמת חיסרון פצימין מסתבר דחייב במזוזה ואין דינו כב"ש הפתוח למקום פטור, ועי' שפ"א יו"ד רפ"ו, ופ"ס אות מ"א.

בית שער הפתוח לחדר שאינו של כבוד, לשי' הר"ף ור"מ לכאוי' פטור דל"ח פתוח לבית, ולשי' רש"י ותוס' יל"ד אי חייב או דשימוש מעבר לבית הכסא חשיב נמי אינו של כבוד, ועי' פמ"ג או"ח פ"ד במשב"ז לענין ב"ש למרחץ.

עוד יל"ד בב"ש הפתוח לבית הכסא והבית הכסא פתוח לחדר, אי חשיב להר"מ והר"ף פתוח לבית [כדין עשרה חדרים זה לפניו מזה המבואר בר"מ], ואת"ל דל"ח פתוח לבית, מה דינו לרש"י ותוס' דחייב אף באין פתוח לבית, ובמכתב הגרד"ל נקט דחדר המשמש לתשמישי בית ולמעבר לחדר פנימי, לעולם אין לדונו כב"ש אלא כחדר בפ"ע [והוכיח כן מד' האו"ש פ"ו ממזוזה ה"ז הובא לעיל דכ' שם בתו"ד דב"ש שמניחים שם עצים דינו כבית האוצרות ואין דנים אות בדין ב"ש, ועי' ביאור הלכה רפ"ו סעי' א' ד"ה"י "ושערי"], ולפי"ז בית הכסא דאית ליה תורת בית לעולם אין לדונו כב"ש, ולכך בניד"ד אין לדון ב"ש החיצון כפתוח לחדר הפנימי.

שמעתא דבית שער

בית שער הפתוח לבית וחצר

לג ב', אמר רב יהודה כו', בפ"י רבנותא דרב יהודה דחייב ב' מזוזות, **יעוין** בנימוק"י ובשטמ"ק אות כ', דס"ד דאין ב"ש חייב אלא כשפתוח לחצר ומרוחק מפתחי הבתים, אבל ב"ש הפתוח לבית בטל לגבי בית, ודנין ליה ככותל עב ובי' פתחיו כפתח אחד, ואף אי הב"ש פתוח לרה"ר [כמש"כ הטור] נמי י"ל דכלפי החצר חשיב כפתח אחד, **וסברא** זו מבוארת ברמב"ן במלחמות סוכה דכ' להוכיח מדינא דבי הרזקי דב"ש הפתוח לחצר חייב, והיינו דאי פטור ואין דנין לו כמקום בפ"ע יש לראות ב' פתחיו הפונים לבית ולחצר כפתח אחד וכדנתבאר לעיל, וכי הנימוק"י כן מבואר דבר זה בסמ"ג מזוזה דכ' דמדינא דבי הרזקי ילפי' דב"ש הפתוח לבית חייב [ומברייתא דב"ש אכסו"מ ליכא הכרח ד"ל דאיירי בפתוח לחצר כמש"כ הנימוק"י], **ועי'** גידוה"ק רפ"ט סק"ט.

ובמרדכי כ' דרבנותא דבי הרזקי דאיירי דאיכא פתח הרגיל ואינו רגיל וקמ"ל דל"א רגיל דוחה שאינו רגיל, ולכאוי' כונתו דאף לפי' ב' דרש"י דרגיל דוחה ה"מ כשתרווייהו מרוח אחת, משא"כ הכא דהווי' מב' רוחות ודלא כמהרי"ל סי' צ"ד. [ובעיקר מאי דתלה דינא דרגיל בב' פי' רש"י, עי' במצוין לעיל בשמעתא דפתח הרגיל].

ולד' המרדכי צ"ל דאיירי דהיה פתח נוסף לבית והחצר, ולכך שייך לדון דינא דרגיל ואינו רגיל, ועי' חזו"א קס"ח סק"ב.

ע"ע טור רפ"ו דאיירי דהב"ש נמי פתוח לרה"ר, **ובב"ח** שם כ' דלפ"ז יל"פ רבנותא דר"י דלא נימא דאין חייב אלא בפתח דרה"ר ופתח הבית אבל פתח החצר פטור.

נחלקו הראשונים היכן קובע המזוזה דפתח החצר, **שיטת** רש"י דקובע המזוזה לכוון הבית, **והטעם** דאין קובע המזוזה דפתח החצר לכוון החצר, **לשי'** הבית מאיר רפ"ט דפתח שבין בית לחצר קובע לצד הבית דהוא עיקר תשמישו ואף באין פתוח החצר לרה"ר א"ש, **אמנם** לשי' המהרי"ל דכשהחצר פנימית קובע לעולם לכיוון החצר, וכששניהם פתוחים אזלי' בתר היכ"צ, בעכצ"ל דמיירי דהחצר פתוחה לרה"ר והבית אין פתוח דבכה"ג פתח החצר נעשה לכניסה לבית. [ומסתבר דאף כשהב"ש פתוח לרה"ר כמש"כ הטור חשיב הבית פנימי כנגד החצר]. והיכא דהבית פתוח והחצר אין פתוחה ואין הב"ש פתוח לרה"ר מסתבר דאף לד' המהרי"ל קובע ב' המזוזות לכיוון החצר.

שיטת הרמב"ן במלחמות סוכה ור"ן שם [ד' א' בדפי הרי"ף] דקובע מזוזות פתח החצר לכיוון החצר, ולכאוי' צ"ל דאיירי כשהחצר פנימי וכשי' המהרי"ל דפנימי דוחה עיקר, וצ"ל לפי"ז דס"ל

שמעתא דבית שער

להרמב"ן דחצר חיובו מחמת עצמו ולא מחמת הבית וכמש"כ הב"מ בד' המהרי"ל, אמנם יתכן דאף לבית מאיר אי הב"ש פתוח לרה"ר ומשמש כניסה אף לחצר, אין החצר טפל לבית, וכ"ד הב"מ בפתח שבין בית לחצר לחוד, ובחזו"א קס"ח ג' נקט דכ"ד הרמב"ן דוקא בפתוח הב"ש לרה"ר אבל בלא"ה קובע מזוזות פתח החצר לכיוון הבית כדין ב"ש דבית. והא דלא פי' הרמב"ן כרש"י דקובע המזוזה לכיוון הבית, יתכן דהוקשה לו קו' השטמ"ק מ"ש מגינה דלחד מ"ד פטור, ובע"כ דאין הנידון לחייב פתח החצר אלא משום החצר ולא משום הבית.

בית שער הפתוח לבית וגינה

גמ', ת"ר בית שער הפתוח לגינה כו', **עי'** רש"י ג' פירושם, **א-** דפתח שבין גינה לב"ש לכו"ע חייב לרו"ש, ולרבה ור"י פליגי, ופתח שבין הבית לב"ש לכו"ע פטור לרבה ור"י, ולרו"ש מחלוקת, וגדר הדברים דאירי דהבית יש לו פתח אחר ואי"צ לפתח דהב"ש אלא לצורך הגינה הלכך נידון פתח הקיטונית כיציאה לגינה, משא"כ הפתח שבין הב"ש לגינה נידון כפתח כניסה לבית להעומדים בגינה, **ועדיין** צ"ב דאמאי לא נדון פתח הבית נמי ככניסה להבאים מהגינה, וביותר צ"ב לשי' הבית מאיר דלעולם פתח החצר חשיב כניסה לבית.

עוד יש לברר בפתח שבין גינה לבית בלא ב"ש אמצעי ביניהם אי בזה לכו"ע בית עיקר, **ועי'** פ"ס אות ל"ט.

ב- דפתח שבין הבית לב"ש לכו"ע חייב לרו"ש, ולרבה ור"י מחלוקת, ופתח שבין הב"ש לגינה לכו"ע פטור לרבה ור"י, ולרו"ש מחלוקת.

ג- כשהיכ"צ פונה לכוון הבית לכו" חייב לרו"ש, ולרבה ור"י מחלוקת, וכשהיכ"צ לכוון הגינה לכו"ע פטור לרבה ור"י, ולרו"ש מחלוקת, ומבואר דלכו"ע עיקר דוחה היכ"צ ופלוגתתם מהו העיקר, ומשמע דכל חשיבותו דגינה הוא דווקא באית ליה ביכ"צ אבל בליכא היכ"צ כלל אמרי' בית עיקר, ויש לברר אי להאי פירושא הנידון אף בפתח שבין הבית לב"ש או דבזה פישטא דבכל ענין בית עיקר. **עוד** יעוין שטמ"ק אות ה' דפי' פלוגתת חכמים ור"י בדין היכ"צ לפטור ונתבאר לעיל בארוכה בשמעתא דהיכ"צ.

עי' חזו"א קס"ח סק"ג דנסתפק אי פלוגתת חכמים ור"י הוא דוקא כשהגינה פתוחה לרה"ר, אבל בפנימית לכו"ע גינה עיקר ואף הפתח שבין הב"ש לבית פטור, או דפלוגתתם אף בפנימי ונחלקו אי עיקר דוחה פנימי, **ובבית** מאיר רפ"ט נקט כאופן הב' ובזה הוכיח שיטתו דאף בפתח שבין בית לחצר אמרי' בית עיקר, ולפי"ז מבואר דב"ש פנימי נמי חשיב ב"ש. **אמנם** מפ"י ג'

שמעתא דבית שער

דרש"י דפ"י דנחלקו בדין היכ"צ במקום עיקר ולא הזכיר למעלת פנימי משמע דמייירי דהגינה פתוחה לרה"ר.

עוד צידד החזו"א דכל פלוגתת חכמים דוקא בב"ש שבין בית לגינה דכיון דנעשה הב"ש לצורך שומר הגינה, אמרי' גינה עיקר אבל בפתח שבין גינה לבית לכו"ע בית עיקר.

הקשו האחרונים מ"ש בי הרזקי דמבואר דחייב ב' מזוזות לכו"ע, וגבי גינה לחכמים אמרי' גינה עיקר, ולשי' הרמב"ן דבי הרזקי קובע לצד החצר וס"ל דחצר חיובו בפ"ע א"ש, [ולפי"ז לרבה ור"י דלחכמים אף הפתח שבין הבית לב"ש פטור, גבי חצר צריך לקבוע המזוזה לכוון החצר], **אמנם** לפרש"י דקובע ב' המזוזות לכוון הבית צ"ב, **ובשטמ"ק** אות ד' כ' לחלק בין קיטונין דאינו עשוי כ"כ לתשמיש לבית, **ובבית מאיר** רפ"ט כ' לחלק בין תשמישי חצר דטפלים יותר לבית מתשמישי גינה, **וכ"כ** החזו"א קס"ח סק"ד.

בית שער הפתוח לגינה ולחצר

עי' ר"מ פ"ו ה"ח דגרס בשמעתין ב"ש הפתוח לגינה ולחצר, ואיירי דהחצר פתוחה לבית וכשיטתו לעיל ה"ז דאין החצר חייבת בפ"ע, ובזה כ' להוכיח דינא דעשרה פתחים הפתוחים זל"ז דחייבין מחמת הפנימי, ויש לברר אי ה"ה כשהגינה פנימית אמרי' דהוי ב"ש לבית ולפי"ז ה"ה בעשרה פתחים פנימים הפתוחים לחיצון חייבין מחמת החיצון או לאו.

עניני תפילין

ראשי פרקים בדין עור אחד וד' בתים בתש"ר

גדר עור אחד

לד ב', גמ' ת"ר יכול יכתבם כו', נחלקו הראשונים והפוסקים אי בעי לעשות כל הבתים מעור אחד ממש, או דיכול לעשותם מדי עורות ולדבקם או לתפרם אח"כ לאחד, ע"י ב"י וב"ח סי' ל"ב סעי' ל"ח, מג"א סקנ"ב, פמ"ג, בי הגר"א שם, ובאליהו רבא כלים פ"ח מ"ח, שו"ת חת"ס או"ח סי' ה' ושו"ת הגרע"א סי' י"א, שו"ת עמודי אור סי' א', ישועות יעקב סי' ל"ב סקכ"ה ובסוף הסימן מנכדו, ומגן גיבורים ל"ב סקכ"ח, ועיי"ש מש"כ להוכיח מסנהדרין פח ב' גבי זקן ממרא, ביאור הלכה סי' ל"ב סעי' ל"ח ד"ה "יעשה" וד"ה "מעור", וחזו"א או"ח י"א.

ומתוך דברי המג"א והגר"א מבואר דהשוו הנידון לפלוגתת הראשונים גבי תפירת ב' עורות במזוזה ותפילין, והגרע"א דימה תפירת הבתים לתפירת גט, אמנם הביה"ל כ' להוכיח מתוך סתירת ד' האו"ז דחלוק גט מתו"מ, ולפי"ז תפירת הבתים יש לדמותן לתפירת תו"מ, והעירו דלמבואר ברש"י מגילה ח ב' וריטב"א שם דמקור דינא דתפירת תו"מ הוא מהילכתא דנתפרין בגידן י"ל דהיינו חילוקא דגט מתו"מ, ולפי"ז בתפילין דלא אשכחנא להאי הילכתא יש לדמותו טפי לגט. אמנם הביה"ל כ' ב' דרכים לחלק בין דיבוק הבתים לדיבוק דכה"ת דאע"ג דדבק לא הוי חיבור מ"מ חשיב זיכרון אחד [ולד' א"ש ד' הגמ' בסנהדרין דאע"ג דמהני הדבק לזיכרון אחד, מ"מ לענין בל תוסיף לא הוי חיבור ושפיר חשיב האי לחודיה והאי לחודיה].

עוד מסתבר דלהראשונים ופוסקים דס"ל דגבי תפירת ב' עורות חלוק תפירה דקודם כתיבה מלאחר כתיבה, והיינו משום דלעולם תפירה הוי חיבור אלא דבתפרן לאחר כתיבה פסול משום דהכתיבה היה בב' ספרים, ה"מ התם אבל גבי תפירת בתים בכל ענין חשיב חיבור, אמנם במגן גיבורים השוה הדברים דאף בתפירת הבתים שייך לחלק בין תפירה דלאחר עשייה לבין תפירה דשעת עשייה, וכ' ליישב בזה ד' הגמ' סנהדרין פח ב' וצ"ב.

גדר ד' בתים

יש לברר גדר הילכתא דד' בתים אי בעי דיעשם ד' בתים נפרדים או דמהני נמי לחלק בית אחד בד' מחיצות, ויש בזה דקדוק לשון בדברי רד"ה "ואס" ובטה"ק שם, אמנם מדברי כל הפוסקים להלן דדנו בדין דבק בין הבתים מבואר דנקטו דצריך ד' בתים נפרדים, וכבר העיר בזה החלקת יואב יו"ד סי' ל"ד.

ראשי פרקים בדין עור אחד וד' בתים בתש"ר

דנו הפוסקים אי רשאי ליתן דבק בין הבתים, או דחשיב עיד"ז כבית אחד, [וכן יל"ד לפוסלו משום דאין חריצן ניכר], ע"י שו"ת חת"ס או"ח סי' ה', וישועות יעקב הנ"ל, ומק"מ ל"ב ס"ק ק"ע, וגידוה"ק סקמ"ב, חיי"א כלל י"ד דין ד', ובביה"ל סי' ל"ב סעי' מ' ד"ה חריץ".

ומתוך פשרת החיי אדם דנקט דאע"ג דדבק הוי חיבור סגי במאי דלא דיבק למעלה, מבואר דס"ל דאין צריך דמחיצות הבתים יהיו לאורך כל הפרשיות [וכד' הט"ז להלן אמנם אין מוכרח דמכשר אף בגונא דהט"ז דיתכן דכ"ד דוקא כשהמחיצות מגיעות עד למטה אלא דל"ה בתים נפרדים אלא למעלה], **וביותר** יתכן דס"ל דלא בעי כלל ד' בתים נפרדים וסגי בד' מחיצות, וכ"ד דצריך להשאיר מקצת שאינו דבוק הוא רק משום ההלכה דהיכר חריץ וכן מורה לשונו.

כתבן בעור אחד

גמ', ואי כתבן בעור אחד כו', וצריך שיהא ריוח ביניהן כו', **נחלקו** הראשונים ופוסקים [ע"י ב"י ב"ח דרישה ופרישה סי' ל"ב סעי' מ"ז] בסדר הכנסתן לבתים אי מניחן בשכיבה והריוח שמניח היינו בין פרשה לפרשה, או דמניחן בזקיפה וכדפרש"י דחותך בין כל פרשה ופרשה ועי"ז מצי להכניס כל הפרשיות בזקיפה לד' בתים, וכ"פ המג"א ס"ב בכונתן.

ובדעת רש"י, משמעות דבריו דחותך כל פרשה ופרשה עד סופו ומשאירן מחוברין מעט למטה, **אמנם** בט"ז פ"י דסגי לחתוך החלק שלמעלה מהאותיות עד מקום הכתב וממקום הכתב עד למטה משאירן מחוברין, ונמצא דמכניס לד' בתים רק החלק שלמעלה מהכתב אבל הכתב כולו הוא בבית אחד, ולפי"ז מבואר דבדין ד' בתים לא בעי דהפרשיות עצמן יהיו מחולקים בד' בתים אלא דכל דמקצת מהקלף בבית אחר מהני. **[ועי"ש** בט"ז דתלה ליה בפלוגתא אב"י ורב דמי להלן לה א' אי צריך שיגיע החריץ עד מקום התפר, אמנם יש מהאחרונים דפ"י פלוגתא אב"י ורב דמי לענין היכר חריץ שמבחוץ, ולעולם המחיצות שבפנים אף לר"ד צריכין להגיע עד מקום תפר ויבואר במקומו].

ע"ע ד"מ ומג"א דפ"י דמניחן בזקיפה ע"י שכותב הפרשיות בעור אחד זה תחת זה [ועי' במחצה"ש סדר הכתיבה], ואי"צ לחתוך ביניהן.

פלוגתת רבי וחכמים

גמ', וחכמים אומרים אין צריך כו', **נחלקו** רש"י ואו"ז הל' תפילין ונימוק"י אי פלוגתת חכמים קאי אריוח שבין הפרשיות או אריוח שבין הבתים דרבי קאמר דצריך שיניח נמי ריוח בין הבתים וחכמים פליגי ע"ז ולכו"ע צריך להניח ריוח בין הפרשיות, **ובשי'** הראשונים דחכמים פליגי ארווח שבין הפרשיות הק' הב"י היכי יכול להכניסם לד' בתים בלא ריוח [וכבר הק' כן

ראשי פרקים בדין עור אחד וד' בתים בתש"ר

האוי"ז בשם רבינו שמחה], ואי כונת רש"י דלרבי חותך בין כל אורך הפרשיות [ודלא כהט"ז] י"ל דלחכמים נמי צריך לחתוך, ופלוגתתם אי סגי לחתוך מעט או כולו וכ"פ המחצה"ש, וע"ע דרישה ופרישה, ובפסקי הרי"ד פי' דס"ל לחכמים דאיי"צ להכניס כל הפרשיות בד' בתים אלא סגי במאי דהתיתורא שלמטה מכסה אותם, ומבואר מדבריו דאין צריכים דכל הפרשיות יהיו בחלוקת הבתים וכן מבואר דיכול להניח מקצתן בתיתורא ואע"ג דלית ליה לתיתורא היכר חריץ מבחוץ.

חוט או משיחה

נחלקו הראשונים אי דינא דהעברת חוט או משיחה בין הבתים הוא דוקא בכתבן על עור אחד, או אף בכתבן בד' עורות, עי' תוס' רא"ש, ר"מ פ"ג מתפילין הי"א, ספר העיטור הל' תפילין שער ראשון ח"ב, או"ז הל' תפילין, ספר התרומה הל' תפילין סי' ר"י, נימוק"י, ולהלן ז' א' [בדפי הריף] ד"ה 'מעברתא' וטור וב"י ל"ב.

ועי"ש דחלוקין נמי בטעמיהן אי ענין החוט ומשיחה להפריד הבתים בשעת עשייתן, ולפי"ז יכול להוציאם לאחמ"כ, או דענינן לעשות היכר דאיכא ד' בתים וצריך להשאירן קבוע, וטעם נוסף מבואר בסה"ת שם ובתיקון תפילין דבעי להעביר החוט כדי לחזק התפירות עי"ש, ולפי"ז צריך להעביר דוקא חוט שתפר בו, וכ"ה בשו"ע סעי' נ"א עי"ש.

יל"ע להנך ראשונים דהעברת חוט או משיחה הוא דווקא בכתבן על עור אחד, מאי מוסיף לן דמעביר חוט בין הבתים הא חסרון הוא בפרשיות ולא בבתים, ועי' טה"ק ע"ד תוד"ה "ושוין" [ולד' הט"ז דאירי דאין אורך המחיצות כנגד כל הפרשיות ונמצא דאף הבתים אין מחולקים בכל ארכן, י"ל דבעי חוט או משיכה לחלק הבתים], ובאמת בספר העיטור שם מבואר דמעביר החוט או משיחה בין הפרשיות מבפנים ובוה א"ש, וכן השטמ"ק אות ד' כתב בפ"י הא' דכרכן על הפרשיות, אמנם בר"מ ובטוש"ע מבואר דמעבירין בין הבתים.

עי' שו"ע ל"ב סעי' מ"ז דפסק דבכותב כל הפרשיות בקלף אחד בעי' דיהא חוט בין כל בית ובית, ובסעי' נ"א פסק כן אף לענין ד' קלפים, ויעוין ט"ז דמשמעות השו"ע דבקלף אחד הוא לעיכובא ובד' קלפים הוא לכתחילה, עוד מדוקדק בד' השו"ע דלענין עור אחד דהוא לעיכובא סגי בחוט ומשיחה, ולענין לכתחילה דד' ערות בעי' שיעביר חוט התפירה שתפר בו שאר התפירות.

היכר חריץ

גמ', ואם אין חריצן ניכר כו', עי' משמעות רש"י דאירי דעשה בית אחד וחילקו בפנים

ראשי פרקים בדין עור אחד וד' בתים בתש"ר

במחיצות ופסול דאין חריצן ניכר, ויש לברר אי טעם הפסול משום דלא עשה ד' בתים נפרדים, ומסתבר דמ"מ בעי' דיהא ניכר פירוד הבתים אף מבחוץ, ואף אי עשאן נפרדים ואין ניכרין מבחוץ הוי בכלל אין חריצן ניכר, או דלא בעי לעשות הבתים נפרדים ואף בחילקו במחיצות מהני ועיקר הפסול משום דלא ניכר הד' בתים מבחוץ, ונחלקו בזה הטה"ק ושו"ת חת"ס או"ח סי' ה', ושו"ת יד אליהו סי' א', ושעה"צ ל"ב ס"ק קצ"ד, וע"ע שטמ"ק אות ה'.

ע"ע דע"ק ל"ב סעי' מ' דנסתפק אי צריך לעשות החריץ מפולש בכל עובי הבית, ולהך גיסא דמהני היכר חריץ אף בחילק הבתים בפנים במחיצות פשיטא דליכא מעלה לעומק החריץ, וכן מד' הביה"ל ד"ה "חריץ" מבואר דלא בעי' חריץ מפולש ממש"כ דאפשר לדבק הבתים זל"ז ויניח צדי וראשי הבתים בלא דבק בכדי שיהא חריצן ניכר.

ע"ע פלוגתת אב"י ורב דימי לה א' בשיעור אורך החריץ, וכפשוטו פלוגתתם בדין היכר חריץ דשמעתין, וכן מבואר מדברי הב"י והגר"א דכ' המקור להכשיר בדיעבד באין מגיע עד התפר מברייתא דשמעתין, ולפי"ז אין הכרח דנחלקו אף לענין מחיצות שבפנים דיתכן דבזה לכו"ע בעי' דיגיע עד התפר, וכ"כ בשו"ע הרב סי' ל"ב סעי' ס"א, אמנם בט"ז סקל"ו הובא לעיל מבואר דפ"י פלוגתתם אף לענין המחיצות שבפנים.

כתיבה והנחה כסדרן

סדר הנחתן בבתים

לד ב', גמ', ת"ר כיצד סדרן כו', **נחלקו** רש"י ור"ת בסדר הנחתן אי מניחן כסדר הכתוב בתורה או דמניח קדש ושמע כלפי חוץ, והויות [והיה א"ש והיה כי] באמצע, **ויש** לברר בשי"ר ר"ת אי טעמו משום דס"ל דבהנחתן בבתים לא נאמר כלל דין כסדרן וכל סדר הנחתן הוא מטעמא דאמרי' לקמן דבעי' דקדש ושמע רואין פני האויר, או דסדר הנחתן הוא נמי מהלכות כסדרן, אלא דנתקבל דמניח שמע לאחר 'והיה' וכמ"ש הלבוש דס"ל לר"ת דהכי נאמר בהלמ"מ, ונסתפק בזה בכ' הגרי"ז עיי"ש, **ויתכן** עוד דמודה ר"ת דבעי' כסדר הכתוב בתורה אלא דאין סדרן מימין לשמאל אלא שני פרשיות ראשונות מצד ימין ושני אחרונות מצד שמאל, **ולכאוי** נחלקו בזה הראשונים להלן, וכן יש לדקדק בד' המרדכי דאיי"ז מתורת סדר, ממש"ה"ק על רש"י מ"ט תלי ליה להלן בראית פני אויר ולא משום סדרן שבתורה, ומבואר דלר"ת א"ש והיינו משום דלא הוי מתורת סדר.

בראשונים הקשו ע"ד ר"ת מד' המכילתא דאיתא דאם כתבן שלא כסדרן יגנזו, ותי' בכמה דרכים, **א-** בתוס' במרדכי וברא"ש תי' דחלוק סדר הכתיבה מההנחה, ולענין הכתיבה אף ר"ת מודה דצריך לכתבן כדרך שכתובים בתורה, **אמנם** כתבו התוס' דהוא דוחק, ובספר התרומה אות ר"ו הוסיף להקשות דלא מסתבר דנאמרו ב' סדרים בכתיבה ובהנחה, ולכאוי תלוי ענין זה בנידון הנ"ל אי לר"ת איכא סדר אף בהנחתן.

ב- בספר התרומה ה' תפילין ובמרדכי רצו לחלק בין תש"י לתש"ר, דבתש"י מודה ר"ת לרש"י ובהכי איירי המכילתא, **וכן** נקט הר"מ בתש"י [הובא בכס"מ פ"ג ה"ה] בשי"ר ר"ת, **וכן** הבין הב"ח ס"י ל"ד בכונת הסמ"ק, ורהיטת דבריהם דפשיטא להו דאין לחלק סדר הכתיבה מסדר ההנחה, והלכך בתש"י דכותבן על עור אחד ושייך בהן כסדרן בכתיבה מודה לר"ת דסדרן ככתובין בתורה וכמבואר במכילתא משא"כ בתש"ר דכתבן בד' עורות ל"ש בהן דין כסדרן בכתיבה, ולכך שייך לסדר הנחתן כסדרו דר"ת, ומשמעות הראשונים דליכא כלל דין כתיבה כסדרן בתש"ר, אמנם בב"ח נקט דלר"ת צריך לכתבן כסדר הנחתן דר"ת וצ"ב.

אמנם בראשונים הנ"ל דחו האי פירושא מהא דתולה עור על תש"ר ועושהו של יד, ומבואר דסדרן של יד ושל ראש שוה, **ויעוין** במרדכי דהביא בשם י"מ דכל חילוקא דתש"י מתש"ר הוא דווקא בכתב ש"י בעור אחד, אבל בכתבן בד' עורות כיון דל"ל תורת סדר בכתיבתן הדר דינן כשל ראש דסדר הנחתן כר"ת.

כתיבה והנחה כסדרן

ובעיקר שיטות הראשונים דאף בתש"י פליג ר"ת [וכ"כ השטמ"ק אות ו' בשם רבינו ברוך והטור], מבואר בדבריהם דנקטו דאף בתש"י איכא סדר בהנחתן, ואע"ג דל"ש סדר בהנחתן בבית אחד, מ"מ צריך שיהיו סדורין ע"ג הקלף כסדר תש"ר. וצ"ב מנלן למילף האי דינא מתש"ר, הא התם הוא מהלכות סדרן בבתיים ולא מחמת סדרן בקלף, וצ"ל דתרוייהו שורש אחד להם דבעי דהפרשיות יהיו סדורים כסדרו דר"ת, אלא דבתש"ר דהוי בד' עורות ל"ש תורת סדר בקלף ולכך צריך לסדרן בבתיים, משא"כ תש"י דהוי בקלף אחד צריך לסדרן ע"ג הקלף, **ויתכן** עוד דאף בתש"י שייך לדון דאיכא סדר בהנחתן בבתיים דיהיו גלולין כסדר תש"ר, ואיכא סמך לזה מד' הבה"ל ריש סי' ל"ד [הובא להלן] דנסתפק אי בכתב תש"י בד' עורות אי צריך להניחן כסדרן, ומבואר דנקט דאף בבית אחד שייך דין כסדרן.

ובחי' מרן רי"ז הלוי תפילין נקט בפשיטות דבתש"י ל"ש סדר בהנחתן, וכן ל"ש דינא דיהיו כתובין על הסדר כיון דכשרים אף בד' עורות, ולכך הקשה משמיה דהגר"ח מאי שייך לדון בתפילין של יד דין כסדרן בהנחתן עי"ש. ולהאמור דאף בתש"י איכא סדר בהנחתן א"ש, **ויתכן** עוד דאף אי נימא דיסוד כסדרן בתש"י היינו דיהיו כתובין על הסדר, עדיין יש לחלק בין עור אחד לד' עורות, דאע"ג דבד' עורות אין כתובין על הסדר מ"מ אינן היפוך הסדר, משא"כ בקלף אחד דכשכתובין שלא כסדרן הוי היפוך הסדר גרע טפי ופסול.

עי' ביאור הלכה ריש סי' ל"ד דנקט בפשיטות דבתלה עור על של ראש ועשאה של יד אם החליף פרשיותיה פסולות, ובכתבה בד' קלפים והכניסם בבית אחד נסתפק אי מעכב הסדר בזה, ומבואר דנקט דאף בתש"י שייך סדר בהנחה, ומ"מ צ"ב פשיטותו דבד' בתיים מעכב הסדר טפי מד' עורות בבית אחד הא כיון דעשאה של יד אין החלוקה שבפנים כלום.

ע"ע שיטת הגהות הסמ"ק הובא בב"י סי' ל"ד דבתש"י אין סדר הנחתן מעכב בדיעבד, וכמבואר בשמעתין דכל ענין הסדר הוא משום גוייתא ובריייתא והאי סידרא ל"ש בתש"י, **ובב"י** כתב דמד' הראשונים דלא חילקו בסדר הכתיבה בין תש"י לתש"ר מוכח דפליגי ע"ד וצ"ב דהגהות הסמ"ק איירי לענין סדר הנחה לחוד ומאי שיאטיה לסדר הכתיבה, ונסתפק הבה"ל שם אי ס"ל דבתש"י ליכא קביעות מקום כלל ואף בכתבן בד' עורות אייז לעיכובא, או דכ"ד בתש"י שכתבן בעור אחד לחוד.

ג- **עי'** מרדכי דהביא בשם י"מ דכל דינא דכסדרן דהמכילתא הוא דוקא באותה פרשה אבל לא בין פרשה לפרשה, וכן י"מ דהוא דוקא בפרשיות קדש 'והיה כ"י הסמוכין להדדי, **וכ"כ** הט"ז סי' ר"צ הובא להלן.

כתיבה והנחה כסדרן

כסדרן בכתיבה

עיקר דינא דכסדרן בכתיבה מקורו בדברי המכילתא המובא בתוס' ובראשונים, ובדברי הירושלמי מגילה גבי אין תולין בתו"מ [לפי' חלק מהראשונים], ונחלקו הראשונים אי נאמר האי דינא לענין מעשה כתיבת הסופר, או לענין שיהיו כתובין על הסדר ולא אכפ"ל במעשה כתיבת הסופר.

שיטת רוב ראשונים [כמש"כ החזו"א או"ח סי' ה'], וכן הכרעת הטושו"ע ל"ב סעי' כ"ג והרמ"א סעי' א' דדברי המכילתא קאי על מעשה הכתיבה, אמנם בשיטת הר"מ מצינו מבוכה דבפ"א הט"ז פסק דאין תולין תו"מ, ובפ"ה ממזוזה כ' דצריך לכתוב הפרשיות כסדרן שמע והיה א"ש, ובהל' תפילין לא הזכיר כלל ענין כסדרן, [ועי' ר"מ פ"ג ה"ו], ובכס"מ ובט"ז רפ"ח נקטו דדינא דאין תולין דכ' בפ"א היינו דינא דכסדרן, ולפי"ז מפורש בר"מ דין סדרן במעשה הכתיבה, וכן נקט החזו"א במכתבים שבספר צדקת הצדיק והוכיח כן מד' הר"מ פ"ב ה"ג דכתב דאם כתב המלא חסר פסול ואין לו תקנה, אולם בחי' מרן רי"ז הלוי הוכיח מהשמטת הר"מ בתפילין, וכן מה שהזכיר במזוזה דין כסדרן בין הפרשיות ולא באותו פרשה, דבע"כ ס"ל להר"מ דדין כסדרן אינו במעשה הכתיבה אלא דיהיו כתובין כסדר, והאי דינא ל"ש אלא במזוזה דכותב הפרשיות ע"ג קלף אחד ולא בתפילין דכתבן על ד' עורות [ואף בתש"י שכותבן בעור אחד כיון דאם כתב בד' עורות כשר לא שייך בהו סדר בכתיבתן], ומה"ט לא כתב הר"מ אלא בשינה מפרשה לפרשה אבל באותו פרשה פשיטא דפסול דל"ל תורת פרשה כלל, [ודברי הר"מ דאין תולין בתו"מ אינו מהל' כסדרן אלא משום נוי והידור כמש"כ בשו"ת הר"ן להלן]. והעירו עוד בישוב שי' הר"מ ע"פ מש"כ החזו"א סי' ה' לצדד דכל האי דינא דבעי סדר בכתיבת הסופר הוא דוקא היכא דבעי שיהיו כתובין על קלף אחד, דלפי"ז י"ל דלכך בתפילין דליכא דין דיהא קלף אחד לעיכובא לא בעי סדר בכתיבת הסופר, אמנם ה"מ מפרשה לפרשה אבל באותה פרשה דסדרן לעיכובא בעי נמי מעשה כתיבה כסדר, והיינו דינא דאין תולין ודינא דאם כתב המלא חסר פסול, ובמזוזה דבעי קלף אחד לעיכובא הוסיף הר"מ דפסול אף מפרשה לפרשה.

שיטת הר"ן, עי' שו"ת הר"ן סי' ל"ט דהביא מסה"ת לפרש דינא דאין תולין לאו משום דלא כתבן הסופר כסדרן אלא משום דבעי שיהיו כתובין על הסדר, והיינו נמי דינא דהמכילתא, ובסוף דבריו פי' הר"ן דהטעם משום דאיי"ז נוי והידור עיי"ש. והגרי"ז הוכיח מדבריו דס"ל דליכא דין במעשה הכתיבה, אולם החזו"א או"ח סי' ה' פי' דהר"ן איירי דתלה הסופר האות בסדר כתיבתו דאין בזה חיסרון במעשה הכתיבה, ולכך לא פסל אלא משום דאין כתוב האות על הסדר, ולעולם ס"ל להר"ן דפסולא דהמכילתא משום מעשה כתיבת הסופר.

כתיבה והנחה כסדרן

שיטת תוס', עי' תוס' בשמעתין דשו"ט בפי' ד' המכילתא לרש"י ולר"ת, וכפשוטו רהיטת דבריהם דלרש"י איירי בדין שיהיו כתובין על הסדר, ולר"ת איירי בדין מעשה הכתיבה וכ"כ הגרי"ז והחזו"א, **אמנם** כבר העיר שם הגרי"ז דמד' השו"ע דפסק כרש"י בסדר הפרשיות ומ"מ פסק נמי דבעי' כסדרן במעשה הכתיבה מוכח דאין תלוי זב"ז, **ובסה"ת** נראה דפשיטא לתוס' דהמכילתא קאי על מעשה הכתיבה, והא דהק' לר"ת היינו דלא מסתבר דסדר ההנחה אין סדרו כסדר הכתיבה.

ע"ע תוס' לב אי' ד"ה 'דילמא להשלים' דמבואר דליכא דין כסדרן במעשה הכתיבה, ולכך כתבו דיכול להשלים פרשת שמע לוהיה, וכ"פ דבריהם הגרי"ז והחזו"א, ועי"ש בחזו"א דכ"ד הוא למאי דציידו בשי' רש"י בשמעתין דלא בעי' כסדרן במעשה הכתיבה, **אמנם** בדרישה ובט"ז ובנקודה"כ סי' ר"צ נקטו בשי' התוס' דבעי' כתיבה כסדרן ולכך הק' אמאי לא מיפסלי משום כסדרן, **ויעוין** בט"ז דס"ל לתוס' דליכ' פסול כסדרן אלא בחדא פרשה ולא מפרשה לפרשה, אמנם כבר הק' עליו האחרונים מד' התוס' בשמעתין, **ובאבנ"ז** או"ח סי' י' סקט"ו ואילך כ' דס"ל לתוס' דמזוזה ליכא פסול דכסדרן וכ"ד המכילתא נאמר לענין תפילין לחוד, ועי' קה"י כ"א.

ובחת"ס יו"ד רפ"ב פי' כונת התוס' עפמ"ש"כ לחדש דעיקר פסולא דכסדרן הוא בפרשה המאוחרת דכיון דהקדים פרשת והיה לשמע לא נתפס קדושה על פרשת והיה כשאין שמע לפניו, אבל ליכא פסולא בפרשת שמע במאי דאיחרה לכתוב אחר פרשה והיה, ולכך בנידון התוס' דוהיה נכתב בס"ת כדינו ובשעת כתיבתו נתקדש לא אכפ"ל במאי דמקדימו לפרשת שמע דמזוזה. ודבריו מחודשים טובא דלפי"ז אם נכתב המזוזה כדינה ונמחק אות אחת יכול להשלימה וליכא פסולא דכסדרן וכבר העירו מדברי' הראשונים והפוסקים דבנפלה טיפת דיו ונפסל אות בתפילין א"א לתקנו משום שלא כסדרן.

ובעיקר גדרו דהחת"ס דכל פסולא דכסדרן הוא בפרשה המאוחרת, מצינו לזה רמז בביה"ל סי' ל"ב סעי' כ"ג ד"ה 'אין לו' ובהגה"ה שם דדן בחיסור אות אחת דצרך לגרוד עד סוף הפרשה, אי גורד ואח"כ כותב, או דיכול לכתב ואח"כ לגרוד, והביא לזה סמוכים מק"ש דיכול לכתוב ואח"כ לגרוד, וצ"ב דאי פסולא דשלא כסדרן הוא אף במאי דאיחר לכתוב פרשה המוקדמת, מאי מהני לגרוד אח"כ, הא בשעת כתיבה כתב האות שלא כסדרן.

שיטת רבינו יחיאל הובא בהגהות הסמ"ק סי' קנ"ג דבתש"ר דכותבן בד' עורות ליכא דין כסדרן בכתיבה, **ועי' חזו"א** סי' ה' דהביא דברי השואל [ונד' בארוכה בספר צדקת הצדיק], דהבין בשי' הר"י דבעי"כ דינא דהמכילתא לא הוי הלכה במעשה הכתיבה דבזה ל"ש לחלק בין תש"י לתש"ר, והחזו"א דחה דבריו דס"ל להנהו ראשונים דכל האי הילכתא דבעי' סדר

כתיבה והנחה בסדרן

בכתיבה הוא דווקא כשכתובה על קלף אחד וחייל על כתב זה שם מגילה וסדר, ועי"ש דלפי"ז הראשונים דחילקו בדי' הר"ת בין סדר הכתיבה לסדר ההנחה בע"כ דס"ל דאין סדר הכתיבה שייך לסדר הנחתן וממילא ל"ש לחלק בין תשי"י לתשי"ר.

הכרעת הראשונים והפוסקים

עי' רא"ש דיר"ש יניח שניהם ויכוין שיד"ח באותן שכתובין כתקן, וכ"פ הטושו"ע סי' ל"ד, ונחלקו האחרונים בענין התנאי אי בעי' ליה בכדי שלא יעבור על בל תוסיף, או דב"ת ליכא בכל ענין כיון דחד מיניהו פסול, ובעי' לתנאי לעיקר דין כונה בתפילין דבלא התנאי אינו יכול לכוין דהרי אחד מהם אינו תפילין [ודומה למקדש שני נשים כאחת שכשהאחת אינה ראויה קיי"ל דאף הראויה אינה מקודשת], עי' ב"ח, ומחצה"ש, וחיי אדם כלל ס"ח דין כ"ג, וביה"ל ד"ה ויכוין.

עוד כתב הביה"ל ד"ה "יניח" דבמניח של רש"י ור"ת בזה אח"ז צריך נמי לכוין שמניחן רק משום ספיקא, דאל"כ עובר על בל תגרע כיון דהוי כמחסר פרשה אחת, וכן מחסר הסדר שבקציצה, וצ"ב מ"ש מבבל תוסיף דכתב הביה"ל לעיל ד"ה "ויכוין" דאינו עובר כיון דעל הקציצה הזו כבר מונח שם פסול ול"ד לה' בתים, ויש לחלק.

הנחה מימין

גמ', אמר אביי ל"ק כאו מימינו של קורא כו', נחלקו הראשונים אי מניחן לימינו של קורא דהוא לשמאלו של מניח או דמניחן לימינו של מניח, שיטת רש"י ור"ת ושאר דמניחן לימינו של קורא, אמנם דעת הראב"ד פ"ג מתפילין ה"ה והשימושא רבה [כדפירשו בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ז] דמניחן לימינו של מניח, [אלא דחלוקין הראב"ד והשימושא רבה אי סדרן כרש"י או כר"ת], ולהלכה לא זכרו הפוסקים לשיטה זו כלל, ויעוין בכ' הגר"ז משמיה דהגר"ח דפי' דכיון דאם יניח המעברתא להיפוך אי"ז לעיכובא, הלכך אין זה דין סדר אחר משלנו.

החליף פרשיותיה

לד ב', גמ' אמר רב חננאל כו' אמר אביי כו', **עי'** מרדכי דמבואר דיסוד פסולא דהחליף פרשיותיה הוא משום דאין בית החיצון רואה פני אויר [המבואר בסנהדרין פט] ואף בדעת רבא נראה מד' המרדכי שהוא משום האי פסולא וס"ל דהאי דינא הוא לאו דוקא בבית החיצון אלא בכל הבתים דבעי' דכולהו בתי יהיו רואים פני אויר שלהן, ובביאור הדמיון לרואה פני אויר יל"פ בבי' אנפי, **חדא** דס"ל למרדכי דכל פסולא דרואה פני אויר אינו מחמת הבית אלא מחמת הפרשיות דדינא הוא דפרשה החיצונה תהא סמוכה לאויר ובהוסיף בית חמישי נתרקה הפרשה מאויר, ולכך בהחליף פרשיותיה דאינה סמוכה לאויר נמי פסולה. **עוד** יל"פ דלעולם הוא מדיני הבית דבעי' דהבית יהא מגולה, ובהחליף פרשיותיה צ"ל דהבית דבו מונח פרשת קדש הוא בית החיצון וכיון דהחליפן אין בית דקדש רואה פני אויר.

והנה במרדכי [י א'] דן בדברי השימושא רבא דכורך מטלית על הפרשיות אמאי ליכא בזה משום פסולא דאין בה"ח רואה פני אויר, ולכאוי' מבואר כאופן הא' לעיל דפסולא דרואה פני אויר אינו בבית אלא בפרשה דהתם שפיר הבית מגולה וכן נתבאר בדברי המהרמ"ב שם, **אמנם** יתכן דבכורך מטלית ס"ל למרדכי דדנים המטלית כבית ועי"ז הקשה דאין המטלית רואה פני אויר, וכ"פ בחידושי אנשי שם, ועי' בזה עוד בשו"ת משיב דבר סי' ד'.

ועיקר ד' המרדכי דהחליף פרשיותיה הוא משום פסולא דרואה פני אויר לא ברירא כ"כ בפוסקים דמדברי הבי"י סי' ל"ד [הובא לעיל] דנחלק עם הגהות הסמ"ק בדין החליף פרשיותיה בתש"י, מבואר דהוא לאו משום פסולא דרואה פני אויר דבתש"י דכותבן בעור אחד ל"ש רואה פני אויר [אלא בפרשת שמע לחוד ול"ש פסולא דהחליף פרשיותיה בשאר פרשיות], **וכן** למאי דהביא הבי"י סוסי' ל"ב ד"ה "ואם ציפה" בשם רב שרירא גאון טעם פסולא דאין רואה פני האויר משום דבעי' דהשי"ן יהא מגולה, פשיטא דל"ש האי פסולא בהחליף פרשיותיה ובעי"כ דהוא פסול נוסף ומשום לתא דסדר הפרשיות בבתיים ועי'.

תיתורא

לה א', ואמר רב חננאל אמר רב תיתורא דתפילין כו', **עי'** רש"י ד"ה "תיתורא" דמטילה על חודן של ג' הדפנות, ומשמעות דבריו דאין העור של הבתים בולט לצדדי הבית, ולכך אף התיתורא שלמטה אינה בולטת מהבית וארכה ורחבה כרוחב הבתים, **וכן** דייק הפמ"ג סי' ל"ב בא"א סקנ"ו ובמשב"ז סקל"ג, **אמנם** ברא"ש סי' ט' מפורש דנקט בשי' רש"י דמשום ההלל"מ דבעי' תפירה מרובעת צריך דיבולט התיתורא לצדדים, **וכ"ה** בספר העיטור והוסיף דאע"פ דיכול לחברו שוה בשוה ולא יעדיף, מ"מ הלמ"מ שיהא בעור לתופרן מכל צד בג' רוחות.

נחלקו הראשונים אי עושה הבתים והתיתורא הכל מעור אחד או מב' עורות, **עי' רש"י**, תוס', רא"ש, שטמ"ק, סמ"ג, וטושו"ע לב סעי' מ"ד, [ויל"ע אי הנידון הוא אף למ"ד דדבק הוי חיבור].

יש לברר כשעושה התיתורא מב' עורות ואיכא חלל בין תחילת תיתורא עליונה לתחתונה, אי חשיב החלל כחללו של בית או דחשיב כמקום בפ"ע, ונפק"מ אי יכול להניח הפרשיות בחללו של תיתורא, [וכן יל"ד בכה"ג בתש"ר כשהאריך המחיצות לתוך חללו של תיתורא]. **עוד** יל"ד לענין התיתורא מבחוץ אי איכא עליה שם בית או לאו, ונפק"מ לקשר של יו"ד דדינו להיות צמוד לבית, אי סגי במה שמצמידו לתיתורא או דצריך לחתוך במעברתא בכדי שהקשר יגע בבית, **וכבר** דן בזה באבני נזר או"ח סי' י"ד. **ובמרדכי** נראה דבתחילת דבריו תלה ליה לגדר התיתורא בפלוגתת רש"י ותוס', דלרש"י דנעשה מעור אחד אית ליה תורת בית וקרי' ביה "למען תהיה", ולתוס' לא איקרי בית, [ולכך הק' אמאי לא אמרי' בשבת כח ב' דאיצטריך הילכתא דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה לענין התיתורא]. ומסקנת דבריו דאף לתוס' איקרי "למען תהיה", ולא ברירא אי חשיב נמי כבית אחד. [ויתכן דאף רש"י לא נתכוין דאית ליה תורת בית אלא דכיון דנעשים מעור אחד פשיטא דנעשה מעור בהמה טהורה].

ע"ע ביה"ל סי' ל"ב סעי' ל"ז ד"ה "עור הבתים" לענין העור שמוסיף בין הבית לתיתורא אי דינו כבית וצריך להיות מעור בהמה טהורה, או לאו.

מעברתא

גמ', אמר אב"י מעברתא דתפילין הלמ"מ, מצינו ג' פירושים בראשונים בביאור ההל"מ דמעברתא, **א- עי' רש"י ותוס'** דיהא עור התיתורא ארוך מצד אחד וכופל אותו כדי להעביר בתוכו הרצועה כדי שלא תהא הרצועה קבועה, ויש לברר אי יסוד ההלכה דלא יחבר הרצועה לתיתורא בקבע ולכך צריך לעשות המעברתא דע"ז אין הרצועה קבועה וכשהוא רוצה מושכה אילך ואילך, או דיסוד ההלכה דלא תהא הרצועה ע"ג התיתורא מבחוץ אלא מעבירו במעברתא, ונפק"מ אי איכא קפידא שלא יתפור הרצועה בגיד שלא תזוז במקומה.

ב- עי' תוס' רא"ש סה"ת ומרדכי דהביאו בשם י"מ דמעברתא היינו רצועה שמעבירין למעלה על תש"י ואינו מכסה כל הבית אלא מב' רוחות, **והטעם** לעשות כן **יעוין** בסה"ת כדי שלא יראה התש"י כטוטפת שאין לבית אלא רצועה אחת אלא צריכים רצועה אחרת כדי שתהא שתי וערב זו ע"ג זו.

ובראשונים הנ"ל שו"ט אמאי ליכא בזה פסולא דאין הבית רואה פני אויר, וכתבו לחלק כמה דרכים, **חדא** דכל האי פסולא הוא דווקא בהוסיף בית חמישי, וכפשוטו כונת הדברים דאין

דינא דרואה פני האויר דיהא גלוי לאויר אלא יסודו דיהא בית החיצון, הבית האחרון ולכך אין פוסל אלא בהוסיף בית חמישי לחוד, [ויל"ע אי ה"מ בהוסיף בית עם פרשה, עי' ביה"ל ל"ד סעי' ב' ד"ה "בעלמא"], אמנם במרדכי מבואר דהחילוק הוא בין הוסיף בית דהוא דבר בפ"ע לתולה עור דאינו אלא להגן וטפל הוא לתפילין. ועיקר דבריהם דליכא להאי פסולא בהוסיף דבר אחר יש בזה דקדוקי לשונות ברש"י ור"ח סנהדרין פט, ובאחרונים האריכו בזה רבות מדינא דציפן זהב סנהדרין מח ב' המובא ברא"ש בשמעתין ובמרדכי [י א'] גבי דינא דהש"ר בכריכת מטלית, ונפק"מ לענין הטיח שטחין ע"ג הבית מבחוץ וכן לגבי השחרות שבתפילין אי צריך לדקדק שהתפילין יהיו שחורים רק בחזותא בעלמא ולא יהא ממש בצבע, עי' נוב"י או"ח א', חלקת יואב או"ח סי' ג', שו"ת משיב דבר או"ח סי' ד', נשמת אדם כלל י"ד סעי' ה', מ"ב סי' ל"ס ס"ק קפ"ה.

עוד פי' דכל פסולא דאינו רואה פני אויר הוא דוקא בתש"ר, ויסוד חילוקא דתש"ר מתש"י, **יל"פ** בכמה אנפי וע"פ משנת"ב בגדר פסולא דרואה פני אויר, **א-** דכל פסולא דרואה פני אויר הוא מחמת דפרשה החיצונה אינו סמוכה לאויר, ולכך ה"מ תש"ר דאיכא ד' פרשיות וכל פרשה אית ליה מקום בפ"ע, משא"כ תש"י דכתובה בעור אחד ול"ש בה קביעות מקום. **ב-** דיסוד הפסול הוא מחמת הבית, וה"מ בתש"ר דמחולק לד' בתים משא"כ תש"י דהוי בית אחד, וכ"פ הרא"ש. **ג-** דכל פסולא דאין רואה פני אויר הוא מחמת דהשי"ן צריך להיות מגולה ולכך ל"ש אלא בתש"ר, וכ"פ הנוב"י או"ח סי' א' כונת תוד"ה 'דשי"ן' דהוא המשך דיבור הקודם דאתא לפרושי חילוקא דתש"י מתש"ר משום דכל האי פסולא הוא מחמת השי"ן, ובמרדכי כ' סברת החילוק משום דל"ש בתש"י בית חיצון ועוד דל"ש חילוק דגווייתא כו', וצ"ב דהא למרדכי דינא דהחליף פרשיותיה הוא חד דינא עם דינא דיהא בית החיצון רואה פני אויר ואמאי חילקן לב' סברות, ועי' שו"ת בית יצחק או"ח סי' ח'. **עוד פי'** דליכא להאי פסולא אלא כשמכסה כל הבית מכל צדדיו, וצ"ב אמאי בהוסיף בית חמישי דאינו מכסה כל צדדיו פסול משום אינו רואה פני אויר ויש ליישב. **ג-** עי' מרדכי בשם הרי"ף דמעברתא היינו העברת הגידין בין בית לבית וכ"פ הנימוק"י [ומשמעות לשונו דהמרדכי דבעי לזה כדי לחזק תפירת הגידין, ולפי"ז בעי' דיעביר בין הבתים חוט התפירה ולא סגי בהעברת חוט אחר, ועי' במצוין לעיל בדינא דחוט או משיחה]

שי"ן של תפילין

לה א', גמ' אמר אביי כו', באחרונים מצינו כמה בירורים בגדר ההלל"מ דשי"ן, א- אי בעי תמונת אות שי"ן כס"ת. ב- אי בעי מעשה כתיבה. ג- אי בעי דיעשנה מהעור עצמו.

יש להקדים סוגית הגמ' שבת כח ב' דמבואר דשי"ן של תפילין חשיב תורת ה', ולכך בעי דהתפילין יהא מהמותר בפיק, ודל"ת ויו"ד דברצועות בלאו הילכתא דלא הוכשרו למלאכת שמים לא ידעי דבעי רצועות מהמותר בפיק, ונחלקו הראשונים מ"ש שי"ן דתפילין מדל"ת ויו"ד דרצועות, דבתוס' מנחות לה ב' ד"ה "אלו" [ומגילה כו ב' וברכות ו א' ושבת סב א'] הכריחו דליכא תורת אותיות לדל"ת ויו"ד אלא לשי"ן לחוד ולא נאמר בהלל"מ דקשר של תפילין אלא לעשות קשר סתם, **אולם** ברש"י שבת ומנחות שם מבואר דאף דל"ת ויו"ד הן מהלל"מ ואית בהו תורת תיבה דשם ש-די, ולדבריו צ"ב אמאי דל"ת ויו"ד לא איקרי תורת ה', **ועי'** רמב"ן בתי' הא' וריטב"א שבת שם ומרדכי בשמעתין מש"כ לחלק, **אמנם** ברשב"א ובר"ן שבת פ' דהנהו לאו כתיבה הן אלא קשר בעלמא ואינו חשוב כתב, [ויתכן דזו כונת הרמב"ן בתי' הב'], ובביאור כונתם, **עי'** בחי' מרן רי"ז הלוי פ"ג מתפילין דאע"ג דנאמר בהלל"מ דבעי צורת קשר דל"ת ויו"ד מ"מ אי"ז אלא בתורת צורה בעלמא ול"ל תורת אות כלל, אמנם עיי"ש דברש"י אין לומר כן דהא פי להדיא דאית ליה תורת תיבה, **ויתכן** דיסוד החילוק דאע"ג דאית להו לכולהו תורת אותיות מ"מ חלוקין דהשי"ן אית ליה נמי תורת כתב דבעי דיהא כתוב ע"ג העור, משא"כ הדל"ת והיו"ד אין להם תורת כתב דל"ה אלא ע"י קשר ולא בצורת כתיבה, ול"ל אלא תורת אות להצטרף לתיבת ש-די, **וביותר** יש לחלק להראשונים להלן דבעי לכתוב השי"ן במעשה כתיבה ולכך חק תוכות פסול, דלפ"ז י"ל דהדל"ת והיו"ד דל"ל תורת מעשה כתיבה אין בכלל כתב. **והנה** במרדכי מנחות [יא ב' בדפ"י המרדכי] הק' היכי שרי לרש"י להתיר הקשרים הא קעבר אמחיקת השם, והעירו דלהאמור דאף לרש"י ל"ל תורת כתב א"ש.

ובעיקר המבואר דהשי"ן אית להו תורת כתיבה לכאוי ה"ה עור הבתים דנכתב ע"ז השי"ן אית ליה תורת קלף ולפ"ז הא דאמר' בגמ' דבעי דיהא התפילין מהמותר בפיק אי"ז מחמת דצריך לעשות השי"ן מתוך עור התפילין אלא אף מחמת דהבית דעליו נכתב השי"ן אית להו תורת קלף לכתוב ע"ג השי"ן, **ועי'** ישועות יעקב סוסי' ל"ב מנכדו.

תמונת האות

נחלקו האחרונים אי תמונת האות דשי"ן צורתה כשי"ן דס"ת, או דאינה אלא כעין שי"ן ויכול לעשותה אף מכתב משיט"א, **וכן** דנו אי צריך להקפיד שיגע היו"ד בשולי השי"ן, **עי'** לשונות רש"י, ר"מ, שו"ע ל"ב סעי' מ"ב, ב"ח שם והובא במ"ב ס"ק קצ"א, חיי"א ונשמ"א כלל י"ד,

שי"ן של תפילין

ושו"ת משנר"א ח"א סי' א' [ומש"כ הב"ח לדמות השי"ן לדלת יו"ד, כבר העירו דחלוקין הן וכדנתבאר]. ובפוסקים דנקטו דבעי תמונת שי"ן כס"ת לא חילקו בין שי"ן הימני לשמאלי ואע"ג דשי"ן השמאלי נאמר בהל"מ דאינו בתמונת שי"ן דס"ת דהא שי"ן דד' ראשים פסול לס"ת וכדהביא המ"ב מהאחרונים בסי' ל"ו צורת אות שי"ן, [וכן דנו הפוסקים הובא במ"ב דיתכן דצריך שאין היו"ד שלה יגע בשולי השי"ן], מ"מ לענין שאר דיני הכתיבה לא חילקו בזה, **ובערוך** השולחן סי' ל"ב אות פ' חידש דאף אי עשה שי"ן דד' ראשים בב' הרוחות נמי כשר, ולא פסלי בזה משום דאינו כתמונת שי"ן דס"ת.

ולנהך פוסקים דסגי בדוגמת שי"ן ולא בעי תמונת שי"ן דס"ת, הא דאמרי' בשבת דהוי בכלל תורת ה', צ"ל דלענין דינא דתורת ה' לא בעי דיהא בזה כל דיני כתיבה דס"ת אלא סגי בזה דאית ביה צורת אותיות דתורת ה', [ועי' שביב אור שבת כח].

מעשה כתיבה

נחלקו הראשונים אי חק תוכות פוסל בשי"ן של תפילין כס"ת, **עי'** ב"י בשם ה"ר יונה, והרשב"א, ואו"ז הל' תפילין אות תקס"ג בשם רבינו שמחה הובא בד"מ, **והנה** עיקר פסולא דחק תוכות מבואר בגיטין כ' דל"ח מעשה כתיבה, אבל לא נתבאר אי חשיב עשייה דהגברא או דדנים דנעשה ממילא, ויל"ד נפק"מ לגבי שבת דלכאוי' לא בעי מעשה כתיבה וסגי בעשיית כתב, **ונחלקו** בזה הראשונים שבת קד' ב' לענין נטל לגו של חי"ת **דהר"ן** פי' דאע"ג דחשיב חק תוכות חייב דגבי שבת לא אכפ"ל בין חק תוכות ליריכות, **והרשב"א** פי' דכה"ג לא מיקרי חק תוכות, **ועי'** דברי יחזקאל סי' ד' ענף ג', וישועות יעקב סוסי' ל"ב מנכדו.

ומעתה יל"ד בד' האו"ז דמכשר חק תוכות גבי תפילין אי ס"ל דלא בעי גבי שי"ן מעשה כתיבה או דס"ל דאף בנעשית מאליה כשר, ונפק"מ לענין לשמה ועשיית אשה וקטן, והעירו דבאו"ז סי' תקל"ד מפורש דבעי לשמה, **ועי'** שו"ת בית יצחק סי' ז' סק"ג.

ע"ע ר"מ פ"ג מתפילין הל"ט"ז דאין עושין התפילין אלא ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השי"ן שעושין בעור, **ופי'** הב"י סי' ל"ט כונתו דכיון דיש בעשייתו דבר שהוא ראוי להפסל אי נעשה ע"י פסול אין לחלק בין קצת עשייה לקצת עשייה, **ועי'** ביה"ל שם סעי' ב' ד"ה "כל", וכפשוטו מבואר בר"מ דבעי מעשה כתיבה בשי"ן ולכך שייך ביה כללא דכל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה, והעירו דקצת יש לדקדק לפי"ז אמאי חשיב דמחלקין בין עשייה לעשייה, הא אין כתיבת השי"ן מחלקי עשיית הבתים, אלא הוי הלכה נוספת דבעי כתיבת אות שי"ן על הבתים. **אמנם** מד' הפמ"ג המובא בביה"ל ל"ט שם דכתב דאף הדל"ת והיו"ד פסול ע"י קטן דהוא בכלל כל שאינו בקשירה כו'

שי"ן של תפילין

מבואר דלא נאמר האי כללא דוקא במעשה הכתיבה דהא בקשר דדל"ת ויו"ד לכאוי ליכא מעשה כתיבה וכדנתבאר לעיל, ובע"כ דיסוד הדין דכל עשית אות פסול ע"י קטן.

צורת עשייתה

עי' רש"י שבת סב ב' וכע"ז רש"י בשמעתין דעושה השי"ן מעור החיצון בעצמו ע"י דקומט בה שלשה קמטים כעין שי"ן, ומשמעות דבריו דההילכתא הוא דתהא השי"ן עשוי מהעור עצמו ולא מעור אחר, אמנם הפוסקים דנו בזה ויש דנקטו דתלוי דבר זה בדין דבק אי הוי חיבור, עי' מהרש"א ע"ד תוד"ה "שי"ן" [ושו"ת בית יצחק או"ח ח' סק"ה בד' המהרש"א], שו"ת רעק"א י"א, ישועות יעקב סי' ל"ב ובסוף הסי' מנכדו, עמודי אור סי' א', ותשו' חת"ס או"ח סי' ה'.

ובשו"ת סת"ם להגרש"ק סי' א' נקט כהמדוקדק ברש"י דאף אי דבק הוי חיבור לא מהני לדבק השי"ן כיון דצריכים שיהיו נכתבים על הבית, וכן נראה הכרעת המ"ב דבסי' ל"ב ס"ק קצ"ב פסק כהגרע"א דלא מהני להדביק השי"ן, ומ"מ בנידון דיבוק הבתים פסק בביה"ל סי' ל"ב ד"ה מעור" דיש מקום להקל דהוי חיבור, וכבר תמה ע"ז החזו"א או"ח סי' י"א סק"ח, ובע"כ דאף אי דבר הוי חיבור מ"מ בשי"ן לא מהני דבעי מהעור עצמו, ויל"ד בעשה השי"ן ע"ג חתיכת עור והדביק כל החתיכה לבית אי בזה נמי אין דנים השי"ן כעשוי מתוך עור התפילין, או דכיון דדיבוק הוי חיבור ונעשה העור דעליו השי"ן חלק מהתפילין ממילא אף השי"ן עשוי מעור התפילין, וממש"כ ישועות יעקב [מנכדו] והעמודי אור להוכיח מגמ' שבת כח ב' דלא מהני להדביק השי"ן דאל"כ מנלן דהתפילין בעי מעור בהמה טהורה מחמת השי"ן הא יכול לעשות בית החיצון [דעי"ג השי"ן] מעור בהמה טהורה ולעשות שאר הבתים מעור בהמה טמאה, מבואר דאף בנידון הנ"ל לא מהני [אלא דהישוע"י והעמודי אור הוכיחו מהגמ' הנ"ל דדבק לא הוי חיבור, ולהאמור י"ל דאף אי דבק הוי חיבור, י"ל דל"ח כה"ג נעשה מעור אחד].

עוד יש לברר במדביק השי"ן ע"ג התפילין אי איכא בזה משום חק תוכות [דהא חותך צורת השי"ן מסביב], והאריך בזה נכדו דהישוע"י שם.

חודו של שי"ן

גמ', וצריך שיגיע חריץ כו', נחלקו הראשונים אי קאי האי מימרא אחודו של שי"ן דצריך שיגיע עד התפר או דקאי אחרץ דבין הבתים, עי' רש"י [ורש"י חולין ט א ד"ה "תפילין"], רא"ש, מרדכי, או"ז סי' תקס"ג, [וע"ע במרדכי ד"מ דקאי איו"ד דשי"ן], ובשו"ע ל"ב סעי' מ'-מ"ג פסק ב' השיטות, אמנם לענין חריץ דבין הבתים פסק דאם לא הגיע כשירות, וגבי חריץ של שי"ן סתם דפסולה, ולכאוי למאי דקיי"ל גבי חריץ דבין הבתים כרב דימי לענין דיעבד ה"ה

שי"ן של תפילין

לענין חריץ של שי"ן, וכן הביא המ"ב שם בשם הפמ"ג והגר"ז, וכן צידד הנשמ"א כלל י"ד סק"א, והעירו דלמש"כ הכס"מ פ"ג מתפילין הי"א דהמקור להכשיר חריץ שבין הבתים דיעבד אינו משום רב דימי אלא דאף אביי לא פסל בדיעבד וכדחזי' בברייתא דאין חריצן ניכר כו' דמשמע דאם ניכר קצת כשר, א"כ אין לנו מקור אלא לענין חריץ דבין הבתים ולא לענין חריץ של שי"ן.

רצועות שחרות

לה א', א"ר יצחק רצועות שחרות כו', יש לברר בגדר ההילכתא דרצועות שחרות אי נאמר בזה דצריך דהחפצא דרצועות יהיו שחרות, [וכעין תכלת דציצית], או דהוי דין נוסף דבעי חזותא דשחור ואי"ז מגוף עשיית הרצועות, ומצינו כמה נידונים באחרונים ויתכן דתלוי בהנ"ל. **עי'** נידון הסה"ת הובא בטושו"ע ל"ג סעי' ד' אי השחרת הרצועות כשר ע"י עכו"ם וכשאר תיקוני עור, או דבעי צביעה לשמה ולא כשר אלא ע"י ישראל וכציצית דבעי טויה וצביעה לשמה, ולכאוי אי הוה מעיקר עשיית הרצועות מאי שיד בזה הכשירא דעכו"ם, ומ"ש מציצית דבעי צביעה לשמה, ובע"כ דאי"ז אלא הוי הלכה נוספת בתיקוני העור [מנחת אליהו].

ע"ע מג"א לג סק"ד דאף להר"מ דלא בעי בבתיס עיבוד לשמה, מ"מ ברצועות מודה דכיון דאיכא הל"מ דיהא שחרות ה"ה דצריך לעבדן לשמה, [ועי' בי' הגר"א ופמ"ג דנתקשו בדבריו], והעירו דמ"מ מבואר דשחרות הרצועות הוא מגוף עשייתן דאי לא הוי אלא חזותא בעלמא מאי שיאטיה לעיבודן.

עי' דעת תורה סי' ל"ג סעי' ד' דהביא משו"ת גור אריה סי' ח' דמה שמדבקים דבק על הרצועה ואח"כ משחירין אותם, אינו חוצץ, ולכאוי מבואר דס"ל דאין השחרות מגוף הרצועות דהא הכא אין השחור ע"ג הרצועה ובע"כ דסגי בחזותא דשחור, ובתו"ז הגור אריה מבואר חידוש נוסף דאי ההלכה דשחרות אינו בחזותא דהתפלין אלא בגוף הרצועות, לא בעי חזותא כלל ואף צבע אדום ע"ג שחור נמי מהני ע"ש. **ואף** בדברי הבה"ל סי' ל"ג סעי' ד' ד"ה "פסול" משמע כן ממש"כ לדון בהשחיר רצועה שלא לשמה אי מועיל שיצבע עליו סיקרא או ירוק דמבטל בזה השחור ויחזור ויצבע שחור ע"ג, ואע"ג דאין השחור אחרון ע"ג הרצועה עצמה, אמנם יתכן דהתם חשיבי כולחו כאחד ואין הצבעים שתחתיו חוצצים [ועי' תפלה למשה ח"ב פט"ז סעי' י"ז].

עי' נשמ"א כלל י"ד ד"ה "ואמנם כתב" דכתב בתו"ד דאף אי בשחרות של הבתים ליכא שיעור וכל עובי השחור שייך למלאכת השחור [ול"ח כתולה עור], ה"מ בשחור שאינו נקלף, אבל היכא דנקלף חשיב הקליפה השחורה כעור דק ופסול, משום ציפון [ומשמעות דבריו דמ"מ מקיים ביה דינא דשחור, ומסתברא דאף ברצועות יהני כה"ג, ויל"ד להאמור].

עוד מצינו לדון בגדר צביעת השחור אי בעי ביה תורת מעשה ככתיבה, או דלא בעי אלא שיהיו שחורין [ע"י ישראל], **דבמג"א** סי' ל"ג סק"ז כ' לדמות דין צביעה ע"ג צביעה [בצבעו עכו"ם וצבע ישראל ע"ג, וכן בצבע שלי"ש וחזר וצבע ע"ג לשמה] לכתב ע"ג כתב גיטין כ א', דכי היכי דהתם לכו"ע חשיב כתב ה"ה דהכא חשיב צביעת ישראל, ויל"ד אי להמג"א בצבע שלא לשמה ע"ג

לשמה נמי מבטל העליון לתחתון ופסול, **אמנם** בלבושי שרד נחלק ע"ד דגבי כתב הוא ב' שיטות בשו"ע אבה"ע"ז, ומ"מ אף להסוברים דכתב ע"ג כתב ל"ח העליון לכתב ה"מ התם דבעי כתיבה ידידה, משא"כ גבי צביעה אין ההלל"מ שישחירן אלא דיהיו שחרות ולא בעי למעשה גברא אלא משום דינא דלשמה, והנה בפמ"ג א"א סק"ז הוכיח דצביעה דמי לכתב מהא דבשבת הצובע שחור ע"ג שחור פטור, אמנם לסברת הלבושי שרד ל"ד אף לשבת דשאני התם דבעי מעשה מלאכה. **ובשו"ע** הרב סי' ל"ג בקו"א כתב לחלק בין צבע לכתב דשאני צבע דבחזותא תליא מילתא והעליון הוא הנראה, ובצבע הלך אחר הנראה, משא"כ כתב ע"ג כתב, אמנם קשה ע"ד קו' הפמ"ג מ"ש מצבע ע"ג צבע דפטור בשבת. **ובעיקר** הכרעת המג"א דמהני צביעה ע"ג צביעה, **עי'** בדגמ"ר, הגהות הרעק"א, ומחה"ש, קסת הסופר סי' כ"ג סעי' ב', מק"מ סי' ל"ג סק"י, וביה"ל ד"ה ופסול. **ומש"כ** הביה"ל להסתפק בסיקרא ע"ג דיו אי דמי לכתב או דגרע צ"ב הסברא בזה דלכא"ו צבע ע"ג צבע מבטל טפי התחתון מכתב ע"ג כתב, וביותר צ"ב דהא דבריו סובבים ע"ד המג"א, והמג"א דימה צבע לכתב.

רצועות מבפנים

גמ', ל"ק כאן מבפנים כאן מבחוץ, **וע"ע** להלן ע"ב אמר ר"נ ונוייהן לבר וברש"י שם בלשון אחר, ומבואר דדינא דשחרות מבחוץ הוא מהלל"מ ור"נ הוסיף דבעי נמי לכתחילה נוייהן לבר [ואינו מהלל"מ], **ונחלקו** הראשונים אי פנים וחוף קאי על צד הפנימי וחיצון שברצועה [דהוא צד הבשר וצד השער], ולפ"ז דינא דנוייהן לבר לכתחילה קאי על לבישתן דיהא הרצועה כלפי חוץ כשמניח הרצועה עליו, או דפנים וחוף קאי על לבישתן דיהא השחור לעיכובא על צד חוץ כשמניח הרצועה עליו, ודינא דנוייהן לבר קאי על צד חיצון דהרצועה דהוא צד השער, **ונפק"מ** בין הפירושים בצבע על צד השער כדינו ובלבישתן נתהפכה הרצועה, אי מעכב בדיעבד, [ובעובדא דמר זוטרא לקמן ע"ב דאיתהפכא ליה רצועה לא קיים מצות תפילין], **וכן** נפק"מ לדינא דהפמ"ג בצבע עכו"ם לצד השער אי יכול ישראל לחזור ולצבעו בצד הבשר, **עי'** פסקי הרי"ד, חי' הרשב"א, ורש"י להלן ע"ב ד"ה "ונוייהן" [וכע"ז בטור סי' כ"ז, ועיי"ש בב"י דהביא פלוגתת ראשונים אי בתש"י נמי איכא קפידא דלא יתהפך הרצועה, ולכא"ו כל חילוקא דתש"י מתש"ר שיך אי דין השחור כלפי חוץ בשעת לבישתו אינו לעיכובא], ורש"י מו"ק כה א' ד"ה "איתהפכא", וסה"ת תפילין סי' רי"א, ופמ"ג א"א ל"ג סק"ז, וביה"ל ל"ג ד"ה "מבחוץ", **וע"ע** שו"ת זרע אמת ח"ג סי' ג' דדקדק לשון הר"מ פ"ג מתפילין דהלל"מ נאמר על צד השער ממש"כ דאחורי הרצועות הואיל ומבפנים הם כו', ור"ל דהטעם דא"צ להשחיר אחורי הרצועות כיון דבפנים הם והיינו לצד הבשר.

ע"ע ר"מ פ"ג מתפילין הי"ד דלא יהא אחורי הרצועה אלא כעין הקציצה, ונוי הוא לתפילין שתהא הקציצה והרצועה כולן שחורות, ופי' הביי דר"ל דאחורי הרצועה נמי תהא שחורה, וכ"כ האו"ז סי' תקס"ד, ועי' בב"י ובד"מ דלא נהגו כן. וצ"ב אמאי לא חששו להיפוך הרצועה, ובע"כ דס"ל דאין מעכב בדיעבד [כתר תפילין]. ובשי' הר"מ והאו"ז דנוי הוא לצבוע אחורי הרצועה בשחור הק' בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' נ"ג מעובדא דמר זוטרא דמשמע דאחורי הרצועה היה לבן עי"ש.

עי' קסת הסופר סי' כ"ג סעי' ב' דצריך להשחיר נמי צידי הרצועה, ובלשכת הסופר שם ביאר דכיון דהוא נראה לצד חוץ הרי הוא בכלל הל"מ, והעירו דד"ז תלוי בפלוגתת האחרונים לעיל אי בהל"מ נאמר על הצד הפונה לחוץ, או על צד השער, דצידי הרצועה אע"ג דיל"ד דנראין מבחוץ, מ"מ אינן לצד השער.

שחרות הבתים

נחלקו הראשונים אי הל"מ דשחור נאמר אף על הבתים, או דוקא לענין הרצועות אלא דמ"מ נוי תפילין הוא דאף הבתים יהיו שחורות, עי' תוס', ותוס' שבת כח ב' ד"ה "תפילין", מרדכי תפילין [י' ע"ב], רא"ש, טושו"ע ל"ב סעי' מ' ונו"כ.

והנה התוס' בשבת והמרדכי כתבו להוכיח דאף שחרות הבתים הוא מהל"מ, מהא דאמרי' בשבת שם דדינא דעור בהמה טהורה ברצועות נלמד מהל"מ דרצועות שחורות והיינו דילפי' מבתים דכי היכי דגבי הילכתא דשחורות דין הרצועות כהבתים, כ"ש דשוין לענין טהרה, ומשמעות דבריהם דעיקר ההלכה נאמרה על הבתים, ובהל"מ דרצועות נאמר דיהא הרצועות כמו הבתים, ובהא דחיי' שם דנהי דגמירי שחורות טהורות מי גמירי, יתכן דשו"ט בגדר הל"מ דשחורות, אי הוי דין בגוף העור דיהא שחור, דלפי"ז יש למילף בק"ו דצריך דיהא העור מן טהור, או דדין השחור אינו אלא חזותא בעלמא, דלפי"ז י"ל דלא גמירי הלכה אלא לענין חזותא דהרצועה, ואין לזה שייכות לגוף העור. ולשיטות הראשונים דלא נאמר ההל"מ על הבתים, יעוין במחצית השקל ל"ב סעי' מ' דפי' כונת הגמ' שם בס"ד, דילפי' מק"ו מבתים דאיי"צ שיהיו שחורות ומ"מ בעי' דיהיו טהורות, כ"ש רצועות דבעי' שחורות בעי' נמי טהורות.

יל"ע לשי' הראשונים דשחרות הבתים הוא נמי מהל"מ, אמאי בציפן זהב לא פסלי' משום חיסרון שחרות [לראשונים דאיירי דלא עשה גוף הבתים זהב אלא ציפן לחוד, ובעכצ"ל דצבע ע"ג הזהב בשחור ומבואר דליכא חיסרון דחציצה, וכ"כ בשו"ת גור אריה הנ"ל, וע"ע נוב"י או"ח סי' א' ד"ה "והטור".

רובו ככולו

עי' ביה"ל ל"ג סעי' ג' ד"ה "הרצועות" דנסתפק כשהרצועות יותר מכשיעורן אי סגי במה שהוא שחור עד כדי שיעורו, או דילמא כיון דהיא מחוברת כולה כחדא, צריכה להיות כולה שחור, ויש לברר אי ספיקו דהביה"ל אף בנקלף באמצע רוחב הרצועה ונשאר בשני צידיו כשיעור, או דבזה פשיטא דאין מצרפים שני הצדדין לכשיעור.

ובעיקר נידון הביה"ל לכא' מבואר דנקט דצריך השחרות להיות על כל שיעור הרצועה, ול"א בזה רובו ככולו, **וכן** מבואר ממאי דנסתפק הביה"ל שם אי צריך להשחיר לעיכובא אף חתיכת הרצועה שנכנסת במעברתא, ולא דן בזה משום רובו ככולו, **אולם** בדעת קדושים ס"י ל"ג נסתפק בזה, **ויתכן** ביסוד הנידון דהנה הא פשיטא דבשיעור אורך הרצועה ל"א רובו ככולו וככל שיעורי תורה, אלא דלענין השחרות יל"ד אי הוי הלכה בגוף הרצועה דכי היכי דהרצועה צריכה להיות ממין הטהור כן צריכה להיות שחורה, דלפ"ז ל"ש למימר רובו ככולו, אמנם אי השחרות אינו דין בגוף הרצועה אלא הלכה נוספת דבעי' חזותא דשחור, שפיר שייך לומר בזה רובו ככולו וכעלי לולב והדס וכיוצ"ב, [ועי' כתר תפילין סי' י"א]. ולהאמור מסתברא דלהסוברים דל"א רובו ככולו ה"ה דבצבע רובו ישראל ומיעוטא עכו"ם דל"א רובו ככולו ופסול, **ובזכרון** אליהו פ"כ סי' ז' הביא סברא נוספת בטעמא דל"א רובו ככולו דבהלל"מ נאמר דבעי' רצועות שחורות וכשמיעוטו לבן נחשבת הרצועה משני צבעים.

תפילין מרובעות

לה א', גמ' תנא תפילין מרובעות הלל"מ, נחלקו הראשונים אי ההלל"מ דריבוע נאמר בין אבתים ובין אתיתורא, או דלא נאמר אלא אחד מיניהו, עי' רש"י, תוס', רא"ש, מרדכי, סה"ת סי' ר"ט, ר"מ פ"ג ה"א, וטושו"ע ל"ב סעי' ל"ט, ויש לברר גדרי ריבוע הבתים והתיתורא.

ריבוע הבתים

הנה עיקר צורת הריבוע נאמר בזויות הבית דלא יעשנה עגולות ויהא ארכו כרחבו, ונחלקו האחרונים אי דפנות הבית שלא במקום הזויות נמי הוי בכלל ההלל"מ דמרובעות, דבניה"ל ל"ב סעי' ל"ט ד"ה "נתקלקל" כתב להשוות דין ריבוע דתפילין לריבוע דמזבח, ועפ"ז כתב ג' הלכות, א- דאף אי עשה התפילין גדולים מאוד יותר מכשיעורן ונתקלקל מיעוטן, ל"א דל מהכא היתרון וישאר שיעור תפילין בלא זה. ב- דכי היכי דהתם נאמר דין מרובע נאמר בין אקרנותיו ובין אדפנותיו ה"ה גבי תפילין. ג- דשיעור הפגם אינו בפחות מחגירת ציפורן, אולם בשו"ת יד אליהו סי' ה' כתב דאין לדמותם זל"ז, וגבי תפילין סגי בריבוע הזויות לחוד, ואין פוסל בנפגם בדפנותיו. ובעיקר פשיטותא דהביה"ל דמזבח בעי' מרובע אף בדפנותיו, עי' תוס' זבחים נד א' ד"ה "רב" וצ"ע.

ובדעת הביה"ל, הקשה בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' א' דא"כ אמאי דנו התוס' לה א' ד"ה "דשי"ן" לפי' המהרש"א שם אי הנותן שי"ן כשאין דינו להיות שם פסול משום דאין בית רואה אויר החיצון, ולא דנו משום פסול ריבוע, וכן קשה כע"ז ע"ד הביה"ל לב סעי' מ"ז ד"ה "והוא" דהביא בשם הפמ"ג דבתולה עור על תש"ר לעשותו של יד צריך לכסות אף מקום השי"ן דלא יהא חשש בל תוסיף, ואמאי לא דן משום קלקול הריבוע.

עוד צ"ב אמאי אין המעברתא פוגם באלכסונו דהתיתורא ואף דכתב השו"ע ל"ב סעי' מ"ד דיחתוך המעברתא בשני צדדיו כדי שיהא ניכר הריבוע, מ"מ בדופן התיתורא אין ניכר הריבוע וצ"ל דכיון דהמעברתא הוא מהלל"מ לא אכפ"ל דפוגם הריבוע, וכ"ד השו"ע דיחתוך משני צדדיו אינו אלא משם מעלה והיכר לחוד, אמנם עדיין צ"ב דלהסוברים דהמעברתא היינו רצועה קטנה שמעבירים על התפילין נמצא דמעברתא דידן דאינו מהלמ"מ פוגם הריבוע, ובד' הרא"ש לעיל משמע דלא הכריע בפירושא דמעברתא ומ"מ לא חשו לקלקול הריבוע.

ובשו"ת חסד אברהם מהדו"ת או"ח סי' ח' כתב ליסד דא"צ להשגיח בצורת הריבוע אלא במה דשייך להכשר התפילין אבל כשמוסיף דבר שאינו מהכשר התפילין אמרי' זה היתר כנטול דמי והריבוע דתפילין במקומו עומד, והוכיח כן מהא דבסנהדרין פט א' גבי זקן ממרא דייני' בהוסיף בית חמישי משום בית החיצון דאין רואה את האויר ולא דנו משום קלקול הריבוע, ולדבריו ל"ק אמאי אין השי"ן מקלקל הריבוע, אמנם לד' הביה"ל דהשוה תפילין למזבח לכאוי

תפילין מרובעות

ל"ש לחלק בהכי דהא גבי מזבח נפגם הריבוע בכל דבר וכמש"כ המנח"י שם להוכיח מזבחים סב ב' דמבואר שם דאי הכבש היה מחובר למזבח פוגם ריבוע המזבח עיי"ש, ואולי דשם נמי נידון הכבש כצורך המזבח ולעולם אין נפגם המזבח בדבר שאין צורך בו.

יש לברר לד' הביה"ל דמשוינן תפילין למזבח, אי גגו דהתפילין נמי בכלל האי הילכתא ובאיכא בליטה או פגימה באמצעו פסול, או דאף במזבח ליכא דין ריבוע בגגו, [ועי' תוס' חולין פג ב' ד"ה "קא מוסיף" ור"ת מפרש כו' ורש"ש שם ואכ"מ], ועי' לשון מרדכי וצריך ריבוע בתפירה כו', וכן בגוף רוחב הבית בראשו.

עוד דנו האחרנים בריבוע דד' בתים דתש"ר אי אויר שבין הבתים נכנס לחשבון הריבוע או דצריך לחשב הריבוע מעור הבתים לחוד ואין האויר נכנס לחשבון ומ"מ אינו מקלקל הריבוע, עי' שו"ת ארץ צבי סי' י"ב אות י"ד, ושו"ת יד אליהו סי' א'.

ריבוע התיתורא

עי' ב"י סי' ל"ב [סעי' מ"ט] בשם הר"י אכסנדרי דצרך לרבע התיתורא מלמעלה ומלמטה, ומבואר דריבוע תיתורא העליונה הוא בכלל הל"מ דריבוע ול"א דתיתורא עליונה אינה מחלקי הבית וכל ענינה הוא לצורך תפירת תיתורא תחתונה לבית, **אמנם** בשעה"צ ל"ס ס"ק קפ"א שם נסתפק אי כונתו לעיכובא בדיעבד, ולכאוי' ספיקו לענין תיתורא עליונה אבל תיתורא תחתונה ודאי מעכבת, ואי"ז מוכרח דיתכן דכל דחד מיניהו רבוע סגי בזה לקיום הל"מ, וכן מבואר בדע"ק ל"ב סקמ"ט.

יש להסתפק בעורות שמכניסים בין שני חלקי התיתורא אי צריך להקפיד על ריבועו, וציינו בזה לדברי הלבוש ל"ב סעי' מ"ד דכתב דהעור הנתון בין כפלי התיתורא צריך שתהא חתיכה אחת מרובעת, ובזכרון אליהו פ"ח דימה ד"ז לדברי הביה"ל ל"ב סעי' ל"ט ד"ה "נתקלקל" דאף בית גבוה הרבה צריך ריבוע בכל משך גובהו ול"א בזה דל מהכא.

עוד יש לברר דין תחתית תיתורא תחתונה, דבפשוטו שוה דינו לגגו דתפילין דיתכן דלא נאמר בזה דין ריבוע וכדלעיל, [וה"ה לפי"ז בגגו דהתיתורא], **ובנזר** הקודש בשמעתין כתב להוכיח מד' הר"מ פ"ג מתפילין ה"ב דפסק דתפילין מרובעות הל"מ ובפ"ד ה"ג כ' דהעושה תפילתו עגולה כאגוז אין בו מצוה כלל, ומשמע דדוקא בעגולה כאגוז פסולה וכמסקנת הגמ' דעבידא כי אמגוזא אבל באינו עגולה כשירה אף אי לא הוי מרובעת, דבע"כ צ"פ כונתו דאיירי דתחתית התיתורא לחוד עגולה כאגוז דבהא ל"ש לפסול משום חיסרון ריבוע כיון דהתיתורא עצמה מרובע אלא דפסול משום הלכה נוספת דבעי' דיהא התפילין מונחים על הגוף ממש ובאיכא

תפילין מרובעות

בליטה עגולה איכא חציצה בין התפילין לגוף, וכ"כ בחי' הגר"ח אות של"ח, וכן ציינו ללשון האו"י סי' תקס"ה דכתב דאם עשה התפילין עגולה אין בה מצוה וסכנה יש כו' ואם עשאן מרובעות אלא שבולטים מלמטה כי אמגוזא יש סכנה כו' ומשמע דבדין השני איכא מצוה.

ע"ע עמק ברכה תפילין אות ד' דכתב בשם החזו"א דה"ה דצריך לדקדק דזויות ריבוע התיתורא יהא מכוון כנגד זויות ריבוע הבית עי"ש.

ריבוע התפירות

גמ', אמר ר"פ בתפרן, נחלקו הראשונים בביאור מימרא דר"פ אי ר"ל שישמור בתפירתן את ריבוע הבתים והתיתורא שלא יכווצו [והיחידושא דר"פ דלא נימא דכיון דכל הבית מרובע לא אכפ"ל במאי דמתעגל למטה, וכן נתבאר בדברי הביה"ל ל"ב סעי' ל"ט ד"ה שצריך"], או דר"ל דהתפירות נמי בעי' שיהיו מרובעות, עי' רש"י, תוס', רא"ש, מרדכי, פסקי הרי"ד, ר"מ פ"ג טוש"ע ל"ב סעי' ל"ט, עולת תמיד שם אות מ"ט, מ"ב וביה"ל.

ובש"י רש"י, עי' שטמ"ק ומרדכי ובי' הגר"א דרש"י אזיל לשיטתו דהבית והתיתורא מעור אחד, והפמ"ג משב"ז סק"ג פי' דכיון דלרש"י הוא מעור אחד ואין יוצא התיתורא מחוץ לבית ל"ש בזה תפירה מרובעת [אמנם ברא"ש משמע דלרש"י יוצא התיתורא מחוץ לבית, וכ"כ הטור]. עוד יתכן בכונת השטמ"ק והמרדכי דמש"פ רש"י צריך להזהר שלא יכוץ התפילין הוא לשיטתו דהוא מעור אחד, משום דאי הוי מב' עורות ליכא לחוש בזה, אמנם אי"ז במשמעות השטמ"ק. ובדמשק אליעזר על בי' הגר"א שם פי' דלרש"י דהם מעור אחד צריך לתפור צד המעברתא וממילא ל"ש דינא דתפירה מרובעת, אמנם למש"כ הרא"ש דאף לרש"י בעי' תפירה מרובעת, צ"ל דתופר נמי צד המעברתא כדי לרבע התפירות אע"ג דאי"צ לזה בשביל חיזוק הבית, ולפי"ז מבואר דאין דין הריבוע במעשה התפירה אלא דין נוסף, ועי' להלן בזה.

עי' מ"ב סי' ל"ב ס"ק קע"ד ושעה"צ שם דלהר"י אסכנדר' דבעי' ריבוע בתיתורא עליונה ותחתונה ה"ה דבעי' תפירות מרובעות בין מלמעלה ובין למטה אלא דלא ברירא ליה לענין דיעבד וכדנסתפק בשעה"צ ס"ק קפ"א אי להר"י אסכנדר' ריבוע תיתורא עליונה מעכב בדיעבד, וצ"ב דאף אי לענין תיתורא אין מעכב ריבוע תיתורא עליונה היינו משום דעיקר התיתורא הוא התחתונה וכדנתב"ל, אמנם לענין תפירות דבעי' דיהא חוט התפירה סובב מב' רוחות וכדקיי"ל ל"ד סי' סעי' נ"א מאי שייך לומר דסגי בחד, ולכאוי' מבואר דדין ריבוע התפירות אינו מהלכות התפירה אלא מדיני ריבוע התפילין דכי היכי דבעי' תיתורא מרובעת בעי' נמי דיהא תפירה

תפילין מרובעות

מרובעת ולכך תיתורא עליונה דאין ריבוע מעכב, ה"ה דאין ריבוע תפירתו מעכב, וגדר זה מבואר בבי' הגר"א במש"כ דבעי' תפירה מרובעת מבואר נמי דבעי' תיתורא מרובעת [אולם לראשונים דלא נאמר דין ריבוע בתפילין כלל אלא בתפירות לחוד ליתא להאמור], ועי' תפלה למשה ח"ב פט"ו סקכ"ג. **ובספר** זכרון אליהו פ"ט נסתפק בהנ"ל אי גדר הל"מ דריבוע התפירות הוא בצורת התפירה, או דהוא דין נוסף ואינו מצורת התפירה, ונפק"מ בתפר שלא במרובע והכניס דבק קודם סידור הריבוע אי סגי אח"כ לתקן הריבוע לחוד או דדנים התפירה כמאן דליתא וצריך לפתוח הדבק ולתפרן בריבוע.

ע"ע ביה"ל סי' ל"ג ד"ה "לחוש" דצייד דעיקר ריבוע התפירות הוא בזויות, ולכך אי נפסק התפירות שלא בזוית אינו מקלקל הריבוע [ומסתבר דה"ה בהחסיר חוט התפירה שלא בזוית דכשר], **ויל"ד** בתפר חוט אחד שלא בריבוע אי דינו כנפסק החוט או דבזה גרע דמקלקל כל צורת הריבוע.

אלכסון

גמ', אמר ר"פ ותפרן ובאלכסון, **נחלקו** הראשונים אי ר"ל שיהא ריבוען מכוון ארכו כרחבו ויהא מדת אלכסון כמדת חכמים כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא, או דאתא לפרושי דמרובעות היינו לאפוקי עגולות ולעולם מלבן נמי כשר, **עי'** רש"י, מרדכי, סה"ת סי' ר"ט, ספר העיטור הל' תפילין שער א' ח"ג, ופסקי הרא"י הובא בשלטי הגיבורים, **[ועי'** בלשון פסקי הריא"ז שם דמז"ה מכשיר ארכו יתר על רחבו ובלבד שיהיו מרובעות בזויות ובאלכסון, וקצת משמע דבאלכסון אתא לאוסופי דלא סגי בריבוע הזויות לחוד אלא בעי נמי דיהא ב' אלכסון שוה. **ובחישוב** מדת אלכסונא דאמתא ותרי חומשא, **עי'** בשערי תבונה סי' כ'.